

**Muhammetmyrat Durdyýew,
uly mugallym**

**Abdykerim Muhanow,
ykdysady ylymlaryň kandidaty**

DÖWLET BÝUJETI

Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw kitaby

***Türkmenistanyň Bilim minsitrligi
tarapyndan hödürlendi***

Aşgabat – 2010

M.Durdyýew, A.Muhanow.

Döwlet býujeti. Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw kitaby. –
Asgabat, 2010.

Okuw kitabynda döwlet býujetiniň nazaryýet esaslary, býujet syýasatynyň işlenip düzülmegi we onuň esasy ýörelgeleri. Döwlet we ýerli býujetleriň girdejileri, çykdajylary we olaryň maliýe gatnaşyklary ulgamynda tutýan orny beýan edilýär.

„Döwlet býujeti“ atly şu okuw kitaby maliýe edaralarynda işleýän hünärmenler, aspirantlara we ýokary okuw mekdeplerinde ykdysadyýet ugurlary boýunça okaýan talypalary üçin niýetlenendir.

**TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTI
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOW**

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET TUGRASY

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET BAÝDAGY

GARAŞSYZ, BAKY BITARAP TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET SENASY

**Janym gurban saňa, erkana ýurdum,
Mert pederleň ruhy bardyr köňülde,
Bitarap, garaşsyz topragyň nurdur,
Baýdagyň belentdir dünýäň öňünde.**

Gaýtalama:

**Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim – janym,
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!**

**Gardaşdyr tireler, amandyr iller,
Owal-ahyr birdir biziň ganymyz.
Harasatlar almaz, syndyrmaz siller,
Nesiller döş gerip gorar şanymyz.**

Gaýtalama:

**Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim – janym,
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!**

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow

„Maliýe syýasatynyň aýrylmaz bölegi bolan ýokary hilli salgyt-býujet ulgamyny döretmek ykdysadyýeti döwlet tarapyndan işjeň dolandyrmagyň möhüm şertleriniň biri bolup çykyş edýär”

GIRIŞ

Garaşsyz Bitarap Türkmenistan Watanymyz, Çuňňur Hormatla-nylýan Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň ýolbaşçylygynda Täze Galkynyşlar we Beýik Özgertmeler zamanasynda "Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň 2011-2030-njy ýyllar üçin Milli maksatnamasynda" we "Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşaýyş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasynda" hem-de "Türkmenistanyň nebitgaz senagatyny ösdürmegiň 2030-njy ýyla çenli döwür üçin maksatnamasynda" we beýleki maksatnamalarda göz önünde tutulan çäreleri üstünlikli durmuşa geçirmekligi dowam etdirmek bilen, syýasatda, ykdysadyýetde, şeýle hem durmuş ulgamynda ägirt uly öňe gidişlikleri we üstünlikleri gazanýar.

*Gurbanguly Berdimuhamedow. “Türkmenistanyň ykdysady strategiýasy: halka daýanyp, halkyň hatyrasyna. Aşgabat 2010 ý.

Gazanylýan üstünliklerimiziň ruhlandyryjysy bolan Hormatly Prezidentimiziň «**Döwlet adam üçindir**» diýen taglymatyndan ugur alyp, ýurdumyz belent sepgitlere tarap ynamly gadamlar bilen barýar. Ýurt baştutanymyzyň paýhasly progressiw özgertmeler syýasaty netijesinde Türkmenistan depginli ösýän, güýçli döwlete öwürülme bilen ýokary derejede ösen ykdysadyýeti we milli medeniýeti bolan kämil jemgyýete tarap ädimme-ädim öňe barýar.

Hormatly Prezidentimiziň ýolbaşçylygynda amala aşyrylýan özgertmeleriň täze tapgyry, uglewodorod serişdelerini gazyp almak, gaýtadan işlemek we daşamak babatda iri möçberli taslamalaryň durmuşa geçirilmegini dowam etdirmek bilen bir hatarda, energetikada, himiýada, ýeňil senagatynda, gurluşukda we gurluşyk materiallary senagatynda, ulaglarda we aragatnaşykda, daşarky we içerki bazarlardaky haryt dolanyşygyny ýokarlandyrmakda ýokary ösüşleri üpjün etjek milli ykdysadyýetimiziň beýleki pudaklarynda-da ileri tutulýan ugurlary işläp taýýarlamaklygy; kiçi we orta telekeçiligiň döwlet tarapyndan goldanylmagyny giňeltmekligi, ykdysadyýetiň döwlet eýeçiligine degişli däl böleginde göwrümleri artdyrmak üçin şertleri döretmekligi göz önünde tutýar. Şol bir wagtda, azyk garaşsyzlygynyň saklanylmagyny üpjün etmek maksady bilen oba senagatynda, oba hojalyk önümleri öndürýän we gaýtadan işleýän pudaklaryny ösdürmeklige uly uns beriler.

Ýurdumyzyň durmuş-ykdysady ösüşiniň ileri tutulýan maksatlaryna halkara derejeli „Awaza“ milli syýahatçylyk zolagynyň giň gerimler bilen özleşdirilmegi, „Demirgazyk-Günorta“ halkara ulag geçelgesiniň gurluşyklarynyň batly

depginlerde dowam etdirilmegi, Hazarýaka transmilli gaz geçirijiniň taslamalary bilen energogöterijileriň ýerlenilmegi, dünýä standartlaryna laýyk gelýän gara ýollaryň, senagatyň gaýtadan işleýän önümçiliginiň desgalarynyň, zawodlaryň hem-de fabrikleriň gurulmagy we ençeme beýleki uly göwrümlü işleri amala aşyrmak bilen ýetiler.

Durmuş-ykdysady ösüşiň **baş maksady** durnukly ykdysady ösüşi saklap galmakdan, milli ykdysadyýetiň binýatlyk pudaklaryny intensiw ösdürmekden, maýa goýum işini höweslendirmekden, ilatyň işleýän ugurlaryny giňeltmekden, ýurduň raýatlarynyň ýaşaýyş derejesini we hilini ýokarlandyrmakdan ybaratdyr.

Durmuş-ykdysady ösüşiň esasy ugurlarynda ileri tutulýan maksatlar we wezipeler hökmünde aşakdakylary durmuşa geçirmek göz önünde tutulýar:

➤ daşary ýurt maýa goýumçylarynyň gatnaşmagynda içki çig maly gaýtadan işleýän öndebaryjy tehnologiýaly täze önümçilikleri özleşdirmek, bar bolan kuwwatlyklary doly güýjünde işletmek, dünýä bazarlaryna ýokary hilli harytlary çykarmak hem-de amatly ýerlemek;

➤ oba hojalygynda ykdysady gatnaşyklaryň özgerdilen amatly görnüşlerini peýdalanmak, täze tarp ýerleri özleşdirmek, hasyllylygy artdyrmak we azyk üpjünçiligini ýokarlandyrmak;

➤ döwlete degişli däl bölekde, hususan-da senagatyň dürli ugurlarynda, gurluşykda işjeňligi giňeltmek, kiçi we orta telekeçiligiň ösmegine we täze iş yerleriniň döremegine ýardam etmek;

➤ ilatyň ýokary durmuş şertlerini gazanmak, şol sanda bilim, saglygy goraýyş, medeniýet pudaklarynda

halka edilýän hyzmatlaryň hilini has-da ýokarlandyrmak, býujet edaralarynda döwlet serişdeleriniň tygşytly sarp edilmegini we netijeliligi üpjün etmek;

➤ ähli pudaklarda önümçilik infrastrukturasyny ösdürmek;

➤ maliýe-ykdysady ulgamdaky gatnaşyklaryň kadalaşdyryjy-hukuk binýadyny berkitmek maksady bilen kanunçylygy özgertmek.

Şu maksatlardan ugur almak bilen, döwletiň býujet syýasatynyň esasy meseleleri bolup:

➤ býujet serişdelerini ýurduň durmuş-ykdysady ösüşiniň möhüm ugurlaryna we ileri tutulýan maýa goýum taslamalaryna, şol sanda infrastrukturany ösdürmäge gönükdirmek;

➤ durmuş ulgamynda we beýleki pudaklarda geçirilýän düýpli özgertmeleri, şeýle hem býujet edaralarynda zähmet haklaryny maliýeleşdirmegi bökdençsiz üpjün etmek;

➤ býujet edaralarynyň maddy-enjamlaýyn üpjünçiligini gowulandyrmak we beýleki çäreleri durmuşa geçirmegiň netijesinde býujet ulgamynda edilýän hyzmatlaryň, ýerine ýetirilýän işleriň hilini ýokarlandyrmakdan ybaratdyr.

„Döwlet býujeti” okuw kitabynda döwlet býujeti barada düşünje berilýär, býujetiň girdejileri we çykdajylary barada düşündirilýär.

„Döwlet býujeti” okuw kitaby, ilkinji nobatda talyplara, ykdysatçylary taýýarlaýan ýokary okuw mekdepleriniň mugallymlaryna hem-de maliýe ulgamynda işleýän hünärmenlere niýetlenendir.

I BAP . Döwlet býujetiniň mazmuny we wezipeleri

§1.1. Döwlet býujetiniň mazmuny

Býujet - bu kesgitli döwür üçin döredilýän we döwlet häkimiýeti we dolandyryş edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary tarapyndan Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde peýdalanylýan maliýe serişdeleriniň jemi diýmekdir.

Döwlet býujeti - bu hökümetiň esasy maksatlaryny we ileri tutulýan ugurlaryny kesgitlemek bilen çäklendirilen çeşmeleri wajyp ileri tutulýan ugurlar boýunça paýlamak bolup, ol döwletiň we onuň raýatlarynyň bähbitleri üçin peýdalylygy we netijeliligi ýokarlandyrmaga mümkinçilik berýär.

Häzirki wagtda "Býujet ulgamy hakynda" Türkmenistanyň Kanunyndan ugur alnyp Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, şeýle hem Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk aktlary tarapyndan bellenen tertipde tassyklanylýan Türkmenistanyň Döwlet býujetini düzmegiň we ýerine ýetirmegiň ugurlary yzygiderlilik-de kesgitlenilýär.

Türkmenistanyň ýeke-täk býujet ulgamyny – ýagny Türkmenistanyň Döwlet býujeti we Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan kesgitlenilýän döwletiň beýleki maliýe serişdeleri düzýärler.

Türkmenistanyň, Döwlet býujetiniň girdejileri - býujet ýyly üçin tassyklanan Türkmenistanyň "Býujet ulgamy hakynda" Kanunyna laýyklykda merkezleşdirilen býujetiň, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň ýerli býujetleriniň

arasynnda paýlanylýar.

Döwlet býujetiniň girdejileri – bu bir maliýe ýylynyň dowamynda şahsy we edara görnüşli taraplardan tölenen salgytlaryň, ýygymlaryň hasabyna we Türkmenistanyň kanunlary hem beýleki kanunçylyk aktlary tarapyndan bellenen beýleki hökmany tölegleriň we gelip gowuşýan beýleki çeşmeleriň hasabyna emele gelýär.

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň çykdaýlary - bu döwlet häkimiýeti we dolandyryş, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň işini üpjün edýän gündelik çykdaýylardan we maýa goýum çykdaýylaryndan emele gelýän işleri maliýeleşdirmekden ybaratdyr.

Döwlet býujetiniň çykdaýlary - bu ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin goýberilýän pul serişdeleriniň gaznasydyr.

Türkmenistanyň Döwlet býujeti iki sany – ýagny, Merkezleşdirilen býujeti we ýerli býujeti özünde jemleýän pul serişdeleriniň esasy gaznasy bolup hyzmat edýär.

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň düzüminde ýörite maksatlaýyn gaznalaryň we döwlet eýeçiligindäki hojalyk ýörediji taraplaryň maliýe serişdeleri hem göz önünde tutulýar.

Merkezleşdirilen býujet – bu umumymilli maksatnamalary hem-de döwlet häkimiýetiniň we dolandyryş edaralarynyň üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmeklige zerur bolan pul serişdeleriniň gaznasydyr diýilýär.

Merkezleşdirilen býujetiň girdejilerini Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan bellenen salgytlar we başga

hökmany tölegler düzýärler.

Merkezleşdirilen býujetiň belli bir bölegi *dotasiýalar* we *subsidiýalar* görnüşinde territoriýalary ykdysady, sosial we medeni taýdan gyradeň ösdürmegi üpjün etmek üçin welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň býujetlerine gönükdirilýär.

Merkezleşdirilen býujetiň serişdeleri şu maksatlar üçin peýdalanylýar:

➤ önümçilik we önümçilige degişli bolmadyk gurluşygy, proýekt-gözleg işleri, tebigaty goramak we başga işleri maliýeleşdirmäge;

➤ saglygy goraýyşy, bilimi, ylymy, medeniýeti we sporty, ilatyň sosial üpjünçiligini maliýeleşdirmäge;

➤ döwlet häkimiýeti we dolandyryş guramalaryny, hukuk goraýjy we kazyýet edaralaryny saklamaga hem-de goranyşy maliýeleşdirmäge;

➤ tebigy betbagtçylyklaryň ýetiren zyýanlaryny ýok etmek boýunça geçirilmeli işleri üçin ýörite fondlary döretmäge;

Hökümetiň ätiýaçlyk gaznasyny döretmäge; -
döwletiň daşarky we içerki bergilerini üzmäge; -
merkezleşdirilen tertipde maliýeleşdirilýän beýleki çäreleri girýär.

Ýerli býujet – bu döwlet häkimiýeti we dolandyryş, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň işini üpjün edýän gündelik çykdajylardan we maýa goýum çykdajylardan ybarat bolan pul serişdeleriniň gaznasydyr diýilýär.

Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary öz ygtyýarlaryna laýyklykda, öz býujetlerini özbaşdak düzýärler, býujet girdejileriniň

möçberiniň, goýberilen dotasiýalaryň we subsidiýalaryň çäklerinde welaýatlary, şäherleri, etraplary, şäher tipli obalary we obalary ykdysady, sosial we medeni taýdan ösdürmek boýunça çäreleri maliýeleşdirýärler.

Ýerli býujetlere Türkmenistanyň kanunlary we beýleki kanunçylyk aktlary bilen bellenilen salgytlar geçirilýär.

Ýerli býujetleriň serişdeleri şu aşakdaky maksatlar üçin ulanylýar:

- territoriýany ösdürmek meýilnamalaryna lapyklykda amala aşyrylýan önümçilik we önümçilik däl gurluşyk üçin;

- şäheriň, etraplaryň we obalaryň, abadanlaşdyrylmagy üçin;

- ýaşayş jaý jemagaty hojalygynyň we kommunal maksatly obýektleriň, degişli tabynlykdaky ýollaryň setiniň saklanylmagy we düýpli abatlaýş işleri üçin;

- ýerli tabynlykdaky saglygy gorayş, bilim, medeniýet we sport guramalaryny maliýeleşdirmäge;

- ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralaryny saklamak we beýleki maksatlar üçin peýdalanylýar.

Ýerli býujetleriň girdejideriniň, bir bölegi dotasiýalar we subsidiýalar görnüşinde şu aşakdakylardan bölünip berilýär:

- ✓ welaýatyň býujetinden etraplaryň we etraplara deňleşdirilen şäherleriň býujetleri üçin welaýatyň häkimi tarapyndan;

- ✓ etrapyň býujetinden etrapdaky şäherçeleriň, obalaryň býujetleri üçin etrapyň häkimi tarapyndan;

- ✓ Aşgabat şäheriniň býujetinden etraplaryň býujetleri üçin Aşgabat şäheriniň häkimi tarapyndan bölünip berilýär.

Ýerli býujetiň girdejileri - Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda öwezini dolmazlyk we yzyna gaýtarylmalýk tertibinde Türkmenistanyň döwlet häkimiýeti we dolandyryş edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň ygtyýaryna gelip gowuşýan pul serişdeleridir.

Ýerli býujetiň çykdaýylary - döwletiň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň wezipeleriniň we borçlarynyň maliýe üpjünçiligine gönükdirilýän pul serişdeleridir.

Býujetiň ýetmezligi - býujetiň çykdaýylarynyň onuň girdejilerinden artyk gelmegidir.

Býujetiň artyklygy - býujetiň girdejileriniň onuň çykdaýylaryndan artyk gelmegidir.

Býujet toparlanmasy (klassifikasiýasy) - býujetiň girdejileriniň we çykdaýylarynyň birmeňzeş alamatlar boýunça, Türkmenistanyň býujet ulgamynyň ähli derejelerdäki býujetleriniň görkezijilerini deňeşdirmegi üpjün edýän ykdysady toparlanmadyr, ol býujeti düzmek we ýerine ýetirmek üçin peýdalanylýar.

Býujetiň ýazgysy - girdejiler boýunça görkezijileri salgytlaryň görnüşleri boýunça ministrliklere, pudaklaýyn dolandyryş edarala-ryna paýlamak bilen belleýän, býujetden goýberilýän pullary býujet serişdelerini alyjylaryň arasynda paýlamak bilen kesgitleýän we býujet toparlamalaryna laýyklykda düzülýän, býujetiň girdejileriniň we çykdaýylarynyň, býujetiň ýetmezligini maliýeleşdirýän çeşmelerden gowuşýan serişdeleriň çäýeklik paýlanyşy hakynda resminamadyr.

Býujetden goýberilýän serişdeler - býujetiň ýazgysynda býujet serişdelerini alyjylar ýa-da paýlaýjylar

üçin göz önünde tutulýan pul serişdeleridir.

Býujetiň karzlary - maliýe ýylynyň çäginde öwezini dolmak ýa-da yzyna gaýtarmak şerti bilen beýleki býujete berilýän býujet serişdeleridir.

Döwlet bergisi - Türkmenistanyň Hökümetiniň daşary ýurt pulunda (daşarky bergi) we milli pulda (içerki bergi) döreýän borçlarydyr.

Ýörite maksatlaýyn gaznalar - Döwletiň, Döwletiň pudaklaýyn gaznalarynyň maksatlaýyn häsiýete eýe bolan pul serişdeleriniň gaznalarydyr.

Ýörite maksatlaýyn fondlar Türkmenistanyň, Prezidentiniň we Türkmenistanyň Ministrler kabinetiniň aktlary bilen döredilip bilner.

Eýeçiligiň döwlet görnüşine esaslanýan hojalygy ýöredýän subýektleriň maliýe çeşmeleri salgytlary, ýygymlary we gaýry hökmany tölegleri, ulanyş tutumlary (amortizasion otçisleniýeleri) töländen soňra olaryň ygtyýarynda galýan peýdadan we beýleki girdejilerden emele gelýär.

Eýeçiligiň, döwlet görnüşine esaslanýan hojalygy ýöredýän subýektler özüleriniň maliýe çeşmelerini normatiw taýdan paýlamagy we peýdalanmagy Türkmenistanyň Hökümetiniň umumy ykdysady syýasatyna laýyklykda amala aşyýarlar.

Adatdan daşary ýagdaý girizilen halatynda Türkmenistanyň, Prezidentiniň adatdan daşary býujeti tassyklamaga hukugy bardyr.

§1.2. Jemi içerki önümi we milli girdejini paýlamakda býujetiň orny

Soňky ýyllarda Türkmenistan durmuş-ykdysady we medeni taýdan ösüşde uly üstünlikler gazanyp, ähli babatda ýeterlik serişdesi bolan, halkyň durnukly abadan ýaşaýşyny, ýurduň geljekde hem durnukly ykdysady ösüşini üpjün edýän döwlete öwrüldi.

Ykdysadyýeti ösdürmekde ägirt uly wezipeleri durmuşa geçirmegiň hukuk we guramaçylyk esasy döredildi, ýurdy ösdürmegiň ileri tutulýan ugurlary kesgittlendi, maksatnamada bellenen wezipeleri amala aşyrmagyň mehanizmleri işlenip taýýarlandy.

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow tarapyndan ygylan edilen beýik Galkynyşlar we uly özgertmeler syýasatynyň çäklerinde ýurtda Watanymyzyň ykdysady howpsuzlygyny berkitmekde we halkyň ruhy galkynyşynda uly işler amala aşyrylýar. Bu çäreler Türkmenistanyň halkara abraýyny has-da ýokary galdyrýar.

2010-njy ýyl Türkmenistanda amala aşyrylýan giň gerimli özgertmeleriň möhüm tapgyry, ýurduň ykdysady howpsuzlygyny berkitmegiň, halkyň ýaşaaýş derejesini, onuň hal-ýagdaýyny ýokarlandyrmagyň kuwwatly guraly bolmalydyr.

Ýurdy ösdürmek, ykdysady ösüşiň has ýokary derejelerine ýetmek babatynda şu ýyl üçin bellenen ägirt uly maksatlar Türkmenistanyň uly möçberlerdäki potensialyna, onuň durnukly ösüşine, ykdysadyýetiniň açyklygyna we globallaşma şertlerinde beýleki döwletler bilen özara bähbitli hyzmatdaşlyga esaslanýar.

Bu babatda býujetiň tutýan orny has ýokarydyr. Ol döwletiň ykdysady syýasatynyň möhüm bölegi bolup, döwletiň maliye durnuklylygyny üpjün etmekde möhüm daýanç bolup durýar. Şeýle hem ýurduň sosial taýdan ösmegi üçin maliýe höwesleriniň döredilmegine baglydyr. Býujet-salgyt syýasaty esasy makroykdysady görkezijileri bolan JIÖ-e, (jemi içerki önüm) göterimleriniň we hümmetsizligiň derejesine, hem-de ykdysadyýete gönükdirilen maýa goýumlara täsir edýär. Sosial-ykdysady ösüş maksatlara edilýän döwlet çykdajylary Türkmenistanyň häzirki döwürde ykdysadyýetiniň ösüş aýratynlygyny häsiýetlendirýän görkeziji bolup hyzmat edýär. 2009-njy ýylda Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşi bäsleşige ukuplylygynyň ýokarlanmagy, dünýäniň ösüş meýilllerine laýyk gelýän, ykdysadyýetiň gurluşynda progressiw öňe gitmeler bilen şertlendirilen ykdysady ösüşiň durnukly depginlerini gazanmaga gönükdirilýär. Ilatyň hal-ýagdaýynyň yzygiderli ýokarlandyrmagy, netijeli üznüksiz önümçiligi we önümçilik enjamlaryny döwrabaplaşdyrmagy, ýurduň ykdysady howpsuzlygyny berkitmegi üpjün etmäge ukyply ykdysady modeli mundan beýläk-de emele getirmek dowam etdiriler.

Ykdysadyýetiň ösüşiniň esasy şerti maýa goýum we telekeçilik ýagdaýy gowulandyrmak, ykdysadyýeti döwlet tarapyndan düzgünleşdirmegiň netijeliligini ýokarlandyrmak bilen ýurduň ähli çäklerinde ähli hojalyk subýektleri üçin bäsleşigiň deň şertlerini döretmek bolup durýar.

Güýçli durmuş syýasatynyň we gurluş özgertmeleriniň geçirilmegi diňe ykdysady ösüşiň durnukly depginlerinde mümkin bolýar. Ýurtda ykdysady ýagdaýy

häsiýetlendirýän esasy görkeziji jemi içerki önümiň (JIÖ) ösüş depgini bolup durýar. 2009-njy ýylda ol 110,7%-e deň bolar, bu dünýäde iň ýokary görkezijileriň biri. 2009-njy ýylda JIÖ-iň möçberi häzirki bahalarda 58,4 mlrd.manat bolar.

Üç we ondan gowrak ýylyň dowamynda JIÖ-niň ösüş depginleriniň ilatyň ösüş depginlerinden artyk bolmagy ykdysady ösüşiň durnuklylygynyň möhüm ölçegi bolup durýar. Türkmenistanda bu gatnaşyk berjaý edilýär. 2009-njy ýylda JIÖ-niň ösüş depgini ilatyň ortaça ýyllyk sanynyň artyşyndan birnäçe esse ýokary bolar.

Ykdysady ösüşiň durnuklylygy eksportyň ösüş depgininiň JIÖ-niň ösüş depgininden ýokary bolmagy bilen goldanylýar. 2009-njy ýylda eksportyň ösüş depgini JIÖ-niň ösüş depgininden 9,2 göterim has ýokary bolar.

2009-njy ýyl üçin çaklama görä Türkmenistanyň ilatynyň ortaça ýyllyk sany 0,6% köpeler ýa-da ösüş ortaça 36,5 müň adama deň bolar. Zähmete ukyply adamlaryň sany 3253,1 müň adama ýeter. Ilatyň iş bilen üpjünçiliginiň ösmegi onuň ykdysady işjeňliginiň ýokarlanmagyna täsir eder.

§1.3.Milli maksatnamalarda öňde goýan wezipelerini ýerine ýetirmekde býujetiň ähmiýeti

Jemgyýetiň döwrebaplaşdyrylmagyny üpjün etmäge ukyply, sosial taýdan netijeli ykdysadyýetiň durnukly ösüşini üpjün etmek üçin döwlet tarapyndan düýpli çäreler durmuşa geçirilýär. Maliýe syýasatynyň gurallaryndan peýdalanmak, döwlet eýeçiligini täzeçe dolandyrmagyň kämil usullaryny ornaşdyrmak arkaly uly sepgitlere ýetilýär.

Türkmenistanyň ykdysadyýetini mundan beýläk hem kämilleş-dirmek we diwersifikasiýalaşdyrmak maksatlary bilen giň gerimli çäreler durmuşa geçiriler.

Türkmenistan bazar gatnaşyklaryny çuňlaşdyrmak we yzygiderli ösdürmek arkaly ykdysady ösüşde uly öňe gidişliklere eýe bolýar. Bazar gatnaşyklaryna geçilmegi milli ykdysadyýeti dolandymagyň ulgamynyň düýpli özgerdilmegini talap etdi, onuň önümçilik bölekleriniň önünde olaryň ön gabat gelmedik düýpgöter başgaça meseleleriň ägirt uly toplumyny goýdy.

Sebitleriň ykdysadyýetiniň gyradeň ösdürilmeginiň, nyrlaryň durnuklaşmagynyň, daşary ykdysady deňagramlylygynyň we ilatyň sosial goraglylygynyň üpjün edilmegi döwletiň ykdysady syýasatynyň esasy ugurlary bolmaklygynda galýar.

Täze Galkynyş we beýik özgertmeler zamanynda barha ynamly gadamlar bilen öňe barýan türkmen ykdysadyýeti täze üstünliklere beslenýär. Býujete girdejileriň toplanmagy, giň möçberli maýa goýumlaryň durmuşa geçirilmegi we ýurduň ileri tutulýan pudaklarynyň ösdürilmegi, ykdysadyýetiň döwlete dahylsyz böleginiň ösmegi üçin amatly şertler döredýär.

Maýa goýum maksatnamasy, ykdysadyýetin pudaklaryny ösdürmegiň maksatnamalary, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň durmuş-ykdysady ösüşiniň 2008-2012-nji ýyllar üçin Konsepsiýalary Ilatyň iş bilen üpjünçiliginiň ýokary derejesini üpjün etmäge gönükdirilendir.

Şeýle hem muňa Türkmenistanyň Prezidentiniň ulag infrastrukturasyny döretmek, "Awaza" Milli syýahatçylyk zolagyny döretmek boýunça uly sebitleýin taslamalaryny durmuşa geçirmek baradaky başlangyçlary,

Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşayyş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasynyň durmuşa geçirilmegi ýardam eder.

Türkmenistanyň ykdysadyýetiniň düzüminiň üýtgedilmegi çig mal öndürmäge gönükdirilen ugurdan kem-kemden gaýtadan işleýän pudaklara geçmek bilen senagatyň pudaklarynyň durnukly ösmegini üpjün etmäge gönükdirilendir. Bu ugur 2010-njy ýylda hem ileri tutular.

Maýa goýum syýasaty döwletiň milli syýasatynyň esasy düzümleriniň biri hökmünde ýokary maýa goýum we serişde potensialyny ulanmak bilen tutuşlygyna ykdysady ösüşiň saldamly binýadyny üpjün etmäge gönükdirilendir. Maýa goýum işiniň ähmiýeti ýokary maýa goýum işjeňligi we önümçilik maksatly desgalaryň gurluşygyny artdyrmak wezipesiniň Türkmenistanyň Hökümeti tarapyndan kesgitlenen ileri tutulýan wezipeler bolup durýandygy bilen tassyklanýar.

Ýurduň milli ykdysadyýetiniň üstünlikli ösdürilmegi, onuň ösüşi köp babatda maýa goýumlaryň möçberiniň köpeldilmegine, olar üçin amatly şertleriň döredilmegine we kärhanalaryň işjeňligine baglydyr.

2009-njy ýylda Türkmenistanyň esasy gaznalaryna goýulýan maýa goýumlar maliýeleşdirmegiň ähli çeşmeleriniň hasabyna 30,4 mlrd.manada deň bolar, bu bolsa 2008-nji ýylda garaşylýan möçberden 1,9 essä golaý artykdyr.

Önümçilik ulgamyna goýulýan maýa goýumlar gyşarnyksyz artýar we 2009-njy ýylda olaryň ösüşi 2008-nji ýylda berilýän baha görä, 1,8 essä deň bolar diýlip

çaklanylýar. Önümçilik gurluşygyna goýulýan maýa goýumlaryň paýy 66,4%-e deň bolar.

Maýa goýumlaryň umumy möçberinde döwletiň maýa goýumlarynyň peselmek meýli saklanyp galar. Meselem, 2009-njy ýylda döwletiň maýa goýumlaryň paýy 68,4%-e deň bolar.

Býujet maýa goýumlary olaryň 2008-nji ýylda garaşylýan özleşdirmegi bilen deňeşdirilende epesli (5,3 essä golaý) ýokarlanar. Býujet maýa goýumlary durmuş ulgamynyň maddy-tehniki binýadyny (ýaşayyş jaý we jemagat gurluşygynyň, saglygy goraýşyň, bilimiň we beýlekileriň) goldamaga we ösdürmäge gönükdirilendir. Býujet maýa goýumlarynyň 24,3%-i önümçilik maksatly desgalara, 75,7%-e golaýy bolsa önümçilik däl maksatly gurluşyga (durmuş häsiýetli desgalary, bilimi, saglygy goraýşy, medenýeti we beýlekileri maliýileşdirmäge) gönükdiriler.

Ýurduň maýa goýum syýasaty emele getirilende we maýa goýum syýasatynyň strategik ileri tutulýan ugurlary kesgitlenende adama kapitalyna goýulýan maýa goýumlar möhüm orny tutar. Ýurduň adam kapitalyny artdyrmaga aýratyn üns berilmeginiň zerurlygy, mukdar we hil babatda, ilatyň jan başyna düşýän JIÖ-niň ýeterlik bolmadyk derejesi, onuň hil düzümi, şeýle hem adam serişdeleriniň özüniň hiline bildirilýän talaplaryň düýpden üýtgemegi bilen kesgitlenýär.

Ýurduň Prezidentiniň ýolbaşçylygynda başlanan Türkmenistanyň syýasatynyň esasy maksatlarynyň arasynda bilim derejesini ýokarlandyrmak, zähmeti peýdalanmagyň netijeliligini ýokarlandyrmak meselesini öňe gidişlikli çözmegiň zerurlygy, adam kapitalynyň hilini

ýokarlandyrmak, netijeli, ahyrky netijä gönükdirilen durmuş infrastrukturasyny döretmek bolup durýar. Şunuň bilen baglylykda adam kapitalyna maýa goýmagyň ösüşi ep-esli ýokarlanar. Şahsyýeti emele getirmeklige Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşayyş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasy uly täsir eder. Onuň esasy ugurlarynyň biri bilim bilen üpçünçiligiň hilini gowulandyrmak, ýurduň ähli sebitlerinde degişli maddy-tehniki binýady emele getirmek bolup durýar.

Daşary ýurt maýa goýumlaryň möçberi ýurt boýunça maýa goýumlaryň umumy möçberiniň 29,7%-ne deň bolar we bu maýa goýumlaryň 99%-i önümçilik gurluşygyna, ýagny nebit-gaz, himiýa, ýeňil, gurluşyk we ulag ulgamlaryna gönükdiriler.

Nebit çykaryjy pudaga goýulýan göni daşary ýurt maýa goýumlary önümi paýlaşmak hukugynda peýda almak we daşary ýurt maýa goýumçylary üçin uly ýeňillikler görnüşi bilen özüne çekijidir.

Göni daşary ýurt maýa goýumlarynyň her ýyl artmagy maýa goýum taslamalarynyň giňemegi bilen baglanyşyklydyr. Göni daşary ýurt maýa goýumlaryň her ýylda ýokarlanmagy maýa goýum taslamalarynyň giňelmegi bilen baglydyr.

Türkmenistanyň ykdysadyýetinde bazar gatnaşyklarynyň emele getirilmegi maýa goýum mehanizmini düýpli özgertdi. Özgertmeler ýyllary içinde maýa goýum işjeňligini ösdürmekde esasy itergi ykdysadyýetiň döwlete degişli däl bölegini – hususy telekeçiligi, edara görnüşli taraplary ösdürmegiň hasabyna

alyndy. 2009-njy ýylda bu bölegiň maýa goýum paýy 1,7%-e deň bolup, olardan 61,8%-i önümçilik gurluşyklarynyň we desgalarynyň paýyna düşýär.

Hakyky bölege maýa goýumlar ykdysady ösüşi üpjün eder, bu bolsa türkmen halkynyň hal-ýagdaýyny gowulandyrmaga, Türkmenistanyň raýatlarynyň durmuş derejesini ösen ýurtlaryň derejesine ýetirmäge mümkinçilik berer.

2010-njy ýylda salgyt-býujet syýasaty ýurduň ykdysady binýady hökmünde önümçilik ulgamyny ösdürmegi höweslendirmäge, çykadjylary geňeçerlemek, olary durmuş-ykdysady maksatlar üçin netijeli ulanmak maksady bilen, Türkmenistanyň Döwlet býujetine salgyt tölegleriniň deňeçer we doly gelmegini üpjün etmäge gönükdiriler.

Býujet çykadjylarynyň öz wagtynda geçirilmegi we maksada gönükdirilmegi, zähmet haklarynyň, talyp haklarynyň, pensiýalaryň we döwlet kömek pullarynyň durnukly maliýeleşdirilmeginiň üpjün edilmegi, edilýän hyzmatlaryň we ýerine ýetirilýän işleriň hilini ýokarlandyrmak arkaly býujet ulgamynda bellenen maksatlary durmuşa geçirmekde ýokary netijeleriň gazanylmagy býujet syýasatynyň esasy wezipeleri bolup galýar.

Salgyt syýasaty ulgamynda ösüşiň maýa goýum strategiýasyny durmuşa geçirmek, iň täze tehnologiýalary we ylmy köp talap edýän önümçilikleri ulanmak, ýerli harytlaryň bäsleşige ukyplylygyny ýokarlandyrmak üçin üznüksiz önümçilik işini işjeňleşdirýän salgyt kanunçylygyny kämilleşdirmek boýunça işler dowam etdiriler.

Salgyt-býujet syýasaty daşary ýurt maýa goýumlaryny çekmek üçin hem amatly şertler döreder.

Türkmenistanyň döwlet býujeti girdejiler we çykdajylar boýunça deňeçer bolar. Bu ykdysady ösüşiň ýokary depginlerini saklamagy üpjün etmäge mümkinçilik berer.

Ykdysady ösüşiň netijeliligini we durnuklylygyny saklaýan ýene bir möhüm makroykdysady gural ol hem pul-karz syýasaty bolup durýar.

2010-njy ýylda pul-karz syýasatynyň esasy wezipeleriniň biri hümmetsizlenmek derejesini 7-8%-e çenli peseltmek bolar. Bu wezipäni üstünlikli amala aşyrmak üçin pul toplumynyň artyşyny ykdysady ösüşiň depginlerine laýyklykda ýokarlandyrmak göz önünde tutulýar. Milli puly walýuta çalyşmakda durnukly hümmetiň saklanyp galmagynda, pul toplumynyň gurluşynda nagt däl bölek ýokarlanar. Nagt pul dolanyşygynyň möçberleriniň peselmegi pul toplumynyň gurluşynyň, şeýle hem tutuşlygyna ýurduň pul dolanyşygynyň gowulanmagynyň oňyn esas bolup durýar.

2009-njy ýylda nagt pul toplumynyň ösüş depginleri 2008-nji ýyl bilen deňeşdirilende jemi pul toplumynyň 23% köpelmeginde 21% artar. Pul toplumynyň ýokary ösüş depginleri denominasiýa bilen bagly boldy, ol 2009-njy ýylyň 1-nji ýanwarynda başlandy, bu milli pula bolan islegiň ýokarlanmagyna we pullaşdyrmak koeffisiýentiniň artmagyna täsir eder.

Milli pulda ykdysadyýetiň pudaklaryna berilýän karz serişdeleriň möçberi JIÖ-e garanyňda 4,4 mlrd.manat ýa-da 7,6%-ýe deň bolar. 2008-nji ýyla garanyňda ösüş depgini 124,4%-ýe deň bolar, şol sanda döwlet bölegine berilýän karzlaryň ösüş depgini 125%, telekeçilere we

hususy bölege berilýän karzlaryň ösüş depgini 120% bolar. Şunuň bilen birlikde, karz serişdeleriň ösüş depgini maýa goýumlaryň ösüş depgininden (1,9 esse) ep-esli pesdir.

§1.4. Býujet ýörelgeleri

Býujet ýörelgeleri - býujet syýasaty esasynda alnyp barylýan çäreleriň toplymy diýmekdir.

Býujet ulgamy şu aşakdaky ýörelgelere esaslanýar:

Bitewilik ýörelgesi – ýagny, býujetiň, ähli girdejileri we çykda-jylýary babatda bir wagtda hödürlenilmegini we tassyklanylmagyny üpjün etmek, şeýle hem ýurduň çäginde ýeke-täk (bitewi) býujet kanunçylygynyň, şol sanda ýeke-täk (bitewi) býujet toparlanmasynyň ulanylmagyny, býujet proessiniň amallarynyň ýeke-täk (bitewi) usulda amala aşyrylmagyny üpjün etmek;

Dolulyk ýörelgesi – ýagny, ýurduň döwlet býujetinde (Durnuklaşdyryjy gaznasynda) ýurduň kanunçylygynda göz önünde tutulan **ähli** girdejileriň we çykda-jylaryň beýan edilmegi, býujet serişdelerini ulanmak arkaly özara hasaplaşyklara ýol bermezlik;

Anyklyk ýörelgesi – girdejiler we çykda-jylar ýeke-täk (bitwei) býujet toplanmasyna laýyklykda döwlet býujetinde anyk görkezilmeli. Maliýeleşdirmegiň meýilnamalary (smetalar), döwlet býujeti hakyndaky kanun bilen tassyklanan, Ýurduň ýeke-täk (bitwei) býujet toplanmasyna laýyklykda anyk maddalary maliýeleşdirmek üçin çykda-jylaryň möçberini beýan etmelidir;

Hakykylyk ýörelgesi – tassyklanan (takyklanan, düzediş girizilen) býujetiň görkezijileriniň, Türkmenistan we onuň sebitleri boýunça tassyklanan (düzediş girizilen)

durmuş-ykdysady ösüşiniň we býujetiň parametrlerine laýyk gelmegi;

Aýdyňlyk (aýklyk) ýörelgesi – ýurduň býujet kanunçylygy babatda kadalaşdyryjy hukuk namalaryň, tassyklanan (takyklanan, düzediş girizilen) býujetleriň we olaryň ýerine ýetirilişi (Durnuklaşdyryjy gaznasynyň emele getirilişi we ulanylyşy) barada hasabatlaryň, döwlet syry we ýurduň kanunçylygy tarapyndan goralýan syry bolmadyk döwletiň fiskal syýasatyna degişli beýleki maglumatlaryň hökmany tertipde köpçülikleýin neşir edilmegi. Býujet prosessiniň hökmany açyk bolmagy we döwlet maliýe gözegçiliginiň geçirilmegi;

Durnuklylyk ýörelgesi – her ýyl düzediş girizilýän durmuş-ykdysady ösüşiniň çaklamalaryna we orta möhletli býujet meýilnamalaşdyrmagyň parametrlerine esaslanýan döwlet býujetiniň taslamasynyň düzülmegi, döwlet dolandyryş edaralary tarapyndan býujet gatnaşyklary babatda ozal kabul edilen çözgütleriň berjaý edilmegi. Durnukly salgyt möçberleriň we durnukly salgyt özeniniň üpjün edilmegi;

Netijelilik ýörelgesi – býujetleriň, durmuş-ykdysady ösüşiniň maksatnamalarynda göz önünde tutulan kesgitli netijeleri gazanmaklyk zerurlygyndan ugur alnyp düzülmegi we ýerine ýetirilmegi;

Netijeli täsirlik ýörelgesi – býujetiň, tassyklanan býujetiň serişdeleriniň çäkli möçberini ulanmak bilen has gowy netije ýa-da kesgitli netijäni býujet serişdeleriň minimal möçberini ulanmak bilen gazanmaklygy üpjün etmek zerurlygyndan ugur alnyp düzülmegi we ýerine ýetirilmegi;

Jogapkärçilik ýörelgesi – ýurduň hökümeti (Ministrler

Kabineti) býujetiň ýerine ýetirilişi barada her ýyl ýurduň Parlamentiniň (Mejlisiniň) önünde hasabat bermeli. Býujet serişdelerini ulanyjylar we döwlet býujet edaralaryň ýolbaşçylary kesgitli ahyrky netijeleriň gazanylmandygy üçin we ýurdyň kanunçylygyna laýyk gelmeýän çözgütleriň kabul edilendigi üçin jogapkärçilik çekýärler;

Býujetleriň özbaşdaklyk ýörelgesi – girdejileriň döwlet býujetiniň dürli derejeleriniň arasynda durnukly paýlanylmagyny ýola goýmak we olaryň ýurduň kanunçylygyna laýyklykda harçlamagyň ugurlaryny kesgitlemek; döwlet dolandyryşyň ähli derejeleriniň býujet prosessini ýurduň kanunçylygyna laýyklykda özbaşdak amala aşyrmak hukugy; aşaky derejelerdäki býujetleriň üstüne goşmaça çykdaýlary, olary girdejiler bilen deňşililikde üpjün etmän ýüklemeklige ýol bermezlik;

Deňagramlylyk (deňeçerlilik) ýörelgesi – býujetiň çykdaýlary girdejiler bilen deňagramly bolmaly.

§1.5. Döwlet býujetiniň wezipeleri

Türkmenistanyň Prezidentiniň 2008-nji ýylyň fewral aýynyň 14-ndäki "Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň meseleleri hakyndaky" 9514 belgili kararyna we onuň bilen tassyklanan Türkmenistanyň Maliýe ministrligi hakynda Düzgünnama laýyklykda, Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň esasy wezipeleri ýagny, Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasynyň bellenen möhletlerde düzülmegini üpjün etmek, girdejileriň we çykdaýlaryň Döwlet býujetinde göz önünde tutulan meýilnama boýunça ýerine ýetirilişine umumy gözegçiligi alyp barmak, Döwlet býujetiniň serişdeleriniň harçlanyş syýasatyny

ýöretmekden ybarat bolup durýar.

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň, býujetden daşary seriş-deleriň girdejileriniň we çykadjylarynyň taslamasyny, sanawyny düzmek boýunça işi guraýar. Döwlet býujetiniň, býujetden daşary serişdeleriň taslamasyny, sanawyny düzmek üçin resminamalary, hasaplamalary taýýarlamak boýunça ministrlikleriň we pudak edaralaryň, şeýle hem degişli ýerli häkimiýetiň edaralarynyň işini utgaşdyrýar. Türkmenistanyň jemlenen Döwlet býujetiniň taslama-syny düzmek bilen merkezleşdirilen we ýerli býujetleriň girdejile-riniň we çykadjylarynyň görkezijilerine takyklamalar girizýär.

Şeýle hem beýleki ykdysady edaralar bilen bilelikde, ministrlikleriň we pudak edaralarynyň salgytlar we beýleki girdejiler boýunça býujetiň önünde borçnamalaryny doly we öz wagtynda ýerine ýetirilişine umumy gözegçiligi amala aşyrýar we Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň girdejilerini artdyrmak boýunça teklipleri işläp taýýarlaýar, şonuň ýalyda býujeti meýilleşdiriş, esasan pudaklaryň işiniň ahyrky netijesine gönükdirilen, netijeli usullaryny işläp düzmegi amala aşyrýar.

Türkmenistanda býujet meýilleşdirilişiniň ulgamyny we toparlanmasyny kämilleşdirmek maksady bilen, býujetleşdirmegiň we býujetara gatnaşyklary gurmak ulgamynyň dünýä tejribelerini Türkmenistanyň býujetini düzmegiň görnüşleriniň we usulýetiniň aýratynlyklaryny göz önünde tutmak bilen öwrenýär we seljerýär, teklipleri taýýarlaýar. Döwlet býujetiniň çykadjylaryny maliýeleşdirmegi kämilleşdirmek boýunça hem teklipleri taýýarlaýar.

Türkmenistanyň býujet edaralarynyň we

guramalarynyň býujetden daşarky serişdelerini meýilleşdirmegini we hasaba almagyň we gözegçiliginiň usulyýetini kämilleşdirmek; degişli pudaklaýyn müdirlikler we bölümler bilen bilelikde býujetden daşary serişdeleri ulanmagyň hem-de şonuň esasynda býujetden daşary serişdeleri tygşytly we maksadalaýyk ulanmak, şeýle-de degişli kärhanalaryň we edaralaryň býujetden daşary serişdeleri boýunça işlerini kämilleşdirmek boýunça teklipleri berýar. Býujet meseleleri boýunça kanunlaryň, hökümetiň kararlarynyň we buýruklarynyň taslamalarynyň we Türkmenistanyň Döwlet býujetini düzmegini tertibi hakyndaky gözükdirijileriň we görkezmeleriň taslamalaryny işläp taýýarlaýar. Türkmenistanyň kanunçylyk namalarynyň ministrlikler we pudak edaralary, ýerine ýetiriji häkimiýet we öz-özüni dolandyryş edaralary we beýleki edara-guramalar tarapyndan taýýarlanan taslamalaryna we ministrligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna seredýär we olar boýunça netijenama taýýarlaýar. Türkmenistanyň býujet ulgamyny kämilleşdirmek boýunça teklipleri taýýarlaýar we çäreleri işläp düzýär we Döwletiň maliýe maksatnamasyny işläp taýýarlaýar.

Ýörite Milli maksatnamalaryň, uzak, gysga möhletli we gündelik maksatnamalaryň, ýurdun, pudaklaryň we sebitleriň durmuş-ykdysady ösüşiniň esasy ugurlarynyň taslamalaryny işläp düzmäge gatnaşýar.

Türkmenistanyň Döwlet býujetini düzmek meseleleri boýunça Türkmenistanyň ministrliklerine we pudak edaralaryna gollanmalary berýar we merkezleşdirilen we ýerli býujetleriň girdejileri we çykdajylary boýunça

çärýekleýin seljeriş işlerini alyp barýar.

Welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň, şäherleriň we etraplaryň maliýe bölümleriniň hünärmenleriniň okuw işlerini geçirýär, býujet bilen baglanyşykly meseleler boýunça ýerlerde iş ýüzünde kömek berýär hem-de býujetiň düzülişi we ýerine ýetirilişi boýunça alnyp barylýan gözegçilik işlerine gatnaşýar.

Ministrliгиň degişli pudaklaýyn müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde, býujetiň girdejileriniň we çykdajylarynyň ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär, ýerlerde býujet serişdeleriniň harçlanyşyna, rejeli we maksadalaýyk peýdalanylyşyna gözegçiligi we barlagy guraýar, maliýe-býujet meýilnamalaşdyrmagy babatynda usulyýet ýolbaşçylygyny amala aşyrýar.

Ministrlik bilen Aşgabat şäheriniň we welaýatlaryň Baş maliýe müdirlikleriniň arasynda işleriň utgaşdyrylyşyny güýçlendirmek, sebitiň maliýe ýagdaýyna yzygiderli gözegçiligi alyp barmak, ähli derejelerde maliýe maglumatlaryny baglanyşdyrmak, sebitlerde seljeriş işlerini kämilleşdirmek ýaly ileri tutulýan wezipeler döwlet býujetiniň esasy wezipesi bolup durýar.

II BAP. Döwlet býujetiniň maliýe syýasaty

§2.1.Döwlet býujetiniň maliýe syýasatynyň düýp mazmuny

Türkmenistanyň saýlap alan bazar ýoly täze maliýe ulgamynyň, aslyýetine garanyňda bolsa görnüşi boýunça hem täze maliýe ulgamlarynyň döredilmegini talap edýär. Bu ulgamlar bazar şertlerinde ýurdyň ykdysadyýetiniň netijeli işlemegini we ösmegini üpjün etmelidir. Döwlet býujetiniň ulgamlary munuň özi merkezleşdirilen we ýerli býujetleriň hem-de býüjetden daşary serişdeleriň jemlenmesidir.

Häzirki wagtda Türkmenistanyň täze - býüjet ulgamlary döretmek prosesi barýar, onuň esasynda döwlet býüjeti, salgyt ulgamlary we ätiýaçlandyryş ulgamlary hereket edýär.

Türkmenistanyň Garaşsyz döwlet statusyna eýe bolmagy netijesinde döwlet dolandyrylyşynyň, şol sanda maliýe işlerini dolandyrmagynyň bütinleý täze wezipelerini, hususanda içerki we daşarky bergini, hökümetiň aktiwlerini we ş. m. dolandyrmak wezipelerini çözmek zerurlygy ýüze çykdy. Ösüş barada aýtsak ýagny, Türkmenistanyň saýlap alan ýoly bolsa býüjeti düzmegi, maliýeleşdirmegi, gurnmagy, hil taýdan täzedan çemeleşmegini talap edýär.

Türkmenistanyň Prezidenti tarapyndan jar edilen Milli Maksatnamasynda Türkmenistanyň býüjet syýasaty esas edilip alyndy. Bu maksatnama bazar gatnaşyklaryna kem-kemden geçilmeginiň, ilaty sosial taýdan goramagyň dowam edip gelýän elementlerini yzygiderli modifikasiýalaşdyryp, oňa belli bir häsiýet bermegi göz

öňünde tutuldy. Maksatnama özleriniň çözülmegi umumydöwlet ähmiýetli ykdysady we sosial-syýasy wezipeleri maliýeleşdirmegi hem göz öňünde tutýar.

Türkmenistanyň Döwlet býýjeti Maliýe ministrligi tarapyndan sebitler boýunça düzülýär, soňra bolsa oňa Türkmenistanyň Mejlisiniň sesiýasynda garalýar hem-de ol olar tarapyndan tassyklanýar. Salgyt býýjet sferasynyň döwlet býýjetindäki girdejiler bilen çykdaýylaryň arasyndaky tapawudy görkezýän häzirki kynçylykly ýagdaýy Türkmenistanyň Maliýe Ministrliginiň, ministrlikleriň we pudak edaralaryň çykdaýylar baradaky teklipleriniň esaslydygyna we maksada laýykdygyna tankydy seljerme bermegi bilen başlanýar. Şeýlelikde serişdeleriň bellenişi ýaly takyk paýlanylmagy we býýjet serişdeleriniň tygşytly harçlanylyşyna şol döwürde berk gözegçilik edilmegi örän möhümdir.

Türkmenistan öz Garaşsyzlygyny alansoň we Bitaraplyk statusyny almagy bilen ykdysadyýet düýpgöter üýtgedi. Indi döwletimizi dikeltmek we ösen ýurtlaryň derejesine ýetirmek diňe biziň özümize bagly zatdyr. Şonuň üçin hem döwletde alynyp barylýan her bir syýasatyň ýerine ýetirilmegi hökmanydyr.

Býýjet-maliýe syýasaty munuň özi Türkmenistanyň ýokary döwlet häkimiýeti we dolandyryş guramasy tarapyndan alnyp barylýar. Türkmenistanyň döwlet býýjetiniň sazlaşykly bolmagyny üpjün etmäge gönükdirilen salgyt, nyrh, pul, karz we walýuta syýasatlary uly rol oýnamalydyr.

Häzirki wagtda 2020-nji ýyla çenli göz öňünde tutulan ykdysady maksatnamany serişdeler bilen üpjün etmeklik býýjet syýasatynyň esasy bolup durýar.

Türkmenistanyň "Býüjet ulgamy hakynda" Kanunçylyk (18.06.1996ý) býüjet ulgamlaryny dolandyrmaga we onuň hereket etmegini guramagyň hukuk esaslaryny kesgitleýär. Ähli derejedäki býüjetleriň arasyndaky özara gatnaşyklaryny düzgünleşdirýär.

Býüjet - munuň özi döwlet häkimiýeti we dolandyryş guramalary tarapyndan Türkmenistanyň kanunçylygy arkaly bellenen tertipde belli bir döwür üçin döredilýän we peýdalanylýan maliýe serişdeleriniň jemi bolup, ony berjaý etmek üçin ýörite kanunçylyk işiniň düzülip ony ýerine ýetirmegini üpjün etmeklige gönükdirilen syýasatyň alynyp barylmagydyr.

Türkmenistan döwletinde býüjet syýasaty kanunçylyk esasynda berkidilip, býüjet her ýylda täzeden ýagny öňünden bir ýyllyk edilip tassyklanylýar.

Býüjet ýyly - bu özüne býüjet taýýarlanylýan maliýe ýylydyr. Maliýe ýyly her ýylyň 1-nji ýanwaryndan başlanýar we 31-nji dekabrynda tamamlanýar, ýagny býüjet ýyly ýylyň başyndan ahyryna çenli aralykda kesgitlenýär.

Býüjet maliýe syýasaty - munuň özi Türkmenistanyň Ýokary Döwlet häkimiýeti we dolandyryş guramalary tarapyndan kesgitlenen Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň sazlaşykly bolmagyny üpjün edýän salgyt, nyrh, pul - karz we walýuta syýasatlarydyr.

§2.2. Döwlet býujeti syýasatynyň esasy ugurlary

Býüjet syýasaty döwletiň ykdysady syýasatynyň möhüm bölegi bolup, döwletiň maliye durnuklylygyny üpjün etmekde möhüm daýanç bolup durýar. Şeýle hem

ýurduň sosial taýdan ösmegi üçin maliýe höwesleriniň döredilmegine baglydyr. Býujet syýasaty esasy makroykdysady görkezijileri bolan JIÖ-e, göterimleriň we hümmetsizligiň derejesine, hem-de ykdysadyýete gönükdirilen maýa goýumlara täsir edýär. Sosial-ykdysady ösüş maksatlara edilýän döwlet çykdajylary Türkmenistanyň häzirki döwürde ykdysadyýetiniň ösüş aýratynlygyny häsiýetlendirýän görkeziji bolup hyzmat edýär.

Ykdysadyýetiň ygtybarly ösüşini üpjün etmekde, sosial we medeni meseleleri çözmekde Döwlet büjeti esasy orny eýeleýär. Döwlet býujetiniň girdejileriniň ýokary depginde artmagy üpjün edildi. 2005-2007-nji ýyllarda Döwlet býujetiniň girdejileri 28% artdy.

Türkmenistan Döwlet býujetyň çykdajylarynda jemgyýetçilik we sosial hyzmatlary esasy orun tutýar. 2007-nji ýylda 2005-nji ýyl bilen deňeşdirilende olaryň ýurduň býujetiniň umumy çykdajylarynda tutýan bölegi 68,2%-den 69,2%-ä çenli artdy.

Durmuş we jemgyýetçilik hyzmatlarynyň çykdajylarynyň esasy bölegi bilim, saglygy goraýyş ulgamynyň, ilatyň durmuş üpjünçiliginiň ýaşaýyş jaý-jemagat hojalygynyň harajatlary tutýar. 2007-nji ýylda durmuş we jemgyýetçilik hyzmatlarynyň çykdajylarynda bilimiň tutýan bölegi 43,2%-e, döwlet durmuş üpjünçiliginiňki 25,7%-e, saglygy goraýyşyňky 14,9%-e, ýaşaýyş jaý-jemagat hojalygynyňky 12%-e barabar boldy. 2007-nji ýylda umumy häsiýetli döwlet hyzmatlaryna (dolandyryş, goranmak, jemgyýetçilik düzgüni we howpsuzlyk) döwlet býujetiniň çykdajylarynyň 22,6%-i harçlandy. 2007-nji ýylda ykdysadyýetiň pudaklaryny

maliýe-leşdirmeklige göýberilýän serişdeleriň möçberi 70,1% artdy.

Döwlet býujetinden sosial ulgamy ösdürmeklige hem köp serişdeler sarp edilýär. Esasan hem bilimi, saglygy goraýyşy, durmuş üpjünçiligi maliýeleşdirmeklige Döwlet býujetinden göýberilýän serişdeler yzygiderli artýar.

Býujet syýasatyny özgertmekligiň strategiýasynyň esasy mak-sady ykdysadyýetiň ösmegine we halkyň hal-ýagdaýyny gowulan-dyrmaga ýardam berýän netijeli býujet ulgamyny döretmekden we ösdürmekden ybaratdyr.

Şu maksada laýyklykda şu aşakdaky meseleler çözüler:

- býujeti meýilnamalaşdyrmaklygy kämilleşdirmek;
- býujetiň ähli derejelerinde aýdyňlygy üpjün etmek;
- birinji we ikinji derejedäki býujet gurluşyny kämilleşdirmek;
- býujet serişdelerini ulanmaklygyň netijeliligini ýokarlan-dyrmak;
- býujet ulgamynyň kanunçylyk binýadyny kämilleşdirmek.

Sosial-ykdysady ösüş maksatlary üçin döwlet býujetinde edilýän harajatlary köpeltmek ykdysadyýetiň ösüş depginini çaltlaşdyrmaklygyň, ony diwersifikasiýa etmekligiň möhüm şertleriniň biridir.

Şonuň üçin döwlet býujetiniň çykdajylarynyň has amatly derejede bolmagyny üpjün etmek maksady bilen Türkmenistanyň ykdysadyýetinde bolup geçýän özgertmeleri nazarda tutup, olaryň netijeli ulanşyna baha bermeklige täze usullary işlenip düzüler we býujet ulgamynyň işjeňligini kämilleşdirmekligiň täze ugurlary kesgitlener.

Özgertmeleriň **birinji tapgyrynda** (2009-2010 ýý.)

býujetiň kanunçylyk binýadyny kämilleşdirmekde möhüm işler durmuşa geçiriler. Şeýle hem döwletiň eýeçiligindäki serişdeleriniň netijeli ulanylyşyna baha bermek boýunça çäreler geçiriler. Bu bolsa döwletiň ykdysadyýeti dolandyrmaklykda tutýan ornuny kesgitlemeklige mümkinçilik berer. Şu esasyda bolsa Döwlet býujetiniň girdejilerini, bazar mehanizmlerini giňden ulanmak arkaly netijeli ulanmaklyga gönükdirilen çäreleriň toplumy işlenip düzüler.

Olary durmuşa geçirmekde esasy ýörelgeler şu aşakdakylardan ybaratdyr:

- maliýe hasabatlarynyň açyklygy we aýdyňlygy üpjün etmek;

- býujet serişdeleriniň ulanylyşyna berk gözegçiligi saklamak;

- býujet ulgamynyň ähli derejelerinde girdejiler bilen çykdaýlaryň özara

 - sazlaşyklygy üpjün etmek;

- döwlet serişdelerini netijeli dolandyrmak.

Ikinji tapgyrda (2011-2015-nji ýyllar) býujetiň girdejilerini we çykdaýlaryny orta möhletleýin meýilnamalaşdyrmaklyga geçmeklik strategiýasy durmuşa geçiriler.

Býujet serişdelerini has amatly harçlanmaklygy üpjün etmeklik has çylşyrymly wezipe bolup, ol býujetiň çykdaýjylaryny meýilnamalaşdyrmaklygy we çaklamaklygy, çykdaýlaryň netijeliligini ýokarlandyrmaklygy öz içine alýar. Býujetiň orta möhletleýin meýilnamalaşdyrmak ulgamynyň kemala getirilmegi tutuş býujet ulgamynyň durnuklylygyny we ygtybarlylygyny ýokarlandyrmaklyga mümkinçilik berer.

Döwlet maliýesini dolandýrmaklygyň netijelili-gini ýokarlandýrmak boýunça hem möhüm çäreler durmuşa geçiriler.

Býujetiň ähli derejelerinde we býujet ulgamynda kabul edilýän kararlaryň aýdyňlygyny üpjün etmek, bu ugurda geçiriljek möhüm çäreleriň biri bolar. Ýörite maksatly maýagoýum we innowasiýa maksatnamalary maliýeleşdirmek maksady bilen institusional düzümler dörediler. Bu bolsa býujet ulgamyny kämilleşdirmekte edilen ädimleriň biri bolar.

Üçünji tapgyrda (2016-2020 ýý. we 2030-nji ýyla çenli döwür) amala aşyryljak özgertmeler býujet serişdelerini has netijeli ulanmaklyga mümkinçilik berjek we býujet çykdaýlaryny dolandýrmaklygyň hil taýdan täze derejesine geçmekligi üpjün eder. Şu döwürde Döwletiň býujeti ýurduň ykdysadyýetiniň ösüşine güýçli täsir edip biljek maliýe guralyna öwrüler. Býujet ulgamynyň çykdaýlary **ýurduň jemi içerki önüminiň (JIÖ) 40-50%-ine** barabar bolar. Bu esasan ylyma, bilime we saglygy goraýyşa göýberilýän serişdeleriň artmagy bilen bagly bolar. Şu döwürde saglygy goraýyşy maliýeleşdirmeklige gönükdirilýän serişdeleriň umumy möçberi jemi içerki önümiň 5%-10%-e, bilime göberilýän serişdeler jemi içerki önümiň 5-7%-e, ylyma göýberilýän serişdeler bolsa jemi içerki önümiň 1,5-3%-e çenli artar.

Özgertmeleriň amala aşyrylýan döwründe býujetiň dürli derejesiniň arasyndaky gatnaşyklary kämilleşdirmek bilen bagly işler durmuşa geçiriler. Bu bolsa ahyrky netijede ýurduň sebitleriniň sosial-ykdysady ösüşine ýardam berer.

Sebitler boýunça **býujet syýasatynyň esasy wezipesi**

ýerlerde býujet ulgamynyň girdejilerini toplamakda we ulanmakda olaryň özbaşdaklygyny ösdürmek esasyda maliýe ygtybarlygyny ýokarlandyrmakdyr. Býujet aragatnaşyklaryny kämilleşdirmek sebitleriň ykdysadyýetiniň ösüşini çaltlandyrmaklygy, ilatyň sosial taýdan goraglylygyny ýokarlandyrmaklygy üpjün eder.

Bilim syýasatyny ýola goýmakda bilim Maksatnamasynyň ähmiýeti örän ulydyr. Sol Maksatnamada 2020-nji ýyla çenli býujet syýasatynyň esasy ugurlary öz beýanyňy tapýar. Şonda girdejiler we çykdaýjylar boýunça bir ýere jemlenen bir bitewi býujet düzmäge uly üns berilýär. Býujet hasaplaryny barlamaklykda, ylaýtada garaşsyz auditor gulluklaryna çekmeklik göz önünde tutulýar. Milli maksatnamada göz önünde tutulýan býujet ulgamlary baradaky syýasaty tutuşlygyna iş ýüzünde beýan edýäris:

Çaklanylýan döwürde Türkmenistanyň ykdysady syýasaty onuň möhüm ugrunyň: salgyt-býujet, pul-karyz gurluş ugurlarynyň sazlaşyklylygy bilen kesgitleniler. Býujet ulgamy baradaky syýasat şundan ybaratdyr.

Ykdysadyýeti üstünlikli dolandyrmagyň täsirli guraly hökmünde Döwlet býujetiniň netijeliligini ýokarlandyrmak üçin şular göz önünde tutulýar:

➤ býujet ulgamynyň kadalaşdyryjy-hukuk binýadyny kämilleşdirmek;

➤ pudaklaryň maksatnamalary ykdysady taýdan seljermegiň we ykdysadyýeti sazlaşykly ösdürmegiň esasynda ýerine ýetirilmegi, hökmany bolan anyk býujeti düzmek;

➤ býujet bilen gurşap almak, onuň binýadyny giňeltmek, býujet ýetmezçiliginiň derejesini azaltmak we

onuň hümmetsizlenmek babatda öňde goýlan wezipeleri gazanmaga hem-de durmuş hajatlaryny kanagatlandyrmagyň, maýa goýmagyň bähbitleri üçin çykdajylaryň gurluşyny üýtgedip gurmaga ýardam edip biljek ýagdaýyny saklamak boýunça işleri dowam etdirmek;

➤ döwlet çykdajylaryny dolandyrmagyň bir bitewi ulgamyny döretmek, ähli döwlet işlerini, şol sanda Döwlet gaznalary boýunça bir bitewi býujetde beýan etmäge kem-kemden geçmek, býujetden daşary hasaplaryň ählisini ýapmak;

➤ maýa goýum býujetinde çekilýän içerki we daşarky maýa goýumlarynyň ählisini beýan etmek bilen, şol býujeti işläp taýýarlamak olaryň netijeliligini we ýerine ýetirilişini seljermek;

➤ töleg töleýji guramalaryň ählisinden býujetiň girdeýji bölegine tölegleriň doly gelip gowuşmagyny üpjün etmek, özara hasaplaşyklary iň az derejä çenli kem-kemden çekelendirmek, daşary söwdada alyş-çalyş işlerinden boýun gaçyrmak we nagt pul serişdeleriniň býujete gelip gowuşmagyny artdyrmak maksady bilen diňe nagt pul serişdeleri arkaly geçirilýän işlere geçmek;

➤ öz garamagyndaky kärhanalaryň geçirýän serişdelerini býujetiň umumy girdejisine gönükdirmek bilen, ministrlikleriň we wedomstwalaryň merkezi dolandyryş apparatlaryny býujetden maliýeleşdirmäge geçirmek;

➤ döwlet kärhanalarynyň we guramalarynyň serişdeleriniň peýdalanylyşyna Gaznaçylygyň gözegçilik etmek wezipelerini giňeltmek;

➤ kompýuter ulgamyny we maglumatlar bankyny döretmegiň binýadynda hasaba almagyň we gözegçiligiň netijeli ulgamyny döretmek, döwlet serişdeleriniň peýdalanylyşy bilen baglanşykly ykdysady işiň ähli ölçeplerini öz içine alýan auditi mundan beýläk-de ösdürmek;

➤ döwlet şýýotlaryna hökmany garaşsyz audit geçirmegi göz önünde tutýan kanuny işläp düzmek.

Türkmenistanyň Döwlet býýjetinde Milli Maksatnamada göz önünde tutulýan çäreler kem-kemden amala aşyrylyp başlandy. Ol 2009-njy ýylyň býýjetinde öz beýanyny tapýar, onuň möçberi ep-esli ulaldy binýady giňeldi. Býýjetiň anyklygy barada-da köp işler edildi. Köp pudaklara, ylaýtada ykdysadyýeti ösdürmekdäki aýgýtlaýjy pudaklar bilen energetika, nebit-gaz toplumlaryna serişdeler artdyrylyp şonuň ýaly-da halkyň sosial-hal ýagdaýyny gowulandyrmaga serişdeler artdyrylýar. Mysal üçin býýjetden zähmet-hakyny alýanlaryň aýlyk haklary, pensiýalar we kömek pullary hem ýokarlandy.

III BAP. Býujet ulgamy we býujet gurluşy

§3.1. Türkmenistanyň döwlet býujetiniň ulgamy

Türkmenistanyň döwlet býujetiniň ulgamy - ykdysady gatnaşyk-lara we hukuk kadalaryna esaslanýan ýurduň ähli býujetleriniň bitewüligini we olaryň özara baglanyşygyndaky bitewüligidir.

Döwlet býujetiniň ulgamy - munuň özi merkezleşdirilen býu-jetiň, ýerli býujetleriň we býujetden daşary ýorite maksatly döwlet gaznalarynyň jemlenmesidir.

Türkmenistanyň saýlap alan bazar ýoly we 2020-nji ýyla çenli göz önüne tutulan ykdysady maksatnamada býujeti düzmekde we maliýeleşdirmekde, gurmaga, hil taýdan täzeçe çemeleşmegini talap edýär.

Türkmenistanyň býujet ulgamyna - özbaşdak bölekler hök-münde, düzümine girýän maksatlaýyn gaznalaryň serişdelerini we döwlet eýeçiligindäki hojalyk ýörediji taraplaryň maliýe serişdelerini hasaba almak bilen, Türkmenistanyň Merkezleşdirilen býujeti hem-de döwlet dolandyryşynyň edaralarynyň döredilýän ýerleri bolan welaýatlaryň, etraplaryň, şäherleriň ýerli býujetleri, şeýle hem, öz-özünü dolandyryşyň ýerli edaralary döredilýän etraplardaky şäherleriň, geňeşlikleriň ýerli býujetleri goşulýar.

Býujet ulgamynyň birligi, bitewi kadalaşdyryjy hukuk esasy, şol sanda, Býujet toparlamasy boýunça býujet resminamalarynyň bütewi görnüşleri, Türkmenistanyň Döwlet we çäkler boýunça býujetlerini düzmek üçin býujetiň bir derejesinden beýlekisine gerekli hasabat we býujet maglumatlaryny bermek, şeýle hem, býujet işleriniň dowamlylygynyň ylalaşyjylyk ýörelgeleri bilen üpjün

edilýär.

Býujet ulgamynyň birligi kadalaşdyryjy girdeji çeşmelerini peýdalanmak we maliýe serişdelerini bölekleyin gaýtadan paýlamak arkaly amala aşyrylýan merkezleşdirilen we ýerli býujetleriň ähli derejeleriniň özara baglanyşygyna esaslanýar.

Şeýle-de, býujet ulgamynyň birligi, salgyt syýasatyny hem goşmak bilen, bitewi durmuş-ykdysady syýasat arkaly amal edilýär.

Býujet ulgamlarynyň täze wezipeleriniň biri - býujetiň ýerine ýetirilişiniň hasap-hesip barada netijeli (has takyk) ulgamyny döret-mekden we býujet serişdeleriniň harçlanylyşyna ägä ediji gözegçilik etmekden ybaratdyr.

Türkmenistanyň Prezidentiniň 1993-nji ýylyň 15-nji sentýab-rynda gol çeken karary bilen Türkmenistanyň Maliýe ministrliginde Gaznaçylyk müdirligi döredildi. Onuň wezipeleri hökümetiň aktiwlerini we passiwlerini dolandyrmakdyr, täze ykdysady şertlerde döw-let býujetiniň peýdalanylyşyna gözegçilik etmektir. Gaznaçylygyň esasy wezipeleri netijeli dolandyrmakdan döwlet byujetiniň çykdaýy böleginiň ýerine ýetirilişiniň hasabyny we oňa gözegçilik edilişini ýöretmekden, hökümetiň bergilerinde hem-de maliýe aktiwlerine hyzmat etmekden ybaratdyr. Şu maksat bilen 1994-nji ýylda welaýatlaryň we etraplaryň derejesinde Gaznaçylyk bölümleri döredildi.

Býujetiň kassa boýunça ýerine ýetirilmegi baradaky täze ulgam tejribe görnüşinde 1994-nji ýylyň maý aýynyň 1-inden başlap Aşgabatda ornaşdyrylyp ugraldy. Soňra maý aýynyň 6-ydan başlap bolsa Ahal welaýatynda we iýul aýynyň 1-inden başlap Türkmenistanyň бүтін

territoriýasynda işläp ugrady.

Bu ulgamyň düýp manysy bolsa her bir býujet edarasyna býu-jetde göz önünde tutulan serişdeleriň geçirilmegini, şol serişdeleriň maksadalaýyklygyna we esaslylygyna diňe Gaznaçylyk bölümlerinde barlap göreninden soň töläp bilýänliginden ybaratdyr, gaznaçylyk bölümleri bolsa, öz gezeginde degişli tabynlykdaky edaralara geçirilen pul serişdeleriň, kassa çykdajylarynyň we çykdajylaryň her bir maddasy boýunça edaralaryň býujet hasaplarda peýdalanman galan serişdeleriň galyndylaryň hasabyny ýöredýärler. 1995-nji ýylyň 1-nji ýanwaryndan başlap edaralaryň banklardaky býujet sçýotlarynyň hemmesi ýapyldy. Olaryň deregine merkezleşdirilen býujetiň çykdajylary we girdejileri boýunça yeke-täk Gaznaçylyk sçýotlary açyldy. Gaznaçylyk merkezi bankdaky baş sçýot bilen regional sçýotlaryň gündelik kliringi arkaly üpjün edilýär. Bu бүте-wilik (gaznaçylyk sçýotlardaky nul galyndy prinsip peýdalanylýar) hökümetiň gaznaçylygyna girýän serişdeleriň netijeli peýdalanylmagyna mümkinçilik berýär.

Häzirki wagtda Türkmenistanyň Maliýe ministrligi ýurdy-myzyň Gaznaçylyk ulgamyny ösdürmek barada uly işleri alyp barýar. Hususanda, Aşgabatdaky, welaýatlardaky we etraplardaky býujet guramalaryň hemmesini öz içine aljak kompýüter toryny döretmek işi amala aşyryldy. Býujet serişdeleriniň netijeli harçlanylyşyna ägä ediji gözegçilik wezipesi tor arkaly çözülýär. Mundan başga-da, býujetden daşary gaznalarynyň serişdeleriniň harçlanylyşyna gözegçilik edilişiniň netijeliligini ýokarlandyrmak göz önünde tutulýar.

Gözegçilik etmegiň düýp esasy makroykdysady çärelerde, ýagny býujet düzülen mahalynda göz önüne tutulmalydyr. Býujet syýasatyna ykjam baha berilmelidir, birinji nobatda bolsa ýerliksiz çykadjylaryň önüni almak üçin köp iş edilmelidir. Şu şertler berjaý edilende býujet işi netijeli bolup biler.

§3.2. Döwlet býujetiniň gurluşy

Türkmenistanyň Maliýe ministrligi Türkmenistanyň Döwlet býujetini düzmegiň we ýerine ýetirmegiň Düzgünlerini, býujet toparlanmasynyň (klassifikasiýasynyň) gurluşyny we düzümini, hökümet operasiýalarynyň we buhgalterlik hasabat şýotlarynyň döwlet planynyň hasabatyny alyp barmaklygy, býujetiň çykadjy-laryny kemeltmek boýunça teklipleri taýýarlamaklygy, býujetiň çykadjylarynyň netijeliligini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlamaklygy, merkezleşdirilen býujetiň gaznaçylyk hasaplarynyň ýagdaýyna gözegçilik etmekligi hem-de Döwlet býujetine gelip gowuşýan girdejiler Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň çykadjy-laryny upjün etmek üçin ýeterlik bolmasa, onda Türkmenistanyň Ministrler Kabineti bilen ylalaşyk esasynda çykadjylary kemeltmegiň tärlerini (mehanizmini) girizmek barada teklipleri işläp taýýarlaýar.

Býujeti düzmek işi "Býujet ulgamy hakynda" Türkmenistanyň Kanunyna, Türkmenistanyň Döwlet býujetini düzmegiň we ýerine ýetirmegiň şu Düzgünlerine, býujeti düzmek işlerini kadalaşdyryjy Türkmenistanyň beýleki Kanunlaryna, şeýle hem, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň we welaýatlaryň, Aşgabat şäheriniň,

etrap-laryň, şäherleriň häkimleriniň we arçynlaryň kararlaryna laýyklykda guralýar.

Türkmenistanyň Döwlet we Merkezleşdirilen býujetleri Kanun görnüşinde Türkmenistanyň Mejlisi tarapyndan, ýerli býujetler welaýatlaryň, Aşgabat şäheriniň, etraplaryň, şäherleriň häkimleriniň kararlary we arçynlaryň çözgütleri görnüşlerde tassyklanylýar.

Sebitleriň ykdysady, durmuş we medeni taýdan gyradeň ösüşini üpjün etmek üçin welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň arasynda maliýe serişdelerini bölekleyin gaýtadan paýlamak Merkezleşdirilen býujetiň üsti bilen amala aşyrylýar.

Ýerli býujetler, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin olaryň garamagyndaky döwletiň edara ediş-çäk birlikleriniň pul serişdeleriniň gaznasydyr. Ýerli býujetlere welaýatlaryň, şäherleriň, etraplaryň we geňeşleriň býujetleri degişlidir.

Welaýatyň býujeti welaýat býujetini, welaýatyň garamagyndaky etraplaryň we şäherleriň býujetlerini özünde jemleýär. Aşgabat şäheriniň býujeti şäher býujetini we Aşgabat şäheriniň etraplarynyň býujetlerini özünde jemleýär. Etrap bölünişigi ýa-da arçynlyklary bolan şäheriň býujeti şäher býujetini, etraplaryň we geňeşlikleriň býujetlerini özünde jemleýär. Etrabyň býujeti etrap býujetini we geňeşlikleriň býujetlerini özünde jemleýär.

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasyny düzmek Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň Milli maksatnamasyny ýerine ýetirmeklige, ilatyň durmuş derejesini ýokarlandyrmaklyga, ýurduň goragyna, döwlet häkimiýeti we dolandyryşy edaralarynyň, ýerli ýerine

ýetiriji häkimiýet we öz-özüni dolandyryş edaralarynyň işlerini üpjün etmeklige, şeýle hem maýa goýumlary maliýeleş-dirmäge gönükdirmek üçin býujetde jemlenmeli pul serişdeleriniň möçberini kesgitlemek maksady bilen amala aşyrylýar.

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasy döwletiň durmuş-ykdysady ösüşiniň esasy ugurlaryna, pudaklaryň we edara ediş-çäk birlikleriniň ösüşiniň ileri tutulýan ugurlaryna laýyklykda düzülýär. Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasy düzülende girdejileriň emele gelýän ähli çeşmeleri boýunça olary doly ýüze çykarmak, çykadjylaryň rejeli we tygşytly kesgitlenmegi üpjün edilmelidir.

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasynda meýilnamalaş-dyrylýan ýylda gelip gowuşmaly serişdelerden emele geljek girdejiler we amala aşyrylmaly çäreleriň çykadjylary göz önünde tutulýar.

Öňde duran ýyl üçin Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasyny taýýarlamagy we düzmegi Türkmenistanyň Maliýe ministrligi "Býujet ulgamy hakynda" Türkmenistanyň Kanununda bellenilen tertipde we möhletde guraýar.

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasyny düzmeklige ministrlkler we pudaklaýyn dolandyryş edaralary, ýörite maksatlaýyn gaznalaryň ýerine ýetiriji ýolbaşçylygy, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň häkimlikleri, döwlet häkimiýetiniň we dolandyryşynyň beýleki edaralary gatnaşýarlar.

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasy düzülende Mer-kezleşdirilen býujet bilen welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň býujetleriniň arasyndaky, bellenilen

ölçeqlere laýyklykda salgytlardan geçirmeler we býujetleriň deňeçerligini üpjün etmek üçin gönükdilýän serişdeler babatda döreýän özara gatnaşyklar kesgitlenýär.

Döwlet býujetiniň çykdaýjalarynyň öz wagtynda maliýeleşdir-megi, döwlet gaznasyna serişdeleriň girişini we çykyşyny düzgünleş-dirmegi talap edýär. Bergileri we aktiwleri, passiwleri dolandyrmak bölüminiň işiniň düýp manysy bolsa, gysga möhletli karzlary öz wagtynda almakdan, girdejiler ýetmezçilik eden wagtynda gazna goýumlaryny ýerleşdirmekden, girdejileriň artykmaçlyk edýän dö-würlerinde bar bolan bergileri maýany goýmakdan ýa-da amortiza-siýalaşdyrmakdan ybaratdyr.

§3.3. Döwlet býujetiniň arasyndaky gatnaşyklar

Döwlet kärhanalary, guramalary, edaralary we ilat bilen emele gelyän maliýe gatnaşyklaryna ***býujet gatnaşyklary*** diýlip atlandyrylýar. Býujet gatnaşyklaryna obýektiwlilik mahsusdyr. Döwletden daşary býujet gatnaşyklarynyň emele gelmegi mümkin däldir. Ýöne Döwlet bilen bagly bolup, olar şol pursatda sazlaşyklaryň däl-de bazis elementleri bolup hyzmat edýär.

Býujet gatnaşyklary - bu jemgyýetiň ykdysady gurulýş böle-gidir. Býujet gatnaşyklarynyň hereket etmegi döwlete öz funk-siýalaryny amala aşyrmak üçin maddy maliýe bazasynyň zerur bolmagyndan ybaratdyr. Býujet gatnaşyklary hereket edende olar özüne degişli maddy beýanyňy alýarlar. Ol çylşyrymly guralan strukturasy bolan Döwlet býujetiň funksiýalarynda maddalaşýar. Býujet funksiýalary düzülen-de ýörite görnüşlerde hereket edýän ätiýaçlar döredilýär. Döwlet býujetiniň funksiýalarynyň

döredilşini we ulanylyşyny üpjün edýän gatnaşyklarynyň jemi - Döwlet býýjeti diýilýän düşüňjani berýär.

Öz ykdysady mazmuny boýunça Döwlet býýjeti - bu halk hoja-lygyny, durmuş-medeni çäreleri, döwlet dolandyrylyşynyň harajatlaryny goranmak, maliýeleşdirmek üçin niýetlenen býýjet funksiýalarynyň döredilmegi we ulanylmagy sebäpli milli girdeýjini gaýtadan paýlamakda şahsy we edara görnüşli taraplar bilen döwletiň arasynda emele gelýän pul gatnaşyklarydyr.

Türkmenistanyň ýeke-täk býýjeti - Türkmenistanyň Döwlet býýjetiniň döredilmeginiň hem peýdalanyşynyň tertibi Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan kesgitlenýän döwletiň beýleki maliýe serişdeleri düzýärler. Türkmenistanyň döwlet býýjeti munuň özi - öz düzümine merkezleşdirilen býýjetiň, ýerli býýjetleriň serişdelerini öz içine alýan pul toplumydyr. Döwlet býýjetiniň düzüminde ýörite maksatly gaznalaryň we pul toplumlaryň serişdeleri we eýeçiligiň döwlet görnüşine esaslanan hojalygy ýöredýän subýektleriň maliýe serişdeleri göz önünde tutulýar. Türkmenistanyň Döwlet býýjetiniň girdejileri bir maliýe ýylynyň dowamynda şahsy we edara görnüşli taraplar tarapyndan bellenilen, çeşmeleriň hasabyna emele gelýär. Býýjetiň çykdaýlary döwlet häkimiýeti we dolandyryş, ýerli ýerine ýetiriji häkimýet we ýerli öz özüni dolandyryş guramalaryň işini üpjün edýän gündelik çykdaýlary we maýa goýum işlerini maliýeleşdirmäge bolan harajatlardan ybaratdyr.

§3.4. Býujet hukugy

Býujet hukugy – bu býujetleriň arasynda girdejileriň we çykda-jylaryň paýlanyşynyň, býujetleriň düzülmeginiň, garalmagynyň, tassyklanmagynyň we ýerine ýetirmeginiň, şeýle hem býujetleriň ýerine ýetirilişi barada namalaryň düzülmeginiň we tassyklanmagynyň barşynda ýüze çykýan jemgyýetçilik gatnaşyklary kadalaşdyrýan Türkmenistanyň maliýe hukugynyň bölegidir.

Býujet taslamasyny düzmek işini başlamak hakyndaky karary Türkmenistanyň Prezidenti tarapyndan kabul edilýär. Kabul edilen Kararyň esasynda, hökümet döwlet býujetiniň taslamasyny düzmek boýunça etaplaýyn işler guralýar.

1-nji tapgyrda - durmuz ykdysady ösüşiň çaklamasy maliýe resursynyň jemleýji balansy, býujet syýasatynyň esasy ugurlary we maýa goýumlary boýunça esasy ugurlary düzülýär, býujetiň taslamasynyň gözegçilik sanlary hasaplanylýar.

2-nji tapgyrda - döwlet dolandyrşyň regional organlary tarapyn-dan durmuş ykdysady ösüşiň görkezijilerini we býujetiň gözegçilik sanlarynyň düýpli işlenilip düzülişi we baglaşdyrylyşy alnyp barylýar.

3-nji tapgyrda – Döwlet býujetiniň taslamasyny taýýarlaýarlar we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine berilýär. Ol ony Türkmenistanyň Mejlisine gönükdirýär.

Türkmenistanyň Prezidentiniň Mejlise iberýän býujet ýüzlen-mesi şu aşakdakylary öz içine alýar:

➤ degişli döwürde durmuş ykdysady ösüşiň esasy görkezijileri, döwletiň territoriýasyndaky esasy maliýe balansy;

➤ býüjet syýasatynyň esasy ugurlaryny döwlet girdejileri hakyndaky maglumatlary;

➤ döwlet býüjetiniň taslamasyny geçen we häzirki maliýe ýyllarynyň býüjetiniň ýerine ýetirilişiniň kesgitlemesini Türkmenistanyň Mejlisiniň hemişelik komitetleri we komissiýalary tarapyndan býüjet taslamasynyň girdeji we çykdajy bölegine garaýarlar we iş boýunça netije çykarýarlar.

Mejlisiň sessiýasynda býüjet hakyndaky doklad bilen Türkmenistanyň Maliýe ministri çykyş edýär. Býüjet tassyklananda Türkmenistanyň Mejlisi şu aşakdaky häsiýetnama boýunça karar kabul edýär.

Býüjeti ösdürmek, býüjetiň balanslaşdyrmak çägi boýunça gir-dejiden ululyk we göterim (%) paýy görnüşinde, artyk ýa-da ýetmeýän bölegi ýagny, "Döwlet býüjeti hakynda" Türkmenistanyň Kanuny Mejlis tarapyndan tassyklanan soň Türkmenistanyň Prezidenti gol çekýär.

Býüjet ýerine ýetirilen döwründe ýerine ýetiriji guramalaryň tas-syklanýan çäginde býüjet toparlanmalarynyň (klassifikasiýalarynyň) maddalary boýunça býüjetiň çykdajylaryny we girdejilerini degişlilikde üýtgetmäge hukuklary bardyr.

Býüjeti yerine ýetiriji guramalara - Türkmenistanyň Maliýe ministrligi we Türkmenistanyň Baş Döwlet Salgýt gullugy degişlidir. Döwlet býüjeti Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan we sebit (regional) bölümleri tarapyndan düzülýär.

Döwlet býüjetiniň çykdajy böleginiň ýerine ýetirilmegini Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň Gaznaçylyk müdirligi üpjün edýär. Türkmenistanyň ýeke-

täk býüjet sistemasyny Türkmenistanyň Döwlet býüjeti we döredilmeginiň hem peýdalanmagynyň tertibi Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan kesgitlenilýän döwletiň beýleki maliýe serişdeleri düzýär. Döwlet býüjetiniň girdeji bölegi Türkmenistanyň Baş Döwlet salgyt gullugy tarapyndan ýerine ýetirilýär.

Gazna we onuň welaýatlar, etraplar we şäherlerdäki bölümleri býüjetiň kassasyny üpjün etmek baradaky serişdeleriň operatiw hasabatlaryny ýöredýärler hem-de şol serişdeleriň belli bir maksat bilen tygşytly harçlanylyşyna gözegçilik edýärler.

Salgyt - býüjet sferasynyň döwlet býüjetindäki girdejiler bilen çykadjylaryň arasyndaky tapawudy görkezýär. Häzirki döwürde Maliýe ministrliginiň we edaralaryň çykadjylar baradaky teklipleriniň esaslydygyna tankydy seljerme bermegi talap edýär. Serişdeleriň takyk paýlanylmagy we býüjet serişdeleriniň tygşytly harçlanylyşyna gözegçilik edilmegi örän möhümdir. Türkmenistanyň salgyt syýasaty býüjetiň girdeji bölegini ýerine ýetirmäge gönükdirilýär. Ol ýurdyň ykdysady we sosial ösüşini stimuilirleýär.

IV bap. Býujet ulgamlarynyň dolandyrylyşy

§4.1. Türkmenistanyň Maliýe ministrliги

Türkmenistanyň Prezidentiniň 2010-njy ýylyň 15-nji ýanwarynda çykaran 10798-nji kararyna laýyklykda Türkmenistanyň Maliýe ministrliги Türkmenistanda durnukly durmuş-ykdysady ösüşi, jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine garşy hereket etmegi üpjün edýän, maliýe, býujet, salgyt, ätiýaclandyryş, auditorçylyk işlerini, buhgalterçilik hasaba alnyşynyň we maliýe hasabatlarynyň usullaryny işläp düzmek babatda bir bitewi döwlet syýasatynyň işlenip taýýarlanmagyny we durmuşa geçirilmegini üpjün edýän, şeýle hem ýokarda agzalan ulgamlarda ýurdumyzyň beýleki ministrlikleriniň we pudak edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we öz-özünü dolandyryş edaralarynyň işini utgaşdyrýan döwlet edarasy bolup durýar.

Ministrlik öz işinde şu aşakdaky resminamalara goldanýar:

- Türkmenistanyň Konstitusiyasyna;
- Türkmenistanyň kanunlaryna;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna;
- Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna;
- Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümlerine;
- beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna;
- Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna;

- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň Düzgünnamasyna.

Ministrlik öz işini ýurdumyzyň beýleki ministrlikleri we pudak edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we öz-özüňi dolandyryş edaralary, jemgyýetçilik guramalary, halkara guramalary bilen özara baglanyşykda amala aşyrýar.

Ministrligiň wezipeleri şulardan ybaratdyr:

- döwlet maliýe ulgamyny guramakdan we dolandyrmakdan;
- maliýe, býujet, salgyt syýasatyny, maliýe bazarlaryny ösdürmekden, ätiýaçlandyryş we auditorlyk işlerini, jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine garşy hereket etmek boýunça iş babatda ýeke-täk döwlet syýasatyny işläp taýýarlamakdan we durmuşa geçirmekden;
- Türkmenistanyň býujet ulgamyny kämilleşdirmekden;
- döwletiň, ministrlikleriň we pudak edaralarynyň maliýe ýagdaýyny seljermekden;
- buhgalterçilik hasaba alnyşynyň we maliýe hasabatlarynyň usulyýetini üpjün etmekden;
- Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasyny işläp taýýarlamakdan we onuň netijeli hem-de wagtynda ýerine ýetirilmegini üpjün etmekden;
- döwletiň içerki bergisini dolandyrmakdan, oňa wagtynda hyzmat we gözegçilik etmekden;

- Durnuklaşdyryş gaznasynyň serişdelerini netijeli dolandyrmakdan;
- býujet serişdeleriniň peýdalanylyşyna, döwlet kärhanalarynda, edaralarynda we guramalarynda maliýe serişdeleriniň hem-de haryt-maddy gymmatlyklaryň abat saklanylyşyna, buhgalterçilik hasaba alnyşyny we maliýe hasabatlaryny ýöretmek baradaky kadalaryň berjaý edilişine, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalarda, edaralarda we guramalarda döwletiň maliýe-ykdysady bähbitleriniň üpjün edilişine döwlet maliýe gözegçiligini amala aşyrmakdan ybaratdyr.

Ministrlik öz üstüne ýüklenen wezipelere laýyklykda:

- ✓ Türkmenistanyň býujet ulgamyny kämilleşdirmek boýunça teklipleri taýýarlaýar we çäreleri işläp düzýär;
- ✓ makroykdysady, durmuş, nyrh, karz-pul we walýuta syýasatyny, hasaplaşyk-töleg ulgamyny kämilleşdirmek boýunça teklipleri taýýarlamaga gatnaşýar;
- ✓ Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasyny işläp düzýär we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine hödürleýär, onuň ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär;
- ✓ býujet serişdeleriniň maksatly, tygşytlý ulanylyşyna gözegçiligi amala aşyrýar;

- ✓ döwletiň maliýe maksatnamasyny işläp taýýarlaýar;
- ✓ ýörite Milli maksatnamalaryň, uzak, gysga möhletli we gündelik maksatnamalaryň, ýurduň, pudaklaryň we sebitleriň durmuş-ykdysady ösüşiniň esasy ugurlarynyň taslamalaryny işläp düzmäge gatnaşýar;
- ✓ Ministrligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça Türkmenistanyň kanunçylyk namalarynyň taslamalaryny işläp düzýär we kadalaşdyryjy hukuk namalaryny (gollanmalary, düzgünnamalary, usulyýet görkezijilerini we ş.m.) bellenen tertipde tassyklaýar;
- ✓ Türkmenistanyň kanunçylyk namalarynyň ministrlikler we pudak edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we öz-özünü dolandyryş edaralary we beýleki edaralar, kärhanalar, guramalar tarapyndan taýýarlanan taslamalaryny we Ministrligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryny seljerýär we olar boýunça netijenama taýýarlaýar;
- ✓ Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişi baradaky ýyllyk hasabaty we döwlet eýeçiligindäki hojalyk subýektleriniň maliýe işleriniň netijeleri baradaky habarnamalary taýýarlap, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine hödürleýär;
- ✓ maliýe, býujet we salgyt syýasatyny durmuşa geçirmek boýunça teklipleri işläp düzýär;

- ✓ ministrlikleriň we pudak edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we öz-özünü dolandyryş edaralarynyň Türkmenistanyň Döwlet býujetini düzmek we ýerine ýetirmek boýunça işlerini utgaşdyrmagy we usulyýet ýolbaşçylygyny amala aşyrýar;
- ✓ döwlet çykdajylarynyň düzümini kämilleşdirmäge gönükdirilen teklipleri taýýarlaýar we durmuşa geçirýär;
- ✓ Türkmenistanyň Döwlet býujetinde göz önünde tutulan çykdajylary maliýeleşdirmegiň tertibini kesgitleýär;
- ✓ Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna çykdajylary maliýeleşdirmegi amala aşyrýar;
- ✓ ykdysadyýeti maliýe taýdan sagdynlaşdyrmak boýunça çäreler barada teklipleri taýýarlaýar we olary durmuşa geçirýär;
- ✓ gaznaçylyk amallaryny dolandyrmagy amala aşyrýar, Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişi barada gündelik maglumatlary we hasabaty taýýarlaýar;
- ✓ Durnuklaşdyryş gaznasynyň serişdeleriniň bellenen tertipde netijeli dolandyrylyşyny üpjün edýär;
- ✓ «Türkmenistanyň Döwlet býujeti hakyndaky» Türkmenistanyň Kanununda degişli ýyl üçin bellenen ölçegler boýunça döwlet salgytlaryny býujetleriň arasynda paýlamagy amala aşyrýar;

- ✓ Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň çaklamasyny we kassalaýyn meýilnamalaşdyrylmagyny amala aşyrýar;
- ✓ bellenen tertipde Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişine kassalaýyn hyzmat etmegi amala aşyrýar;
- ✓ Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdelerini baş paýlaýjylar, paýlaýjylar we alyjylar tarapyndan Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleri bilen amallaryň alnyp barlyşyna deslapky we gündelik gözegçiligi amala aşyrýar;
- ✓ býujetden sarp edijileriň hajatlary üçin harytlar, işler we hyzmatlar bilen üpjün etmek barada sargytlary ýerleşdirmek boýunça bäsleşikleri bellenen tertipde geçirýär;
- ✓ döwletiň içerki bergisini dolandyrmagy, oňa wagtynda hyzmat etmegi we gözegçiligi amala aşyrýar;
- ✓ auditorlyk işini, ätiýaçlandyrmak babatdaky işi we gymmatly kagyzlar bazaryndaky hünär işini ygtyýarlylandyrmagy amala aşyrýar;
- ✓ Türkmenistanyň çäklerinde lotereýa oýunlarynyň geçirilişine we guralyşyna gözegçiligi we ygtyýarlylandyrmagy amala aşyrýar;
- ✓ döwletiň gymmatly kagyzlaryny çykarmak we ýerlemek, maliýe bazarlaryny, şol sanda gymmatly kagyzlaryň bazaryny guramak we olara gözegçilik etmek babatda döwlet syýasatyny alyp barýar;

- ✓ Turkmenistanyň döwlet zaýomlaryny çykarmagyň we ýerleşdirmegiň şertlerini işläp düzýär;
- ✓ Türkmenistanda maliýe bazaryny ösdürmek boýunça teklipleri işläp düzýär;
- ✓ umumylykda kabul edilen halkara ülnüleriniň talaplaryna laýyk gelyän buhgalterçilik hasaba alnyşy babatda bitewi hasaba alyş syýasatyny emele getirýär;
- ✓ iki gezek salgyt salmagy aradan aýyrmak, gytaklaýyn salgytlar boýunça, salgyt kanunçylygyny berjaý etmek meseleleri boýunça hyzmatdaşlyk we özara kömek hakynda ylalaşyklary we salgyt salmak babatda beýleki ylalaşyklary işläp düzmäge gatnaşýar;
- ✓ maliýe hasabatlylygynyň halkara ülnülerine laýyk gelyän buhgalterçilik hasaba alnyşynyň we maliýe hasabatlarynyň ülnülerini ornaşdyrmakda halkara guramalary bilen hyzmatdaşlyk edýär;
- ✓ Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda, buhgalterçilik hasaba alnyşynyň we maliýe hasabatlarynyň alnyp barlyşynyň tertibini belleýär, maliýe hasabatlarynyň görnüşlerini we buhgalterçilik hasaba alnyş ülnülerini tassyklaýar, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň buhgalterçilik hasaba alnyşynyň we maliýe hasabatlarynyň alnyp barlyşyna we

kämilleşdirilişine usulyýet ýolbaşçylygyny amala aşyrýar;

- ✓ ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, eýeçiligiň görnüşine garamazdan beýleki kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň maliýe hasabatlaryny kabul edýär we olary seljerýär;
- ✓ ministrlikleriň, pudak edaralarynyň we beýleki kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň baş buhgalterleriniň, auditorlaryň we gymmatly kagyzlaryň bazarynyň hünärmenleriniň hünär synagyny geçirýär;
- ✓ garaşsyz auditorlyk işlerini utgaşdyrýar, olara usulyýet ýolbaşçylygyny we gözegçiligi amala aşyrýar;
- ✓ Türkmenistanda ätiýaçlandyryş işlerini düzgünleşdirýär we ätiýaçlandyryş işlerine gözegçilik edýär;
- ✓ býujet edaralarynyň çykdaýy sanawynyň ýerine ýetirilişiniň barlaglaryny, derňewlerini geçirmek arkaly Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň maksadalaýyk ulanylyşyna gözegçiligi amala aşyrýar;
- ✓ ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň maliýe işiniň barlaglaryny hem-de derňewlerini geçirýär;
- ✓ pudaklaýyn gözegçiligi guramagyň, barlagderňew işleri barada hasabatlary taýýarlamagyň we bermegiň usulyýetini işläp düzýär, şeýle hem ministrlikler, pudak

- edarylary tarapyndan pudakiçi gözegçilik wezipeleriniň üpjün edilişine gözegçilik edýär;
- ✓ ministrliklerden we pudak edaralaryndan barlag-derňew işi hakyndaky hasabatlary bellenen tertipde kabul edip alýar we olary seljerip, umumylaşdyryp Ministrligiň Barlag-derňew müdirliginiň hasabatlary bilen bilelikde her çäryekde bellenen tertipde Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine hasabat we Türkmenistanyň Ýokary gözegçilik edarasyna maglumat hökmünde ýollaýar.
 - ✓ döwlet statistikasynyň görnüşlerini we usullaryny kämilleşdirmek boýunça teklipleri taýýarlamaga gatnaşýar;
 - ✓ döwlet dolandyryşyny kämilleşdirmek boýunça teklipleri taýýarlamaga gatnaşýar;
 - ✓ döwlet maliýe ulgamyny guramak we dolandyrmak, býujet, salgyt syýasaty, maliýe bazarlaryny ösdürmek, ätiýaçlandyryş we auditorçylyk işleriniň, şeýle hem jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine garşy hereket etmek meseleleri boýunça halkara tejribesini öwrenýär;
 - ✓ gözegçilige degişli bolan pul serişdeleri ýa-da (we) beýleki emläkler bilen şübheli geleşikler we amallar barada gelip gowuşýan maglumatlary seljerýär;
 - ✓ şübheli geleşikleriň we amallaryň önüni almak, olary ýüze çykarmak we bellenen

tertiple ýok etmek ulgamyny kämilleşdirmäge gönükdirilen çäreleri işläp taýýarlaýar we amala aşyrýar, hökmany gözegçilige degişli bolan pul we emläk görnüşindäki geleşikler we amallar bilen baglanyşykly maglumatlaryň üznüksiz ulgamyny döredýär;

- ✓ Ministrligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça raýatlaryň arzalaryna, tekliplerine we ýüztutmalaryna garaýar;
- ✓ öz işiniň netijeleri baradaky maglumatlary Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine berýär;
- ✓ Türkmenistanyň kanunçylygyna ters gelmeýän beýleki işleri amala aşyrýar.
- ✓ 6. Ministrligiň şulara hukugy bar:
- ✓ öz ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça ministrlikler, pudak edaralary we ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet, ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary, şeýle hem eýeçiliginiň görnüşine garamazdan, hojalyk subýektleri tarapyndan ýerine ýetirilmegi hökmany bolan çözgütleri kabul etmäge;
- ✓ maliýe maksatnamalarynyň, kanunlaryň we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň taslamalaryny işläp düzmek üçin, ylmy we taslama guramalaryny, ministrlikleri, pudak edaralaryny we beýleki edaralary, şeýle hem aýry-aýry alymlary, ýokary hünärli we tejribeli hünärmenleri çekmäge;
- ✓ ministrliklere, pudak edaralaryna, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we öz-özünü dolandyryş edaralaryna ýurduň, aýry-aýry ministrlikleriň,

pudak edaralarynyň we sebitleriň maliýe ýagdaýyny berkitmek bilen bagly aýry-aýry meseleleri işläp düzmegi tabşyrmaga;

- ✓ ministrliklerden, pudak edaralaryndan, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we öz-özüňi dolandyryş edaralaryndan we beýleki kärhanalardan, edaralardan we guramalardan Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamalaryny işläp düzmek we Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişi hakyndaky hasabaty düzmek üçin zerur materiallary sorap almaga;
- ✓ döwletiň býujetden daşary gaznalary boýunça materiallary, olaryň býujetleriniň taslamalaryny we ýerine ýetirilişi hakyndaky hasabatlary sorap almaga;
- ✓ aýry-aýry ykdysady meseleleri işläp düzmek we olara garamak boýunça pudagara, usulyýet we beýleki toparlary hem-de iş toparlaryny döretmäge, şeýle hem öz ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça bellenen tertipde maslahatlary çagyrmaga;
- ✓ Türkmenistanyň daşary döwletler, halkara ykdysady we maliýe guramalary, söwda-ykdysady birleşmeler bilen söwda-ykdysady hyzmatdaşlygyň meselelerini ylalaşmaga gatnaşmaga;
- ✓ ministrlikler, pudak edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we öz-özüňi dolandyryş edaralary we beýleki kärhanalar, edaralar we guramalar tarapyndan Türkmenistanyň Döwlet

býujetiniň serişdeleriniň maksadalaýyk däl ýa-da nädogry ulanylandygy ýüze çykarylanda ýa-da bellenen möhletlerde öň alnan serişdeleriň sarp edilişi barada hasabat berilmedik halatda olaryň Türkmenistanyň Döwlet býujetinden maliýeleşdirilmegini çäklendirmäge, zerur bolan halatlarda bolsa bes etmäge;

- ✓ býujetden goýberilýän pul serişdeleri meýilnamada we çykdaýy sanawynda göz önünde tutulandan artyk we ýokarlandyrylan çykdaýylaryň, şeýle hem bikanun çykdaýylaryň möçberinde azaltmaga;
- ✓ ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň maliýe-hojalyk işiniň barlaglaryny we derňewlerini geçirmäge, kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň ilkinji resmi namalary boýunça býujetden alnan serişdeleriň hasaplamalaryny barlamaga, barlag we derňew döwründe nagt pullary, gymmatly kagyzlary, buhgalterçilik hasaba alnyşynyň sanawlaryny, hasabatlary, çykdaýy sanawlaryny we meýilnamalary bermegi talap etmäge, kärhanalardan, edaralardan we guramalardan olaryň maliýe-hojalyk amallary bilen bagly zerur maglumatlary we resmi namalary almaga, maliýe düzgün-nyzamynyň ýüze çykarylan

bozulmalaryny aradan aýyrmak barada görkezme bermäge;

- ✓ daşary ýurt maýa goýumlary bolan kärhanalary hem goşmak bilen, ministrlikler, pudak edaralary, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalar, edaralar we guramalar tarapyndan döwlet nyrh düzgün-nyzamynyň berjaý edilişini barlamaga;
- ✓ maliýe ýa-da beýleki düzgün bozulmalar ýüze çykarylanda, maliýe ýagdaýynyň barlaglaryny we derňewlerini geçirmäge päsgelçilik döredilende ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň hasaplaşyk (ýa-da beýleki) hasaplary bilen geçirilýän amallary togtatmaga. Maddy gymmatlyklaryň saklanylyşyna howp dörän halatda býujet bilen hasaplaşyklar tamamlanýança bu edara düzümleriniň emlägini tussag etmegi hukuk goraýjy edaralara teklip etmäge;
- ✓ ministrliklerden we pudak edaralaryndan, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we öz-özünü dolandyryş edaralaryndan, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan, kärhanalardan, edaralardan we guramalardan maliýe-hojalyk işini düzgünleşdirýän nyrh düzgün-nyzamynyň hem-de hukuk namalarynyň bozulmagy netijesinde alnan pul möçberlerini barlaglaryň we derňewleriň materiallary

boýunça Türkmenistanyň Döwlet býujetine almaga;

- ✓ kanun bozulmalaryň netijesinde, döwlet serişdeleriniň we maddy gymmatlyklaryň ogurlanmagynyň ýüze çykarylan halatlary boýunça barlaglaryň we derňewleriň materiallaryny hukuk goraýjy edaralara geçirmäge;
- ✓ ätiýaçlandyrmak baradaky Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulandygy üçin ätiýaçlandyryş guramalaryna, ätiýaçlandyryş brokerlerine we ätiýaçlandyryýanlara jerime salmaga;
- ✓ pul serişdeleri ýa-da beýleki emläk bilen bagly geleşikleriň we amallaryň jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagy we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegi bilen baglydygyna ýeterlik esaslar bolan halatda degişli maglumatlary we materiallary, öz ygtyýarlyklaryna laýyklykda hukuk goraýjy edaralara geçirmäge;
- ✓ ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň maliýe hasabatyna wagtynda hem-de dogry garalmagyna we ýüze çykarylan kemçilikleri düzetmek boýunça çäre görlüşine gözegçilik etmäge;
- ✓ Türkmenistanyň Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksine

laýyklykda administratiw temmi çäresini we jerimleri ulanmaga;

- ✓ ýokary hünärli daşary ýurt hünärmenlerini şertnama esasynda geňeşçiler, maslahatçylar we bilermenler hökmünde işe çekmäge;
- ✓ Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda, maglumatlary bermäge borçly taraplardan, şeýle hem pul serişdeleri we beýleki emläkler bilen amallary geçirýän ministrliklerden, pudak edaralaryndan, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan, kärhanalardan, edaralardan hem-de guramalardan, şeýle hem şahsy taraplardan maglumatlary we esaslandyryjy resmi namalary sorap almaga;
- ✓ şu aşakdakylary almaga, ýagny:
- ✓ Türkmenistanyň Ykdysadyýet we ösüş ministrliğinden ýurdumyzyň durmuş-ykdysady ösüşine degişli taslamalary, maksatnamalary, çaklamalary işläp taýýarlamak, Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişini seljermek, býujet toparlamasynyň aýry-aýry maddalary boýunça çykdaýlary maliýeleşdirmek üçin, şeýle hem Ministrliğin ygtyýarlygyna girýän beýleki meseleler boýunça zerur bolan maglumatlary;
- ✓ Türkmenistanyň Strategiki meýilnamalaşdyryş we ykdysady ösüş institutyndan ylmy işleriň, barlaglaryň we seljermeleriň maglumatlaryny;

- ✓ Türkmenistanyň Statistika baradaky döwlet komitetinden hasabat maglumatlaryny we seljerme materiallaryny;
- ✓ Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugyndan ýurdumyzyň maliýe-ykdysady ösüşine degişli taslamalary, şeýle hem çaklamalary işläp taýýarlamak, Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişine seljerme geçirmek we gözegçilik etmek üçin zerur bolan maglumatlary;
- ✓ Türkmenistanyň Merkezi bankyndan we beýleki banklaryndan gerek bolan bank maglumatlaryny hem-de habarlaryny;
- ✓ ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň wezipeli adamlaryndan, şeýle hem beýleki şahsy taraplardan jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine garşy hereket etmek boýunça maliýe gözegçiligini amala aşyrmak babatdaky wezipeleri hem-de borçlary ýerine ýetirmek üçin zerur bolan maglumatlary almaga, şeýle hem maglumat ulgamlarynyň we maglumat binýatlarynyň elýeterli bolmagyna.

Ministrlige Türkmenistanyň Prezidenti tarapyndan wezipä bellenýän we wezipeden boşadylýan ministr ýolbaşçylyk edýär.

Ministr Ministrligiň üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilmegi we borçlaryň amala aşyrylmagy üçin

şahsy jogapkärçilik çekýär.

Ministriň Türkmenistanyň Prezidenti tarapyndan wezipä bellenýän we wezipeden boşadylýan iki orunbasary bar, orunbasarlaryň biri şol bir wagtda Gazna müdirliginiň başlygy bolup durýar.

Türkmenistanyň Maliýe ministri:

- bir başlyklyk esasynda Ministrligiň işine ýolbaşçylyk edýär we orunbasarlarynyň arasynda borçlary paýlaýar;
- welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň, etraplardaky we şäherlerdäki maliýe bölümleriniň işini guraýar;
- bellenen işgär wezipe sanynyň we olary saklamak üçin bölünip berlen serişdeleriň çäklerinde Ministrligiň merkezi edarasynyň wezipe sanawyny, şeýle hem ýerlerdäki maliýe edaralarynyň gurluşyny we wezipe sanawyny tassyklaýar;
- öz ygtyýarlygynyň çäklerinde Ministrligiň merkezi edarasynyň işgärlerini wezipä belleýär we wezipeden boşadýar;
- Ministrligiň merkezi edarasynyň müdirlikleri we bölümleri, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleri, etraplardaky we şäherlerdäki maliýe bölümleri hakyndaky düzgünnamalary (Gazna müdirligi, Barlag-derňew müdirligi, Maliýe gözegçiligi müdirligi hakyndaky Düzgünnamalardan başga) tassyklaýar;
- welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň, etraplardaky we şäherlerdäki

degişli bölümleriň we olaryň esasy düzümleriň birlikleriniň ýolbaşçylaryny degişli welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň, etraplaryň we şäherleriň häkimleri bilen ylalaşyp, wezipä belleýär we wezipeden boşadýar;

- öz ygtyýarlygynyň çäklerinde ähli ministrlikler, pudak edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan edaralar, kärhanalar we guramalar tarapyndan hökman ýerine ýetirilmeli buýruklary çykarýar;
- bellenen tertipde Ministrligiň işgärlerini daşary ýurt döwletlerine gulluk iş saparlaryna, okuwa (ýörite okuw, tejribe okuwy, seminarlar we ş.m.), şol sanda daşary ýurtlaryň ygtyýarly edaralary bilen baglaşylan ylalaşyklaryň esasynda okuwa iberýär;
- Ministrligiň merkezi edarasynyň, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň, etraplardaky we şäherlerdäki maliýe bölümleriniň işgärlerini höweslendirýär hem-de olara düzgün-nyzam temmisini berýär;
- Aýratyn tapawutlanan işgärleri döwlet sylaglary bilen sylaglamaga we hormatly atlary dakmaga bellenen tertipde hödürleýär.

Ministrlikler we pudak edaralary Türkmenistanyň Maliýe ministrligine barlag-derňew işi hakyndaky hasabatlary we maglumatlary bellenen tertipde we

möhletde bermäge borçludylar.

Ministrliğin merkezi edarasynyň işgär wezipe sany we gurluşy Türkmenistanyň Prezidenti tarapyndan tassyklanýar.

Ministrliğin merkezi edarasyny we onuň ýerlerdäki edaralaryny saklamak üçin çykadjylar Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna maliýeleşdirilýär.

Ministrlik edara görnüşli tarap bolup durýar, onuň bellenen tertipde özüne berkidilen aýrybaşgalanan emlägi, bank hasaplary, şeýle hem Türkmenistanyň Döwlet tugrasy şekillendirilen we öz ady ýazylan möhri bardyr.

Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň merkezi edarasynyň gurluşy şu aşakdakylardan ybaratdyr:

- ýolbaşçylar
- döwlet maliýesini jemleýji müdirligi;
- barlag-derňew müdirligi;
- maliýe gözegçiligi müdirligi;
- döwlet býujeti müdirligi;
- gazna müdirligi;
- gurluşygy we ýaşaýyş jaý-jemagat hojalygyny maliýeleşdiriş müdirligi;
- durmuş-medeni ulgamy we ylmy maliýeleşdiriş müdirligi;
- harby, hukuk goraýjy edaralaryny we döwlet häkimiýet edaralaryny maliýeleşdiriş müdirligi;

- salgyt syýasaty we buhgalterçilik hasaba alnyşynyň usulyýeti müdirligi;
- senagatyň, ulaglaryň we aragatnaşygyň maliýesi müdirligi;
- agrosenagat toplumynyň maliýesi müdirligi;
- býujet edaralarynda işgär düzümini, düzgün-nyzamy düzgünleşdiriş müdirligi;
- maliýe bazarlary, ätiýaçlandyryş we auditor işleri müdirligi;
- kompýuter tilsimatlary müdirligi;
- is dolandyryş müdirligi;
- işgärleri taýýarlaýyş, ýörite işler we terjime bölümi;
- hasaphana.

§4.2. Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň müdirlikleri we olaryň wezipeleri

1. Barlag-derňew müdirligi

Müdirligiň esasy maksady býujet serişdeleriniň peýdalanylyşyna, döwlet kärhanalarynda, edaralarynda we guramalarynda maliýe serişdeleriniň hem-de haryt-maddy gymmatlyklaryň abat saklanylyşyna, buhgalterçilik hasaba alnyşyny we maliýe hasabatlary ýöretmegiň tertibiniň berjaý edilişine, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalarda, edaralarda we guramalarda döwletiň maliýe-ykdysady bähbitleriniň üpjün edilişine döwlet maliýe

gözegçiligini amala aşyrmakdan ybaratdyr.

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň gurluş birligi bolup durýar.

Müdirliğin welaýatlarda we Aşgabat şäherinde, etraplarda we şäherlerde düzüm birlikleri bar.

Müdirlik öz işinde şu aşakdaky resminamalara goldanýar:

- Türkmenistanyň Konstitusiýasyna;
- Türkmenistanyň kanunlaryna;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna;
- Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna;
- Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümlerine;
- beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna;
- Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrligi hakyndaky Düzgünnama;
- Müdirliğin özi baradaky Düzgünnama.

Müdirliğin wezipeleri:

- döwlet býujet serişdeleriniň harçlanylyşyna gözegçilik etmekden;
- welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň, etraplaryň hem-de şäherleriň maliýe edaralarynyň ýerli býujetlerini düzmekden we ýerine ýetirmek baradaky işiniň toplumlaýyn derňewlerini, Döwlet býujetinden maliýeleşdirilýän ministrliklerde, pudak edaralarynda, olaryň düzüm birliklerinde, şeýle hem beýleki býujetden maliýeleşdirilýän edaralarda

- çykdaýy sanawlarynyň ýerine ýetirilişiniň barlaglaryny we derňewlerini geçirmekden;
- döwlet býujetiniň serişdeleriniň belli bir maksatly we tygşytly peýdalanylyşyna gözegçilik etmekden;
 - ähli ministrliklerde, pudak edaralarynda we olaryň düzüm birliklerinde barlaglary hem-de derňewleri, şeýle hem eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň maliýe-hojalyk işiniň barlaglaryny we derňewlerini geçirmekden;
 - ministrliklerde we pudak edaralarynda pudagyň içindeki maliýe gözegçiliginiň ýagdaýyna gözegçilik etmekden;
 - ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň, şol sanda Türkmenistandaky daşary ýurt kärhanalarynyň döwlet nyrh düzgün-nyzamyny berjaý edişleriniň barlaglaryny geçirmekden;
 - barlag-derňew işiniň görnüşleri we usullary boýunça usulyýet görkezmelerini işläp taýýarlamakdan;
 - barlag-derňew işine we nyrlara gözegçilik etmek boýunça işe guramaçylyk-usulyýet taýdan ýolbaşçylyk etmekden;
 - önüm öndürmek we hyzmatlary etmek boýunça harajatlaryň esassyz ýokarlandyrylmagyna ýol bermezlik üçin ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň işläp düzýän nyrlarynyň hem-de

bahalarynyň ykdysady taýdan esaslandyrylandygyny barlamakdan;

- harytlary öndürijilerden ahyrky sarp edijilere çenli olaryň geçýän ýolunda nyrh emele getirmek babatda düzgün bozulmalaryny ýüze çykarmakdan;
- Döwlet býujetinden maliýeleşdirilýän edaralaryň çykadjylarynyň esaslandyrylandygynyň deslapky barlaglaryny geçirmekden we býujet serişdeleriniň bikanun hem-de netijesiz peýdalanylmagynyň önüni almakdan;
- barlaglaryň netijelerini umumylaşdyrmakdan we seljermekden hem-de hasaba almagy we hasabaty kämilleşdirmekden, düzgün bozulmalaryň önüni almak hem-de ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak meseleleri boýunça belli bir ugurlara degişli ýazgylary we maglumatlary taýýarlamakdan ybaratdyr.

Müdirliğin şulara hukugy bardyr:

- barlanýan kärhananyň, edaranyň we guramanyň maliýe-hojalyk işini göni ýa-da belli bir derejede häsiýetlendirýän meýilnamalary, maliýe görkezijileri hem-de hasabat resmi namalary bilen päsgeçiliksiz tanyşmaga;
- ministrliklerde, pudak edaralarynda, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalarda, edaralarda we guramalarda, şeýle hem zerurlyk ýüze çykanda edara görnüşli

taraplary döretmeýän telekeçileriň işine goşmaça barlaglary geçirmäge;

- Döwlet býujetinden maliýeleşdirilýän ministrliklerde, pudak edaralarynda, häkimliklerde, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalarda, edaralarda we guramalarda barlaglary hem-de derňewleri geçirmäge;
- býujetden maliýeleşdirmegi bellenen tertipde çäklendirmegi, zerur halatlarda bolsa togtatmagy ýa-da çykdaýy sanawlarynda hem-de meýilnamalarda göz önünde tutulan çykdaýylaryň artdyrylan we ýokarlandyrylan, şeýle hem bikanun harçlanylan çykdaýylaryň möçberini azaltmagy Ministrliğin degişli müdirligine teklip etmäge;
- maddy gymmatlyklary tükellemäge, zerur halatlarda pulhanalary we pulhana jaýlaryny, maddy we goş-golam ammarlaryny, goş-golam goýulýan jaýlary, arhiwleri möhürlemäge, derňew geçirilýän kärhanalary, edaralary we guramalary gözden geçirmäge, döwlet emläginiň zaýalanmagy we oňa eýeçiliksiz çemeleşilmegi ýüze çykarylan halatda ony surata düşürmäge, barlaglaryň we derňewleriň barşynda zerur halatlarda degişli işgärlerden ýazmaça düşündirişleri almaga;
- önümçiligiň guralyşy, ony ýöretmegiň şertleri we aýratynlyklary, maddy gymmatlyklary saklamagyň üpjün edilişi bilen ýerinde tanyşmaga;

- barlanýan kärhanalardan, edaralardan we guramalardan, olara hyzmat edýän edaralardan, karz berjek banklardan hem-de gazna bölümlerinden hasaplaşyklaryň we şolar boýunça dolanyşyklaryň ýagdaýy, karz serişdeleriniň açylmagy boýunça hem-de barlanýan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň geçirýän amallary bilen baglanyşykly beýleki meselelere degişli maglumatlary, delilhatlary hem-de resmi namalaryň nusgalaryny almaga;
- hyýanatçylykly halatlary tassyklaýan asyl nusgadaky resmi namalary yzyna alyp, olaryň ornuna barlaýan işgärler tarapyndan, şeýle hem barlanýan kärhananyň, edaranyň we guramanyň ýolbaşçysy we baş buhgalteri (buhgalteri) tarapyndan güwä geçilen nusgalaryny ýa-da alnan resmi namalaryň teswirini galdyrmaga;
- buhgalterçilik hasaba alnyşyny we maliýe hasabatlylygyny ýöretmek boýunça ýüze çykarylan düzgün bozulmalary hem-de kemçilikleri bellenen möhletde düzetmek barada görkezmeleri bermäge;
- talap edilýän maglumatlaryň wagtynda berilmändigi üçin ýa-da galp we esaslandyrylmadyk (şübheli) maglumatlaryň berlendigi üçin, şonuň ýaly-da barlaglaryň geçirilmegine päsgel berlendigi, ýüze çykarylan kemçilikleriň hem-de düzgün bozulmalaryň, şol sanda buhgalterçilik hasaba

alnyşy we maliýe hasabatlary boýunça şeýle kemçilikleriň we düzgün bozulmalaryň bellenen möhletlerde düzedilmändigi üçin, eýeçiligiň ähli görnüşindaki kärhanalaryň, edaralaryň hem-de guramalaryň ýolbaşçylaryna we baş buhgalterlerine (buhgalterine) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde çäreleri görmek barada degişli edaralara ýüz tutmaga;

- döwlet serişdeleriniň hem-de maddy gymmatlyklaryň ýok edilmegi ýüze çykarylan halatlar boýunça barlaglaryň we derňewleriň resmi namalaryny hukuk goraýjy edaralara ibermäge;
- maliýe-hojalyk işinde ýüze çykarylan, gaýragoýulmasyz çäreleriň görülmegini talap edýän kemçilikleri hem-de düzgün bozulmalary düzetmek boýunça barlanýan kärhanalaryň, edaralaryň hem-de guramalaryň ýolbaşçylary we beýleki wezipeli adamlary üçin hökmany bolan ýazmaça görkezmeleri ibermäge.

Ýüze çykarylan kemçilikleri we düzgün bozulmalary düzetmek boýunça ýazmaça görkezmeleriň:

- a) ministrliklere we pudak edaralaryna, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň häkimliklerine berilýänlerine Maliýe ministri ýa-da onuň orunbasary;
- b) welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň häkimlikleriniň garamagyndaky edaralara, kärhanalara we guramalara, etraplaryň hem-de şäherleriň häkimliklerine berilýänlerine welaýatyň (Aşgabat şäheriniň) Baş maliýe müdirliginiň

başlygy;

ç) beýleki kärhanalara, edaralara we guramalara berilýänlerine Barlag-derňew müdirliginiň başlygy, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň barlag-derňew bölümleriniň başlyklary hem-de etrabyň, şäheriň maliýe bölümleriniň başlyklary gol çekýär;

barlag-derňewleri geçirmäge päsgel berlen, barlag-derňewler arkaly ýüze çykarylan maliýe hem-de beýleki düzgün bozulmalar, şol sanda buhgalterçilik hasaba alnyşy we maliýe hasabatlar boýunça şeýle düzgün bozulmalar bellenen möhletlerde düzedilmedik, barlag-derňewler arkaly bellenip geçilen kemçilikleriň hem-de düzgün bozulmalaryň düzedilendigi baradaky maglumatlar bellenen möhletlerde berilmedik mahaly kärhanalaryň, edaralaryň hem-de guramalaryň hasaplaşyk (ýa-da beýleki) hasaplaryndan geçirilýän amallary togtatmak hakyndaky teklipleri girizmäge. Dýupli maliýe düzgün bozulmalary ýüze çykarylan mahaly býujet bilen hasaplaşyklar tamamlanýança şu kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň emlägini tussag etmek çäresini bellemek hakynda hukuk goraýjy edaralara teklipleri girizmäge;

býujetden maliýeleşdirilýän ministrliklerde we pudak edaralarynda, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirliliklerinde, etraplaryň we şäherleriň maliýe bölümlerinde býujet serişdeleriniň peýdalanylyşynyň we belli bir maksatly maliýeleşdirilişiniň guralyşyna gönükdirilen dolandyryş amallarynyň hem-de ulgamlarynyň derňewlerini geçirmäge we olary gowulandyrmak boýunça teklipleri işläp taýýarlamaga; ministrlikleriň, pudak edaralarynyň we beýleki kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň býujetdäki hem-

de býujetden daşary hasaplaryndan tölegleri geçirmek üçin, Türkmenistanyň Maliýe ministrligine hem-de onuň gurluş birliklerine berilýän töleg (maliýe) resmi namalarynyň deslapky barlagyny amala aşyrmaga;

eýeçiliginiň görnüşine garamazdan, kärhanalarda, edaralarda we guramalarda nyrhlyry hem-de bahalary bellemek we ulanmak işine gözegçilik etmäge, şeýle hem nyrhlyryň we bahalaryň bikanun ýokarlandyrylmagynyň önüni almak, olary tassyklamagyň hem-de ulanmagyň bellenen tertibiniň bozulmalaryny düzetmek üçin wagtynda çäreler görmäge;

düzgünleşdirilýän nyrhlyry we erkin nyrhlyry emele getirmegiň tertibiniň berjaý edilişiniň gözegçilik barlaglaryny guramaga;

derňewleriň we barlaglaryň maglumatlary boýunça döwlet nyrh düzgün-nyzamynyň, ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň maliýe-hojalyk işini düzgünleşdirýän kadalaşdyryjy-hukuk namalarynyň, şeýle hem nyrh emele getirmek meseleleri boýunça hojalyk subýektleriniň kabul eden kadalaşdyryjy namalarynyň (nyrhnamalardaky hem-de nyrh-baha kesgitnamasyndaky emele gelen nyrhlyryň we bahalaryň ýokarlandyrylmagy) bozulmagy netijesinde, olardan alnan maliýe serişdeleri Türkmenistanyň Merkezleşdirilen býujetine tutup almak boýunça çäreleri geçirmäge;

zerurlyk ýüze çykan mahaly nyrh emele getirmek meseleleri boýunça ministrlikleriň, pudak edaralarynyň we beýleki kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň kabul eden kadalaşdyryjy hukuk namalaryny ýatyrnak ýa-da üýtgetmek barada Ministrliğin ýolbaşçylaryna teklipleri

hödürlemäge;

ministrliklerde we pudak edaralarynda, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan, kärhanalarda, edaralarda we guramalarda Müdirlik tarapyndan geçirilen derňewleriň hem-de barlaglaryň netijesinde ýüze çykarylan döwlete ýetirilen zyýanlary Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde degişli jogapkär işgärleriň hasabyna doly öwezini dolmaga;

jogapkär işgärleriň hasabyna öwezi dolunan ýa-da tutulyp alnan pul serişdeleri (haryt görnüşinde öwezi dolunan ýagdaýda olaryň pul möçberleri), şeýle hem eýeçiliginiň görnüşine garamazdan, edaralaryň, kärhanalaryň we guramalaryň maliýe-hojalyk işini düzgünleşdirýän kadalaşdyryjy hukuk namalaryň talaplarynyň bozulmagy netijesinde, bikanun alnan hem-de hasaplanan serişdeler dolulygyna Türkmenistanyň Merkezleşdirilen býujetine geçirilýär.

Müdirlik şulara borçludyr:

- Türkmenistanyň kanunlaryna we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalara, şeýle hem Düzgünnama laýyklykda talaba laýyk iş alyp barmaga;
- öz işini Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirlikleriniň hem-de bölümleriniň, welaýatlaryň, Aşgabat şäheriniň, etraplaryň we şäherleriň barlag-derňew düzüm birlikleriniň, şeýle hem beýleki ministrlikleriň, pudak edaralarynyň işi bilen utgaşdyrmaga;

- barlag-derňew maglumatlarynda maliýe düzgün bozulmalaryny we kemçilikleri dogry we doly beýan etmäge;
- býujet çykdajylarynyň deslapky barlaglarynyň barşynda welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirliklerine, etraplaryň, şäherleriň maliýe bölümlerine, ministrliklere, pudak edaralaryna we beýleki kärhanalara, edaralara we guramalara düşündirişleri, netijenamalary bermäge;
- Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda, ýetirilen zyýanyň öwezini dolmagy üpjün etmek boýunça degişli çäreleri görmäge;
- Barlag-derňew edaralarynyň maglumatlary boýunça habar-maglumatlary aýan etmezlige we peýdalanmazlyga;
- hünäri yokarlandyrmak okuwlaryny we hünär synagyny geçirmek arkaly Müdirliğin hem-de onuň welaýatlardaky, Aşgabat şäherindäki, etraplardaky we şäherlerdäki düzüm birlikleriniň işgärleriniň hünär derejelerini yokarlandyrmak boýunça işleri guramaga;
- öz işiniň, şeýle hem ministrlikleriň we pudak edaralarynyň, kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň barlag-derňew birlikleriniň işiniň netijeleri baradaky maglumatlary bellenen tertipde Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine bermäge.

Müdirlige Türkmenistanyň Ministrler Kabineti bilen ylalaşylyp, ministr tarapyndan wezipä bellenyän başlyk ýolbaşçylyk edýär.

Müdirliğin başlygy:

- Müdirliğin işine ýolbaşçylyk edýär we onuň üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilmegi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- Ministrliğin ýolbaşçylarynyň Müdirliğin ygtyýarlygyna girýän tabşyryklarynyň bellenen möhletlerde ýokary hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär, şeýle hem Ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde zerur resmi namalary hem-de maglumatlary taýýarlamaga gatnaşýar;
- Müdirliğin we onuň welaýatlardaky, Aşgabat şäherindäki, etraplardaky hem-de şäherlerdäki bölümleriniň we işgäriniň (işgärleriniň) wezipelerini we borçlaryny kesgitleýär;
- Müdirliğin işgärlerine haýsy bölümlerde işleýändigine garamazdan, zerur ýagdaýda eýeçiligiň ähli görnüşindäki edaralarda, kärhanalarda we guramalarda barlag we derňew işlerini geçirmegi tabşyrýar;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň namalarynyň, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlarynyň we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözügüleriniň, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklarynyň hem-de beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň wagtynda ýerine ýetirilmegini üpjün edýär;
- Müdirlikde we onuň welaýatlardaky, Aşgabat şäherindäki, etraplardaky hem-de şäherlerdäki düzümlerinde işlemek üçin işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak

meseleleri boýunça teklipleri taýýarlaýar hem-de bellenen tertipde Ministrliгиň ýolbaşçylaryna berýär;

- Müdirliгиň işgärleriniň işini guramagy we iş usullaryny gowulandyrmak, ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamyny pugtalandyrmak hem-de hünär derejesini yokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlaýar hem-de amala aşyrýar;
- Müdirlikde wagtynda, takyk we dogry iş ýöretmegi üpjün edýär, iş ýöredişini gowulandyrmak boýunça usulyýet görkezmelerini işläp taýýarlaýar hem-de Müdirliгиň welaýatlardaky, Aşgabat şäherindäki, etraplardaky we şäherlerdäki düzüm birliklerine ýetirýär;
- edara-kärhanalarda barlaglary we derňewleri geçirmek boýunça Ministrliгиň ýolbaşçylary bilen ylalaşylan görkezmeleri welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň başlyklaryna, şeýle hem welaýatlaryň, Aşgabat şäheriniň, etraplaryň we şäherleriň barlag-derňew bölümleriniň başlyklaryna iberýär, barlaglaryň we derňewleriň maglumatlaryny, barlaglaryň hem-de derňewleriň barşy boýunça ýa-da olaryň netijeleri we görülen çäreler baradaky beýleki maglumatlary sorap alýar, zerurlyk ýüze çykan mahaly bolsa, gaýtdan barlag ýa-da derňew geçirmegi belleýär.

Welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň barlag-derňew

böölümleriniň başlyklary hem işini öz ygtyýarlygynyň çäginde ýokarda agzalan tertipde amala aşyrýar.

Müdirlik we onuň welaýatlardaky, Aşgabat şäherindäki, etraplardaky hem-de şäherlerdäki düzümleriniň işini ministr tarapyndan tassyklanany iş meýilnamasyna laýyklykda amala aşyrýar.

Müdirliгийн welaýatlardaky we Aşgabat şäherindäki düzümleriniň iş meýilnamasy çäýekler boýunça Müdirliгийн iş meýilnamasyna hem-de öz iş meýilnamalaryna laýyklykda düzülýär hem-de welaýatlaryň, Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirliгийнiniň başlyklary bilen ylalaşylyp, Müdirliгийн başlygy (başlygynyň orunbasary) tarapyndan tassyklanýar.

Müdirliгийн etraplardaky we şäherlerdäki düzümleriniň iş meýilnamasy welaýatlaryň barlag-derňew işleriniň meýilnamalary hem-de öz iş meýilnamalary esasynda düzülýär we degişli maliýe bölüminiň başlygy bilen ylalaşylyp, welaýatlaryň barlag-derňew düzümleriniň başlyklary tarapyndan tassyklanýar.

Is meýilnamalaryndan daşary, Türkmenistanyň hukuk gorajjy edaralarynyň merkezi edaralarynyň degişli ýolbaşçylarynyň, şeýle hem Türkmenistanyň Ýokary gözegçilik edarasynyň gulluk zerurlygy sebäpli ýüztutmalary esasynda, barlag-derňew işleri Ministrliгийн ýolbaşçylarynyň çözgütleri we tabşyryklary boýunça amala aşyrylýar.

Beýleki halatlarda hukuk gorajjy hem-de beýleki edaralaryň we guramalaryň ýüztutmalary esasynda kärhanalarda, edaralarda we guramalarda barlag-derňew işleri, olaryň ministrlikleriniň we pudak edaralarynyň Barlag-derňew gulluklary tarapyndan amala aşyrylýar.

Ministrlikleriň we pudak edaralarynyň barlag-derňew gulluklarynyň ýyllyk iş meýilnamalary Türkmenistanyň Maliýe ministrligi bilen ylalaşylyp tassyklanýar.

Müdirligiň we onuň welaýatlardaky, Aşgabat şäherindäki, etraplardaky hem-de şäherlerdäki düzüm birlikleriniň işgärleri Ministriň göniden-göni tabynlygynda durýar.

Zerur halatlarda welaýatlaryň, Aşgabat şäheriniň, etraplaryň we şäherleriň barlag-derňew düzüm birlikleriniň işgärleri Müdirligiň çözgüdi boýunça derňewleri hem-de barlaglary geçirmek üçin Türkmenistanyň beýleki sebitlerine gulluk is sapaarlaryna iberilip bilner.

Barlaglar we derňewler Müdirligiň işgärlerine bir gezeklik berilýän şahadatnamalar esasynda geçirilýär, olara:

- ministrlikler we pudak edaralary, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň häkimlikleri, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleri üçin, ministr ýa-da onuň orunbasary;
- kärhanalar, edaralar we guramalar üçin, Müdirligiň başlygy ýa-da onuň orunbasary gol çekýär.

Şeýle görnüşdäki şahadatnamalary bermegiň şu tertibi welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirliklerine hem degişlidir, etraplarda we şäherlerde bolsa şahadatnamalara etrabyň, şäheriň maliýe bölüminiň başlygy ýa-da welaýatyň barlag-derňew bölüminiň başlygy gol çekýär.

Müdirligiň işgärleri tarapyndan derňewler we

barlaglar Müdirliğin başlygy ýa-da onuň orunbasary tarapyndan tassyklanýan maksatnama laýyklykda geçirilýär.

Welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň barlag-derňew bölümleriniň işgärleri tarapyndan derňewler hem-de barlaglar şu bölümiň birinji bendinde bellenen tertipde ýa-da welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň barlag-derňew bölümleriniň başlyklary tarapyndan tassyklanan maksatnama boýunça geçirilýär.

Müdirliğin işgärleri tarapyndan barlaglaryň we derňewleriň netijeleri boýunça Ministrliğin tassyklan usulyýet görkezmelerine laýyklykda güwänama düzülýär. Barlaglar ýa-da derňewler geçirilen ministrliğin, pudak edarasynyň, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhananyň, edaranyň we guramanyň ýolbaşçysy hem-de baş buhgalteri barlaglaryň ýa-da derňewleriň netijeleri boýunça güwänama gol çekmäge borçludyr, eger güwänama boýunça nägilelikleri bolan ýagdaýda, güwänamada beýan edilen halatlar bilen närazylygyň sebäplerini esaslandyryp, olar baş günün dowamynda Müdirlige arza bermelidir. Barlaglaryň ýa-da derňewleriň güwänamasynda beýan edilen düzgün bozulmalara garşy nägilelikler esassyz hasaplananda, barlag-derňew geçirýänler tarapyndan ministrliğin, pudak edarasynyň, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhananyň, edaranyň we guramanyň ýolbaşçysynyň we baş buhgalteriniň arzasyna ýazmaça netijenama berilýär.

Yolbaşçynyň we baş buhgalteriniň barlaglaryň ýa-da derňewleriň güwänamasyna gol çekmekden boýun gaçyrmagy, olary jogapkärçilikden hem-de ministrlikler, pudak edaralary, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan

kärhanalar, edaralar we guramalar babatda maliýe jerime çäreleriniň ulanylmagyndan boşatmaýar.

Eger Türkmenistanyň kanunçylygy arkaly şikaýat etmegiň başga tertibi göz önünde tutulmadyk bolsa, Müdirligiň işgärleriniň hereketleri barada tabynlyk boýunça ýokarda durýan wezipeli adama ýa-da kazyýete barlag-derňew işleri jemlenenden soň, on gün möhletde şikaýat edilip bilner.

Müdirligiň welaýatlar we Aşgabat şäheri, etraplar we şäherler boýunça düzüm birlikleri ýokarda duran edaralaryna bellenen möhletde degişli hasabatlary berýärler.

Müdirligiň işgärleriniň beýleki kärhanalarda, edaralarda we guramalarda esasy işi bilen utgaşdyryp işlemegine, şeýle hem telekeçilik işi bilen meşgullanmagyna ýol berilmeýär, mugallymçylyk, ylmy ýa-da döredijilik işleri muňa degişli däldir.

Müdirlige ýörite ýokary bilimi bolan, maliýe-ykdysady işde azyndan 5 ýyl işlän hem-de Müdirlikde hünär synagyndan üstünlikli geçen adam işe kabul edilýär. Ministrligiň beýleki müdirlikleriniň hem-de bölümleriniň ýolbaşçylary hasabatlary we maglumatlary seljermegiň netijeleri boýunça işine gözegçilik edýän pudaklarynda ýüze çykarylan maliýe düzgün-nyzamynyň bozulmalary hakynda Müdirlige bellenen möhletde degişli maglumatlary berýär.

Müdirlik Ministrligiň müdirlikleriniň hem-de bölümleriniň, pudaklaryň işine gözegçilik edýän işgärleriniň gatnaşmagynda ministrliklerde, pudak edaralarynda, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalarda, edaralarda we guramalarda toplumlaýyn

barlaglary we derňewleri guraýar we geçirýär.

Müdirlik ministri we onuň orunbasarlaryny, müdirlikleriň we bölümleriň ýolbaşçylaryny olar tarapyndan işine gözegçilik edilýän pudaklaryň kärhanalarynda, edaralarynda we guramalarynda ýüze çykarylan maliýe düzgün bozulmalary bilen tanyşdyrýar, şeýle hem Ministrligiň Maliýe gözegçiligi müdirligi bilen ysnyşykly iş alyp barýar.

Ministrligiň müdirlikleri we bölümleri Barlag-derňew müdirligine özleriniň işläp taýýarlan gollanmalaryny, usulyýet gözükdirmelerini we beýleki kadalaşdyryjy namalaryny, şeýle hem özleriniň işine gözegçilik edýän ministrliklerden we pudak edaralaryndan gowşan kadalaşdyryjy namalary barlaglary hem-de derňewleri geçirmegiň barşynda goldanmak we peýdalanmak üçin wagtynda berýär.

Müdirlik ministrlikleriň we pudak edaralarynyň barlag-derňew gulluklarynyň işleriniň netijeliligini yokarlandyrmak maksady bilen, Türkmenistanyň Yokary gözegçilik edarasy bilen ýakyndan ysnyşykly iş alyp barýar.

Ministrlikleriň we pudak edaralarynyň ýolbaşçylary Müdirlik tarapyndan özleriniň garamagyndaky kärhanalarda, edaralarda we guramalarda barlaglar ýa-da derňewler geçirilen döwürde Müdirligiň barlaglar ýa-da derňewler geçirýän işgärleriniň soramagy boýunça barlag ýa-da derňew toparynyň işine degişli hünärmenleri bermäge, zerurlyk ýüze çykan mahaly bolsa, barlaghana barlaglaryny we başga çäreleri guramaga borçludyr.

Ministrlikler, pudak edaralary, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalar, edaralar we guramalar

barlag-derňewler geçirilen döwürde barlag geçirýänler üçin zerur iş şertlerini döretmäge, şeýle hem barlag-derňewleriň bellenen möhletlerde tamamlanmagyna ýardam etmäge borçludylar.

2. Gazna müdirligi

Müdirligiň esasy maksady Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişini üpjün etmekden, Türkmenistanyň býujet ulgamynyň ýerine ýetirilişine kassalaýyn (pulhanalaýyn) hyzmat etmekden, Döwlet býujetiniň serişdelerini baş paýlaýjylar, paýlaýjylar we alyjylar tarapyndan Döwlet býujetiniň serişdeleri bilen amallaryň alnyp barlyşyna deslapky we gündelik gözegçilik etmekden, şeýle hem Durnuklaşdyryş gaznasynyň serişdelerini netijeli dolandyrmakdan ybaratdyr.

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň gurluş birligi bolup durýar we onuň düzümi ministr tarapyndan kesgitlenýär.

Gazna müdirliginiň welaýatlarda, Aşgabat şäherinde, etraplarda we şäherlerde düzümleri bar.

Müdirlik öz işinde şu aşakdaky resminamalara goldanýar:

- Türkmenistanyň Konstitusiyasyna;
- Türkmenistanyň kanunlaryna;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna;
- Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna;
- Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümlerine;
- beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna;
- Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna;

- Türkmenistanyň Maliýe ministrligi hakyndaky Düzgünnama;
- Müdirligiň özi baradaky Düzgünnama.

Müdirlik öz işini Ministrliгиň beýleki gurluş birlikleri, bank edaralary, döwlet salgyt gullugynyň edaralary we beýleki guramalar bilen özara baglanyşykda guraýar.

Müdirliгиň wezipeleri:

- Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişini üpjün etmekden;
- Döwlet býujetiniň serişdelerini baş paýlaýjylar, paýlaýjylar we alyjylar tarapyndan döwlet býujetiniň serişdeleri bilen alnyp barylýan amallara gündelik gözegçilik etmekden ybaratdyr.

Müdirlik üstüne ýüklenen wezipelere laýyklykda:

- Döwlet býujetiniň kassalaýyn (pulhanalaýyn) ýerine ýetirilişi boýunça amallaryň hasabyny ýöredýär;
- Türkmenistanyň Merkezi bankynda we beýleki banklarda Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda Döwlet býujetiniň serişdelerini we beýleki serişdeleri hasaba almak boýunça hasap açýar, Döwlet býujetiniň hasaplarynyň düzgünini belleýär;

- Döwlet býujetiniň serişdelerini baş paýlaýjylaryň, paýlaýjylaryň we alyjylaryň atly hasaplaryny açýar we ýöredýär;
- Döwlet býujetiniň sarp edijilerine býujetden daşarky serişdeleri hasaba almak üçin atly hasaplary açýar;
- Döwlet býujetiniň serişdelerini baş paýlaýjylaryň, paýlaýjylaryň we alyjylaryň jemlenen sanawyny ýöredýär;
- Döwlet býujetiniň jemlenen býujet ýazgysynyň görkezijileriniň, býujet borçnamalarynyň bellenen möçberleriniň we olardaky üýtgetmeleriň hasabyny ýöredýär;
- Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişi baradaky gündelik maglumatlary we hasabaty düzýär;
- Döwlet býujetiniň serişdelerini baş paýlaýjylardan, paýlaýjylardan we alyjylardan, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralaryndan, Döwletiň býujetden daşary gaznalaryndan we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralaryndan Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişi baradaky hasabaty düzmek üçin zerur materiallary bellenen tertipde alýar;
- Turkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda, döwlet salgytlaryny we ýygymlaryny tölemekden alnan girdejileri Türkmenistanyň býujet ulgamynyň edaralarynyň arasynda paýlaýar;
- Döwlet býujetiniň serişdelerini çaklaýar we kassalaýyn (pulhanalaýyn) meýilnamalaşdyrýar;

- Döwlet býujetiniň hasaplaryndaky amallary dolandyrýar;
- Türkmenistanyň býujet ulgamynyň ýerine ýetirilişine bellenen tertipde kassalaýyn (pulhanalaýyn) hyzmat edýär;
- Müdirlikde atly hasaplary açylan, býujetleriň girdejilerini ýygnamagy amala aşyrýan degişli edaralaryň ýa-da şol býujetleriň serişdelerini alýanlaryň adyndan we olaryň tabşyrmagy boýunça Türkmenistanyň býujet ulgamynyň býujetlerinden kassa tölegleriniň geçirilmegini bellenen tertipde üpjün edýär;
- Döwlet býujetiniň serişdelerini baş paýlaýjylar, paýlaýjylar we alyjylar tarapyndan Döwlet býujetiniň serişdeleri bilen amallaryň alnyp barlyşyna deslapky we gündelik gözegçiligi amala aşyrýar;
- Döwlet býujetiniň pul borçnamalaryny tassyklaýar we býujet borçnamalarynyň bölünip berlen möçberleriniň çäklerinde Döwlet býujetiniň çykdajylaryny amala aşyrmaga hukuk berýän rugsat beriji ýazgyny edýär;
- Durnuklaşdyryş gaznasynyň serişdelerini dolandyrmak boýunça kadalary we usulyýet gollanmalaryny işläp taýýarlaýar;
- Durnuklaşdyryş gaznasynyň serişdeleriniň bellenen tertipde netijeli dolandyrylyşyny üpjün edýär we her ýylda içerki audit barlagyny geçirýär;

- Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meselelerde Türkmenistanyň kanunçylygyny ulanmagyň tejribesini umumylaşdyrýar we ony kämilleşdirmek boýunça teklipleri berýär;
- döwlet syry bolup durýan maglumatlaryň goralmagyny öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde üpjün edýär;
- Müdirligiň işiniň barşynda emele gelen arhiw resmi namalaryny toplamak, saklamak, hasaba almak we peýdalanmak boýunça işleri Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrýar;
- býujetden sarp edijileriň hajatlary üçin, harytlar bilen üpjün etmek, işleri ýerine ýetirmek, hyzmat etmek barada sargytlary amala aşyrmak boýunça bäsleşikleri bellenen tertipde geçirýär;
- Türkmenistanyň kanunlarynda we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynda göz önünde tutulan beýleki işleri amala aşyrýar.

Müdirligiň çözgüt kabul etmek üçin bellenen tertipde ministrliklerden, pudak edaralaryndan, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan, kärhanalardan, edaralardan we guramalardan maglumatlary talap etmäge we almaga ygtyýary bar.

Müdirlige şol bir wagtyň özünde ministriň orunbasary bolup durýan, Türkmenistanyň Prezidenti tarapyndan wezipä bellenýän we wezipeden boşadylýan başlygy baştutanlyk edýär.

Müdirliğin başlygy:

- ✓ Müdirliğin işine ýolbaşçylyk edýär we onuň üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilmegi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- ✓ Ministrliğin ýolbaşçylarynyň Müdirliğin ygtyýarlygyna girýän tabşyryklarynyň bellenen möhletlerde ýokary hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär, şeýle hem Ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde zerur resmi namalary hem-de maglumatlary taýýarlamaga gatnaşýar;
- ✓ Müdirliğin we onuň welaýatlardaky we Aşgabat şäherindäki, etraplardaky hem-de şäherlerdäki düzüm birlikleriniň wezipelerini we borçlaryny kesgitleýär;
- ✓ Türkmenistanyň Prezidentiniň namalarynyň, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlarynyň we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümleriniň, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklarynyň hem-de beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň wagtynda ýerine ýetirilmegini üpjün edýär;
- ✓ Müdirlikde we onuň welaýatlardaky we Aşgabat şäherindäki, etraplardaky hem-de şäherlerdäki düzüm birliklerinde işlemek üçin işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak meseleleri boýunça teklipleri taýýarlaýar hem-de bellenen tertipde Ministrliğin ýolbaşçylaryna berýär;

- ✓ Müdirliğin işgärleriniň işini guramak we iş usullaryny gowulandyrmak, ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamyny pugtalandyrmak hem-de olaryň işewürlük hünär derejesini yokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlaýar hem-de amala aşyrýar;
- ✓ Müdirlikde işi wagtynda, takyk we dogry ýöretmegi üpjün edýär, is ýöredişini gowulandyrmak boýunça usulyýet görkezmelerini işläp taýýarlaýar hem-de Müdirliğin welaýatlardaky we Aşgabat şäherindäki, etraplardaky we şäherlerdäki düzümlerine ýetirýär.

3.Maliýe gözegçiligi müdirligi

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň düzümleri bolup, Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda, jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine degişli maglumatlary toplamak, seljermek we esaslandyrylan netijeleri degişli hukuk goraýjy edaralaryna ibermek, şeýle hem jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna garşy hereket etmek boýunça çäreleri işläp taýýarlaýar.

Müdirliğin işiniň maksady jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine hem-de şunuň bilen baglanyşykly jenaýatçylyklara garşy hereket etmegiň hukuk usullaryny üpjün etmek bolup durýar.

Müdirlik öz işinde şu aşakdaky resminamalara

goldanýar:

- Türkmenistanyň Konstitusiyasyna;
- Türkmenistanyň kanunlaryna;
- Türkmenistanyň Prezidentinin namalaryna;
- Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna;
- Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümlerine;
- beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna;
- Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrligi hakyndaky Düzgünnama;
- Müdirligiň özi baradaky Düzgünnama.

Müdirlik öz işini amala aşylanda Ministrligiň beýleki düzüm birlikleri we bellenen tertipde Türkmenistanyň we daşary ýurtlaryň döwlet edaralary, beýleki edara düzümleri, şeýle hem halkara guramalary bilen ýakyn aragatnaşyk saklaýar.

Müdirligiň wezipeleri:

- Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda, jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine garşy hökmany gözegçilige degişli bolan pul we beýleki emläk görnüşindäki geleşikler we amallar bilen baglanyşykly maglumatlary ýygnamagyň we seljermegiň üznüksiz ulgamyny döretmekden, şübheli geleşikleri we amalary ýüze çykarmakdan, jenaýatçylykly hereketleriň önüni almakda onuň peýdalanylmagyny üpjün etmekden;

- gelip gowuşýan maglumatlaryň gizlinligini we döredilýän maglumatlar binýadynyň goragyny üpjün etmekden;
- bikanun gazanylan pul serişdeleriniň kanunlaşdyrylmagyna garşy hereket etmegiň we terrorçylygyň maliýeleşdirilmeginiň önüni almagyň netijeli usulyny döretmekden, önüni alyş çärelerini peýdalanmakdan;
- maglumatlary alyşmagyň ylalaşylan ýörelgeleriniň esasynda halkara hyzmatdaşlygynyň görnüşlerini kämilleşdirmekden ybaratdyr.

Müdirlik üstüne ýüklenen wezipelere laýyklykda:

- ✓ pul serişdeleri ýa-da beýleki emläkler bilen bagly şübheli geleşikleri we amallary seljerýär;
- ✓ jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine garşy hereket etmek hakyndaky Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň bozulmagyna ýol bermezlik üçin önüni alyş çärelerini işläp taýýarlamak we geçirmek, olaryň ulanyş tejribesini umumylaşdyrmak we bu meseleler boýunça kadalaşdyryjy hukuk binýadyny kämilleşdirmek boýunça işleri amala aşyrýar;
- ✓ şübheli geleşikleri we amallary ýüze çykarmaga, olaryň önüni almaga gönükdirilen çäreleri işläp taýýarlaýar we amala aşyrýar;
- ✓ şübheli amallary ýa-da geleşikleri togtatmak barada berlen buýruklar boýunça içerki maglumatlar binýadyny yzygiderli täzeleýär;

- ✓ howpsuzlyk çärelerini işläp taýýarlaýar we ornaşdyrýar (maglumatlar binýadynyň, maglumatlaryň, şeýle hem olar bilen işleýän adamlaryň gizlinligi babatda);
- ✓ Müdirligiň işgärleriniň hereketlerine içerki gözegçiligi amala aşyrýar, müşderiler bilen, gizlinlik häsiýeti bolan maglumatlar binýady we resmi namalar bilen işlemegiň içerki ülnülerini girizýär;
- ✓ jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine garşy hereket etmek maksady bilen, ministrliklerden, pudak edaralaryndan, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalardan, edaralardan we guramalardan hem-de şahsy taraplardan goşmaça maglumatlary we resmi namalary alýar;
- ✓ pul serişdeleri we beýleki emläkler bilen amallar we geleşikler barada hökmany gözegçilige degişli maglumatlary hasaba almagyň, işlemegiň we seljermegiň awtomatlaşdyrylan ulgamyny döredýär we ýöredýär;
- ✓ pul serişdeleri we beýleki emläkler bilen amallaryň we geleşikleriň jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagy ýa-da terrorçylygyň maliýeleşdirilmegi bilen baglanyşyklydygyna şaýatlyk edýän ýeterlik esaslar bolan halatynda degişli maglumatlary we materiallary öz ygtyýarlyklaryna laýyklykda hukuk goraýjy edaralara geçirýär;
- halkara grantlaryny, beýleki tehniki kömegi ulanyp, jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleş-

dirilmegine garşy hereket etmegiň halkara tejribesini, amallary geçirmegiň tehnologiýasyny öwrenýär we işe ornaşdyrýar;

- ✓ Türkmenistanyň Prezidentiniň tabşyryklaryna laýyklykda, halkara hyzmatdaşlygy boýunça maksatnamalary, halkara konwensiýalaryny işläp taýýarlamaga we ýerine ýerirmäge gatnaşýar, maglumatlary alyşmak barada şertnamalary baglaşmak boýunça teklipleri berýär;
- ✓ jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine garşy hereket etmek bilen baglanyşykly meseleler boýunça Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryny taýýarlamaga gatnaşýar;
- ✓ iş kadalaryny (ölçeglerini) we ülnülerini, usulyýet gollanmalaryny, maksatnamalary we beýleki resmi namalary işläp taýýarlaýar, tassyklaýar we ornaşdyrýar;
- ✓ pul serişdeleri we beýleki emläkler bilen amallary geçirýän taraplaryň jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine garşy hereket etmek babatda kanunçylygy berjaý edişlerine gözegçilik edýär;
- ✓ hünäri yokarlandyrmak okuwларыny we hünär synagyny geçirmek arkaly Müdirligiň işgärleriniň hünär babatdaky bilim derejelerini çuňlaşdyrmak boýunça işleri guraýar;
- ✓ Türkmenistanyň kanunlaryna we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna, şeýle hem şu Düzgünnama laýyklykda talaba laýyk iş alyp barýar; Müdirligiň işini amala aşyrmak bilen baglanyşykly

beýleki işleri ýerine ýetirýär.

Müdirligiň şulara hukugy bar:

- Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda maglumatlary berýän taraplardan, şeýle hem pul serişdeleri we beýleki emläkler bilen amallary geçirýän ministrliklerden, pudak edaralaryndan, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalardan, edaralardan we guramalardan hem-de şahsy taraplardan maglumatlary we esaslandyryjy resmi namalary sorap almaga;
- daşary ýurtlaryň ygtyýarly edaralaryndan, halkara guramalaryndan bellenen tertipde maglumat almaga;
- hereket edýän kanunçylyga laýyklykda, döwlet edaralarynyň maglumat binýatlaryndan (sanawlardan) peýdalanmaga;
- geleşiklere we amallara gatnaşýan taraplaryň haýsy hem bolsa biriniň terrorçylyk işine (terrorçylygy maliýeleşdirmäge) gatnaşýandygy barada maglumat bar bolsa, şeýle geleşikleriň we amallaryň geçirilmegini baş iş gününe çenli togtatmaga;
- bellenen tertipde halkara guramalary bilen gatnaşyk saklamaga;
- kanunçylyk arkaly goralýan döwlet syrlarynyň we beýleki syrlaryň goralmagyny berjaý etmek şerti bilen, maliýe gözegçiligi babatda seljerişleri geçirmäge, okuw maksatnamalaryny, usulyýet materiallaryny, programma we maglumat üpjünçiligini işläp taýýarlamaga, maglumat ulgamlaryny döretmek üçin, ylmy-barlag we beýleki

guramalary, şeýle hem aýry-aýry hünärmenleri, şol sanda şertnama esasynda işe çekmäge;

- Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda beýleki ygtyýarlyklary amala aşyrmaga.

Müdirlige Türkmenistanyň Ministrler Kabineti bilen ylalaşylyp, Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan wezipä bellän we wezipeden boşadylýan başlyk ýolbaşçylyk edýär.

Müdirliğin başlygy:

- Müdirliğin işine ýolbaşçylyk edýär we onuň üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilmegi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- Ministrliğin ýolbaşçylarynyň Müdirliğin ygtyýarlygyna girýän tabşyryklarynyň bellenen möhletlerde ýokary hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär, şeýle hem Ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde zerur resmi namalary hem-de maglumatlary taýýarlamaga gatnaşýar;
- Müdirliğin işgärleriniň wezipelerini we borçlaryny kesgitleýär;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň namalarynyň, Turkmenistanyň Mejlisiniň kararlarynyň we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümleriniň, Türkmenistanyň Maliýe ministriň buýruklarynyň hem-de kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň wagtynda ýerine ýetirilmegini üpjün edýär;
- Müdirlikde işlemek üçin işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak meseleleri boýunça teklipleri

taýýarlaýar hem-de bellenen tertipde Ministrligiň ýolbaşçylaryna berýär;

- Müdirlikde wagtynda, takyk we dogry iş ýöretmegi we maglumatlar binýadyny alyp barmagy üpjün edýär;
- Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda beýleki işleri amala aşyrýar.

Ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň wezipeli işgärleri, şeýle hem şahsy taraplar Ministrligiň ýazmaça talapnamasy boýunça jenaýatçylykly ýol bilen alnan girdejileriň kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine garşy hereket etmek boýunça maliýe gözegçiligini amala aşyrmak babatdaky wezipeleri we borçlary ýerine ýetirmek üçin zerur bolan maglumatlary bermäge, şeýle hem maglumat ulgamlarynyň we maglumat binýatlarynyň elýeterli bolmagyny üpjün etmäge borçludyr.

4.Döwlet maliýesini jemleýji müdirligi

Müdirlik Ministrligiň gurluş birligi bolup durýar.

Müdirlik öz işinde şu aşakdaky resminamalara goldanýar:

- Türkmenistanyň Konstitusiýasyna;
- Türkmenistanyň kanunlaryna;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna;
- Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna;
- Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümlerine;
- beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna;

- Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrligi hakyndaky Düzgünnama;
- Müdirligiň özi baradaky Düzgünnama.

Müdirlik öz işiniň netijeleri we hili, Düzgünnama bilen düzgünleşdirilýän borçnamalarynyň ýerine ýetirilişi üçin jogapkärçilik çekýär.

Müdirligiň düzümine şu bölümler girýär:

- ❖ Ykdysadyýetiň pudaklarynyň maliýe ýagdaýyny seljeriş bölümi;
- ❖ Sebitleriň maliýe ýagdaýyny seljeriş bölümi;
- ❖ Halkara bölümi.

Müdirligiň esasy maksatlary şulardan ybaratdyr:

- ykdysadyýetiň pudaklarynyň we sebitleriň maliýesini seljermek;
- ýurduň maliýe we býujet syýasatynyň ösüşinde esasy meýilleri kesgitlemek;
- çaklamalary we maliýe maksatnamalaryny düzmek;
- maliýe we býujet syýasatyny kämilleşdirmek boýunça teklipleri taýýarlamak;
- halkara guramalary bilen alnyp barylýan işleri utgaşdyrmak;
- döwletiň daşarky bergileriniň ýagdaýyny seljermek;
- döwletara hasaplaşyklaryny hasaba almak we seljermek;

- Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasyny taýýarlamaga gatnaşmak;
- döwletara ykdysady we söwda ylalaşyklarynyň ýerine ýetirilişiniň barşyna gözegçiligi amala aşyrmak.

Müdirliğin düzümine girýän bölümleriň esasy wezipeleri şulardan ybaratdyr:

- ✓ maliýe maksatnamalaryny işläp taýýarlamak we düzmek;
- ✓ umumyykdysady maksatnamalary işläp taýýarlamaga gatnaşmak;
- ✓ gysga we orta möhletler üçin maliýe çaklamalaryny düzmek;
- ✓ Ministrliğin müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde ýurduň býujet ulgamyny kämilleşdirmek boýunça teklipleri taýýarlamak;
- ✓ makroykdysady, karz-pul we walýuta syýasatyny kämilleşdirmek boýunça teklipleri işläp taýýarlamaga gatnaşmak;
- ✓ Milli maksatnamalaryň, uzak möhletli, gysga möhletli we gündelik maksatnamalaryň we ýurduň, pudaklaryň, sebitleriň durmuş-ykdysady ösüşiniň esasy ugurlarynyň taslamalaryny işläp taýýarlamaga gatnaşmak;
- ✓ Müdirliğin ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça kadalaşdyryjy hukuk namalaryny işläp taýýarlamak;

- ✓ maliýe syýasaty, salgyt-býujet ulgamy, maliýe bazarlary, göterim möçberleri, walýutanyň hümmeti babatynda kabul edilýän çäreleriň möhüm makroykdysady görkezijilere edip biljek täsirini seljermek;
- ✓ pul-karz we maliýe-býujet görkezijilerini öz içine alýan çaklamalary işläp düzmek;
- ✓ Ministrliгиň gurluş birlikleriniň, ýurduň beýleki maliýe edaralarynyň ýurdy ösdürmegiň Milli maksatnamalaryny işläp taýýarlamak boýunça işlerini utgaşdyrmak we olaryň tekliplerini hem-de materiallaryny umumylaşdyrmak;
- ✓ kärhanalary we guramalary maliýe taýdan seljermek boýunça sebitlerdäki birlikleriň işini utgaşdyrmak;
- ✓ welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň sebitleriň maliýe ýagdaýyny toplumlaýyn seljermek boýunça işlerini umumylaşdyrmak;
- ✓ sebitlere bölmek bilen, ministrlikler we pudak edaralary boýunça ýurduň Döwlet býujetiniň taslamalaryna degişli hasaplama materiallary taýýarlamak işlerini utgaşdyrmak we usulýet ýolbaşçylygyny üpjün etmek;
- ✓ Ministrliгиň müdirlikleriniň we bölümleriniň, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň Iş maksatnamalaryny ýerine ýetirmek boýunça işlerini utgaşdyrmak;
- ✓ Ministrliгиň müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde Merkezi balans toparynda serediljek

materiallary taýýarlamak we onuň çözgütlerini resmileşdirmek, olary degişli gurluş birliklerine ýetirmek;

- ✓ ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň baş buhgalterleriniň hünär synagyny geçirmek;
- ✓ Ministrliğin müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde ýurduň we sebitleriň ykdysadyýetini maliýe taýdan sagdynlaşdyrmak boýunça teklipleri işläp taýýarlamak;
- ✓ sebitler boýunça maglumat binýadyny ulgamlaşdyrmak;
- ✓ ýurduň esasy maliýe görkezijileri boýunça maglumat binýadyny ulgamlaşdyrmak;
- ✓ Ministrliğin müdirlikleriniň we bölümleriniň maliýe meseleleri boýunça halkara guramalary üçin umumylaşdyryjy materiallaryny taýýarlamak boýunça işlerini utgaşdyrmak;
- ✓ maliýäni guramagyň we dolandyrmagyň halkara tejribesini öwrenmek;
- ✓ tehniki kömek bermek meseleleri boýunça halkara donorlary (kömek berýänler) bilen iş alyp barmak;
- ✓ Ministrliğin ýolbaşçylarynyň tabşyrygy boýunça müdirliğin ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça Hökümetiň çözgütleriniň taslamalaryna degişli netijenamalary bermek;
- ✓ Türkmenistanyň Merkezi banky bilen bilelikde daşary ýurt döwletleriniň Türkmenistana bergileriniň esasy böleginiň we göterimleriniň

öz wagtynda üzülmegine gözegçiligi amala aşyrmak;

- ✓ döwletiň daşarky bergileriniň we daşary ykdysady ýagdaýyny seljermek we çaklamak;
- ✓ döwletara hasaplaşyklaryny hasaba almak;
- ✓ Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça raýatlaryň hatlaryna, tekliplerine we ýüz tutmalaryna garamak.

Esasy wezipelerine we işlerine laýyklykda Müdirlik aşakdakylary ýerine ýetirýär:

- ✓ möhüm maliýe görkezijileri boýunça maliýe maksatnamalaryny düzmek üçin zerur bolan maglumatlary toplamak;
- ✓ Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça Ministrligiň gurluş birliklerine usulýet ýolbaşçylygyny amala aşyrmak;
- ✓ Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň işlerini utgaşdyrmak;
- ✓ mejlisler, duşuşyklar, maslahatlar we seminarlar geçirilende Ministrligiň ýolbaşçylary üçin materiallar taýýarlamak.

Müdirligiň şu hukuklary bardyr:

- Ministrligiň müdirliklerinden we bolümlerinden hem-de onuň sebitlerdäki birliklerinden Müdirligiň üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin zerur bolan resminamalary, maglumatlary we beýleki materiallary almak;

- Türkmenistanyň Statistika baradaky döwlet komitetinden, Türkmenistanyň Merkezi bankyndan we ýurduň beýleki pudak edaralaryndan Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça statistiki hasabatlary, maglumatlary almak;
- maksatnamalaryň taslamalaryny we aýry-aýry maliýe meseleleriniň çözgütlerini işläp taýýarlamak üçin Ministrligiň we onuň sebitlerdäki birlikleriniň, şeýle hem ýurduň beýleki ykdysady we maliýe edaralarynyň hem-de ylmy-barlag institutlarynyň hünärmenlerini çekmek;
- Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça maslahatlary çagyrmak, Ministrligiň beýleki müdirlikleriniň we bölümleriniň we onuň sebitlerdäki birlikleriniň hünärmenlerini olara gatnaşmak üçin çekmek;
- ýolbaşçylaryň tabşyrygy boýunça Türkmenistanyň daşary ýurtlar we halkara guramalary bilen ykdysady hyzmatdaşlygynyň meselelerini ylalaşmaga gatnaşmak;
- Türkmenistanyň Merkezi bankyndan, Türkmenistanyň Daşary ykdysady bankyndan, Türkmenistanyň Söwda we daşary ykdysady aragatnaşyklar ministrliginden we beýleki ministrliklerden we pudak edaralaryndan bölümiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça maglumatlary sorap almak;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň müdirliklerinden we bölümlerinden

Müdirliğin ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça maglumatlary almak;

- Müdirliğin ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça maslahatlara gatnaşmak we maslahatlary geçirmek.

Müdirliğin borçlary:

- ❖ öz işini Türkmenistanyň kanunçylyk namalaryna, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklaryna we Düzgünnama berk laýyklykda alyp barmak;
- ❖ Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan öz üstüne ýüklenen, Düzgünnama bilen düzgünleşdirilýän wezipeleriň ýerine ýetirilmegini üpjün etmek.
- ❖ Ministre, onuň orunbasarlaryna, şeýle hem beýleki Müdirliklere we bölüm-lere berilýän materiallara Müdirliğin ýolbaşçylary tarapyndan gol çekilýär.

Müdirliğin guralyşy

Müdirlik Ministr tarapyndan tassyklanýan Maksatnamalar we meýilnamalar boýunça işleýär.

Müdirlige Ministr tarapyndan bellennýän we wezipeden boşadylýan başlyk ýolbaşçylyk edýär.

Müdirliğin başlygy:

- Müdirliğin ähli işine ýolbaşçylyk edýär we Müdirliğin üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilişi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- Müdirliğin ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça Ministrliğin ýolbaşçylarynyň tabşyryklarynyň bellenen möhletlerde ýokary

hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär, şeýle hem Ministrligiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen birlikde şol meseleler boýunça zerur bolan resminamalary taýýarlamaga gatnaşýar;

- Türkmenistanyň Prezidentiniň Permanlarynyň, kararlarynyň, buýruklarynyň we tabşyryklarynyň, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözgütleriniň we Ministrligiň ýolbaşçylarynyň tabşyryklarynyň öz wagtynda ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär;
- Müdirligiň bölümleriniň başlyklarynyň şol bölümleriň işine ýolbaşçylyk etmek boýunça jogapkärçilik derejesini kesgitleýär;
- bellenen tertipde, Ministrligiň ýolbaşçylaryna Müdirlikde işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak, işgärleri höweslendirmek we düzgün-nyzam temmisini bermek barada teklipleri berýär;
- Müdirligiň işiniň guralyşyny, tärini we usullaryny gowulandyrmak, işgärleriň ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamyny berkitmek we işewürlük häsiýetini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri amala aşyrýar;
- Müdirlikde iş ýöredilişiniň çalt, takyk we dogry alnyp barylmagyny üpjün edýär.

Müdirligiň bölümleriniň başlyklarynyň arasynda jogapkärçiligi paýlamak Müdirligiň başlygy tarapyndan geçirilýär.

Müdirligiň adyndan onuň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça ministrliklere, pudak edaralaryna,

guramalara we kärhanalara, şol sanda sebitlerdäki birliklere iberilýän resminamalara gol çekmäge Ministriň ýa-da onuň buýrugy bilen bellenen Ministriň orunbasarynyň hukugy bardyr.

Müdirliğin gurluşy we işgär düzümi Ministrliğin wezipe sanawy bilen kesgitlenýär.

Ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen aragatnaşygy:

Öz üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin Müdirlik Ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri, Ministrliğin düzüm bölegine girýän sebitlerdäki birlikler bilen özara işleşýär.

Müdirlik gyzyklanma bildirýän müdirlikleriň we bölümleriň dykgatyna şu aşakdakylary ýetirýär:

- umumyykdysady we maliýe maksatnamalarynyň taslamalaryny, durmuş-ykdysady ösüşiň jemleri boýunça seljerme materiallaryny düzmegiň görnüşlerini, görkezijilerini, usulýet materiallaryny;
- Türkmenistanyň ykdysady edaralaryndan alynýan maglumatlary;
- Ministrliğin ýanyndaky Merkezi balans toparynyň çözgütlerini;
- daşarky bergä hyzmat edilişi baradaky maglumatlar;
- Türkmenistanyň Halkara guramalara gatnaşmagy üçin hökmany agza tölegi baradaky maglumatlar.

5.Döwlet býujeti müdirligi hakynda

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň düzüm birliги bolup durýar.

Müdirlik öz işinde şu aşakdaky resminamalara goldanýar:

- Türkmenistanyň Konstitusiyasyna;
- Türkmenistanyň kanunlaryna;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna;
- Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna;
- Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümlerine;
- beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna;
- Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrligi hakyndaky Düzgünnama;
- Müdirligiň özi baradaky Düzgünnama.

Müdirlik özüniň Düzgünnama arkaly düzgünleşdirilen işiniň netijeleri we hili üçin jogapkärçilik çekýär.

Müdirligiň düzümine şu aşakdaky bölümler girýär:

- ❖ Döwlet býujetiniň çykdajylar bölümi;
- ❖ Döwlet býujetiniň girdejiler bölümi.

Müdirligiň esasy wezipeleri şulardan ybarat:

- Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasynyň bellenen möhletlerde düzülmegini üpjün etmek;
- girdejileriň we çykdajylaryň Döwlet býujetinde göz önünde tutulan meýilnama

boýunça ýerine ýetirilişine umumy gözegçiligi alyp barmak;

- Döwlet býujetiniň serişdeleriniň harçlanýş syýasatyny ýöretmek.

Müdirlik öz üstüne ýüklenen wezipelere laýyklykda belenen tertipde:

- Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň, býujetden daşary serişdeleriň girdejileriniň we çykdaýlarynyň taslamasyny, sanawyny düzmek boýunça işi guraýar;
- Döwlet býujetiniň, býujetden daşary serişdeleriň taslamasyny, sanawyny düzmek üçin resminamalary, hasaplamalary taýýarlamak boýunça ministrlikleriň we pudak edaralaryň, Ministrligiň müdirlikleriniň we bölümleriniň, şeýle hem deňişli ýerli häkimiýetiň edaralarynyň işini utgaşdyrýar;
- Türkmenistanyň jemlenen Döwlet býujetiniň taslamasyny düzýär;
- merkezleşdirilen we ýerli býujetleriň girdejileriniň we çykdaýlarynyň görkezijilerine takykklamalar girizýär;
- beýleki ykdysady edaralar bilen bilelikde, ministrlikleriň we pudak edaralarynyň salgytlar we beýleki girdejiler boýunça býujetiň önünde borçnamalaryny doly we öz wagtynda ýerine ýetirilişine umumy gözegçiligi amala aşyrýar we Türkmen-istanyň Döwlet býujetiniň girdejisini artdyrmak boýunça teklipleri işläp taýýarlaýar;

- ✓ býujeti meýilleşdirişň, esasan pudaklaryň işiniň ahyrky netijesine gönükdirilen, netijeli usullaryny işläp düzmegi amala aşyrýar;
- ✓ Türkmenistanda býujet meýilleşdirilişiniň ulgamyny we toparlanmasyny kämilleşdirmek maksady bilen, býujetleşdirmegiň we býujetara gatnaşyklary gurmak ulgamynyň dünýä tejribelerini Türkmenistanyň býujetini düzmegiň görnüşleriniň we usulýetiniň aýratynlyklaryny göz önünde tutmak bilen öwrenýär we seljerýär, teklipleri taýýarlaýar;
- ✓ Döwlet býujetiniň çykadjylaryny maliýeleşdirmegi kämilleşdirmek boýunça teklipleri taýýarlaýar;
- ✓ Türkmenistanyň býujet edaralarynyň we guramalarynyň býujetden daşarky serişdelerini meýilleşdirmegiň we hasaba almagyň we gözegçiliginiň usulýetini kämilleşdirmek; degişli pudaklaýyn müdirlilikler we bölümler bilen bilelikde býujetden daşary serişdeleri ulanmagyň hem-de şonuň esasynda býujetden daşary serişdeleri tygşytlý we maksadalaýyk ulanmak, şeýle-de degişli kärhanalaryň we edaralaryň býujetden daşary serişdeleri boýunça işlerini kämilleşdirmek boýunça teklipleri berýar;
- ✓ býujet meseleleri boýunça kanunlaryň, hökümetiň kararlarynyň we buýruklarynyň taslamalarynyň we Türkmenistanyň Döwlet býujetini düzmegiň tertibi hakyndaky gözükdirijileriň we görkezmeleriň taslamalaryny işläp taýýarlaýar;
- ✓ Türkmenistanyň kanunçylyk namalarynyň ministrlikler we pudak edaralary, ýerine ýetiriji häkimiýet we öz-özünü dolandyryş edaralary we

beýleki edara-guramalar tarapyndan taýýarlanan taslamalaryna we ministrligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna seredýär we olar boýunça netijenama taýýarlaýar;

- ✓ Türkmenistanyň býujet ulgamyny kämilleşdirmek boýunça teklipleri taýýarlaýar we çäreleri işläp düzýär;
- ✓ Döwletiň maliýe maksatnamasyny işläp taýýarlaýar;
- ✓ Ýörite Milli maksatnamalaryň, uzak, gysga möhletli we gündelik maksatnamalaryň, ýurdun, pudaklaryň we sebitleriň durmuş-ykdysady ösüşiniň esasy ugurlarynyň taslamalaryny işläp düzmäge gatnaşýar;
- ✓ Türkmenistanyň Döwlet býujetini düzmek meseleleri boýunça Türkmenistanyň ministrliklerine we pudak edaralaryna gollanmalary berýär;
- ✓ merkezleşdirilen we ýerli býujetleriň girdejileri we çykdaýlary boýunça çäryekleýin seljeriş işlerini alyp barýar;
- ✓ welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň, şäherleriň we etraplaryň maliýe bölümleriniň hünärmenleriniň okuw işlerini geçirýär;
- ✓ býujet bilen baglanyşykly meseleler boýunça ýerlerde iş ýüzünde kömek berýär;
- ✓ býujetiň düzülişi we ýerine ýetirilişi boýunça alnyp barylýan gözegçilik işlerine gatnaşýar;
- ✓ ministrligiň degişli pudaklaýyn müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde, býujetiň girdejileriniň we çykdaýlarynyň ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär, ýerlerde býujet serişdeleriniň harçlanyşyna, rejeli we

maksadalaýyk peýdalanylyşyna gözegçiligi we barlagy guraýar;

- ✓ maliýe-býujet meýilnamalaşdyrmagy babatynda usulyýet ýolbaşçylygyny amala aşyrýar;
- ✓ ministrlik bilen Aşgabat şäheriniň we welaýatlaryň Baş maliýe müdirlikleriniň arasynda işleriň utgaşdyrylyşyny güýçlendirmek, sebitiň maliýe ýagdaýyna yzygiderli gözegçiligi alyp barmak, ähli derejelerde maliýe maglumatlaryny baglanyşdyrmak, sebitlerde seljeriş işlerini kämilleşdirmek;
- ✓ müdirligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, kärhanalaryň, guramalaryň we raýatlaryň hatlaryna, tekliplerine we ýüz tutmalaryna seretmek we jogap bermek.

Müdirligiň hukuklary:

- ministrliklerden we pudak edaralardan, ykdysady edaralardan, kärhanalardan, guramalardan, häkimliklerden, ýörite maksatly gaznalaryň edaralaryndan ähli meýilnamalaşdyrylýan görkezijiler boýunça Müdirligiň işi üçin zerur bolan hasabat maglumatlaryny almaga;
- zerur ýagdaýlarda, ministrlikleriň we pudak edaralarynyň, kärhanalaryň we guramalaryň, ylmy-barlag guramalarynyň hünärmenlerini, ministrligiň we onuň sebitlerdäki bölümleriniň işgärlerini öz işine çekmäge;
- Döwlet býujetiniň taslamalaryny taýýarlamak meseleleri boýunça bellenen tertipde halkara

guramalaryna ýüz tutmak barada teklipleri bermäge we halkara derejeli hünärmenleriň hyzmatlaryndan peýdalanmaga;

- daşary ýurtlarda geçirilýän hünär ýokarlandyryş okuwlaryna we maslahatlara bellenen tertipde gatnaşmaga;
- Müdirligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça dünýä tejribesini öwrenmek maksady bilen internet ulgamyndan we beýleki ylmy çeşmelerden peýdalanmak.

Müdirliğin borçlary:

- ✓ Türkmenistanyň kanunçylygyna we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna, şeýle hem Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň Düzgünnamasyna laýyklykda talaba laýyk iş alyp barmaga;
- ✓ öz işini Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirlikleriniň hem-de bölümleriniň, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň, şäherleriň we etraplaryň bölümleriniň, şeýle hem beýleki ministrlikleriň, pudak edaralarynyň işi bilen utgaşdyrmaga.

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan tassyklanylýan meýilnama boýunça işleýär.

Müdirlige Ministr tarapyndan wezipä belleniýän we ondan boşadylýan müdirligiň başlygy ýolbaşçylyk edýär.

Müdirliğin başlygy:

- Müdirliğin işine ýolbaşçylyk edýär we müdirliğin üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilmegi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň Permanlarynyň, kararlarynyň, Ministrler Kabinetiniň we Ministrliğin ýolbaşçylarynyň buýruklarynyň we tabşyryklarynyň hem-de Müdirliğin Düzgünnamasyndan gelip çykýan wezipeleriň öz wagtynda we ýokary hilli ýerine ýetirilişini üpjün etmäge;
- Müdirliğin bölümleriniň başlyklarynyň şöl bölümleriň işi üçin jogapkärçilik derejesini kesgitlemäge we Müdirliğin bölümleriniň işgärleriniň wezipe borçlaryny paýlamaga;
- Müdirlige işgärleri işe almak, olary ýerli-ýerinde goýmak, höweslendirmek we düzgün-nyzam çärelerini görmek meseleleri boýunça teklipleri taýýarlap, bellenen tertipde Ministrliğin ýolbaşçylaryna bermäge;
- Müdirliğin işiniň guralyşyny, onuň tärlerini we usullaryny gowulandyrmak, ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamy berkitmek we işgärleriň işewürlük derejesini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlamaga we amala aşyrmaga;
- Müdirlikde iş ýöredilişiniň çalt we täkyk alnyp barylmagyny üpjün etmäge;

- öz işini Ministrligiň beýleki müdirlikleriniň, bölümleriniň we sebitlerdäki bölümleriniň işi bilen utgaşdyryp alyp barmaga;
- hünär ýokarlandyrmak okuwlaryny geçirmek arkaly Ministrligiň sebitlerdäki bölümleriniň işgärleriniň hünär babatdaky bilim derejelerini çuňlaşdyrmak boýunça işleri guramaga;
- öz işiniň netijeleri hakyndaky maglumatlary Ministrligiň ýolbaşçylaryna bermäge.

Müdirligiň başlygy müdirligiň bölüm başlyklarynyň borçlaryny hem-de jogapkärçilik derejesini kesgitleýär.

Müdirligiň adyndan onuň ygtyýarlylygyna girýän meseleler boýunça degişli edaralaryň, ministrlikleriň, pudak edaralaryna, guramalara we kärhanalara hödürlenýän resminamalara Ministr (ýa-da onuň Müdirlige gözegçilik edýän orunbasary) gol çekmäge hukuklydyr.

Müdirligiň işgärleri wezipesine Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan baglaşylan şertnama laýyklykda bellenilýär we ondan boşadylýar. Wezepe gollanmalary Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan tassyklanýar.

Ministrligiň başga müdirlikleri (bölümleri) bilen aragatnaşygy

Maliýe-ykdysady meseleleriň toplumlaýyn işlenip düzülmegini üpjün etmek üçin öz işini Ministrligiň beýleki müdirlikleri, bölümleri we sebitlerdäki bölümleri bilen örän jebis aragatnaşykda alyp barýar.

Şol aragatnaşyk şeýle kesgитlenýär:

- ✓ Müdirlik Ministrliğıň beýleki müdirliklerine we bölümlerine Ministriň ýa-da ministrliğıň esasy işleriniň meýilnamasyndan gelip çykýan wezipeleriniň esasynda býujeti düzmek üçin zerur bolan durmuş-ykdysady ösüşiň çaklama görkezijilerini teklip etmek boýunça hökmany ýerine ýetirilmeli görkezmeleri berip bilýär;
- ✓ haçanda ministrliğıň haýsydyr bir müdirligine ýa-da bölümine degişli hatlar, haýyşlar ýa-da arzalar gelip gowşanda, şol hatlara haýyşlara we arzalara jogaplar ministrliğıň degişli müdirligi ýa-da bölümi tarapyndan taýýarlanýar. Eger-de olar býujetiň girdejisine we çykdajysyna degişli bolanda, jogaplar Döwlet býujeti müdirligi bilen ylalaşylýar;
- ✓ Kompýuter tilsimatlary müdirligi bilen bilelikde Müdirliğıň işini kompýuterleşdirmekligi, Döwlet býujetini düzmegiň wezipeleriniň, sebitleriň býujetlerini işläp taýýarlamagyň tapgyrlarynyň, şeýle-de, býujet maliýeleşdirilişiniň wezipelerini çözmegiň programma üpjünçiligini ornaşdyrýar;
- ✓ müdürliğıň borçlaryndan ugur almak bilen, ol şu aşakdaky maglumatlary, hasaplamalary, ýazgylary berýär.

Döwlet maliýesini jemleýji müdirligine:

Döwlet býujetiniň jemi, ýerli býujetleriň tomlaryny bermeli.

Gaznaçylyk müdirligine:

Merkezleşdirilen býujetiň girdejileriniň we çykdajylarynyň

ýazgylaryny;

Döwlet býujetiniň, merkezleşdirilen we ýerli býujetleriň girdejileri we çykdaýylary boýunça tassyklanan (takyklanan) meýilnamanyň görkezijilerini.

Welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirliklerine:

ministrlikleri, pudak edaralaryny we çäkleri aýry-aýrylykda görkezmek bilen, salgytlaryň görnüşleri boýunça döwlet býujetine geçirilmeli tölegleriň tassyklanan meýilnamalaryny we olara degişli takyklan görkezijilerini berýär.

Müdirliğin üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek bilen baglylykda zerur bolan beýleki resminamalary, maglumatlary, hasaplamalary alýar we berýär.

6.Gurluşygy we ýaşayyş jaý-jemagat hojalygyny maliýeleşdiriş müdirligi

Müdirlik öz işinde şu aşakdaky resminamalara goldanýar:

- Türkmenistanyň Konstitusiýasyna;
- Türkmenistanyň kanunlaryna;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna;
- Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna;
- Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümlerine;
- beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna;
- Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrligi hakyndaky Düzgünnama;

➤ Müdirligiň özi baradaky Düzgünnama.

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň düzüm birliги bolup durýar we aşakdaky iki bölüm onuň düzümine girýär:

- ❖ Gurluşygy maliýeleşdiriş bölümi;
- ❖ Ýaşayyş jaý-jemagat hojalygyny maliýeleşdiriş bölümi.

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan tassyklanylýan meýilnama boýunça işleýär.

Müdirligiň başlygy:

- Müdirligiň işine ýolbaşçylyk edýär we müdirligiň üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilmegi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylarynyň Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän tabşyryklarynyň bellenilen möhletlerde oňat hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär, şeýle hem Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde zerur resminamalary hem-de maglumatlary taýýarlamaga gatnaşýar;
- Müdirligiň işgärleriniň wezipe borçlaryny hem-de jogapkärçilik derejesini kesgitleýär;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň, Türkmenistanyň Mejlisiniň we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözgütleriniň, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklarynyň hem-de kadalaşdyryjy

namalarynyň wagtynda ýerine ýetirilmegine gözegçilik edýär;

- berlen tabşyryklary hem-de müdirligiň üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek maksady bilen ministrliklerden, pudak edaralardan, kärhanalardan, häkimliklerden, banklardan, ylmy-barlag, taslama institutlardan zerur bolan hasabatlary, maglumatlary we beýleki resminamalary alýar;
- Müdirlige işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak boýunça teklipleri taýýarlaýar hem-de bellenilen tertipde Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylaryna berýär;
- Müdirligiň işgärleriniň işini guramagy we iş usullaryny gowulandyrmak, ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamyny pugtalandyrmak hem-de olaryň hünär derejesini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlaýar hem-de amala aşyrýar;
- Müdirlikde öz wagtynda we talaba laýyk iş ýöretmegi üpjün edýär.

Müdirligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça beýleki ministrliklere, pudak edaralaryna, guramalara we kärhanalara iberilýän resminamalara Türkmenistanyň Maliýe ministri ýa-da onuň Müdirlige gözegçilik edýän orunbasary tarapyndan gol çekilýär.

Müdirligiň düzümi we işgär sany Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň işgär wezipe sanawyna laýyklykda kesgitlenilýär, işgärleri wezipä bellemek we wezipeden boşatmak Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan amala aşyrylýar.

Müdirliğin esasy wezipeleri we borçlary:

- ✓ ykdysady özgertmelerin esasy bölegi bolup durýan maýa goýumlar işiniň we ony maliýeleşdirmegin kadalaşdyryjy we hukuk binýadyny kämilleşdirmäge gatnaşmak;
- ✓ ileri tutulýan pudaklar, ugurlar hem-de ýurduň sebitleri boýunça düýpli gurluşyklar, ýaşaýys jaý-jemagat, abadanlaşdyryş maksatly desgalary düýpli abatlamak we ýaşaýys jaý-jemagat hojalygynyň kärhanalary babatda býujet görkezijilerini düzmek hem-de býujetden maliýeleşdirmegin amatly möçberlerini bellemek;
- ✓ döwletin merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlarynyň hasabyna gurluşygy amala aşyran buýrujy – ministrlikleriniň, pudak edaralarynyň we häkimlikleriniň düýpli maýa goýumlary maliýeleşdirmek boýunça işlerini utgaşdyrmak we tassyklanen jikme-jik sanawa laýyklykda bellenen tertipde maliýeleşdirmek;
- ✓ Türkmenistanyň Gurluşyk ministrliginiň teklibi boýunça mysaly taslamalary işläp düzmek bilen baglanyşykly çykadjylary tassyklanen sanawa laýyklykda maliýeleşdirmegi amala aşyrmak;
- ✓ döwlet býujetinden döwlet kömek puluny alýan ýaşaýys jaý-jemagat hojalygynyň kärhanalaryny hem-de agyz suw edaralarynyň ilatyn mugt agyz suw we lagym üpjünçiligi bilen bagly

çykdaýylarynyň öwezini dolmagy maliýeleşdirmek boýunça işleri utgaşdyrmak, welaýatlar we Aşgabat şäheri boýunça berlen hasabatlary jemlemek we seljermek;

✓ degişli müdirlikler bilen bilelikde, ýaşaýyş jaý-jemagat hojalygynyň kärhanalarynyň işgär wezipe sanawlaryna, olaryň işgär sanynyň esaslandyrylyşyna seretmek;

✓ ýaşaýyş jaý-jemagat, abadanlaşdyryş maksatly desgalary düýpli abatlamak hem-de ilatly ýerleri abadanlaşdyrmak üçin maksatlaýyn ýygymyň hasabyna amala aşyrylýan gurluşyklar boýunça ýerine ýetirilen işleri maliýeleşdirmegi utgaşdyrmak, welaýatlar boýunça berlen hasabatlary jemlemek we seljermek;

✓ welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň häkimlikleri tarapyndan berlen teklipler we resminamalar esasynda ýaşaýyş jaý-jemagat, abadanlaşdyryş maksatly desgalary düýpli abatlamak boýunça jikme-jik sanawlara seretmek we Ministrliğin ýolbaşçylaryna ylalaşmaga hödürlemek;

✓ welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleri, etrap we şäher maliýe bölümleri bilen bilelikde sebitleriň merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlarynyň we ýaşaýyş jaý-jemagat hojalygynyň maliýeleşdirilişi boýunça guramaçylyk-usuly hem-de usulyýeti babatda iş alyp barmak, olara iş ýüzünde kömek bermek;

✓ gurluşyk we potratcy işleri, ýaşaýyş jaý-jemagat hojalygy boýunça kararlaryň, kadalaryň,

usulyýet we beýleki resminamalaryň taslamalaryny işläp taýýarlamaga gatnaşmak we teklipleri bermek.

✓ Müdirligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, häkimlikleriň, kärhanalaryň, guramalaryň we raýatlaryň hatlaryna, tekliplerine we ýüztutmalaryna seretmek;

✓ Ministrlik tarapyndan işden daşgary geçirilýän köpçülikleýin jemgyýetçilik-syýasy çärelere (ýygnaqlara, ylmy-amaly basleşiklere, ýowarlara, sport çärelerine we ş.m.) işjeň gatnaşmak.

Ministrligiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen aragatnaşygy:

Maliýe-ykdysady meseleleriň toplumlaýyn işlenip düzülmegini üpjün etmek üçin müdirlik öz işini Ministrligiň beýleki müdirlikleri we bölümleri, sebitlerdäki Baş müdirlikleri we bölümleri bilen jebis aragatnaşykda alyp barýar.

Ministrligiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen özara gatnaşyklary şu ugurlar boýunça amala aşyrylýar:

- döwletiň merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlarynyň hem-de ýaşaaýyş jaý-jemagat hojalygy boýunça döwlet býujetini düzmäge gatnaşmak, olary maliýeleşdirmek;
- hasabatlylygy we hasaba alşy kämilleşdirmek, maýa goýumlarynyň netijeliligini ýokarlandyrmak, býujetden goýberilýän serişdeleriň rejeli peýdalanylyşyna gözegçiligi

güýçlendirmek boýunça kadalaşdyryjy resminamalary işläp taýýarlamak.

Müdirlik öz wezipelerinden ugur almak bilen şu maglumatlary berýär:

Döwlet býujeti müdirligine:

- ✓ Döwlet býujetiniň taslamasyna degişli görkezijileri we hasaplamalary;
- ✓ döwletiniň merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlaryny, mysaly taslamalary, ýaşaýyş jaý-jemagat hojalygynyň kärhanalaryny maliýeleşdirmek babatynda býujete degişli hasaplamalary we jemleýji görnüşleri;
- ✓ jikme-jik sanawlara, ylmy-tehniki resminamalary ýerine ýetirmek meýilnamalaryna düzedişleriň girizilmegi bilen baglanyşykly býujetiň çykdaýlaryny üýtgetmek boýunça maglumatlary, hasabatlary, teklipleri.

Döwlet maliýesini jemleýji müdirligine:

- ✓ gözegçilik edilýän pudaklary maliýe taýdan seljermek we Türkmenistanyň Döwlet býujetinden maliýeleşdirilýän maýa goýum maksatnamalarynyň ýerine ýetirilişi boýunça çäryekleýin we ýyllyk hasabatlary, ýazgylary;
- ✓ taýýarlanylýan kadalaşdyryjy hukuk resminamalaryň taslamalaryny;
- ✓ maliýe hasabatlaryny seljermek üçin zerur bolan beýleki maglumatlary.

Döwlet maliýesini jemleýji müdirligi tarapyndan:

- ✓ gurluşyk pudagy we ýaşaýyş jaý-jemagat hojalygy boýunça ähli maliýe hasabatlary we zerur bolan beýleki maglumatlary;
- ✓ maýa goýum işi, maliýeleşdirilişi, usulyýeti barada hem-de bular babatda halkara tejribesi boýunça alynýan ähli maglumatlary berilýär.

Pudaklaýyn müdirlikler we bölümler, sebitlerdäki Baş maliýe müdirlikleri tarapyndan:

- ✓ Bellenen tertipde we möhletlerde gözegçilik edilýän pudaklar, ministrlikler, pudak edaralary we häkimlikler boýunça döwlet býujetinden maliýeleşdirilýän maýa goýum maksatnamalarynyň durmuşa geçirilişiniň barşy barada seljerme ýazgylary;
- ✓ ýaşaýyş jaý-jemagat hojalygy boýunça geçirilen seljermeleriň materiallary, netijeleri, bu hojalygyň netijeliligini ýokarlandyrmak barada teklpleri;
- ✓ maliýe hasabatlaryny seljermek üçin zerur bolan beýleki maglumatlary berilýär.

7.Durmuş-medeni ulgamy we ylmy maliýeleşdirmek müdirligi

Müdirlik Ministrligiň gurluş birligi bolup durýar. Müdirlik öz işinde şu aşakdaky resminamalara goldanýar:

- Türkmenistanyň Konstitusiyasyna;
- Türkmenistanyň kanunlaryna;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna;
- Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna;
- Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümlerine;
- beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna;
- Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrligi hakyndaky Düzgünnama;
- Müdirligiň özi baradaky Düzgünnama.

Müdirlik öz işiniň netijeleri we hili Düzgünnama bilen düzgünleşdirilýän borçnamalarynyň ýerine ýetirilişi üçin jogapkärçilik çekýär.

Müdirligiň düzümine şu bölümler girýär:

- ❖ Bilimi, ylmy we medeniýeti maliýeleşdiriş bölümi;
- ❖ Saglygy goraýşy, sportuň we durmuş üpjünçiligini maliýeleşdiriş bölümi.

Müdirligiň esasy wezipeleri:

- durmuş-medeni ulgamyň we ylmyň pudaklarynda maddy-tehniki binýatlary ösdürmek we döwlet syýasatyny durmuşa geçirmek boýunça çäreleri işläp taýýarlamak;

- durmuş-medeni ulgamyň edaralarynyň gurluşyny, işlerini we maliýeleşdirmegini tertibini kämilleşdirmek boýunça teklipleri işläp taýýarlamak;
- welaýatlaryň, ministrlikleriň we pudak edaralaryň gatnaşmagynda döwlet býujetiniň taslamalaryny işläp düzmeklik we olaryň ýerine ýetirilişine gözegçiligi amala aşyrmak;
- ykdysady we durmuş ösüşini maksatnamalarynda we döwlet býujetinde göz önünde tutulan çäreleri zerur bolan serişdeler bilen bellenen tertipde üpjün etmek;
- müdirligiň işine degişli meseleler boýunça ýerli häkimiýet edaralary bilen özara gatnaşygy amala aşyrmak.

Müdirliğin esasy işleri:

Bilimi, ylmy we medeniýeti maliýeleşdiriş bölümi:

- ✓ bilimiň, ylmyň we medeniýetiň ösüşiniň ileri tutulýan ugurlaryny kesgitlemek we saýlanyp alynýan esasy ugurlary netijeli durmuşa geçirmek boýunça teklipleri taýýarlamak;
- ✓ bilim, ylm we medeniýet pudaklarynyň, köpçülikleýin habar beriş serişdeleriniň durmuş-ykdysady ösüşiniň ýyllyk we geljekki ösüşiniň maliýe meýilnamalaryny işläp taýýarlamak;

- ✓ ministrliğin we onuň pudaklarynyň dolandyryýan bilim, ylym, medeniýet, çaphana senagaty, köpçülikleýin habar beriş serişdeleri edaralarynyň maddy-tehniki binýatlaryny ösdürmegiň meseleleri boýunça teklipleri taýýarlamak;
- ✓ Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine dolandyrylýan pudaklary ösdürmegiň aýratyn meseleleri boýunça teklipleri taýýarlamak;
- ✓ dolandyrylýan pudaklar boýunça döwlet býujetiniň taslamasy üçin çykdaýlaryň maddalary boýunça ulgam gözrkezijilerine görä zerur hasaplaşyklary işläp taýýarlamak;
- ✓ bilim, medeniýet, ylym we köpçülikleýin habar beriş serişdelerine girdejiler we harajatlar boýunça bölümler we maddalar esasynda býujet toparlaryna laýyklykda, döwlet býujetiniň taslamasyny işläp taýýarlamak;
- ✓ bilim, medeniýet, ylym we köpçülikleýin habar beriş serişdeleri edaralarynyň bellän tertibinde býujet boýunça göz önünde tutulan pul goýbermeleriň çäklerinde maliýeleşdirmek;
- ✓ açylýan karzlaryň hasabyny ýöretmek, ministrlikleriň, pudak edaralaryň berýän çykdaýlarynyň tertibini we karzlary açmaklyga hasaplaşyklary, olaryň bellenen kadalara, niýetlenen maksatlara we maliýeleşdirmekligiň çäryeklik meýilnamalaryna laýyklygyny barlamak;
- ✓ bilim, ylym, medeniýet we köpçülikleýin habar beriş serişdeleri edaralary boýunça hökümetiň

- kararlaryna laýyklykda bahalaryň, nyrlaryň, zähmet haklarynyň üýtgemegi bilen baglanyşykly çykadjylaryň gaýtadan hasaplaşyklaryny amala aşyrmak;
- ✓ býujet çykadjylarynyň azaldylmagy boýunça teklipleri taýýarlamak;
 - ✓ ministrlikleriň, pudak edaralaryň, welaýat we Aşgabat şäher häkimlikleriniň dolandyrylýan pudakdaky edaralar boýunça çykadjylaryň çenligine üýtgeşmeler girizmeklige degişli tekliplere garamak we netijeleri taýýarlamak;
 - ✓ bilim, ylym, medeniýet we köpçülikleýin habar beriş serişdeleri edaralarynyň we guramalarynyň döwlet maliýe we işgärler sanawynyň tertip-düzgünini berjaý edişlerine gözegçiligi amala aşyrmak;
 - ✓ dolandyrylýan ministrlikler we pudak edaralar boýunça býujetiň önündäki algy borçlary we bergileri üzmeklik boýunça gözegçiligi amala aşyrmak;
 - ✓ dolandyrylýan pudakdaky hojalyk edaralarynyň girdejileriniň we çykadjylarynyň maliýe meýilnamalaryna garamak;
 - ✓ dolandyrylýan ministrlikleriň we pudak edaralaryň bilim, ylym, medeniýet we köpçülikleýin habar beriş serişdeleri edaralaryny saklamaklyga çykadjylaryň çenligini ýerine ýetirişleri hakyndaky hasabatlaryna, şeýle hem olaryň hojalyk hasaplaşygyndaky gurluşlarynyň deňleşmelerine we hasabatlaryna garamak;

- ✓ olaryň maliýe-hojalyk işlerini gowulandyrmagyň ätiýaçlyklaryny ýüze çykarmak maksady bilen dolandyrylýan pudaklaryň kärhanalaryň we edaralaryň işini seljermek hem-de hasabat maglumatlaryny derňemek esasynda ugurdaş ýazgylary taýýarlamak;
- ✓ bilim, ylym, medeniýet we köpçülikleýin habar beriş serişdeleri edaralarynyň meseleleri boýunça kanunçylyk we kadalaşdyryjy materiallary işläp düzmeklige gatnaşmak;
- ✓ ylalaşmak üçin berlen kadalaşdyryjy we usulyýet resminamalaryna garamak we netijeleri taýýarlamak;
- ✓ bölümiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça raýatlaryň tekliplerine, arzalaryna we şikaýatlaryna garamak;
- ✓ bölümiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça umumylaşdyrylan materiallary, habarlary, güwänamalary taýýarlamak.

Saglygy goraýyşy, sporty we durmuş üpjünçiligini maliýeleşdiriş bölümi:

- ✓ saglygy goraýyşy, syýahatçylyk, durmuş üpjünçiligi pudaklaryny we sport çärelerini durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň ýyllyk we geljekki maliýe meýilnamalaryny işläp taýýarlamaklyga gatnaşmak;
- ✓ saglygy goraýyşy, syýahatçylyk, durmuş üpjünçiligi pudaklaryny maddy-tehniki taýdan ösdürmegiň, sport çärelerini

maliýeleşdirmeginň meseleleri boýunça teklipleri taýýarlamak;

- ✓ dolandyrylýan pudaklaryň ösdürilmeginiň aýratyn meseleleri boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine teklipleri taýýarlamak;
- ✓ dolandyrylýan pudaklar boýunça döwlet býujetiniň taslamalary üçin çykdaýlaryň maddalary boýunça ulgam görkezijilerine görä zerur hasaplaşyklary işläp düzmek;
- ✓ saglygy goraýyşa, sport, durmuş üpjünçiligi boýunça çärelere çykdaýylar boýunça býujet toparlaryna laýyklykda bölümler we maddalar boýunça döwlet býujetiniň taslamasyny işläp düzmek;
- ✓ býujet boýunça göz önünde tutulan pul goýbermeleriniň çäklerinde bellenen tertipde saglygy goraýyş edaralarynyň we bedenterbiýe we sport, durmuş üpjünçiligi boýunça çäreleri maliýeleşdirmek;
- ✓ açylýan karzlaryň hasabyny ýöretmek, ministrlikleriň, pudak edaralaryň berýän çykdaýylarynyň tertibini we karzlary açmaklyga hasaplaşyklary, olaryň bellenen kadalara, niýetlenen maksatlara we maliýeleşdirmekligiň çäryeklik meýilnamalaryna laýyklygyny barlamak;
- ✓ saglygy goraýyş edaralarynyň, sport, durmuş üpjünçiligi boýunça çäreler hökümetiň kararlaryna laýyklykda bahalaryň, nyrlaryň, zähmet haklarynyň üýtgemegi bilen

- baglanyşykly çykdaýylaryň gaýtdan hasaplaşyklaryny amala aşyrmak;
- ✓ býujet çykdaýylarynyň azaldylmagy boýunça teklipleri taýýarlamak;
 - ✓ ministrligiň ýolbaşçylarynyň görkezmeleriniň, hökümetiň kararlarynyň we görkezmeleriniň esasynda býujete tölegler we maliýeleşdirmek meýilnamalaryna girizilýän üýtgeşmeleriň hasabyny ýöretmek;
 - ✓ ministrlikleriň, pudak edaralaryň, welaýat we Aşgabat şäher häkimlikleriniň dolandyrylýan pudakdaky edaralar boýunça çykdaýylaryň çenligine üýtgeşmeler girizmeklige degişli tekliplere garamak we netijeleri taýýarlamak;
 - ✓ gözegçilik edýän pudaklaryň hojalyk edaralarynyň girdejileriniň we çykdaýylarynyň maliýe meýilnamalaryna garamak;
 - ✓ gözegçilik edýän edaralaryň we guramalaryň döwlet maliýe we işgärler sanawynyň tertip-düzgünini berjaý edişlerine, býujet serişdelerini netijeli ulanmaklaryna we býujete tölegleri öz wagtynda geçirmeklerine gözegçiligi amala aşyrmak;
 - ✓ gözegçilik edýän ministrlikler we pudak edaralar boýunça býujetiň önündäki algy borçlary we bergileri üzmeklik boýunça gözegçiligi amala aşyrmak;
 - ✓ saglygy goraýyş edaralaryny saklamaklyga, sport, durmuş üpjünçiligi boýunça çärelere çykdaýylaryň çenliginiň ýerine ýetirilişi hakyndaky dolandyrylýan ministrlikleriň we

- pudak edaralaryň hasabatlaryna, şeýle hem durmuş ulgamyndaky hojalyk hasaplaşygyndaky edaralarynyň maliýe meýilnamalaryna we hasabatlaryna garamak;
- ✓ olaryň maliýe-hojalyk işlerini gowulandyrmagyň ätiýaçlyklaryny ýüze çykarmak maksady bilen dolandyrylýan pudaklaryň kärhanalary we edaralary barlamak hem-de hasabat maglumatlaryny derňemek esasynda ugurdaş ýazgylary taýýarlamak;
 - ✓ saglygy goraýyş, syýahatçylyk, sport çäreleri, durmuş üpjünçiligi meseleleri boýunça kanunçylyk we kadalaşdyryjy materiallary işläp düzmeklige gatnaşmak;
 - ✓ ylalaşmak üçin berlen kadalaşdyryjy we usulyýet resminamalaryna garamak we netijeleri taýýarlamak;
 - ✓ bölümiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça raýatlaryň tekliplerine, arzalaryna we şikaýatlaryna garamak;
 - ✓ bölümiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça umumylaşdyrylan materiallary, habarlary, güwänamalary taýýarlamak.

Müdirliğin hukuklary şulardan ybarat:

- bellenen tertipde Ministrliğin müdirlikleriniň we bölümleriniň hem-de beýleki edaralaryň aýry-aýry hünärmenlerini seljerme synlaryny taýýarlamak, buýruklary we düzgünnamalary işläp düzmek üçin çekmäge;

- öz ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň, Ministrligiň müdirlikleriniň we bölümleriniň hünärmenlerine zerur bolan usulýet kömegini we maslahatlary bermäge;
- öz ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça maslahatlary guramak we geçirmek, olarda çykyş etmek, şu maslahatlara gatnaşmak üçin Ministrligiň müdirlikleriniň we bölümleriniň hünärmenlerini çekmäge;
- öz ygtyýarlygyna - girýän meseleler boýunça Ministrligiň ýolbaşçylygy we beýleki guramalar tarapyndan geçirilýän maslahatlara gatnaşmaga;
- Ministrligiň müdirliklerinden we bölümlerinden, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirliklerinden we beýleki pudak edaralaryndan:
- taýýarlanýan habarnamalara goşmak üçin netijenamalary we teklpleri, maglumatlary we hasabatlary;
- Durmuş – medeni ulgamy we ylmy maliýeleşdirmek müdirliginiň gözegçilik edýän ministrliklerinden we pudak edaralaryndan – bölümde seljeriş işlerini geçirmek üçin zerur bolan hasabat maglumatlaryny almaga hukugy bardyr.

Müdirligiň borçlary şulardan ybarat:

- ✓ Ministrliğin ýolbaşçylarynyň görkezmelerini ýerine ýetirmäge;
- ✓ Ministrliğin ýolbaşçylarynyň tabşyryklarynyň ýokary hilli we öz wagtynda ýerine ýetirilmegini üpjün etmäge. Müdirligiň işini gowulandyrmak boýunça teklipleri işläp taýýarlamaga we Ministrliğin ýolbaşçylaryna bermäge;
- ✓ Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça Ministriň buýruklarynyň we Türkmenistanyň Prezidentiniň kararlarynyň taslamalaryny işläp taýýarlamaga;
- ✓ Ministrliğin ýolbaşçylarynyň tabşyrygy boýunça Durmuş-medeni ulgamy we ylmy maliýeleşdiriş müdirliginiň öňünde durýan wezipeleri ýerine ýetirmäge gönükdirilen çözümleri işläp taýýarlamak üçin zerur bolan seljerme we taslama maglumatlary taýýarlamaga;
- ✓ Müdirligiň gözegçilik edýän ministrlikleri we pudak edaralary bilen bilelikde olara degişli kadalaşdyryjy hukuk namalaryň taslamalaryny taýýarlamaga;
- ✓ Durmuş-medeni ulgamy we ylmy maliýeleşdiriş müdirligi boýunça her ýyl üçin jemlenen býujeti işläp taýýarlamaga we düzmäge;
- ✓ Müdirligiň gözegçilik edýän ministrlikleriniň we pudak edaralarynyň maliýe ýagdaýy barada jemleýji seljerme maglumaty we

olaryň ösüş depgini boýunça teklipleri taýýarlamaga;

- ✓ Müdirligiň gözegçilik edýän ministrliklerinde we pudak edaralarynda pudaklarynda özgertmeler geçirmek boýunça materiallary taýýarlamaga;
- ✓ Müdirligiň gözegçilik edýän ministrlikleriniň we pudak edaralarynyň kärhanalarynyň zyýan çekip işlemeginiň sebäplerini seljerme geçirmäge gatnaşmaga;
- ✓ Müdirlige degişli ministrlikler we pudak edaralary boýunça Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň girdeji we çykdajy bölegini işläp taýýarlamaga ýolbaşçylyk edilýär, çykdajylary azaltmak we býujete goşmaça girdejilerini gözläp tapmak boýunça teklipleri taýýarlamaga;
- ✓ Müdirligiň gözegçilik edýän ministlikleriniň we pudak edaralary boýunça býujet serişdeleriniň maliýeleşdirilýän wagtynda maksatly peýdalanylyşyna deslapky gözegçiligi amala aşyrmaga;
- ✓ Müdirligiň işini kämilleşdirmek boýunça çäreleri amala aşyrmaga we bölümiň işgärleriniň hünärini ýokarlandyrmaga ýardam etmäge.

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministriň tassyklanýan iş meýilnamasy boýunça işleýär.

Müdirlige Ministr tarapyndan wezipä bellenýän we wezipeden boşadylýan başlyk ýolbaşçylyk edýär.

Müdirligiň baslygy:

- ✓ müdirligiň ähli işine ýolbaşçylyk we Müdirlige tabşyrylan işleri ýerine ýetirmeklige

şahsy jogapkärçilik çekýär, Ministrligiň bölümleriniň ygtyýarlygyna girýän işler boýunça tabşyryklaryny bellenen möhletde ýokary hilli ýerine ýetirmekligi üpjün edýär, şeýle hem Ministrligiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen bu meselelere degişli zerur resminamalary we materiallary taýýarlamaga gatnaşýar;

- ✓ Türkmenistanyň Prezidentiniň kararlaryny, permanlaryny, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň we Ministrligiň ýolbaşçylygynyň buýruklaryny we görkezmelerini öz wagtynda ýerine ýetirmeklik üçin gözegçiligi üpjün edýär;
- ✓ müdirligiň bölüm başlyklarynyň bu bölümleriň işlerine ýolbaşçylygy üçin jogapkärçilik derejesini belleýär;
- ✓ müdirlige işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak meseleleri boýunça teklipleri taýýarlaýar hem-de bellenen tertipde Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylaryna berýär;
- ✓ welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirliklerinde müdirligiň ugruna degişli işgärler babatynda we gurlyş üýtgetmelerini ylalaşýar;
- ✓ müdirligiň iş tertibini we usulýetlerini, guramaçylyk işlerini ýokarlandyrmak, ýerine ýetirijilik tertip-düzgünini berkitmek we onuň işgärleriniň işjeňlik derejesini ýokarlandyrmak

boýunça çäreleri işläp taýýarlaýar we amala aşyrýar;

- ✓ müdirligiň iş önümçiligini çalt, anyk we dogry ýöretmekligi üpjün edýär;
- ✓ müdirlikde öz wagtynda, takyk we dogry iş ýöretmegi üpjün edýär.

Müdirligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça beýleki ministrliklere, pudak edaralaryna, guramalara we kärhanalara iberilýän resminamalara Türkmenistanyň Maliýe ministri ýa-da onuň ygtyýar bermegi bilen Müdirlige gözegçilik edýän orunbasary tarapyndan gol çekilýär.

Müdirligiň düzümi we işgär sany Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň işgär sanawyna laýyklykda kesgitleýär.

Ministrligiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen aragatnaşygy

Müdirlik maliýe meseleleri toplumlaýyn işläp taýýarlamaklygy üpjün etmek üçin öz işini Ministrligiň müdirlikleri we bölümleri bilen jebis aragatnaşykda amala aşyrýar, olardan iş üçin zerur bolan materiallary alýar, şeýle hem gyzyklanma bildirýän müdirliklere we bölümlere degişli materiallary berýär.

Müdirligiň işlerinden ugur alyp, habarlary, hasaplaşyklary, ýazgylary berýär:

Döwlet býujeti müdirligine:

- çäryekler boýunça böleklere bölüp, durmuş-medeni ulgamyň pudaklary

- boýunça degişli hasaplaşyklary bilen döwlet býujetine ýyllyk taslamalary;
- tassyklanan býujete düzedişleri;
 - hökümetiň kararlarynda göz önünde tutulan çäreleri ýerine ýetirmeklige, pul goýbermelere goşmaça zerurlyklary.

Döwlet maliýesini jemleýji müdirligine:

- durmuş-medeni ulgamy ösdürmek boýunça ýyllyk meýilnamalaryň we geljekki taslamalarynyň bölümlerini;
- ykdysady we durmuş ösüşiň maliýe görkezijilerini ýerine ýetirmekligiň barşy hakynda hasabat ýazgylaryny;
- durmuş ulgamynyň pudaklarynyň maliýe ýagdaýy we olaryň geljekki ösüşi hakynda ugurdaş maglumatlary.

Gazna müdirligine:

- durmuş-medeni ulgamy we ylmy edaralary boýunça karzlary açmaklyga we tölegleri geçirmeklige bellenen görnüşler boýunça resmileşdirilen resminamalary.

Gurluşygy we ýaşayyş jaý-jemagat hojalygyny maliýeleşdiriş müdirligine:

- durmuş-medeni ulgamy we ylmy pudaklaryny ösdürmeklik üçin zerur bolan maliýe hasaplaşyklary;
- durmuş-medeni ulgamyň pudaklary boýunça gurluşyklaryň we binalaryň baş hasaplaryny;
- durmuş-medeni ulgamyň binalaryny işe girizmek we maliýe serişdelerini hem-de gurluşyk-gurnama işler boýunça çaklama görkezijileri.

Býujet edaralarynda işgär düzümi, düzgün-nyzamyny düzgünleşdirmek müdirligine:

- durmuş-medeni ulgamyň pudaklarynyň wezipe

aýlyklaryna bilelikde garamak we seljeriş synlary bermek.

Müdirlige durmuş-medeni ulgamy we ylmyň pudaklary boýunça şu habarlar berilýär:

Döwlet býujeti müdirliginden:

- durmuş-medeni ulgamyň pudaklary boýunça tassyklanan döwlet býujeti;

- kadalaşdyryjy hukuk namalar işlenip taýýarlananda Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça teklipler.

Döwlet maliýesini jemleýji müdirliginden:

- durmuş-medeni ulgamyň meseleleri boýunça ähli maglumat hasabatlary; - dolandyrylýan pudaklar bilen baglaşylan şertnamalar boýunça ähli maglumatlar.

Gazna müdirliginden:

- ministrlikler we pudak edaralar boýunça býujet toparlarynyň maddalaryndan aýratynlykda durmuş-medeni ulgamyň pudaklary boýunça býujetiň ýerine ýetirilişi;

- kadalaşdyryjy hukuk namalar işlenip taýýarlananda, Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça teklipler.

Gurluşygy we ýaşaýyş jaý-jemagat hojalygyny maliýeleşdiriş müdirliginden:

- durmuş-medeni ulgamy ösdürmeklige merkezleşdirilen maliýe serişdeleri boýunça limitler we olaryň maliýeleşdirilişi barada maglumat.

➤ **Býujet edaralarynda işgär düzümi, düzgün-nizamyny düzgünleşdirmek müdirliginden:**

zähmet hakynyň derejesi hakynda maglumatlar.

8. Harby, hukuk goraýjy edaralaryny we döwlet häkimiýet edaralaryny maliýeleşdiriş müdirligi

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň düzüm birliги bolup durýar.

Müdirlik öz işinde Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, Türkmenistanyň kanunlaryna, Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözgütlerine, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklaryna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna hem-de özi hakyndaky Duzgünnama gollanýar.

Müdirligiň düzümine şu bölümler girýär:

- Harby we hukuk goraýjy edaralaryny maliýeleşdiriş bölümi;
- Döwlet häkimiýeti we dolandyryş edaralaryny maliýeleşdiriş bölümi.

Müdirligiň esasy wezipeleri şulardan ybaratdyr:

- ✓ özüne berkidilen Harby, hukuk goraýjy we döwlet häkimiýet edaralaryna degişli häkimlikleriň, ministrlikleriň we pudak edaralarynyň maliýe-hojalyk ýagdaýlaryny öwrenmek hem-de işini kämilleşdirmekligi boýunça işleri geçirmeklige, şeýle hem Döwlet býujetinde olar üçin tassyklanan

- serişdeleriň çäginde maliýeleşdirmegiň wagtynda ýerine ýetirilmegi, onuň ýerlikli, dogry we tygşytlý ulanylyşyna hem-de býujetden daşary serişdeleriň hasabyna gözegçiligi alyp barýar;
- ✓ býujette göz önünde tutulan serişdeleriň çäginde bölünip berilýän serişdeleriň netijeli we tygşytlý peýdalanylyşyna gözegçilik etmek;
 - ✓ açylýan karzlaryň hasabyny alyp barmak, edaralar tarapyndan berilýän çykdaýy tertibiniň karzlaryň açylmagy üçin olaryň býujet boýunça bellenen ýyllyk maksatlaryna we maliýeleşdirmegiň çärýekleýin meýilnamalaryna laýyk gelşini barlamak;
 - ✓ gözegçilik edilýän edaralaryň çykdaýy sanawlary we maliýeleşdirmek meýilnamalary boýunça pul serişdeleriniň üýtgemeginiň hasabyny alyp barmak;
 - ✓ Türkmenistanyň Ýaragly Güýçleriniň, beýleki goşunlarynyň harby gullukçylarynyň iş haky, maddy-tehniki üpjünçilik meseleleri boýunça kanunçylyk namalarynyň taslamalaryny işläp taýýarlamaga gatnaşmak;
 - ✓ Türkmenistanyň Ýaragly Güýçleriniň we jemgyýetçilik tertibini goraýan edaralarynyň harby gullukçylaryny egin-eşikler bilen üpjün etmegiň ölçeglerini işläp taýýarlamaga gatnaşmak;
 - ✓ serişdeleriň peýdalanylmagynyň tertibini işläp taýýarlamaga gatnaşmak;
 - ✓ gözegçilik edilýän edaralary saklamagyň çykdaýylary baradaky meseleler boýunça netijeleri we teklipleri

- taýýarlamak;
- ✓ merkezleşdirilen we ýerli býujetlerden maliýeleşdirilýän edaralar boýunça çykdaýylaryň ýerine ýetirilmeginiň seljermesini geçirmek;
 - ✓ býujet serişdeleriniň ýerlikli we tygşyly ulanylmagy boýunça teklipleri taýýarlamak;
 - ✓ gözegçilik edilýän edaralaryň welaýatlar, şäherler we etraplar boýunça işgärleriniň sanynyň çäklendirilen möçberi boýunça üýtgemeleriň hasabyny alyp barmak.
- ✓

Müdirliğin şulara hukugy bar:

- ministrliklerden we pudak edaralardan, hakimliklerden, geňeşliklerden, ähli meýilnamalaşdyrylýan görkezijiler boýunça müdirliğin işi üçin zerur bolan hasabat maglumatlaryny sorap almaga;
- häkimliklerden, geňeşliklerden, ministrliklerden, pudaklaýyn dolandyryş edaralaryndan, kärhanalardan, guramalardan müdirliğin işi üçin zerur bolan resminamalary sorap almaga;
- gerek bolan ýagdaýlarda, ministrlikleriň we pudak edaralarynyň, häkimlikleriň, geňeşlikleriň, kärhanalaryň we guramalaryň, ylmy-barlag guramalarynyň hünärmenlerini, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň we onuň sebitlerdäki edara birlikleriniň işgärlerini öz işine çekmäge;
- müdirliğin ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça maslahatlary geçirmäge we gatnaşmaga.

Müdirlik şulara borçlydyr:

- kanunlara we kadalaşdyryjy namalaryna, şeýle hem özi hakyndaky Düzgünnama laýyklykda berk iş alyp barmaga;
- öz işini Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirlükleriniň, bölümleriniň we sebitlerdäki bölümleriniň işi bilen utgaşdyrmaga;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan ýüklenen, şu Düzgünnamada görkezilen wezipeleri doly ýerine ýetirmäge;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylary tarapyndan berilýän tabşyryklary öz wagtynda we ýokary hilli ýerine ýetirmäge;
- hünärini ýokarlandyrmak okuwlaryny geçirmek arkaly, Müdirligiň we Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň sebitlerdäki bölümleriniň işgärleriniň hünär babatdaky bilim derejelerini çuňlaşdyrmak boýunça işleri guramaga;
- öz işiniň netijeleri hakyndaky maglumatlary Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylaryna bermäge;
- alynýan we ýaýradylmaga degişli däl maglumatlary aýan etmezlige.

Müdirlik, Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan tassyklanylýan meýilnama boýunça işleýär.

Müdirlige Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan wezipä belleniýän Türkmenistanyň Milli howpsuzlyk ministrligi tarapyndan “Gizlin resminamalar bilen işleşmäge” rugsady berilen başlyk

baştutanlyk edýär.

Müdirligiň başlygy:

- ✓ Müdirligiň işine ýolbaşçylyk edýär we müdirligiň üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilmegi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- ✓ Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylarynyň Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän tabşyryklarynyň bellenen möhletlerde oňat hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär, şeýle hem Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde zerur resminamalary hem-de maglumatlary taýýarlamaga gatnaşýar;
- ✓ Müdirligiň işgärleriniň borçlaryny hem-de jogapkärçilik derejesini kesgitleýär;
- ✓ Türkmenistanyň Prezidentiniň, Türkmenistanyň Mejlisiniň we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümleriniň, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklarynyň hem-de kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň wagtynda ýerine ýetirilmegine gözegçilik edýär;
- ✓ Müdirlige işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak meseleleri boýunça teklipleri taýýarlaýar hem-de bellenen tertipde Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylaryna berýär;
- ✓ Müdirligiň işgärleriniň işini guramagy we iş usullaryny gowulandyrmak, ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamyny pugtalandyrmak hem-de

işgärleriniň hünär derejesini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlaýar hem-de amala aşyrýar;

- ✓ Müdirlige öz wagtynda, takyk we dogry iş ýöretmegi üpjün edýär.

Müdirliğin ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça beýleki ministrliklere, pudak edaralaryna, guramalara we kärhanalara iberilýän resminamalara Türkmenistanyň Maliýe ministri ýa-da onuň Müdirlige gözegçilik edýän orunbasary tarapyndan gol çekilýär.

Müdirliğin düzümi we işgär sany Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň işgär sanawyna laýyklykda kesgitlenilýär.

Ministrliğin başga müdirlikleri (bölümleri) bilen aragatnaşygy

Maliýe hasabatlarynyň seljerilişi boýunça işleriň toplumlaýyn utgaşdyrylyşyny üpjün etmek üçin Müdirlik öz işini ministrliğin müdirlikleri, bölümleri we sebitlerdäki bölümleri bilen örän jebis aragatnaşykda alyp barýar.

Müdirliğin Ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen özara gatnaşyklary:

- ✓ Döwlet býujeti müdirligi bilen Döwlet býujetiniň taslamasyny taýýarlamak meseleleri boýunça;
- ✓ Döwlet býujeti müdirligi we Gazna müdirligi bilen býujeti ýerine ýetirmek we seljermek meseleleri boýunça;
- ✓ Býujet edaralarynda işgär düzümi, düzgün-

nyzamy düzgünleşdiriş müdirligi bilen ministrlikler, pudak edaralaryň, welaýat we Aşgabat şäher häkimlikleriniň hem-de olaryň garamagyndaky edaralaryň dolandyryş diwanynyň esasy düzüminiň we hyzmat edýän işgärleriniň wezipe sanawy boýunça Türkmenistanyň Hökümetiniň kararlarynyň ýerine ýetirilişine gözegçilik etmek;

- ✓ Müdirliğin ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça sebitlerde işleri Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň sebitdäki welaýat we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň buýrugy bilen berkidilen işgärleri amala aşyrýar;
- ✓ Müdirlige Döwlet býujeti müdürliگی -Döwlet býujetiniň taslamasy boýunça teklipleri, Gaznaçylyk müdirliگی -merkezleşdirilen býujetiň çykadjylary barada maglumatlary we Döwlet býujetiniň çykadjylar boýunça takyklanan meýilnamanyň görkezjilerini hem-de welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleri býujet boýunça gözegçilik maglumatlaryň berilmegini üpjün edýärler;
- ✓ Beýleki müdirliklerden müdirliğin üstüne ýüklenen işleri ýerine ýetirmek üçin tehniki we beýleki kömekleri alýar;
- ✓ Müdirliğin ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça maglumatlar we materiallar Ministr ýa-da onuň ygtyýar bermegi bilen Müdirlige gözegçilik edýän Ministriň orunbasary bilen ylalaşýandan soňra,

Ministrliğıň degişli müdirliklerine we bölümlerine berilýär.

9. Salgyt syýasaty we buhgalterçilik hasaba alnyşy usulyýeti müdirliگی

Müdirlik Ministrliğıň gurluş birligi bolup durýar.

Müdirlik öz işinde Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, Türkmenistanyň kanunlaryna, Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözügütlerine, Türkmenistanyň Maliýe ministrliğiniň buýruklaryna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna hem-de özi hakyndaky Duzgünnama gollanýar.

Müdirliگیň düzümine aşakdakylar girýär:

- Salgyt syýasaty we usulyýeti bölümi;
- Buhgalterçilik hasaba alnyşyň we maliýe hasabatlaryň usulyýeti bölümi.

Müdirliگیň esasy maksatlary şulardan ybaratdyr:

- ✓ salgytlar we buhgalterçilik hasaba alnyşy boýunça syýasaty alyp barýar;
- ✓ salgytlar we buhgalterçilik hasaba alnyşy boýunça Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugy we ýurdumyzyň beýleki ykdysady ulgamynyň edaralary we ýerli häkimiýet edaralary bilen bilelikde kadalaşdyryjy hukuk namalaryň taslamalaryny, gollanma we düzgünnama resminamalaryny

taýýarlaýar.

Müdirliгиň esasy wezipeleri şulardan ybarat:

- maliýe gatnaşyklaryň girizilmegine gönükdirilen Türkmenistanyň salgyt ulgamynyň, buhgalterçilik hasaba alnyşy we maliýe hasabatlary kanuny binýadyny kämilleşdirmek boýunça teklipleri işläp taýýarlamak;
- salgyt töleýjiniň borçlaryny we hukuklaryny kesgitlemäge gönükdirilen salgyt salmagyň esasy häsiýetlerini öwrenmek, salgyt töleýjiler bilen işleşmek usulyny we ulgamyny kämilleşdirmek barada teklipler girizmek;
- salgyt salmak boýunça Türkmenistanda we başga ýurtlarda hereket edýän kanunçylygy iş ýüzünde ulanmaklygy umumylaşdyrmak we seljermek hem-de olary kämilleşdirmek barada teklipleri girizmek;
- salgyt salmaklyga, buhgalterçilik hasaba alnyşa degişli usuly we gollanma üçin materiallary taýýarlamak;
- iki taraplaýyn salgyt salmagy aradan aýyrmak boýunça ylalaşyklary, gytaklaýyn salgytlar boýunça ylalaşyklary, şeýle hem salgytlary ýygnamak boýunça özara hereket we kömek etmek boýunça halkara şertnamalaryny taýýarlamaga gatnaşmak;
- halkara talaplaryna laýyk gelýän buhgalterçilik hasaba alnyşyň ülnülerini işläp taýýarlamak we ornaşdyrmak;
- buhgalterçilik hasaba alnyşyň milliligi göz önünde tutmak bilen halkara talaplaryna laýyklykda

kärhanalarda buhgalterçilik hasaba alnyşyny kämilleşdirmek barada teklipler taýýarlamak;

- Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugy we ýurdumyzyň beýleki ykdysady ulgamynyň edaralary we ýerli häkimiýetiň wekilleri bilen bilelikde kadalaşdyryjy hukuk namalaryň taslamalaryny, gollanma we düzgünnama resminamalaryny taýýarlamak;
- usulyýet we kadalaşdyryjy hukuk resminamalaryň taslamalaryny taýýarlamak we kämilleşdirmek boýunça Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň müdirlikleri we bölümleri, şol sanda (welaýatlaryň Baş maliýe müdirlikleri we etraplardaky maliýe bölümleri) bilen bilelikde degişli usulyýet gollanmalaryny işläp düzmek;
- müdirligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, kärhanalaryň, guramalaryň we raýatlaryň hatlaryna, tekliplerine we ýüz tutmalaryna seretmek;
- Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda beýleki wezipeleri amala aşyrmak.

Müdirligiň şu hukuklary bardyr:

- ✓ müdirligiň üstine ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirliklerinden, bölümlerinden, sebitlerdäki bölümlerinden, şeýle hem beýleki ministrliklerden we pudak edaralaryndan zerur bolan usulyýet we kadalaşdyryjy hukuknamalaryny ýa-da olaryň

taslamalaryny, maglumatlary we beýleki seljerme materiallaryny bellenen tertipde almaga;

- ✓ işlenip taýýarlanylýan usulyýet we kadalaşdyryjy hukuk namalary Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylarynyň garamagyna hödürlemäge;
- ✓ zerur bolan ýagdaýynda usulyýet we kadalaşdyryjy hukuk namalary taýýarlamak boýunça tassyklanan meýilnamalara, hereket edýän kadalaşdyryjy hukuk namalara üýtgeşmeleri girizmek barada Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylaryna teklipleri bermäge;
- ✓ önümçilige sarp edilýän harajatlaryň çykdaýjy ölçeglerini kesgitlemek işleri boýunça ministrliklerden we pudak edaralaryndan bellenen tertipde zerur resminamalary almaga;
- ✓ usulyýet we kadalaşdyryjy hukuk namalaryň taslamalaryny işläp taýýarlamak we ara alyp maslahatlaşmak üçin Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň, beýleki ministrlikleriň we pudak edaralarynyň, ylmy-barlag institutlarynyň hünärmenlerinden ybarat işçi toparlary döretmek barada teklipleri bermäge;
- ✓ gerek bolan ýagdaýlarda, ministrlikleriň we pudak edaralarynyň, kärhanalaryň we guramalaryň, ylmy-barlag guramalarynyň hünärmenlerini, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň we onuň sebitlerdäki bölümleriniň işgärlerini öz işine çekmäge;

- ✓ usulyýet we kadalaşdyryjy hukuk namalary taýýarlamak meseleleri boýunça bellenen tertipde halkara guramalaryna ýüz tutmak barada teklipleri bermäge we halkara derejeli hünärmenleriň hyzmatlaryndan peýdalanmaga;
- ✓ daşary ýurtlarda geçirilýän hünär ýokarlandyryş okuwlaryna we maslahatlara bellenen tertipde gatnaşmaga;
- ✓ Müdirliğin ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça dünýä tejribesini öwrenmek maksady bilen internet ulgamyndan we beýleki ylmy çeşmelerden peýdalanmaga.

Müdirliğin borçlary:

- kanunlara we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna, şeýle hem özi hakyndaky Düzgünnama laýyklykda berk iş alyp barmaga;
- öz işini Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirlikleriniň, bölümleriniň we sebitlerdäki bölümleriniň işi bilen utgaşdyrmaga;
- Düzgünnamada görkezilen wezipeleri doly ýerine ýetirmäge;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylary tarapyndan berilýän tabşyryklary öz wagtynda we ýokary hilli ýerine ýetirmäge;
- hünärini ýokarlandyrmak okuwlaryny geçirmek arkaly, Müdirliğin we Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň sebitlerdäki bölümleriniň

işgärleriniň hünär babatdaky bilim derejelerini
çuňlaşdyrmak boýunça işleri guramaga;

- öz işiniň netijeleri hakyndaky maglumatlary
Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň
ýolbaşçylaryna bermäge;
- alynýan we ýaýradylmaga degişli däl
maglumatlary aýan etmezlige.

Müdirlik Ministr tarapyndan tassyklanen Maksatnama
we meýilnama boýunça işleýär.

Müdirlige Ministr tarapyndan bellenilýän we
wezippeden boşadylýan başlyk tarapyndan ýolbaşçylyk
edilýär.

Müdirligiň başlygy:

- ✓ müdirligiň işine ýolbaşçylyk edýär we
müdirligiň üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine
ýetirilmegi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- ✓ Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň
ýolbaşçylarynyň Müdirligiň ygtyýarlygyna
girýän tabşyryklarynyň bellenen möhletlerde
oňat hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär,
şeýle hem Türkmenistanyň Maliýe
ministrliginiň beýleki müdirlikleri we bölümleri
bilen bilelikde zerur resminamalary hem-de
maglumatlary taýýarlamaga gatnaşýar;
- ✓ Türkmenistanyň Prezidentiniň, Türkmenistanyň
Mejlisiniň we Türkmenistanyň Ministrler
Kabinetiniň çözgütleriniň, Türkmenistanyň
Maliýe ministrliginiň buýruklarynyň hem-de

kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň wagtynda ýerine ýetirilmegini üpjün edýär;

- ✓ müdirlige işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak meseleleri boýunça teklipleri taýýarlaýar hem-de belenilen tertipde Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylaryna berýär;
- ✓ müdirligiň işgärleriniň işini guramagy we iş usullaryny gowulandyrmak, ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamyny pugtalandyrmak hem-de işgärleriniň hünär derejesini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlaýar hem-de amala aşyrýar;
- ✓ müdirlikde öz wagtynda, takyk we dogry iş ýöretmegi üpjün edýär.

Müdirligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça beýleki ministrliklere, pudak edaralaryna, guramalara we kärhanalara iberilýän resminamalara Türkmenistanyň Maliýe ministri ýa-da onuň Müdirlige gözegçilik edýän orunbasary tarapyndan gol çekilýär.

Müdirligiň gurluşy we işgär düzümi ministrligiň wezipe sanawy bilen kesgitlenýär.

Ministrligiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen aragatnaşygy

Öz üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin Müdirlik Ministrligiň beýleki müdirlikleri we bölümleri, Ministrligiň düzüm bölegine girýän sebitlerdäki birlikler bilen özara işleşýär.

Müdirlik gyzyklanma bildirýän müdirlikleriň we bölümleriň dykgatyna şu aşakdakylary ýetirýär:

- usulyýet we kadalaşdyryjy hukuk namalaryň taslamalaryny düzmekligiň usulyny we görnüşlerini taýýarlamaga ýardam berýär we hereket edýän usulyýet we kadalaşdyryjy hukuk namalar barada maglumatlary berýär;
- bellenen tertipde tassyklanan usulyýet we kadalaşdyryjy hukuk namalary olaryň dykgatyna ýetirýär;
- müdirligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça sebitlerdäki işleri welaýatlardaky we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirliklerindäki buhgalterçilik hasaba alnyşynyň usulyýeti boýunça hünärmeni amala aşyrýar;
- işlenip taýýarlanylýan usulyýet we kadalaşdyryjy hukuk namalaryň taslamalaryny beýleki müdirlikleriň, bölümleriň we sebitlerdäki bölümleriň seretmegine iberýär, olaryň belliklerini we tekliplerini jemleýär;
- beýleki müdirliklere, bölümlere we sebitlerdäki bölümlere bellenen tertipde tassyklanan usulyýet we kadalaşdyryjy hukuk namalary olaryň dykgatyna ýetirýär.

10.Senagatyň, ulaglaryň we aragatnaşygyň maliýesi müdirligi

Müdirlik Ministrligiň gurluş birligi bolup durýar.

Müdirlik öz işinde Türkmenistanyň
Konstitusiýasyna, Türkmenistanyň kanunlaryna,
Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna,
Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna, Türkmenistanyň
Ministrler Kabinetiniň çözüglerine, Türkmenistanyň

Maliýe ministrliginiň buýruklaryna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna hem-de özi hakyndaky Duzgünnama gollanýar.

Müdirlik öz işiniň netijeleri we hili, Düzgünnama bilen düzgünleşdirilýän borçnamalarynyň ýerine ýetirilişi üçin jogapkärçilik çekýär.

Müdirligiň düzümine şu bölümler girýär:

- ýangyç-energetika toplumynyň maliýesi bölümi;
- sarp ediş toplumynyň, ulaglaryň we aragatnaşygyň maliýesi

Müdirligiň esasy wezipeleri şulardan ybaratdyr:

- gözegçilik edilýän ministrlikler we pudak edaralary boýunça Türkmenis-tanyň Döwlet býujetiniň taslamasyna goşmak üçin zerur bolan hasaplamalary we görkezijileri işläp taýýarlamak;
- gözegçilik edilýän ministrlikler we pudak edaralary boýunça senagatyň nebit çykarýan, nebiti gaýtadan işleýän, gaz, himiýa we nebit himiýasy, maşyn gurluşyk we metal işläp bejeriş, elektroenergetika, geologiýa-gözleg pudaklarynyň, ýurduň ulaglar, aragatnaşyk we sarp ediş pudaklarynyň maliýe-hojalyk işine seljerme geçirmek;
- bazar ykdysadyýeti şertlerinde gözegçilik edilýän pudaklaryň netijeli işlemegine we olaryň maliýe ýagdaýyny gowulandyrmaga gönükdirilen seljerme ýazgylaryny, nutuklary

we teklipleri taýýarlamak we Ministrligiň ýolbaşçylaryna bermek;

- gözegçilik edilýän ministrlikleriň we pudak edaralaryň esasy maliýe we ykdysady görkezijilerine gözegçilik etmek;
- gözegçilik edilýän ministrlikleriň we pudak edaralaryň Türkmenistanyň Döwlet býujetinde göz önünde tutulan çykdajylaryny maliýeleşdirmek.

Ministrligiň ýolbaşçylary tarapyndan öz üstüne ýüklenen wezipelere laýyklykda, Müdirlik gözegçilik edilýän ministrlikler we pudak edaralary bilen bilelikde şu işleri amala aşyrýar:

- ✓ gözegçilik edilýän ministrlikler we pudak edaralary tarapyndan Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasy boýunça berilýän hasaplamalara we görkezijilere seredýär, olara seljerme geçirýär we nobatdaky maliýe ýyly üçin Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasyna goşmak üçin zerur bolan materialary taýýarlaýar;
- ✓ Türkmenistanyň kanunlaryndan we Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryndan gelip çykýan, tassyklanan býujetiň görkezijilerini takykklamak hakyndaky teklipleri berýär;
- ✓ gözegçilik edilýän ministrlikler we pudak edaralary boýunça Türkmenistanyn Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişini häsiýetlendirýän görkezijilere seljerme geçirýär;

- ✓ bellenen tertipde, gözegçilik edilýän ministrlikleriň we pudak edaralaryň çykadjylaryny Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna maliýeleşdirmegi amala aşyrýar;
- ✓ gözegçilik edilýän ministrlikleriň we pudak edaralarynyň býujetden daşary serişdeleri boýunça girdeji we çykadjy sanawlaryna seredýär we olary Ministrliğin ýolbaşçylaryna ylalaşmak üçin hödürleýär;
- ✓ gözegçilik edilýän ministrlikleriň we pudak edaralarynyň çäryekleýin we ýyllyk hasabatlaryny kabul edýär we olara seredýär;
- ✓ Ministrliğin ýanyndaky Merkezi balans toparynda seretmek üçin materiallary we teklipleri taýýarlaýar;
- ✓ gözegçilik edilýän ministrlikleriň we pudak edaralarynyň esasy ykdysady we maliýe görkezijileriniň ösüş depginine gözegçilik edýär;
- ✓ gözegçilik edilýän ministrlikler we pudak edaralary boýunça Milli maksatnamalaryň, uzak möhletli, gysga möhletli we gündelik maksatnamalaryň we durmuş-ykdysady ösüşiň esasy ugurlarynyň taslamalaryny işläp taýýarlamaga gatnaşýar;
- ✓ Müdirliğin ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň (gollanmalaryň, düzgünnamalaryň, usulýet görkezmeleriniň) taslamalaryny işläp taýýarlaýar;

- ✓ Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça Türkmenistanyň kanunçylyk namalarynyň we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň ministrlkler we pudak edaralary tarapyndan taýýarlanan taslamalaryna seredýär we olar boýunça netijenamalary taýýarlaýar;
- ✓ Müdirligiň ygtyýarlygynyň çäklerinde, ykdysady we maliýe meseleleri boýunça ýerli we daşary ýurtlaryň edara görnüşli we şahsy taraplaryna geňeş hyzmatlaryny edýär;
- ✓ Ministrligiň ýolbaşçylarynyň tabşyrygyna laýyklykda gözegçilik edilýän ugurlar boýunça Türkmenistanyň Mejlisine, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine hödürlemek üçin degişli resminamalary taýýarlaýar;
- ✓ ykdysadyýetiň gözegçilik edilýän ugurlary boýunça maliýani guramagyň we dolandyrmagyň halkara tejribesini öwrenýär;
- ✓ Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça raýatlaryň hatlaryna, tekliplerine we ýüz tutmalaryna garaýar.

Ministrliгиň ýolbaşçylary bilen ylalaşyp we olaryň buýrugy boýunça Müdirliгиň şu hukuklary bardyr:

- Ministrligiň müdirliklerinden we bolümlerinden, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirliklerinden Müdirliгиň üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine

- ýetirmek üçin zerur bolan resminamalary, maglumatlary we beýleki materiallary almak;
- Türkmenistanyň Statistika baradaky döwlet komitetinden maksatnamalary işläp taýýarlamak we olaryň ýerine ýetirilişine gözegçilik etmek üçin zerur bolan materiallary, Türkmenistanyň Merkezi bankyndan we beýleki banklaryndan zerur bolan bank maglumatlaryny almak;
 - ministrliklerden, pudak edaralaryndan, häkimliklerden, şeýle hem kärhanalardan we guramalardan zerur bolan statistiki, maglumat we hasabat maglumatlaryny almak;
 - ministrliklere we pudak edaralaryna bazar ykdysadyýeti şertlerinde gözegçilik edilýän pudaklaryň maliýe ýagdaýyny mundan beýläk hem gowulandyrmak bilen baglanyşykly aýry-aýry meseleleri işläp taýýarlamagy tabşyrmak;
 - çykdaýy sanawynda we meýilnamalarda göz önünde tutulan çykdaýylaryň artyk we ýokarlandyrylan möçberlerine barabarlykda, býujetden maliýeleşdirmegi çäklendirmek ýa-da bes etmek we býujet serişdelerini kemeltmek, şeýle hem bikanun geçirilen çykdaýylary togtatmak barada teklipleri berýär.

Müdirliğin borçlary:

- öz işini Türkmenistanyň kanunçylyk namalaryna, Ministrliğin buýruklaryna we

özi hakyndaky Düzgünnama berk laýyklykda alyp barmak;

- Ministrlik tarapyndan öz üstüne ýüklenen, özi hakyndaky Düzgünnama bilen düzgünleşdirilýän wezipeleriň ýerine ýetirilmegini üpjün etmek.

Müdirlige Ministr tarapyndan bellенýän başlyk ýolbaşçylyk edýär.

Müdirligiň başlygy

- ✓ Müdirligiň ähli işine ýolbaşçylyk edýär we Müdirligiň üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilişi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär, Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça Ministrligiň ýolbaşçylarynyň tabşyryklarynyň bellenen möhletlerde ýokary hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär, şeýle hem Ministrligiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen birlikde şol meseleler boýunça zerur bolan resminamalary taýýarlamaga gatnaşýar;
- ✓ Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça, Türkmenistanyň Prezidentiniň Permanlarynyň, kararlarynyň, buýruklarynyň we tabşyryklarynyň, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözgütleriniň we Ministrligiň ýolbaşçylarynyň tabşyryklarynyň öz wagtynda ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär;
- ✓ Ministre, onuň orunbasarlaryna, şeýle hem beýleki müdirliklere we bölümlere berilýän

materiallara Müdirliğin başlygy tarapyndan gol çekilýär;

- ✓bellenen tertipde, Ministrliğin ýolbaşçylaryna Müdirlikde işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak, işgärleri höweslendirmek we düzgün-nyzam temmisini bermek barada teklipleri berýär;
- ✓Müdirliğin işiniň guralyşyny, tärini we usullaryny gowulandyrmak, işgärleriň ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamyny berkitmek we işewürlük häsiýetini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri amala aşyrýar;
- ✓Müdirlikde iş ýöredilişiniň çalt, takyk we dogry alnyp barylmagyny üpjün edýär.

Ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen özara gatnaşyklary

Öz üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin Müdirlik Ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen özara işleşýär.

Ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen özara gatnaşyklar Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasyny işläp taýýarlamak, ony ýerine ýetirmek, býujet serişdeleriniň hasabyna maliýeleşdirmek boýunça amala aşyrylýar.

Tabşyrylan wezipelerden ugur almak bilen, Müdirlik tarapyndan şu maglumatlar berilýär:

Döwlet maliýesini jemleýji müdirlige:

- gözegçilik edilýän ministrlikleriň we pudak edaralarynyň maliýe-ykdysady ýagdaýyna

geçirilen seljerme boýunça çäýekleýin we ýyllyk ýazgylar;

- Ministrligiň ýolbaşçylarynyň tabşyryklaryna laýyklykda aýry-aýry meseleler boýunça maglumatlar;
- Ministrligiň ýanyndaky Merkezi balans toparynda seretmek üçin materiallar we teklipeler.

Döwlet býujeti müdirligine:

- Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamasyna degişli maliýe-ykdysady görkezijiler;
- býujetiň ýerine ýetirilişi barada seljerme ýazgylary.

Müdirlige gözegçilik edilýän ministrlkler we pudak edaralary boýunça şu maglumatlar berilýär:

Döwlet maliýesini jemleýji müdirligi tarapyndan

- Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça statistiki hasabat we maglumat, bank maglumaty;

Döwlet býujeti müdirligi tarapyndan – gözegçilik edilýän ministrlkler we pudak edaralary boýunça salgytlaryň we Türkmenistanyň Döwlet býujetine beýleki tölegleriň gelip gowşuşy barada maglumat.

Gazna müdirligi tarapyndan - gözegçilik edilýän ministrlkler we pudak edaralary boýunça býujetiň ýerine ýetirilişi barada maglumatlar.

Iş dolandyryş müdirligi tarapyndan – Müdirligiň işgärleriniň kadaly işlemegi üçin zerur şertleri döretmek we olary kanselýar esbaplary we haryt-maddy gymmatlyklar bilen üpjün etmek.

Kompýuter tilsimatlary müdirligi tarapyndan –

maglumat-hasaplaýyş enjamlary bilen üpjün etmek.

Ministrligiň ýolbaşçylary bilen ylalaşylandan soňra Müdirlik öz ygtyýarlygynyň çäklerinde maglumat, gollanma häsiýetli we beýleki materiallary Ministrligiň degişli müdirliklerine, bölümlerine berýär we zerurlyga görä olardan şonuň ýaly maglumatlary alýar.

11. Agrosenagat toplumynyň maliýesi müdirligi

Müdirlik Ministrligiň gurluş birligi bolup durýar. Müdirlik öz işinde şu aşakdaky resminamalara goldanýar:

- Türkmenistanyň Konstitusiyasyna;
- Türkmenistanyň kanunlaryna;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna;
- Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna;
- Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümlerine;
- beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna;
- Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrligi hakyndaky Düzgünnama;
- Müdirligiň özi baradaky Düzgünnama.

Müdirligiň düzümine şu bölümler girýär:

- Agrosenagat toplumynyň pudaklarynyň maliýesi bölümi;
- Suw hojalygyny we töwerekdäki gurşawy goramagy maliýeleşdiriş bölümi.

Müdirligiň esasy wezipeleri şulardan ybarat:

- ✓ Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna agrosenagat toplumynyň ministrlikleriniň we pudak edaralarynyň maliýeleşdirilişini amala aşyýar;
- ✓ agrosenagat toplumynyň ösüşiniň çäryekleýin we ýyllyk görkezijilerini jemlemek;
- ✓ öndürilýän önümleriň we edilýän hyzmatlaryň özüne düşýän gymmatyny aşaklatmak boýunça teklipleri taýýarlamak;
- ✓ Hökümetiň tabşyrygy boýunça agrosenagat toplumyna girýän pudaklaryň ösüşiniň käbir meseleleriniň çözülmegi, esasy oba hojalyk önümlerini döwlete tabşyrmak we beýleki meseleler boýunça teklipleri hem-de gutarnykly netijeleri taýýarlamak;
- ✓ agrosenagat toplumynyň ministrlikleriniň we pudak edaralarynyň düşewüntsiz işleýän kärhanalarynyň ykdysady ýagdaýyny seljermek we olaryň işlerini ugrukdyrmak babatynda teklipleri taýýarlamak;
- ✓ gözegçilik edilýän ministrlikleriň we pudak edaralarynyň Merkezi diwanhanalaryny saklamak üçin çykdaýy sanawyna seretmek we ylalaşmak;
- ✓ Döwlet býujetine töleg bergileriniň, algy-bergililigiň azaldylmagy boýunça işleri geçirmek;
- ✓ Döwlet býujetinde göz önünde tutulan möçberlere laýyklykda, gözegçilik edilýän pudaklaryň çykdaýylarynyň maliýeleşdirilmegini amala aşyrmak;
- ✓ gözegçilik edilýän ministrliklere we pudak edaralaryna býujetden bölünip berilýän serişdeler

maliýeleşdirilen wagtynda olaryň bellenen maksatlar üçin peýdalanylşyna deslapky gözegçiligi amala aşyrmak;

- ✓ ministrlikleriň, pudak edaralarynyň maliýe hasabatlarynyň seljermesini geçirmek we Merkezi balans toparyna netijeleri hem-de teklipleri taýýarlamak.

Müdirlik üstüne ýüklenen wezipelere laýyklykda şu işleri ýerine ýetirýär:

- ✓ Müdirligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň işlerini utgaşdyrmak;
- ✓ müdirligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, kärhanalaryň, guramalaryň we raýatlaryň hatlaryna, tekliplerine we ýüz tutmalaryna seretmek.
- ✓ Her bir geljeki ýyl üçin Agrosenagat toplumynyň ministrlikleri we pudak edaralary boýunça jemlenen Döwlet býujetini işläp taýýarlamak;
- ✓ Gözegçilik edilýän ministrlikleriň we pudak edaralarynyň kärhanalarynda önümçilik kuwwatlyklarynyň peýdalanylyşynyň derejesini ýokarlandyrmak boýunça seljeriş işlerini geçirmek we teklipleri taýýarlamak;

- ✓ Agrosenagat toplumynyň ministrlikleriniň we pudak edaralarynyň maliýe hasabatynyň görkezijilerini yzygiderli seljermek, aýry-aýry önümçilik we maliýe meseleleriň seredilmegi üçin teklipleri taýýarlamak;
- ✓ ilatyň azyk we beýleki önümlere bolan isleglerini kanagatlandyrmak üçin Agrosenagat toplumynyň ministrlikleriniň we pudak edaralarynyň önümçilik kuwwatlyklaryny netijeli peýdalanmak boýunça çäreleri işläp taýýarlamak;
- ✓ ekerançylyk we maldarçylyk önümlerini öndürmegiň bellenen möçberlerine laýyklykda olaryň peýdalanyş balanslaryny taýýarlamak.

Müdirligiň hukuklary şulardan ybarat:

- bellenen tertipde Ministrligiň müdirlikleriniň we bölümleriniň hem-de beýleki edaralaryň aýry-aýry hünärmenlerini seljerme synlaryny taýýarlamak, buýruklary we düzgünnamalary işläp düzmek üçin çekmäge;
- öz ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň, Ministrligiň müdirlikleriniň we bölümleriniň hünärmenlerine zerur bolan usulýet kömegini we maslahatlary bermäge;
- öz ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça maslahatlary guramak we geçirmek, olarda çykyş etmek, şu maslahatlara gatnaşmak üçin

Ministrliğin müdirlikleriniň we bölümleriniň hünärmenlerini çekmäge;

- öz ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça Ministrliğin ýolbaşçylygy we beýleki guramalar tarapyndan geçirilýän maslahatlara gatnaşmaga;
- Ministrliğin müdirliklerinden we bölümlerinden, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirliklerinden we beýleki pudak edaralaryndan:
- ykdysady synlar we çaklamalar üçin zerur bolan maglumatlary we hasaplamalary;
- taýýarlanýan habarnamalara goşmak üçin netijenamalary we teklpleri, maglumatlary we hasabatlary;
- Agrosenagat toplumynyň maliýesi müdirliginiň gözegçilik edýän ministrliklerinden we pudak edaralaryndan – bölümde çaklaýyş-seljeriş işlerini geçirmek üçin zerur bolan hasabat maglumatlaryny almaga hukugy bardyr.

Müdirliğin borçlary şulardan ybarat:

- Ministrliğin ýolbaşçylarynyň görkezmelerini yerine ýetirmäge;
- Ministrliğin ýolbaşçylarynyň tabşyryklarynyň ýokary hilli we öz wagtynda yerine ýetirilmegini üpjün etmäge. Müdirliğin işini gowulandyrmak boýunça teklpleri işläp

taýýarlamaga we Ministrliгиň ýolbaşçylaryna bermäge;

- Müdirliгиň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça Ministriň buýruklarynyň we Türkmenistanyň Prezidentiniň kararlarynyň taslamalaryny işläp taýýarlamaga;
- Ministrliгиň ýolbaşçylarynyň tabşyrygy boýunça Agrosenagat toplumynyň maliýesi müdirliginiň öňünde durýan wezipeleri ýerine ýetirmäge gönükdirilen çözgütleri işläp taýýarlamak üçin zerur bolan seljerme we taslama maglumatlary taýýarlamaga;
- Müdirliгиň gözegçilik edýän ministrlikleri we pudak edaralary bilen bilelikde olara degişli kadalaşdyryjy hukuk namalaryň taslamalaryny taýýarlamaga;
- Agrosenagat toplumynyň maliýesi müdirligi boýunça her ýyl üçin jemlenen býujeti işläp taýýarlamaga we düzmäge;
- Müdirliгиň gözegçilik edýän ministrlikleriniň we pudak edaralarynyň maliýe ýagdaýy barada jemleýji seljerme maglumaty we olaryň ösüş depgini boýunça teklipleri taýýarlamaga;
- Müdirliгиň gözegçilik edýän ministrliklerinde we pudak edaralarynda pudaklarynda özgertmeler geçirmek boýunça materiallary taýýarlamaga;
- Müdirliгиň gözegçilik edýän ministrlikleriniň we pudak edaralarynyň kärhanalarynyň zyýan

çekip işlemeginiň sebäplerini seljerme geçirmäge gatnaşmaga;

- Müdirlige degişli ministrlkler we pudak edaralary boýunça Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň girdeji we çykdaýy bölegini işläp taýýarlamaga ýolbaşçylyk edilýär, çykdaýylary azaltmak we býujete goşmaça girdejilerini gözläp tapmak boýunça teklipleri taýýarlamaga;
- Müdirligiň gözegçilik edýän ministrlkleriniň we pudak edaralary boýunça býujet serişdeleriniň maliýeleşdirilýän wagtynda maksatly peýdalanylyşyna deslapky gözegçiligi amala aşyrmaga;
- Müdirligiň işini kämilleşdirmek boýunça çäreleri amala aşyrmaga we bölümiň işgärleriniň hünärini ýokarlandyrmaga ýardam etmäge.

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan tassyklanylýan meýilnama boýunça işleýär.

Müdirlige Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan wezipä bellenilýän başlyk baştutanlyk edýär.

Müdirligiň başlygy:

- ✓ Müdirligiň işine ýolbaşçylyk edýär we müdirligiň üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilmegi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- ✓ Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylarynyň Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän tabşyryklarynyň bellenen möhletlerde oňat hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär,

şeyle hem Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde zerur resminamalary hem-de maglumatlary taýýarlamaga gatnaşýar;

- ✓ Müdirligiň işgärleriniň borçlaryny hem-de jogapkärçilik derejesini kesgitleýär;
- ✓ Türkmenistanyň Prezidentiniň, Türkmenistanyň Mejlisiniň we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümleriniň, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklarynyň hem-de kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň wagtynda ýerine ýetirilmegine gözegçilik edýär;
- ✓ Müdirlige işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak meseleleri boýunça teklipleri taýýarlaýar hem-de bellenen tertipde Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylaryna berýär;
- ✓ Müdirligiň işgärleriniň işini guramagy we iş usullaryny gowulandyrmak, ýerine-ýetirijilik düzgün-nyzamyny pugtalandyrmak hem-de işgärleriniň hünär derejesini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlaýar hem-de amala aşyrýar;

Müdirlikde öz wagtynda, takyk we dogry iş ýöretmegi üpjün edýär.

Müdirligiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça beýleki ministrliklere, pudak edaralaryna, guramalara we kärhanalara iberilýän resminamalara Türkmenistanyň Maliýe ministri ýa-da onuň Müdirlige gözegçilik edýän

orunbasary tarapyndan gol çekilýär.

Müdirligiň düzümi we işgär sany Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň işgär sanawyna laýyklykda kesgitlenilýär, wezipä bellemeklik Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan amala aşyrylýar.

Ministrligiň başga müdirlikleri we bölümler bilen aragatnaşygy

Maliýe meseleleriň toplumlaýyn işlenip düzülmegini üpjün etmek üçin öz işini Ministrligiň beýleki müdirlikleri, bölümleri we sebitlerdäki bölümleri bilen örän jebis aragatnaşykda alyp barýar.

Müdirlik gyzyklanýan ähli müdirliklere we bölümlere şulary ýetirýär:

Döwlet býujeti müdirligine:

Gözegçilik edilýän pudaklarynda Döwlet býujetiniň girdejileriniň we çykdajylarynyň taslamasyny;

Gözegçilik edilýän pudaklarynda Döwlet býujetiniň girdejileriniň we çykdajylarynyň çärýekleýin seljermesini;

Gurluşygy we ýaşaýyş jaý-jemagat hojalygyny maliýeleşdiriş müdirligi:

Agrosenagat toplumynyň ministrlikleriniň we pudak edaralarynyň Maýa goýum maksatnamasynyň taslamasyny;

Döwletiň merkezleşdirilen maýa goýumlarynyň hasabyna maliýeleşdirmäge degişli gurluşyk desgalaryň jikme-jik sanawynyň taslamasyny;

Agrosenagat toplumynyň ministrlikleriniň we pudak edaralarynyň maýa goýum taslamasynyň özleşdirilmegi barada seljerme maglumatlary;

Müdirliğin üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin beýleki müdirliklerden, bölümlerden şulary alýar:

Döwlet maliýesini jemleýji müdirligi:

Eksport – import amallar baradaky maglumatlary;

Kompýuter tilsimatlary müdirligi:

Hasaplamalary amala aşyrmak, maglumatlary jemlemek we seljermek boýunça kompýuter programmalaryny hem-de olary ulanmak babatynda usulýet kömegini.

12. Býujet edaralarynda işgär düzümini, düzgün-nyzamy düzgünleşdiriş müdirligi

Müdirlik Ministrliğin gurluş birligi bolup durýar.

Müdirlik öz işinde Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, Türkmenistanyň kanunlaryna, Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümlerine, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklaryna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna hem-de özi hakyndaky Duzgünnama gollanýar.

Müdirliğin esasy wezipeleri şulardan ybaratdyr:

- merkezi diwanyň we býujetdäki edaralaryň we guramalaryň gurluşyny we işgär sanyny emele getirmäge ýeke-täk çemeleşmäni üpjün etmek;
- gurluşy kämilleşdirmek, dolandyryş diwanynyň işgär sanyny kemeltmek we olary saklamak üçin

çykdaýlary azaltmak boýunça bar bolan mümkinçilikleri ýüze çykarmak we ministrliklerde we pudak edaralarynda, býujetdäki edaralarda we guramalarda dolandyryş diwanyny saklamak üçin çykdaýlara gözegçilik etmek;

- ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, banklaryň, welaýatlaryň we Aşgabat şäher häkimlikleriniň, Türkmenistanyň Merkezleşdirilen býujetinden maliýeleşdirilýän edaralaryň we guramalaryň wezipe sanawlaryny ylalaşmak;
- ministrliklerde we pudak edaralarynda merkezi diwanyň ýolbaşçy tarapyndan tassyklanan çykdaý sanawyna laýyklykda işgär düzümi-çykdaý sanaw düzgün-nyzamynyň berjaý edilişini barlamak;
- kärhanalarda, guramalarda we edaralarda wezipe aýlyk haklarynyň tassyklanan çyzgytlarynyň dogry ulanylýandygyny barlamak;
- Türkmenistanyň Bilim ministrliginiň, Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrliginiň, Türkmenistanyň Medeniýet we teleradioýaýlymlar ministrliginiň, Türkmenistanyň Syýahatçylyk we sport baradaky döwlet komitetiniň edaralarynda we guramalarynda mysaly işgär düzümine, işgär düzümi boýunça ölçeglere we zähmet haky boýunça buýruklara laýyklykda, wezipe aýlyk haklaryny we goşmaça haklary tassyklamagyň tertibi hakyndaky kadalaşdyryjy hukuk namalaryň berjaý edilişini barlamak;

- hereket edýän kanunçylyga laýyklykda, zähmet haky boýunça wezipe aýlyk haklarynyň, goşmaça haklaryň we beýleki tölegleriň dogry bellenendigini barlamak;
- ministrlkler we pudak edaralary tarapyndan berilýän, zähmete hak tölemek meselelerine degişli kadalaşdyryjy hukuk namalaryň taslamalary boýunça netijenamalary taýýarlamak;
- ministrlklerde we pudak edaralarynda dolandyryş diwanynyň işgärleriniň sany we ony saklamak üçin çykadjylar baradaky maglumatlary seljermek;
- çykadjylary tygşytlamagy göz önünde tutmak bilen, döwlet dolandyryş edaralaryny saklamak üçin serişdeleriň sarp edilişi babatynda döwlet býujetini düzmäge we onuň ýerine ýetirilişine gatnaşýar;
- öz ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça ministrlklere, pudak edaralaryna, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirliklerine usulýet kömegini berýär we geňeş hyzmatlaryny edýär;
- öz ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça Türkmenistanyň Hökümetiniň çözümleriniň taslamalary boýunça netijenamalary berýär.

Müdirliğin şu hukuklary bardyr:

- ✓ zähmete hak tölemek meseleleri boýunça çaklamalary işläp taýýarlamak üçin ministrlikleriň, pudak edaralarynyň we

- Türkmenistanyň beýleki edaralarynyň hünärmenlerini çekmek;
- ✓ öz ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça aýry-aýry meseleleri işläp taýýarlamagy ministrliklere we pudak edaralaryna tabşyrmak;
 - ✓ müdirligiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça maslahatlara we seminarlara gatnaşmak we olary geçirmek;
 - ✓ Türkmenistanyň Statistika baradaky döwlet komitetinden maksatnamalaryň, çaklamalaryň taslamalaryny işläp taýýarlamak üçin statistika maglumatlaryny almak;
 - ✓ Türkmenistanyň Merkezi bankyndan we beýleki banklaryndan müdirligiň işi üçin zerur bolan maglumatlary almak; Türkmenistanyň ministrliklerinden, pudak edaralaryndan, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralaryndan, kärhanalaryndan, ylmy-barlag, taslama, jemgyýetçilik we beýleki guramalaryndan we edaralaryndan zerur bolan ähli statistika we maglumat materiallaryny almak.

Müdirliğin borçlary:

- öz işini iş meýilnamalarynyň esasynda guramak, işiň görnüşlerini we usullaryny kämilleşdirmek;
- içerki düzgün-tertibiň kadalaryny gyşarnyksyz ýerine ýetirmek;
- ministrlikleriň we pudak edaralarynyň, kärhanalaryň, guramalaryň, edaralaryň we raýatlaryň Müdirliğin ygtyýarlygyna girýän

meseleler boýunça hatlaryna, tekliplerine we arzalaryna bellenen möhletlerde seretmek.

Müdirliğin guralyşy

Müdirlik Ministr tarapyndan tassyklanýan Maksatnamalar we meýilnamalar boýunça işleýär.

Müdirlige Ministr tarapyndan bellenyňan we wezipeden boşadylýan başlyk ýolbaşçylyk edýär.

Müdirliğin başlygy:

- Müdirliğin ähli işine ýolbaşçylyk edýär we Müdirliğin üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilişi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär, müdirliğin ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça Ministrliğin ýolbaşçylarynyň tabşyryklarynyň bellenen möhletlerde ýokary hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär, şeýle hem Ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen birlikde şol meseleler boýunça zerur bolan resminamalary taýýarlamaga gatnaşýar;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň Permanlarynyň, kararlarynyň, buýruklarynyň we tabşyryklarynyň, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözügütleriniň we Ministrliğin ýolbaşçylarynyň tabşyryklarynyň öz wagtynda ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär;
- Müdirliğin işgärleriniň wezipe borçlaryny tassyklaýar;
- bellenen tertipde, Ministrliğin ýolbaşçylaryna Müdirlikde işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde

goýmak, işgärleri höweslendirmek we düzgün-nyzam temmisini bermek barada teklipleri berýär;

➤Müdirliğin işiniň guralyşyny, tärini we usullaryny gowulandyrmak, işgärleriň ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamyny berkitmek we işewürlik häsiýetini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri amala aşyrýar;

➤Müdirlikde iş ýöredilişiniň çalt, takyk we dogry alnyp barylmagyny üpjün edýär.

Müdirliğin gurluşy we işgär düzümi Ministrliğin wezipe sanawy bilen kesgitlenýär.

Ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen özara gatnaşyklar

Müdirlik öz işini ministrliğin müdirlikleri we bölümleri we onuň ýanyndaky guramalar bilen ýakyn aragatnaşykda amala aşyrýar.

Ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen özara gatnaşyklar Müdirliğin wezipelerinden ugur alnyp kesgitlenýär.

13. Maliýe bazarlary, ätiýaçlandyryş we auditor işleri müdirligi

Müdirlik Ministrliğin gurluş birligi bolup durýar.

Müdirlik öz işinde Türkmenistanyň Konstitusiyasyny, Türkmenistanyň kanunlaryny, Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryny, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryny, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň

çözümlerini, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklaryny we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryny, Türkmenistanyň Maliýe ministrligi hakyndaky düzgünnamany hem-de özi hakyndaky Duzgünnamany goldanýar.

Müdirliğin esasy maksatlary şulardan ybaratdyr:

- ✓ maliýe syýasatyny amala aşyrmak boýunça teklipleri işläp taýýarlamak;
- ✓ maliýe bazarlaryny, ätiýaçlandyryş we auditor işlerini ösdürmek boýunça teklipleri işläp taýýarlamak we amala aşyrmak;
- ✓ banklaryň, ätiýaçlandyryş we auditor guramalaryň maliýe ýagdaýyna seljerme geçirmek;

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamalaryny düzmek boýunça resminamalary işläp taýýarlamak we ätiýaçlandyryş guramalary hem-de banklar tarapyndan onuň ýerine ýetirilişine gözegçilik etmek;

- ✓ ätiýaçlandyryş işine döwlet gözegçiligini amala aşyrmak.

Müdirliğin esasy wezipeleri şulardan ybaratdyr:

- maliýe bazarlaryny ösdürmegiň usulýet ýörelgelerini işläp düzmek;
- gymmatly kagyrlar bazaryny ösdürmegiň ýörelgesini işläp düzmek;
- paýdarlar jemgyýetleriniň dörediji resminamalarynda gymmatly kagyrlar bilen baglanyşykly meselelerini seljermek;

- auditorlaryň we auditor guramalarynyň işlerini utgaşdyrmak bilen baglanyşykly meseleler boýunça Türkmenistanda auditorçylyk işiň hünär synagyny geçirmek we ygtyýarlylandyrmak baradaky Topara resminamalary we maglumatlary taýýarlamak;
- ätiýaçlandyryş, auditorçylyk işlerini we maliýe bazarlaryny kämilleşdirmek meseleleri boýunça mowzuklaýyn ýazgylary we nutuklary taýýarlamak;
- ätiýaçlandyryş we auditorçylyk işleri boýunça kadalaşdyryjy hukuk namalary işläp düzmek;
- ätiýaçlandyrmak babatyndaky işi ygtyýarlylandyrmak;
- ätiýaçlandyryş we gaýtadan ätiýaçlandyryş guramalarynyň we ätiýaçlandyryş dellallarynyň döwlet sanawyny ýöretmek;
- ätiýaçlandyryş nyrlarynyň esasylygyna we ätiýaçlandyryş guramalarynyň tölege ukyplylygynyň üpjün edilişine gözegçilik etmek;
- ätiýaçlandyryş guramalarynda kabul edilýän jogapkärçiligiň aňryçäk möçberini hususy ätiýaçlandyryş gorlaryna bolan gatnaşygy boýunça kesgitlemek;
- ätiýaçlandyryş guramalarynda ätiýaçlandyryş gorlarynyň, ätiýaçlandyryş nyrlarynyň we peýdanyň emele getirilmeginiň we ýerleşdirilmeginiň düzgünlerini bellemek;

- ätiýaçlandyryş guramalarynyň işlerini kesgitleýän kadalaşdyryjy we usulýet namalaryny işläp düzmek;
- Türkmenistanyň "Ätiýaçlandyryş hakynda" Kanunynyň we ätiýaçlandyryş hakynda kadalaşdyryjy hukuk namalaryň berjaý edilşine gözegçilik etmek;
- ätiýaçlandyryş iş tejribesini jemlemek, ätiýaçlandyryş hakynda kanunçylygy ösdürmek we kämilleşdirmek boýunça teklipleri işläp düzmek we bellenen tertipde hödürlemek;
- ätiýaçlandyryşyň täze görnüşlerini girizmeklige ýardam bermek we ätiýaçlandyryş işini kämilleşdirmek boýunça teklipleri işläp düzmek;
- gymmatly kagyzlary bellige almak;
- gymmatly kagyzlaryň Yeke-täk döwlet sanawyny ýöretmek;
- döwlet gymmatly kagyzlaryny çykarmak boýunça usuly we usulýet işlerini amala aşyrmak;
- gymmatly kagyzlaryň bazaryndaky hünär işini ygtyýarlylandyrmak;
- gymmatly kagyzlar boýunça geleşikleri bellige almagyň we resmileşdirmegiň, hasaba alnyşyny we hasabatlylygy ýöretmegiň ýeke-täk kadalaryny bellemek;
- gymmatly kagyzlar bazarynda amallary geçirmek boýunça hünärmenleriň hünär synagyny geçirmek;

- Döwlet gymmatly kagyzlary goýbermek we ýerlemek boýunça teklipleri işläp taýýarlamak, maliýe bazarlaryny, şol sanda gymmatly kagyrlar bazaryny guramak we gözegçilik etmek;
- Türkmenistanyň döwlet zaýomynyň goýberlişiniň we ýerlenişiniň şertlerini işläp taýýarlamak;
- Türkmenistanda auditorçylyk işiň hünär synagyny geçirmek we ygtyýarlylandyrmak baradaky Topara resminamalary taýýarlamak we onuň mejlislerini gurnamak;
- hünärmenleri-auditorlary hünär synagyndan geçirmek, ätiýaçlandyryş we bank işleri boýunça ýöriteleşdirilen synaglary geçirmek işleri;
- auditorçylyk işlerini geçirmek üçin ülnüleri we usuly gözükdirijileri işläp düzmek;
- auditorlaryň we auditor guramalarynyň işlerini hasaba almaklygy we olaryň işlerine seljerme geçirmekligi amala aşyrmak;
- auditorlaryň we auditor guramalarynyň işleriniň hiline gözegçilik etmek;
- auditorlyk hyzmatlarynyň bazaryny öwrenmek;
- Türkmenistanyň çäginde lotereýalary guramak we geçirmek (döwlet tarapyndan geçirilýäninden başga) işini ygtyýarlylandyrmak;

- Müdirliğin ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça raýatlaryň hatlaryna, tekliplerine we ýüz tutmalaryna seretmek.

Müdirliğin şu hukuklary bardyr:

- ✓ Ministrliğin bölümlerinden we müdirliklerinden hem-de onuň sebitlerdäki birliklerinden Müdirliğin üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin zerur bolan resminamalary, maglumatlary we beýleki materiallary almak;
- ✓ Türkmenistanyň Statistika baradaky döwlet komitetinden, Türkmenistanyň Merkezi bankyndan we ýurduň beýleki ministrliklerinden we pudak edaralaryndan Müdirliğin ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça statistiki hasabatlary, maglumatlary almak;
- ✓ maksatnamalaryň taslamalaryny we aýry-aýry maliýe meseleleriniň çözümlerini işläp taýýarlamak üçin Ministrliğin we onuň sebitlerdäki birlikleriniň, şeýle hem ýurduň beýleki ykdysady we maliýe edaralarynyň hem-de ylmy-barlag institutlarynyň hünärmenlerini çekmek;
- ✓ Müdirliğin ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça maslahatlary çagyrmak, Ministrliğin beýleki müdirlikleriniň we bölümleriniň we onuň sebitlerdäki birlikleriniň hünärmenlerini olara gatnaşmak üçin çekmek.

Müdirliğin borçlary:

- öz işini Türkmenistanyň kanunçylyk namalaryna, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklaryna we Düzgünnama berk laýyklykda alyp barmak;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan öz üstüne ýüklenen, Düzgünnama bilen düzgünleşdirilýän wezipeleriň ýerine ýetirilmegini üpjün etmek.

Ministre, onuň orunbasarlaryna, şeýle hem beýleki Müdirliklere we bölümlere berilýän materiallara Müdirliğin ýolbaşçylary tarapyndan gol çekilýär.

Müdirliğin işiniň guralyşy

Müdirlik Ministr tarapyndan tassyklanýan Maksatnamalar we meýilnamalar boýunça işleýär.

Müdirlige Ministr tarapyndan wezipä bellenen we wezipeden boşadylýan başlyk ýolbaşçylyk edýär.

Müdirliğin başlygy:

- ✓ Müdirliğin ähli işine ýolbaşçylyk edýär we Müdirliğin üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilişi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- ✓ Müdirliğin ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça Ministrliginiň ýolbaşçylarynyň tabşyryklarynyň bellenen möhletlerde ýokary hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär, şeýle hem Ministrliginiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen birlikde şol meseleler boýunça zerur bolan resminamalary taýýarlamaga gatnaşýar;

- ✓ Türkmenistanyň Prezidentiniň namalarynyň, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümleriniň we Ministrligiň ýolbaşçylarynyň tabşyryklarynyň öz wagtynda ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär;
- ✓ bellenen tertipde, Ministrligiň ýolbaşçylaryna Müdirlikde işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak, işgärleri höweslendirmek we düzgün-nyzam temmisini bermek barada teklipleri berýär;
- ✓ Müdirligiň işiniň guralyşyny, tärini we usullaryny gowulandyrmak, işgärleriň ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamyny berkitmek we işewürlük häsiýetini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri amala aşyrýar;
- ✓ Müdirlikde iş ýöredilişiniň çalt, takyk we dogry alnyp barylmagyny üpjün edýär.

Müdirligiň adyndan onuň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça ministrliklere, pudak edaralaryna, guramalara we kärhanalara, şol sanda sebitlerdäki birliklere iberilýän resminamalara gol çekmäge Ministriň ýa-da onuň buýrugy bilen bellenen Ministriň orunbasarynyň hukugy bardyr.

Müdirligiň gurluşy we işgär düzümi Ministrligiň wezipe sanawy bilen kesgitlenýär.

Müdirligiň Ministrligiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen argatnaşygy

Müdirlik Maliýe-ykdysady meseleleriň toplumlaýyn işlenip düzülmegini üpjün etmek üçin öz işini Ministrligiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen örän jebis

aragatnaşykda alyp barýar.

Müdirligiň Ministrligiň beýleki müdirlikler bilen özara gatnaşyklary:

- ätiýaçlandyryş guramalary we banklar tarapyndan býujetiň düzüliş meseleleri we onuň ýerine ýetirilişi boýunça, şeýle hem, bu edaralardan salgyt tölegleriniň gelip gowuşmagy boýunça maglumatlary - Döwlet býujeti müdirligine berýär;
- ätiýaçlandyryş bazaryny, gymmatly kagyzzar bazaryny kämilleşdirmek we ösdürmek meseleleri boýunça maglumatlary - Döwlet maliýesini jemleýji müdirligine berýär;
- Müdirligiň üstüne ýüklenen işleri ýerine ýetirmek üçin beýleki müdirliklerden we bölümlerden tehniki we beýleki kömekleri alýar.

14.Kompýuter tilsimatlary müdirligi

Müdirlik Ministrligiň düzümleriň birlihi bolup durýar.

Müdirlik öz işinde Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, Türkmenistanyň kanunlaryna, Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözümlerine, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklaryna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna.

Müdirligiň düzümine şu aşakdaky 2 bölüm girýär:

- Programma üpjünçiligi bölümi;
- Awtomatlaşdyryş we hasaplaýyş işleri bölümi.

Müdirliğin esasy maksatlary we wezipeleri şulardan ybaratdyr:

- häzirki zaman kompýuter tehnikasy serişdeleriniň we täze maglumat tehnologiýalarynyň binýadynda maglumatlary ýygnamagyň, işlemegiň, saklamagyň, geçirmegiň we bermegiň maglumat-hasaplaýyş ulgamyny ministrliğin gündelik işine ornaşdyrýar;
- ulanyşdaky programmalaýyn tehniki toplumlara gözegçilik we ideg edýär;
- programmalaýyn tehniki toplumlary we ulgamlary ulanmak we peýdalanmak meseleleri boýunça Ministrliğin hünärmenlerine geňeş we tejribe kömegini berýär;
- ministrliğin düzüminde bar bolan kompýuter enjamlaryň bökdençsiz işlemekleri üçin gerek bolan ätiýaçlyk şaýlary bilen üpjün edýär;
- kompýuterleşdirmek we informatika babatynda Türkmenistanyň Maliýe ministrligi üçin möhüm ähmiýeti bolan beýleki wezipeleri çözüär.

Müdirliğin düzümine girýän bölümleriň esasy işleri şulardan ybaratdyr:

- ministrliğin baş jaýyndaky aragatnaşyk toruny gurnamak we onuň bökdençsiz işlemegini ýola goýmak;
- ministrliğin sebitlerdäki bölümleriniň, müdirlikleriniň arasynda maglumatlaryň kabul edilişini ýa-da iberilşini çaltlandyrmak maksady bilen aragatnaşyk ulgamyny ýola goýmak;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylarynyň tabşyryklary boýunça dürli görnüşdäki tekst, tablisa,

grafika we beýleki işçi materiallaryň taýýarlanmagyny üpjün etmek;

- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň işgärlerine şahsy kompýuterlerde işlemek boýunça geňiş we tejribe kömegini bermek;
- programmalary ornaşdyrmak, olara gözegçilik etmek we iş ýagdaýynda saklamak boýunça işleri gurnamak;
- ministrligiň şahsy kompýuterleriniň gündelik işlemegini hem-de olarda oturdylan programma üpjünçilikleriň (rugsatsyz girişe we wiruslara garşy) howpsuzlygyny üpjün etmek;
- işlenip taýýarlanan maglumatlary neşire taýynlamak, çap etmek, köpeltmek we kitapça taýýarlamak.

Müdirliğin şulara hukuklary bar:

- Ministrligiň gurluş birliklerinden we onuň tabynlygyndaky guramalardan Müdirliğin üstüne yüklenen wezipeleri we borçlary ýerine ýetirmek üçin zerur bolan materiallary almaga;
- gerek bolan ýagdaýlarda, ministrlikleriň we pudak edaralarynyň, kärhanalaryň we guramalaryň, ylmy-barlag guramalarynyň hünärmenlerini, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň we onuň sebitlerdäki bölümleriniň işgärlerini öz işine çekmäge;
- kompýuter tilsimatynyň programma üpjünçilik meseleleri boýunça bellenen tertipde halkara guramalaryna ýüz tutmak barada teklipleri bermäge we halkara derejeli hünärmenleriň hyzmatlaryndan peýdalanmaga;
- daşary ýurtlarda geçirilýän hünär ýokarlandyryş

okuwlaryna we maslahatlara bellenen tertipde gatnaşmaga;

- Müdirliğin ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça dünýä tejribesini öwrenmek maksady bilen internet ulgamyndan we beýleki ylmy çeşmelerden peýdalanmaga.

3.2 Müdirlik şulara borçludur:

- kanunlara we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna, şeýle hem şu Düzgünnama berk laýyklykda iş alyp barmaga;
- öz işini Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirlikleriniň, bölümleriniň we sebitlerdäki bölümleriniň işi bilen utgaşdyrmaga;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan ýüklenen, şu Düzgünnamada görkezilen wezipeleri doly ýerine ýetirmäge;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylary tarapyndan berilýän tabşyryklary öz wagtynda we ýokary hilli ýerine ýetirmäge;
- hünärini ýokarlandyrmak okuwlaryny geçirmek arkaly, Müdirliğin we Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň sebitlerdäki bölümleriniň işgärleriniň hünär babatdaky bilim derejelerini çuňlaşdyrmak boýunça işleri guramaga;
- öz işiniň netijeleri hakyndaky maglumatlary Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylaryna bermäge;
- alynýan we ýaýradylmaga degişli däl maglumatlary aýan etmezlige.

Müdirliğin guralyşy

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministri

tarapyndan tassyklanylýan meýilnama boýunça işleýär.

Müdirlige ministr tarapyndan wezipä bellenilýän we boşadylýan başlyk ýolbaşçylyk edýär.

Müdirligiň başlygy:

- Müdirligiň işine ýolbaşçylyk edýär we müdirligiň üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilmegi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylarynyň Müdirligiň ygtyýarlygyna girýän tabşyryklarynyň bellenen möhletlerde oňat hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär, şeýle hem Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde zerur resminamalary hem-de maglumatlary taýýarlamaga gatnaşýar;
- Müdirligiň işgärleriniň borçlaryny hem-de jogapkärçilik derejesini kesgitleýär;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň, Türkmenistanyň Mejlisiniň we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözgütleriniň, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklarynyň hem-de kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň wagtynda ýerine ýetirilmegine gözegçilik edýär;
- Müdirlige işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak meseleleri boýunça teklipleri taýýarlaýar hem-de bellenen tertipde Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylaryna berýär;
- Müdirligiň işgärleriniň işini guramagy we iş usullaryny gowulandyrmak, ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamy pugtalandyrmak hem-de olaryň işewürlik hünär

derejesini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlaýar hem-de amala aşyrýar;

- Müdirlikde öz wagtynda, takyk we dogry iş ýöredilmegini üpjün edýär.
- Müdirliğin ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça beýleki ministrliklere, pudak edaralaryna, guramalara we kärhanalara iberilýän resminamalara Türkmenistanyň Maliýe ministri ýa-da onuň Müdirlige gözegçilik edýän orunbasary tarapyndan gol çekilýär.
- Müdirliğin düzümi we işgär sany Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň işgär sanawyna laýyklykda kesgitlenilýär.

Ministrliğin başga müdirlikleri (bölümleri) bilen aragatnaşygy

Maliýe-ykdysady meseleleriň toplumlaýyn işlenip düzülmegini üpjün etmek üçin öz işini Ministrliğin beýleki müdirlikleri, bölümleri we sebitlerdäki bölümleri bilen örän jebis aragatnaşykda alyp barýar.

Müdirliğin ministrliğin beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen özara gatnaşyklary onuň üstüne ýüklenen wezipelerden we borçlardan ugur almak bilen, Düzgünnama laýyklykda kesgitlenýär.

Ministrliğin beýleki müdirliklerinde we bölümlerinde kompýuter programma üpjünçiligine degişli ýüze çykyan näsazlyklary çözmäge ýardam berýär.

Müdirlik ministrliğin müdirliklerine we bölümlerine kompýuter tilsimatyna degişli tehniki maslahatlary berýär.

Müdirlik sebitler arasy guralan kompýuter aragatnaşyk ulgamy arkaly maglumatlaryň kabul edilmegini hem-de iberilmegini amala aşyrýar.

Ministrliğıň beýleki müdirliklerinden, bölümlerinden we sebitlerdäki bölümlerinden müdirliğıň üstüne ýüklenen işleri ýerine ýetirmek üçin tehniki we beýleki kömekleri alýar.

15. İş dolandyryş müdirliğı

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň gurluş birligi bolup durýar.

Müdirlik öz işinde Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, Türkmenistanyň kanunlaryna, Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözgütlerine, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklaryna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna hem-de özi baradaky Duzgünnama gollanýar.

Müdirliğıň düzümine şu aşakdaky bölümler girýär:

- Maddy-tehniki üpjünçilik bölümi;
- Umumy bölümi.

Müdirliğıň maksatlary:

- ✓ ministrliğıň merkezi diwanhanasynda hojalyk taýdan hyzmat etmegi, maddy-tehniki üpjünçiligi guramak we oňa ýolbaşçylyk etmek;
- ✓ umumy bölümiň işini ýola goýmak we oňa gözegçilik etmek;
- ✓ ulaghananyň işini ýola goýmak we oňa gözegçilik etmek;
- ✓ naharhananyň işine gözegçilik etmek;

- ✓ ministrliğin balansyndaky ýaşaýyş jaýlarynyň saklanyşyna we olara hyzmat edilişine gözegçilik etmek;
- ✓ sport zalynyň işini guramak we oňa gözegçilik etmek;
- ✓ ministrlige bölünip berlen hem-de ministrliğin müdirliklerine we beýleki birliklerine berkidilen meýdanlarda nahal oturtmagy, çäkleri arassalamagy guramak we olara gözegçilik etmek.

Müdirliğin esasy wezipeleri:

- Maddy-tehniki üpjünçilik bölümi boýunça:
- yşyklandyryşyň, ýyladyş, şemallandyrmak we hapa suwlary akdyrmak ulgamlarynyň netijeli işlemeklerini amala aşyrýar, bu ulgamlaryň ýagdaýynyň bellenen kadalara laýyk gelmegini üpjün etmek boýunça çäreler görýär;
- diwanhananyň işgärlerini mebel, hojalyk esbaplary bilen üpjün edýär;
- olaryň saklanyşyna gözegçilik edýar we öz wagtynda abatlamagyny amala aşyrýar;
- kanselýariýa harytlaryny, zerur bolan hojalyk materiallaryny almagy we bellenen tertipde saklamagy, olaryň sarp edilişiniň hasaba alnyşyny we hasabatlylygyny ýöretmegi guraýar;
- ministrliğin jaýyna ýanaşyk çäkleri abadanlaşdyrmak, bag ekmek we arassalamak, jaýyň ön tarapyny, girelgäni binagärlik-çeper bezemek boýunça işleri geçirýär;

- kiçi hyzmat edýän işgärleriň tam süpürijileriň, howly süpürijileriň, işçileriň işlerine ýolbaşçylygy we olaryň işiniň hiliniň ýokary bolmagyna gözegçiligi amala aşyrýar we iş otaglarynda (kabinetlerde), hajathanalarda, kömekçi hojalyk jaýlarda tertibi üpjün edýär;
- ministrliğiň geçirýän maslahatlaryna, mejlislerine, konferensiýalaryna, seminarlaryna we beýleki döwlet derejesindäki baýramçylyklar mynasybetli geçirilýän çärelere hojalyk taýdan hyzmat etmegi guramagy amala aşyrýar;
- ministrliğiň diwanhanasynyň kadaly işlemegi üçin zerur bolan haryt-maddy gymmatlyklary satyn alýar, olaryň saklanyşyny we goragyny amala aşyrýar;
- ministrlige edilen hyzmatlar üçin ähli hasaplaşyklary bellenen tertipde hasapçylyk bölüminiň üstünden resmileşdirýär;
- tehniki howpsuzlyk, önümçilik arassaçylygy we ýangyna garşy howpsuzlyk kadalaryny berjaý etmek bilen ammarlarda ähli ýükleýiş-düşüriş işlerini geçirmegi üpjün edýär;
- jaýyň goragyny üpjün edýär;
- ýaşayyş jaýlarynyň we olara ýanaşyk çäkleriň degişli tehniki we arassa ýagdaýda saklanyşyna gözegçilik edýär;
- ýaşayyş jaýlaryna hyzmat etmek boýunça işgärleri saýlap almagy üpjün edýär we olaryň wezipe borçlaryny ýerine ýetirişlerine gözegçiligi amala aşyrýar;

- hatardan çykan enjamlaryň öz wagtynda we ýokary hilli abatlanmagyny üpjün edýär;
- ulaglaryň ähli görnüşleri bilen, resminamalary bellenen tertipde resmileşdirmek arkaly, iberilýän zatlary we ýükleri öz wagtynda almagy we ugratmagy amala aşyrýar;
- ammar jaýlarynyň, enjamlaryň, esbaplaryň, telefonlaryň, hasaplaýyş we hat ýazýan maşynlaryň, sowadyjy enjamlarynyň we beýleki serişdeleriň bellenen tertipde abatlanmagyny üpjün edýär;
- degişli hasabatlary taýýarlaýar;
- bellenen tertipde haryt-maddy gymmatlyklary tükellemegi guraýar;
- zerur bolan halatlarynda gulluk işsaparlaryna gidýän işgärlere bilet satyn almak üçin "Türkmenhowaýollaryna" we Türkmenistanyň Demir ýol ministrliginiň hatlary resmileşdirýär

Umumy bölümi boýunça:

- ministrlige gelip gowuşýan ähli hat-habarlary kabul edýär we resmileşdirýär, olaryň öz wagtynda ýolbaşçylygyň garamagyna, şeýle-de, ministrliginiň düzüm bölümlerine ýerine ýetirmek we tanyşmak üçin berilmegini üpjün edýär;
- önümçilik işi boýunça Düzgünnamada bellenen tertipde ministrliginiň hat-habarlaryny ugradýar;
- ministrliginiň düzüm bölümleri bilen bilelikde işleriň sanawyny işläp düzýär, bölümlerden arhiw materiallaryny saklamak üçin kabul edip alýar;
- işleri döwlet arhiwine tabşyrmak üçin taýýarlaýar;

- ministrlikde önümçilik işini alyp barmak hakynda düzgünnamany işläp taýýarlamagy we ministrligiň merkezi diwanynyň işgärleriniň tanyşmagyny üpjün edýär;
- raýatlaryň hatlarynyň (arzalarynyň, teklipleriniň, şikaýatlarynyň) kabul edilmegini we olaryň hasaba alnyşyny amala aşyrýar, gelýänleriň kabul edilişini guraýar;
- resminamalaryň köpeldilmegini hasaba alýar;
- ministrlige işsaparyna ugradylanlaryň gelmeginiň we ugramagynyň bellige alynmagyny ýöredýär;
- fakslaryň, telegrammalaryň kabul edilişiniň we ugradylyşynyň berk hasaba alnyşyny alyp barýar.

Müdirligiň şulara hukugy bar:

- ✓ ministrligiň ýolbaşçylarynyň ýumushlaryny we tabşyryklaryny ýerine ýetirmek bilen baglanyşykly meseleleri taýýarlamaga ministrligiň bölümleriniň hünärmenlerini çekmek;
- ✓ iş dolandyryş müdirliginiň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça maslahatlar geçirmek;
- ✓ ministrligiň gurluş birliklerinden we ministrligiň tabynlygyndaky guramalaryndan İş dolandyryş müdirliginiň üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin zerur bolan materiallary almak;
- ✓ gerek bolan ýagdaýlarda, ministrlikleriň we pudak edaralarynyň, kärhanalaryň we guramalaryň, ylmy-barlag guramalarynyň hünärmenlerini, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň we onuň

sebitlerdäki bölümleriniň işgärlerini öz işine çekmäge.

Müdirlik şulara borçlydyr:

- ✓ kanunlara we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna, şeýle hem şu Düzgünnama berk laýyklykda iş alyp barmaga;
- ✓ öz işini Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirlikleriniň, bölümleriniň we sebitlerdäki bölümleriniň işi bilen utgaşdyrmaga;
- ✓ Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan ýüklenen, şu Düzgünnamada görkezilen wezipeleri doly ýerine ýetirmäge;
- ✓ Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylary tarapyndan berilýän tabşyryklary öz wagtynda we ýokary hilli ýerine ýetirmäge;
- ✓ öz işiniň netijeleri hakyndaky maglumatlary Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylaryna bermäge;
- ✓ alynýan we ýaýradylmaga degişli däl maglumatlary aýan etmezlige.

Müdirligiň guralyşy

Müdirlik Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan tassyklanylýan meýilnama boýunça işleýär.

Müdirlige Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan wezipä bellenilýän başlyk baştutanlyk edýär.

Müdirliğin başlygy:

- İş dolandyrysş müdirliginiň ähli işine ýolbaşçylyk edýär, Müdirliğin düzümine girýän bölümleri işini utgaşdyrýar, İş dolandyrysş müdirliginiň, onuň bölüminiň üstüne ýüklenen wezipeleriň we borçlaryň ýerine ýetirilişi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- İş dolandyrysş müdirliginiň işini gowulandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlaýar we amala aşyrýar, işgärleri saýlap almak, olary ýerli-ýerinde goýmak we terbiýelemek, olaryň işewürlik derejesini ýokarlandyrmak boýunça işleri guraýar;
- İş dolandyrysş müdirliginiň işgärleriniň öz wezipe borçlaryna hötde gelmegi arkaly onuň netijeli işlemegini guramagy üpjün edýär; Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylygynyň buýruklaryny, tabşyryklaryny ýerine ýetirmegi guraýar;
- esasy işleri meýilleşdirmegi we bellenen tertipde hasabatlary düzmegi guraýar;
- İş dolandyrysş müdirliginiň ähli işgärleriniň hökmany ýerine ýetirmeli görkezmelerini berýär, olaryň ýerine ýetirilişini barlaýar, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylygynyň buýruklaryny, tabşyryklaryny ýerine ýetirmegi guraýar;
- İş dolandyrysş müdirliginiň ministrligiň beýleki bölümleri bilen utgaşykly işlemegini üpjün edýär;
- müdirliğin işini kämilleşdirmek meseleleri boýunça, İş dolandyrysş müdirliginiň işgärlerini

wezipä bellemek we işden boşatmak, şeýle-de, işgärleri höweslendirmek we zähmet düzgün-nyzamyny bozanlygy üçin temmi bermek hakynda bellenen tertipde ministrliğin ýolbaşçylygyna çykýar;

- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylygy bilen ylalaşmagy talap etmeýän meseleler boýunça özbaşdak karar kabul edýär;
- Müdirligiň düzümine girýän bölümleriň işlerini utgaşdyrýar, Iş dolandyryş üdirliginiň we onuň bölümleriniň üstüne ýüklenen wezipeleriň we borçlaryň ýerine ýetirilmegine şahsy jogapkärçilik çekýär;
- Müdirligiň ygtyýarlylygyna girýän meseleler boýunça guramalarda we edaralarda wekilçilik edýär;
- Müdirligiň ygtyýarlylygyna girýän meseleler boýunça welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleri bilen özara gatnaşyklary utgaşdyrýar; Baş maliýe müdirlikleriniň ugurdaş bölümleriniň işini kämilleşdirmek boýunça ministrliğin ýolbaşçylygyna çykýar;
- ministrliğin ýolbaşçylygynyň tabşyryklaryny we ýumuşlaryny ýerine ýetirmek bilen bagly meseleleri taýýarlamak üçin Ministrliğin beýleki düzüm bölümleriniň hünärmenlerini bellenen tertipde işe çekýär;
- Müdirligiň we onuň işgärleriniň wezipe düzgünnamasyny işläp düzýär we ministriň tassyklamagyna taýýarlaýar;

- müdirliğin işini gowulandyrmak, onuň işgärleriniň ýerine ýetirijilik tertibini berkitmek we iş hünärini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp düzýär we amala aşyrýar;
- müdirliğin önümçilik işiniň gyssagly, takyk we dogry alnyp barlyşyny üpjün edýär;
- ýaşawyş jaýyna hyzmat etmek boýunça işgärleri saýlap alýar we olaryň wezipe borçlaryny ýerine ýetirişine gözegçilik edýär;
- Ministrliğin geçirýän maslahatlaryna, mejlislerine ylmy ýygnaklaryna hojalyk taýdan hyzmat etmegi guraýar;
- bölümleriň we müdirlikleriň hojalyk zerurlygy üçin berilýän materiallaryň, hat-ýazuw esbaplarynyň we beýleki serişdeleriň tygşytlý harçlanyşyna gözegçilik edýär;
- Müdirliğin işgärleriniň öz wezipe borçlaryny ýerine ýetirmekleri üçin olaryň jogapkärçilik derejesini kesgitleýär.
- 4.3.Müdirliğin bölümleriniň başlyklarynyň bu bölümleriň işine ýolbaşçylyk edişleri üçin jogapkärçilik derejesini kesgitleýär;
- Müdirlikde iş ýöredilişiniň çalt, takyk we dogry alnyp barylýmagyny üpjün edýär;
- Iş dolandyryş müdirliginiň başlygy öz wezipe borçlaryny ýokary hilli we päk ýürekli ýerine ýetirmelidir.

Iş dolandyryş müdirliginiň başlygy Müdirliginiň ygtyýarlylygynyň meseleleri boýunça Türkmenistanyň hereket edýän kadalaşdyryjy hukuk namalaryny hökman bilmelidir, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň

jemgyýetçilik-syýasy işlerine gatnaşmalydyr, bellenen gün tertibini (zähmet düzgün-nyzamyny) berjaý etmelidir, syýasy taýdan sowatly bolmalydyr.

Ministrliğin beýleki müdirlikleri, bölümleri we sebitlerdäki bölümleri bilen gatnaşyklary

Müdirliğin Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirlikleri we bölümleri, şeýle hem ministrlige tabynlykdaky Maliýe edaralary bilen özara gatnaşyklary Düzgünnama laýyklykda onuň üstüne ýüklenen wezipelerden we borçlardan ugur almak bilen kesgitlenýär.

Müdirliğiniň başlygynyň orunbasary:

- ✓ Müdirliğin başlygyna ýa-da Ministrliğin beýleki bölümleriniň haýyşy boýunça Iş dolandyrys müdirliğiniň ygtyýarlylygyna girýän meseleler boýunça maglumatlary, şeýle-de, anyk tabşyryklaryň ýerine ýetirilişi hakyndaky hasabatlary berýär;
- ✓ Müdirliğin işi hakynda bellenen hasabat senesinde maglumat tabşyrýar we ony Müdirliğin başlygyna hödürleýär, Ministrliğin ýolbaşçylygyna hödürlemek üçin Müdirliğin işi hakynda aýlyk hasabat taýýarlaýar;
- ✓ kiçi hyzmat ediji toparyň otaglary, naharhanany, hajathanany, sport zaly, daş-töweregi, kömekçi jaýlary arassa saklamakda, öz wezipelerini ýokary hilli ýerine ýetirmeklerine ýolbaşçylyk we üpjün edýär;
- ✓ Ministrlige edilen hyzmatlaryň ähli hasaplaşyklarynyň bellenen tertipde buhgalteriýada resmileşdirilmegine jogap berýär;

- ✓ naharhananyň, sport zalyň işleýşine we ol ýerdäki enjamalaryň we sport esbaplarynyň guratlygyna gözegçilik edýär;
- ✓ jemagat hyzmatlarynyň, şol sanda, yşyklandyryjylaryň, suw geçirijileriň, lagymlaryň, netijeli işlemegini üpjün etmek, bu ulgamlary talabalaýyk saklamak boýunça çäreleri kabul etmek;
- ✓ ministrliğin işgärlerini mebelleri, hojalyk inwentarlary bilen üpjün edýär, olaryň saklanyşyna gözegçilik edýär we öz wagtynda abatlanyşyny guramak;
- ✓ ministrlige ýanaşyk çäkleri abadanlaşdyrmaga, bag ekmäge, jaýyň girelgesiniň we ş.m. gowy bezelmegine ýolbaşçylyk edýär;
- ✓ ministrlige bölünip berlen we Müdirliklere berkidilen çäklere bag ekmegi, suwarmagy we idetmegi guraýar we gözegçilik edýär;
- ✓ ammanda ýüklemek we düşürmek işleriniň zähmeti goramak, tehniki howpsuzlyk we ýangyna garşy kadalaryň berjaý edilmegi bilen ýerine ýetirilmegini guraýar;
- ✓ otaglaryň, ammarlaryň, enjamlaryň, telefonlaryň gyssagly abatlanmagyny üpjün edýär;
- ✓ önümçiligiň arassaçylygynyň, howlynyň çäginin, jaýyň, otaglaryň we ministrliğin beýleki binalarynyň ýangyndan goramak ölçeglerine we kadalaryna laýyklygyny üpjün etmek;
- ✓ ýaşayyş jaýlaryň we oňa ýanaşyk çäkleriň arassaçylygyna we tehniki ýagdaýyna gözegçilik edýär;

- ✓ ministrliğin binalaryny we oňa ýanaşyk çäkleriň talabalaýyk goragyny üpjün etmek;
- ✓ bellenen kadalara laýyklykda, hasabatly düzýär;
- ✓ bellenen tertipde haryt-material gymmatlyklaryň tükelleýişini guraýar;
- ✓ Müdirligiň düzgünnamasynda bellenen onuň ygtyýarlylygynyň çäginde başga işleri amala aşyrýar.

Iş dolandyryş müdirliginiň başlygynyň orunbasary öz wezipe borçlaryny ýokary hilli we päk ýürekli ýerine ýetirmelidir.

Iş dolandyryş müdirliginiň başlygynyň orunbasary Müdirliginiň ygtyýarlylygynyň meseleleri boýunça Türkmenistanyň hereket edýän kadalaşdyryjy hukuk ykrarnamalaryny hökman bilmelidir, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň jemgyýetçilik-syýasy işlerine gatnaşmalydyr, bellenen gün tertibini (zähmet düzgün-nyzamyny) berjaý etmelidir, syýasy taýdan sowatly bolmalydyr.

Müdirliginiň baş hünärmeni:

- ✓ haryt-material gymmatlyklary, çig mallary, enjamlary, esbaplary, hat-ýazuw serişdelerini we ş.m. satyn almak üçin ýüztutmalary resmileşdirmek işlerini guraýar;
- ✓ bellenen kadalara laýyklykda, haryt-material gymmatlyklaryň saklanyşyny üpjün edýär;
- ✓ amardan haryt-material gymmatlyklaryň berlişini guraýar, žurnallarda ýa-da ammar hasaba alnyşynyň kartoçkasynda olaryň görnüşleri boýunça ilkinji girdeji-çykdajy

resminamalaryna degişli bellikleri geçirýär, olary jemleýär we hasabat düzýär;

- ✓ haryt-material gymmatlyklaryň hasaba alnyşyny, ammar amallarynyň resmileşdirilişiniň kadalaryny berjaý etmegi we ilkinji girdeji-çykdaýy resminamalarynyň hasaphana hasaba alyş we hasabat bölümine tabşyrylyşyny üpjün edýär;
- ✓ ammada ýüklemek we düşürmek işleriniň zähmeti goramak, tehnik howpsuzlyk we ýangyna garşy kadalaryň berjaý edilmegi bilen ýerine ýetirilmegini guraýar;
- ✓ haryt-material gymmatlyklaryň tükelleýişine we derňewlere gatnaşýar;
- ✓ zerur halatlarda ýetmezçilik, zaýalanyş we ş.m. ykraranmalary düzmeklige gatnaşýar;
- ✓ ministrliğin bölümlerine we müdirliklerine berilýän materiallaryň, hat-ýazuw esbaplarynyň we beýleki serişdeleriň tygşyly peýdalanylyşyna gözegçilik edýär;
- ✓ Iş dolandyryş müdirliginiň ygtyýarlylygynyň çäklerinde beýleki işleri amala aşyrýar.
- ✓ Iş dolandyryş müdirliginiň baş hünärmeni öz wezipe borçlaryny ýokary hilli we päk ýürekli ýerine ýetirmelidir.
- ✓ edara görnüşli we şahsy taraplaryň iş dolandyryş müdirliginiň ygtyýaryna girýän meseleler boýunça işler;
- ✓ Iş dolandyryş müdirliginde iş ýöretmek;
- ✓ kiçi hyzmat ediji toparyň otaglary, naharhanany, hajathanany, sport zaly, daş-töweregi, kömekçi

jaýlary arassa saklamakda, öz wezipelerini ýokary hilli ýerine ýetirmeklerine ýolbaşçylyk we üpjün edýär;

- ✓ naharhananyň, sport zalyň işleýşine we ol ýerdäki enjamalaryň we sport esbaplarynyň guratlygyna gözegçilik edýär;
- ✓ resmileşdirilen ýüztutmalara, sargytlara we beýleki resminamalara laýyklykda haryt-material gymmatlyklary (çig mallar, enjamlar, esbaplar, hat-ýazuw serişdeleri we ş.m.) satyn almak işlerini guraýar;
- ✓ awtoulaglar üçin ätiýaçlyk şaýlary, ýangyç-çalgy we beýleki tehniki materiallary satyn almak we üpjünçilik işlerini guraýar;
- ✓ ýaşayyş jaýlarynyň saklanyşyna we hyzmat edilişine gözegçilik edýär;
- ✓ ministrliгиň jaýynyň, onuň howlusynyň talabalaýyk goralmagyna gözegçilik edýär;
- ✓ rugsatnama berýän gullugyň işine gözegçilik edýär;

Iş dolandyryş müdirliginiň ygtyýarlylygynyň çäklerinde beýleki işleri amala aşyrýar.

Iş dolandyryş müdirliginiň baş hünärmeni öz wezipe borçlaryny ýokary hilli we päk ýürekli ýerine ýetirmelidir.

Iş dolandyryş müdirliginiň baş hünärmeni Müdirliginiň ygtyýarlylygynyň meseleleri boýunça Türkmenistanyň hereket edýän kadalaşdyryjy hukuk ykrarnamalaryny hökman bilmelidir, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň jemgyýetçilik-syýasy işlerine gatnaşmalydyr, bellenen gün tertibini (zähmet düzgün-

nyzamyny) berjaý etmelidir, syýasy taýdan sowatly bolmalydyr.

Müdirliginiň esasy hünärmeni:

- ✓ jemagat hyzmatlarynyň, şol sanda, yşyklandyryjylaryň, suw geçirijileriň, lagymlaryň, netijeli işlemegini üpjün etmek, bu ulgamalary talabalaýyk saklamak boýunça çäreleri kabul etmek;
- ✓ ministrligiň jaýyny güýz-gyş paslyna taýýarlamak. Munuň üçin ministrligiň ýyladyş ulgamynyň taýýarlygyny barlamak;
- ✓ zerur halatlarda mebelleriň, enjamalaryň, suw üpjünçilik ulgamynyň, yşyklandyryjylaryň, lagymlaryň abatlanyşyny guramak;
- ✓ tassyklanan ölçeglerde ministrligiň jaýynyň dermanlamak işlerini geçirmek;
- ✓ yşyklandyryjylaryň, ýel çekdirijileriň we beýleki durmuş enjamalarynyň ýagdaýyna gözegçilik etmek we olaryň bellenen ölçeglere laýyklygyny üpjün etmek çärelerini kabul etmek;
- ✓ önümçiligiň arassaçylygynyň, howlunyň çäginin, jaýyň, otaglaryň we ministrligiň beýleki binalarynyň ýangyndan goramak ölçeglerine we kadalaryna laýyklygyny üpjün etmek;
- ✓ ýangyna garşy çäreleriň we esbaplaryň gurat saklanmagyny üpjün etmek;
- ✓ elektrik energiýasy, gaz, suw we hapalary aýyrmak hyzmatlary boýunça degişli guramalar bilen şertnamalary baglaşýar;

- ✓ ministrliğıň howlusynyň çäklerinde we jaýynyň içinde gemrijileri we mör-möjekleri ýok etmek boýunça çäreleri ýerine ýetirmek;
- ✓ kiçi hyzmat ediji işgärleriň işini mehanizmleşdirmek boýunça çäreleri ýerine ýetirmek;

Iş dolandyryş müdirliginiň ygtyýarlylygynyň çäklerinde beýleki işleri amala aşyrýar.

Iş dolandyryş müdirliginiň esasy hünärmeni öz wezipe borçlaryny ýokary hilli we päk ýürekli ýerine ýetirmelidir.

Iş dolandyryş müdirliginiň baş hünärmeni Müdirliginiň ygtyýarlylygynyň meseleleri boýunça Türkmenistanyň hereket edýän kadalaşdyryjy hukuk ykrarnamalaryny hökman bilmelidir, Türkmenistanyň Maliýe ministrliğiniň jemgyýetçilik-syýasy işlerine gatnaşmalydyr, bellenen gün tertibini (zähmet düzgün-nyzamyny) berjaý etmelidir, syýasy taýdan sowatly bolmalydyr.

Umumy bölüminiň başlygy:

- bölümçäniň ähli işlerine ýolbaşçylyk edýär we bölümçäniň üstüne ýüklenen wezipeleriň talabalaýyk ýerine ýetirilmegi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär;
- bölümçäniň işini gowulandyrmak, onuň işgärleriniň ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamyny berkitmek we iş hünärini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp düzýär we amala aşyrýar;

- Türkmenistanyň Prezidentiniň kararlarynyň we buýruklarynyň, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýolbaşçylarynyň tabşyryklarynyň öz wagtynda ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär we bu barada bellenen tertipde hasabat düzýär;
- ministrlizde önümçilik işini alyp barmak hakynda düzgünnamany işläp taýýarlamagy we ministrligiň merkezi diwanynyň işgärleriniň tanyşmagyny üpjün edýär;
- raýatlaryň hatlarynyň (arzalarynyň, teklipleriniň, şikaýatlarynyň) kabul edilmegini we olaryň hasaba alnyşyny amala aşyrýar, gelýänleriň kabul edilişini guraýar;
- ministrlige işsaparyna ugradylanlaryň gelmeginiň we ugramagynyň bellige alynmagyny ýöredýär;
- fakslaryň, telegrammalaryň kabul edilişiniň we ugradylyşynyň berk hasaba alnyşyny alyp barýar.
- Türkmenistanyň kanunlaryny, Türkmenistanyň Prezidentiniň Permanlaryny, kararlaryny we buýruklaryny, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryny, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň buýruklaryny we çözügütlerini hem-de beýleki ministrlikleriň we pudaklaýyn dolandyryş edaralarynyň görkezmelerini, kadalaşdyryjy resminamalaryny, ylmy çeşmeleri, halkara tejribelerini öwrenmek arkaly öz hünär derejesini yzygiderli ýokarlandyrmaga;
- kompýuter tehnikaşynda işlemegi başarmaklyga;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginde bellenen zähmet düzgün-tertibini doly we gyşarnyksyz berjaý etmegi;

- Ministrlik tarapyndan işden daşgary geçirilýän jemgyýetçilik-syýasy çärelere (ýygnaqlara, ylmy-amaly basleşiklere, ýowarlara, sport çärelere we ş.m.) işjeň gatnaşmaga borçludyr.

Umumy bölüminiň ikinji derejeli hünärmeni:

- ministrliğin düzüm bölümleri bilen bilelikde işleriň sanawyny işläp düzýär, bölümlerden arhiw materiallaryny saklamak üçin kabul edip alýar;
- ministrliğin gurluş birliklerinde iş kagyzlarynyň dogry alynyp barlyşyna we saklanylşyna gözegçilik edýär, iş ýazgysynyň taýarlanşyna gatnaşýar, iş ýazgysynyň talabyna laýyklygynda kagyzlaryň doldyrylyşyny barlaýar.
- arhiwda ýerleşdirilişen resminamalaryň ylmy we tejribe gymmatlygyna seljerme geçirýär
- önümçilik işi boýunça Düzgünnamada bellenen tertipde ministrliğin hat-habarlaryny ugradýar;
- arhiwa kabul edilýän resminamalaryň düzgüne laýyk resmileşdirilmegini üpjün edýär;
- ministrliğin hemişe hereket edýän arhiw baradaky bilermen toparynyň işini guraýar, arhiwyň pasportyny düzýär;
- işleri döwlet arhiwine tabşyrmak üçin taýýarlaýar;
- Ministrliğin işgärlerine arhiw işi we iş dolanşygy barada maslahatlar berýär.

- bölümçäniň işgärleriniň wezipelerini öwrenýär we gerek mahaly bölümçäniň müdüriniň görkezmesi esasynda olaryň ýerine işlerini alyp barylýar;
- işler ýerine ýetirilýän wagtynda alnan we ýaýratmaga degişli däl maglumatlary aýan etmzlige;
- Türkmenistanyň kanunlaryny, Türkmenistanyň Prezidentiniň Permanlaryny, kararlaryny we buýruklaryny, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryny, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň buýruklaryny we çözügütlerini hem-de beýleki ministrlikleriň we pudaklaýyn dolandyryş edaralarynyň görkezmelerini, kadalaşdyryjy resminamalaryny, ylmy çeşmeleri, halkara tejribelerini öwrenmek arkaly öz hünär derejesini yzygiderli ýokarlandyrmaga;
- kompýuter tehnikaşynda işlemegi başarmaklyga;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginde bellenen zähmet düzgün-tertibini doly we gyşarnyksyz berjaý etmegi;
- Ministrlik tarapyndan işden daşgary geçirilýän jemgyýetçilik-syýasy çäreler (ýygnaqlara, ylmy-amaly basleşiklere, ýowarlara, sport çärelerine we ş.m.) işjeň gatnaşmaga borçludur.

Umumy bölüminiň hünärmeni:

- ✓ ministrlige gelip gowuşýan ähli hat-habarlary kabul edýär we resmileşdirýär, olaryň öz

wagtynda ýolbaşçylygyň garamagyna, şeýle-de, ministrligiň düzümlerine ýerine ýetirmek we tanyşmak üçin berilmegini üpjün edýär;

- ✓ Ministrlikde taýýarlanan hatlary we resminamalary hasaba alýar we Ministrliklere, iş dolandyryş edaralara we kärhanalara öz wagtynda ugradýar;
- ✓ bölümçäniň işgärleriniň wezipelerini öwrenýär we gerek mahaly bölümçäniň müdüriniň görkezmesi esasynda olaryň ýerine işlerini alyp barýar;
- ✓ işler ýerine ýetirilýän wagtynda alnan we ýaýratmaga degişli däl maglumatlary aýan etmzlige;
- ✓ Türkmenistanyň Prezidentiniň diwanyndan, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetinden, Türkmenistanyň Mejlisinden gelip gowuşýan hatlary we resminamalary kabul edýär we hasaba alýar;
- ✓ gelip gowşan hatlary we resminamalary wagtynda ministrligiň ýolbaşçylaryna we gurluş birliklerine tanyşmak we ýerine ýetirmek üçin ýetirýär;
- ✓ Ministrlikde taýýarlanan hatlary we resminamalary hasaba alýar we Türkmenistanyň Prezidentiniň diwanyna, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine we Türkmenistanyň Mejlisine öz wagtynda ugradýar
- ✓ bölümçäniň işgärleriniň wezipelerini öwrenýär we gerek mahaly bölümçäniň

- müdüriniň görkezmesi esasynda olaryň ýerine işlerini alyp barýar;
- ✓ işler ýerine ýetirilýän wagtynda alnan we ýaýratmaga degişli däl maglumatlary aýan etmezlige;
 - ✓ Türkmenistanyň kanunlaryny, Türkmenistanyň Prezidentiniň Permanlaryny, kararlaryny we buýruklaryny, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryny, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň buýruklaryny we çözgütlerini hem-de beýleki ministrlikleriň we pudaklaýyn dolandyryş edaralarynyň görkezmelerini, kadalaşdyryjy resminamalaryny, ylmy çeşmeleri, halkara tejribelerini öwrenmek arkaly öz hünär derejesini yzygiderli ýokarlandyrmaga;
 - ✓ kompýuter tehnikaşynda işlemegi başarmaklyga;
 - ✓ Türkmenistanyň Maliýe ministrliginde bellenen zähmet düzgün-tertibini doly we gyşarnyksyz berjaý etmegi;
 - ✓ Ministrlik tarapyndan işden daşgary geçirilýän jemgyýetçilik-syýasy çärelere (ýygnaklara, ylmy-amaly basleşiklere, ýowarlara, sport çärelerine we ş.m.) işjeň gatnaşmaga borçludyr.

Umumy bölüminiň hünärmeni (ýolbaşçylaryň kabulhanasynyň kätibi):

- ✓ Türkmenistanyň Prezidentiniň diwanyndan, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetinden,

Türkmenistanyň Mejlisinden gelip gowuşýan hatlary we resminamalary kabul edýär we hasaba alýar;

- ✓ ministrliğiň ýolbaşçylarynyň işini guramakda ýardam berýär we hyzmat edýär;
- ✓ Maslahatlaryň we ýygnaclaryň işini guramakda oňa gatnaşyjylary çagyryar we bellige alýar;
- ✓ Şahsy meseleler boýunça raýatlaryň kabul edilşini guraýar we hasaba alýar;
- ✓ Ýolbaşçynyň sereden kagyzlaryny, buýruklaryny, görkezmelerini wagtynda ministrliğiň düzüm birliklerine, jogapkär ýerine ýetirijilerine berýär we görkezilen wagtynda ýerine ýetirilmegini gözegçilikde saklaýar;
- ✓ Ýolbaşçynyň görkezmesi esasynda gerek bolan namalary taýarlaýar;
- ✓ Ýolbaşçynyň işini gerek bolan esbablar bilen üpjün edýär;
- ✓ bölümçäniň işgärleriniň wezipelerini öwrenýär we gerek mahaly bölümçäniň müdüriniň görkezmesi esasynda olaryň ýerine işlerini alyp barýar;
- ✓ işler ýerine ýetirilýän wagtynda alnan we ýaýratmaga degişli däl maglumatlary aýan etmezlige;
- ✓ Türkmenistanyň kanunlaryny, Türkmenistanyň Prezidentiniň Permanlaryny, kararlaryny we buýruklaryny, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryny, Türkmenistanyň Ministrler

Kabinetiniň buýruklaryny we çözümlerini hem-de beýleki ministrlikleriň we pudaklaýyn dolandyryş edaralarynyň görkezmelerini, kadalaşdyryjy resminamalaryny, ylmy çeşmeleri, halkara tejribelerini öwrenmek arkaly öz hünär derejesini yzygiderli ýokarlandyrmaga;

- ✓ kompýuter tehnikaşynda işlemegi başarmaklyga;
- ✓ Türkmenistanyň Maliýe ministrliginde bellenen zähmet düzgün-tertibini doly we gyşarnyksyz berjaý etmegi;
- ✓ Ministrlik tarapyndan işden daşgary geçirilýän jemgyýetçilik-syýasy çärelere (ýygnaklara, ylmy-amaly basleşiklere, ýowarlara, sport çärelerine we ş.m.) işjeň gatnaşmaga borçludyr.

Müdirliğin adyndan onuň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça ministrliklere, pudaklaýyn dolandyryş edaralaryna, guramalara we kärhanalara iberilýän resminamalara gol çekmäge Ministriň ýa-da Ministriň Müdirlige gözegçilik edýän orunbasarynyň hukugy bardyr.

Müdirliğin işgärleriniň beýleki wezipeli işgärleri baglaşylan zähmet ylalaşygyna laýyklykda Ministr tarapyndan wezipä bellenýär we wezipeden boşadylýar.

Müdirliğin başlygy, Müdirliğin işgärleriniň beýleki wezipeli işgärleri Ministrliğin içerki zähmet tertibiniň kadalaryny berjaý edýärler. Her bir işgär zähmet we önümçilik düzgün-nyzamynyň bozulandygy üçin şahsy jogapkärçilik çekýär.

Iş dolandyryş müdirliginiň düzümi we işgär birligi

Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň wezipe sanawy bilen kesgitlenýär.

16. Işgärleri taýýarlaýyş, ýörite işler we terjime bölümi

Bölüm Ministrliğin gurluş birlihi bolup durýar.

Bölüm öz işinde Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, Türkmenistanyň kanunlaryna, Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözügütlerine, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklaryna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna hem-de özi baradaky Duzgünnama gollanýar.

Bölüm Türkmenistanyň Maliýe ministri ta rapyndan tassyklanylýan meýilnama boýunça işleýär.

Bölüme Türkmenistanyň Maliýe ministri tarapyndan wezipä bellenilýän başlyk ýolbaşçylyk edýär.

Bölümiň başlygy:

- bölümiň işine ýolbaşçylyk edýär we bölümiň üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilmegi üçin jogapkärçilik çekýär;
- Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylarynyň bölümiň ygtyýarlygyna girýän tabşyryklarynyň bellenilen möhletlerde oňat hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär, şeýle hem Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň beýleki müdirlikleri we bölümleri bilen bilelikde zerur resminamalary hem-de maglumatlary taýýarlamaga gatnaşýar;

- bölümiň işgärleriniň borçlaryny hem-de jogapkärçilik derejesini kesgitleýär;
- Türkmenistanyň Prezidentiniň, Türkmenistanyň Mejlisiniň we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözgütleriniň, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklarynyň hem-de kadalaşdyryjy namalarynyň wagtynda ýerine ýetirilmegine gözegçilik edýär;
- ministrlige, şeýle hem bölüme işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak meseleleri boýunça teklipleri taýýarlaýar hem-de bellenen tertipde Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýolbaşçylaryna berýär;
- bölümiň işgärleriniň işini guramak we iş usullaryny gowulandyrmak, ýerine ýetirijilik düzgün-nyzamy pugtalandyrmak hem-de olaryň işewürlük hünär derejesini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlaýar hem-de amala aşyrýar;
- bölümde öz wagtynda, takyk we dogry iş ýöretmegi üpjün edýär.

Esasy maksatlary we wezipeleri:

- ✓ Türkmenistanyň Maliýe ministrliginde bellenen tertipde işgärleri taýýarlamagy, saýlap almagy we ýerli-ýerinde goýmagy, terbiýelemegi guraýar;
- ✓ ministrliginiň tabynlygyndaky guramalarda, welaýatlaryň, şäherleriň we etraplaryň Baş maliýe müdirliklerinde (bölümlerinde) bu işleriň ýagdaýyna gözegçilik edýär;

- bölümiň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça ministrlikleriň, pudaklaýyn dolandyryş edaralarynyň, kärhanalaryň, guramalaryň we raýatlaryň hatlaryna, tekliplerine we ýüz tutmalaryna seredýär;
- ✓ zähmet düzgün-nyzamynyň we içerki zähmet düzgün-tertibiniň kadalarynyň ýagdaýyna gözegçiligi guraýar;
 - ✓ bölümiň ýörite işler boýunça maksatlary we wezipesi aýratyn düzgünnama boýunça kesgitlenýär;
 - ✓ ministrligiň diwanyň talap edilýän derejeli we hünärli işgärler bilen üpjün edýär;
 - ✓ merkezi diwanyň işgärlerini işe bellemek, başga işe geçirmek we işden boşatmak, wezipe aýlyk haklaryny kesgitlemek, işgärleri höweslendirmek we düzgün-nyzamyň bozulandygy üçin temmi bermek meseleleri boýunça teklipleri we resminamalary taýýarlaýar we seredýär;
 - ✓ ýolbaşçy wezipelere çekmek üçin işgärleriň ätiýaçlygyny döretmek boýunça işleri geçirýär;
 - ✓ işgärleri ýerli-ýerinde goýmak, başga işe geçirmek boýunça arzalaryň we şikaýatlaryň seredilmegine gatnaşýar;
 - ✓ arz-şikaýatlaryň sebäplerini seljerýär we olary düzetmek boýunça teklipleri taýýarlaýar;
 - ✓ barlag-derňew müdirligi bilen bilelikde merkezi diwanyň we ministrligiň tabynlygyndaky guramalaryň barlag-derňew gullugynyň hünärmenleriniň hünär synagy boýunça işleri guraýar;
 - ✓ Türkmenistanyň Maliýe ministrliginde ministrligiň merkezi diwanyna, şeýle hem welaýatlaryň we

Aşgabat şäheriniň Baň maliýe müdirliklerine, etraplaryň we şäherleriň Maliýe bölümlerine işe hödürülenýän işgärler bilen söhbetdeşlik geçirmek üçin döredilen synag toparynyň işini gurnaýar;

- ✓ ministriň orunbasarlary, müdirlikleriň we bölümleriň başlyklary bilen bilelikde müdirlikleriň we bölümleriň, welaýatlaryň (şäherleriň we etraplaryň) Baň maliýe müdirlikleriniň (bölümleriniň) düzümine we olaryň işgärler sanawyna üýtgetmeler girizmek hakyndaky teklipleriň seredilmegine gatnaşýar we ministrligiň ýolbaşçylaryna degişli teklipleri taýýarlaýar;
- ✓ halkara merkezlerinde okuw geçmek üçin hünärmenleri saýlamak boýunça guramaçylyk işlerine gatnaşýar, okuwa iberilýän hünärmenleriň degişli resminamalaryny taýýarlaýar we resmileşdirýär;
- ✓ hereket edýän kadalara we düzgünnamalara laýyklykda şahsy düzümiň özbaşyna hasaba alnyşyny ýöredýär;
- ✓ şahsy işleri resmileşdirýär we alyp barýar, işgärler boýunça degişli hasabatlary we hasabatlylygy bellenen tertipde taýýarlaýar we teklipl edýär;
- ✓ zähmet depderçelerini resmileşdirýär, saklaýar we berýär, degişli ýazgylary öz wagtynda olara geçirýär;
- ✓ ýokarda durýan edaralaryň ýa-da işgärleriň haýyşy boýunça bar bolan resminamalaryň esasynda häzirki we önki zähmet işleri boýunça delilnamalary berýär;
- ✓ önki Döwlet plan komitetinde, Maliýe ministrliginde, Nyrhlar baradaky komitetde we Türkmenistanyň Ykdysadyýet we maliýe

ministriginde işlän işgärleriň zähmet işleri hakynda arhiw delilnamalaryny berýär;

- ✓ ministrigiň işgärleriniň gulluk iş saparlaryny resmileşdirýär;
- ✓ zähmet düzgün-nyzamynyň we içerki zähmet gün tertibiniň kadalarynyň ýagdaýyna gözegçiligi guraýar;
 - ministrigiň işgärleriniň zähmet rugsadynyň tertibini düzýär we onuň ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär;
- ✓ zähmet depderçesindeki ýazgylaryň esasynda zähmete ukypsyzlyk hatlary boýunça töleg geçirmek üçin işgäriň işlän döwri barada ýazgy goýýar;
- ✓ ministrigiň kärdeşler arkalaşygy guramasy bilen bilelikde pensiýa bellemek üçin zerur bolan resminamalaryň taýýarlanmagyny guraýar we olary durmuş üpjünçilik edaralaryna berýär;
- ✓ ministrigiň ýolbaşçylary we ministrigiň müdirlikleriniň we bölümleriniň başlyklary bilen bilelikde, onuň tabynlygyndaky guramalaryň işgärleriniň Türkmenistanyň Maliýe ministriniň buýrugy bilen bellenilýän we boşadylýan iş orunlarynyň sanawyna girýän wezipelere bellemegi, geçirilmegi we boşadylmagy bilen baglanyşykly materiallara we resminamalara seredýär;
- ✓ ministrigiň bölümlerinde, onuň tabynlygyndaky guramalarda işgärler bilen alnyp barylýan işleriň ýagdaýyny öwrenýär;
- ✓ ministrigiň tabynlygyndaky guramalaryň işgärler meselesinde olara usulýet we amal kömegini berýär;

- ✓ Türkmenistanyň ýokary okuw mekdepleriniň talyplarynyň ministrligiň merkezi diwanynda we welaýatlaryň (şäherleriň we etraplaryň) Baş maliýe müdirliklerinde (bölümlerinde) amaly okuw geçmegi boýunça işleri guraýar we olara gözegçilik edýär;
- ✓ döwlet meýletin saglyk ätiýaçlandyrmasy şertnamasyny baglaşmak boýunça işleri guraýar, resmileşdirýär we ätiýaçlyk saglygy goraýyş pasportyny berýär;
- ✓ saglygy goraýyş edaralaryna we etraplaryň, şäherleriň häkimliklerine şertnamalary baglaşmak boýunça zerur maglumatlary berýär;
- ✓ ministrligiň merkezi diwanynyň we onuň sanawyna girýän bölümleriň işgärlerine Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň şahsyýetnamasyny resmileşdirýär we berýär;
- ✓ ministrlizde taýýarlanýan buýruklaryň, gollanmalaryň, düzgünnamalaryň we hukuk häsiýetli beýleki namalaryň taslamasynyň kanunçylygyň talaplaryna laýyk bolmagyna gözegçilik edýär;
- ✓ hereket edýän kanunçylygyň bozulmagy bilen taýýarlanan hukuk namalarynyň üýtgedilmegi ýa-da ýatyrylmagy boýunça çäreleri görýär;
- ✓ ministrligiň işgärlerine temmi bermek we maddy jogapkärçilige çekmek hakyndaky teklipler boýunça netijenama berýär.
- ✓ türkmen dilinde taýýarlanan düzgünnamalaryň, gollanma we kadalaşdyryjy materillaryň öz wagtynda we ýokary hilli timarlanyşy bilen bagly işleri amala aşyrýar;

- ✓ gündelik hat-habarlaryň (hatlar, fakslar, telegrammalar, resmi çakylyklar, makalalar) rus we iňlis dillerinden türkmen diline terjime edilmegi bilen baglanyşykly işleri amala aşyýar.

Ministrliгиň beýleki müdirlikleri we bölümleri, onuň sebitlerdäki birlikleri bilen aragatnaşygy

Bölüm welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleri, etraplaryň we şäherleriň Maliýe bölümleri bilen işgärler meselesi boýunça örän jebis aragatnaşyk saklaýar.

Ministrliгиň Býujet edaralarynda işgär düzümi, düzgün-nyzamyny düzgünleşdiriş müdirliги, Harby, hukuk goraýjy edaralaryny we döwlet häkimiýet edaralaryny maliýeleşdiriş müdirliги bilen:

- ministrliгиň, welaýatlaryň (şäherleriň, etraplaryň) Baş maliýe müdirlikleriniň (bölümleriniň) düzümini we işgärler sanawyny tassyklamak;
- ministrliгиň işgärleriniň we welaýatlaryň (şäherleriň, etraplaryň) Baş maliýe müdirlikleriniň (bölümleriniň) başlyklarynyň wezipe aýlyklaryny bellemek;
- Ministrliгиň hasaphanasy bilen;
- ministrliгиň düzümini we işgärler sanawyny işläp taýýarlamak we tassyklamak;
- zähmet rugsatlary, gulluk iş saparlary we halkara merkezlerine okuwa ibermek;

- Üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin beýleki müdirliklerden we bölümlerden tehniki we beýleki kömekleri alýar.

17. Hasaphana

Hasaphana Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň düzüm birliги bolup durýar.

Müdirlik öz işinde Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, Türkmenistanyň kanunlaryna, Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna, Türkmenistanyň Mejlisiniň kararlaryna, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň kararlaryna, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň buýruklaryna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna hem-de özi baradaky Duzgünnama gollanýar.

Hasaphananyň esasy maksatlary we wezipeleri aşakdaky görkezilenlerden ybaratdyr.

Hasaphananyň maksatlary:

- Ministrliğin merkezi diwanynyň we sebitlerdäki bölümleriniň maliýe-hojalyk işiniň hasaba alnyşyny guramak;
- emlägiň saklanyşyna, pul serişdeleriniň we maddy gymmatlyklaryň dogry sarp edilişine, býujet we býujetden daşary serişdeleriň harçlanylyşynyň düzgüniniň berk berjaý edilişine gözegçiligi amala aşyrmak.

Hasaphananyň wezipeleri:

- çykdaýy sanawlarynyň maddalarynyň ýerine ýetirilmegini, esasy serişdeleriň, material-laryň,

ýangyç-çalgy ýag materiallarynyň, pul serişdeleriniň we ministrligiň beýleki gymmatlyklarynyň hasaba alnyşyny gurnaýar;

- Ministrligiň işgärleri bilen iş haky boýunça hasaplaşyklary gurnaýar;
- maliýe-hojalyk işiniň öz wagtynda we jemleýji hasaba alynmagyny üpjün edýär, ilkinji resminamalaryň we buhgalterlik ýazgylaryň esasynda dogry buhgalterlik hasabatyny we ministrligiň balansyny, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleri tarapyndan berlen çäryeklik we ýyllyk hasabatlylyk görnüşleriniň esasynda jemleýji balansy düzýär we ony bellenen möhletlerde degişli edaralara berýär;
- pul serişdeleriniň hereketi, salgytlaryň hasaplanyp ýazylmagy we olaryň döwlet býujetine geçirilmegi we beýleki tölegler bilen baglanyşykly amallaryň buhgalterlik hasaba alnyşyň hasaplarynda resminamalaýyn görkezilmegini üpjün edýär;
- pul serişdelerini, haryt-maddy gymmatlyklary tükellemegiň we hasaplaşyklaryň öz wagtynda geçirilmegine gözegçiligi amala aşyrýar, kem çykmalaryň we beýleki düzgün bozmalaryň we hyýanatçylykly peýdalanmalaryň önüni almak boýunça çäreler görýär;
- buhgalterlik hasaba alnyşyny we hasabatlylygy häzirki döwriň talaplaryna laýyk alyp barmak we kompýuterleşdirmek derejesini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri amala aşyrýar;
- kassa we hasaplaşyk düzgün-nyzamynyň berk berjaý edilmegini, bank edaralaryndan alnan

serişdeleriň maksada laýyk sarp edilmegini üpjün edýär;

- bellenen tertipde welaýatlaryň, şäherleriň we etraplaryň maliýe edaralarynyň meýilnamalaryna laýyklykda Harby, hukuk goraýjy edaralaryny we döwlet häkimiýet edaralaryny maliýeleşdiriş müdirliginiň geçirýän maliýeleşdirmegi açmak işlerine we onuň harçlanyşyny hasaba alnyşyna hem-de onuň dogry harçlanyşyna zerurlyk ýüze çykan ýagdaýynda bilelikde gözegçilik edýär;
- hasaphananyň borçlaryna degişli meseleler boýunça materiallary, kararlaryň, buýruklaryň taslamalaryny taýýarlamagy amala aşyrýar;
- buhgalterlik resminamalaryny saklamagy, resmileşdirmegi we olaryň bellenen tertipde arhiwe tabşyrylmagyny üpjün edýär.

Hasaphanaňyň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, kärhanalaryň, guramalaryň we raýatlaryň hatlaryna, tekliplerine we ýüz tutmalaryna seredyär.

Hasaphananyň hukuklary:

- ✓ özüne degişli meseleler boýunça hasaphananyň işlerini özbaşdak çözüär;
- ✓ hasaphananyň işgärleriniň arasynda borçlaryny we ýerine ýetirmeli işlerini paýlaýar, olaryň wezipe gollanmalaryny düzüp ministrligiň ýolbaşçylaryna tassyklamaga hödürleýär;
- ✓ hasaphananyň işgärleriň wezipesini ýokarlandyrmak, bir wezipeden başga wezipä geçirmek we sylaglamak, gerek bolan halatlarda

- temmi bermek barada ministrliğıň ýolbaşçylaryna tekliplilen çykyp bilýär;
- ✓ ministrliğıň ýolbaşçylary tarapyndan geçirilýän çäreleriň ählisine gatnaşmaga hukugy bardyr;
 - ✓ hasaphananyň işlerine degişli meseleler boýunça soraglar ýüze çykan ýagdaýynda edaralara, guramalara we kärhanalara, şäher we welaýat müdirliklerine hem-de raýatlara bellenen tertipde jogaplary ugratmaga we düşündiriş bermäge haky bardyr;
 - ✓ beýleki ministrlikleriň, pudak edaralarynyň we halkara guramalaryň buhgalteriýa hasaba alşy barada geçirýän çärelerine ministrliğıň adyndan gatnaşýar;
 - ✓ bellenen limitleriň çäginde ähli bank we karz amallaryny amala aşyrýar, pul serişdesiniň çäginde gol çekýär, hasaplaşyklary we töleg talaplary inkassa goýar, aksept we akkreditiw hasaplaşyklary amala aşyrýar, bankda hasaplaşyk hasabyny açmaga we ýapmaga hem-de olary ulanmaga, ynanç hatyny bermäge haky bardyr;
 - ✓ ähli kazyýet, arbitraž we beýleki döwlet we jemgyýetçilik edaralarynda hasaphananyň bähbitlerini goramak üçin özi ýa-da wekilçilik edýän işgäriniň üsti bilen amala aşyrýar;
 - ✓ gulluk tabşyryklaryny ýerine ýetirmek üçin hasaphananyň işgärlerini bellenen tertipde iş saparyna ugradýar.

Hasaphananyň borçlary:

- hasaphana Türkmenistanyň Kanunlary, kabul edilýän Permanlar, Kararlar we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalar boýunça düzülen degişli düzgünler esasynda buhgalteriýa hasaba alşyny ýöredýär;
- amala aşyrylýan amallaryň namalaryny kanuna laýyk, öz wagtynda, doly we dogry doldurylyşyna gözegçilik edýär;
- gelip gowuşýan pul serişdelerini, haryt-maddy gymmatlyklary we esasy serişdeleri doly hasaba almagy, şeýle hem olaryň hereketi bilen baglanyşykly işleriň buhgalteriýa taýdan hasaba almakda wagtynda beýan edilmegini;
- Türkmenistanyň Döwlet býujetine tölegleriň, döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyna tutumlaryň dogry hasaplanylmagyny hem-de öz wagtynda geçirilmegini, banklara karzlar boýunça bergileriň bellenen möhletlerde üzülmegini, serişdeleriň gaznalara we gollara geçirilmegini;
- Pul serişdeleriniň we haryt-maddy gymmatlyklaryň kem çykmagy hem-de ogurlanmagy boýunça materiallaryň resmileşdirilmegi baradaky ýüridik gulluklaryň işine gatnaşmagy hem-de degişli bolan halatlarda bu materiallaryň hukuk goraýjy edaralara berlişine gözegçilik etmegi, hukuk gulluklary bolmadyk mahaly bolsa gönüden göni şu işleri amala aşyrmagy;
- ýyllyk çykadajylaryň sanawyny (smeta) we beýleki hasaphana degişli maliýe-ykdysady

resminamalary düzüp taýýarlaýar hem-de olary degişli edaralara tabşyrýar;

- tassyklanan býujet çykdaýylarynyň sanawy esasynda hem-de olara bellenen tertipde girizilen üýtgetmeleri göz önünde tutmak bilen açylýan karzlaryň niýetlenen maksatlar üçin dogry ulanylyşyna we serişdeleriň tygşytlanylyşyna gözegçilik edýär;
- ministrliгиň şäher we welaýat müdirlikleriniň öz wagtynda maliýeleşdirilmegine hem-de olarda buhgalteriýa hasaba alnyşynyň gurnalyşyna gözegçilik edýär;
- ministrliгиň şäher we welaýat müdirliklerinden bellenen tertipde we möhletlerde çärýeklik we ýyllyk hasabatlary kabul etmeklik, barlamaklyk we jemlemeklik boýunça işleri gurnaýar;
- takyk ilkinji namalar we degişli buhgalteriýa ýazgylary esasynda buhgalteriýa hasabatlaryny düzýär we olary bellenen möhletlerde, öz wagtynda degişli edaralara tabşyrýar;
- kassa meýilnamasyny ýöredýär we zähmet haky baradaky tassyknamalary düzýär;
- açylan karzlaryň we çykdaýylaryň hasabyny ýöredýär;
- iş haky gorunyň dogry harçlanylyşyna, wezipe aýlyk iş haklarynyň bellenişine, wezipe, maliýe we kassa düzgün-nyzamanyň berk berjaý edilişine;
- özbaşdak ýa-da ministrliгиň müdirlikleri, bölümleri bilen bilelikde düzülen toparyň düzüminde şäher we welaýat müdirlikleriniň

maliýe-hojalyk ýagdaýyna derňew-barlag işlerini geçirýär;

- bellenilen möhletlerde ministrliğin ýolbaşçylaryna hasaphananyň hasabat döwründe ýerine ýetiren işleri barada we geljek ýylda ýerine ýetiriljek işleriň meýilnamasy barada maglumatlary hödürleýär;
- debitorlyk we kreditorlyk bergileriniň wagtynda tutulyp alynmagyna hem-de üzülmegine, töleg düzgün-nyzamynyň berjaý edilişine;
- kem çykmalaryň, debitorlyk bergileriň we beýleki ýitgileriň buhgalteriýa balanslaryndan hasapdan çykarylmalynyň kanunylygyna;
- bank, kassa we beýleki maliýe-hojalyk amallary baradaky düzgünleri berjaý edýär we olar baradaky maglumatlaryň gizlinligini üpjün edýär;
- hasaphananyň resmi kagyzlarynyň abat saklanylmagyny, olaryň resmileşdirilmegini we bellenilen tertipde arhiwe berilmegini;
- ministriň we beýleki degişli ýolbaşçylarynyň tabşyryklaryny ýerine ýetirmek Baş buhgalter üçin hökmanydyr.

Baş buhgalter hasaphananyň işine umumy ýolbaşçylyk etmekden başga-da, işgärleriň öndürijilikli işlemekleri üçin mümkinçilik döredýär we işde tertip-düzgüne, tehniki we ýangyn howpsuzlygyna gözegçilik edýär.

Zähmet dynç alyş dowründe ýa-da beýleki sebäplere görä Baş buhgalterniň ýok wagtynda, onüň işlerini

hasaphananyň ýagdaýyny doly bilýän, tejribeli, onuň işini ýerine ýetirip bilýän Baş buhgalternyň orunbasarynyň ýa-da hünärmeniň üstüne ýüklenýär.

Hasaphananyň guralyşy

Hasaphana Ministr tarapyndan tassyklanan Maksatnamalar we meýilnamalar boýunça işleýär.

Hasaphanaň düzümi:

- Baş buhgalter – 1 sany;
- Baş buhgalternyň orunbasary – 1 sany;
- Baş hünärmen – 2 sany.

Hasaphanaň işine Türkmenistanyň Maliýe ministriň tarapyndan buýruk bilen wezipä belleniýän we boşadylýan Baş buhgalter baştutanlyk edýär.

Baş buhgalter:

- ✓ Türkmenistanyň Kanunlary, kabul edilýän Permanlar, Kararlar we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalar boýunça düzülen degişli düzgünler esasynda buhgalteriýa hasaba alşyny ýöredýär;
- ✓ Hasaphanaň ähli işine ýolbaşçylyk edýär we hasaphananyň üstüne ýüklenen wezipeleriň ýerine ýetirilmegi üçin şahsy jogapkärçilik çekýär, ministrligiň ýolbaşçylygynyň hasaphanaň ygtyýarlygyna girýän meseleler boýunça tabşyryklarynyň bellenen möhletlerde ýokary hilli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär;
- ✓ Ministrligiň şäher we welaýat müdirlikleriniň öz wagtynda maliýeleşdirilmegine hem-de

olarda buhgalteriýa hasaba alnyşynyň gurnalyşyna gözegçilik edýär;

- ✓ Ministrliğin şäher we welaýat müdirliklerinden bellenen tertipde we möhletlerde çäýeklik we ýyllyk hasabatlary kabul etmeklik, barlamaklyk we jemlemeklik boýunça işleri gurnaýar;
- ✓ Bellenilen möhletlerde ministrliğin ýolbaşçylaryna hasaphananyň hasabat döwründe ýerine ýetiren işleri barada we geljek ýylda ýerine ýetiriljek işleriň meýilnamasy barada maglumatlary hödürleýär;
- ✓ Hasaphanada işgärleri seçip almak we ýerli-ýerinde goýmak meseleleri boýunça, höweslendirmek we düzgün-nyzam temmisini bermek barada teklpleri taýýarlaýar we bellenen tertipde ministrliğin ýolbaşçylygyna berýär.

Hasaphanaň işgärleriniň arasynda borçlary paýlamak Baş buhgalter tarapyndan geçirilýär.

Hasaphananyň ygtyýarlygyna degişli meseleler boýunça beýleki ministrliklere, pudak edaralaryna, guramalara we kärhanalara iberilýän resminamalara Türkmenistanyň Maliýe ministri ýa-da onuň Buhgalteriýa gözegçilik edýän orunbasary tarapyndan gol çekilýär.

Hasaphanaň düzümi we işgär sany Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň wezipe sanawy bilen kesgitlenýär.

Ministrliğin başga müdirlikleri we bölümleri bilen aragatnaşygy

Maliýe-ykdysady meseleleriň toplumlaýyn işlenip düzülmegini üpjün etmek üçin öz işini Ministrliğin beýleki müdirlikleri, bölümleri we sebitlerdäki bölümleri bilen örän jebis aragatnaşykda alyp barýar.

Ministrliğin tabynlygyndaky guramalara Hasaphana şu aşakdakylary berýär:

- ✓ işde gollanmak üçin ministrlik boýunça buýruklary, düzgünnamalary;
- ✓ hasaphananyň işine degişli meseleler boýunça düşündirişleri;
- Şulary alýar:
 - ✓ tassyklanan buhgalterlik we statistik hasabatlary;
 - ✓ ministrliğin ýolbaşçylygyna resminamalary taýýarlamak üçin zerur bolan maglumatlary, güwänamalary, aýdyňlaşdyrmalary.

Gazna müdirligine şu aşakdakylary berýär:

- ✓ açylan karzlaryň, kassa çykdaýylarynyň we çykdaýy sanaw maddalary býujet
- ✓ serişdeleriň galyndylarynyň çärýekleýin tassyknamasyny;
- ✓ bankdan nagt pul almak üçin her çärýekde kassa ýüztutmasyny, dogry resmileşdirilen töleg resminalaryny we çekleri;

Şulary alýar:

- ministrliğin gaznaçylyk hasaby boýunça her günki göçürmeleri we olara degişli tassyklaýjy töleg resminalaryny;

- ministrliğin diwany we tabynlykdaky guramalar boýunça býujet serişdeleriniň gelşiniň, geçirilşiniň, sarp edilişiniň hereketi we galyndysy boýunça aýlyk balansy.

Harby, hukuk goraýjy edaralaryny we döwlet häkimiýet edaralaryny maliýeleşdiriş müdirligine şu aşakdakylary berýär:

- ✓ welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleri boýunça zerur bolan hasabat maglumatlaryny;

Şulary alýar:

- ✓ welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Baş maliýe müdirlikleriniň her ýylky çykdaýj sanawlaryny we bellenen tertipde çykdaýj sanawlary boýunça maliýeleşdirilişi barada maglumatlary;
- ✓ çärýekleýin we ýyllyk hasabatlar döwründe çykdaýj maddalary boýunça açylan karzlaryň deňeşdirilip barlanyşy baradaky resminamalary.

Býujet edaralarynda işgär düzümi, düzgün-nyzamyny düzgünleşdiriş müdirligine şu aşakdakylary berýär:

- ✓ ministrliğin diwanynyň wezipe sanawy baradaky maglumatlary;

Şulary alýar:

- zähmet we iş haky;
- tassyklanan iş haky goruny.

Işgärleri taýýarlaýyş, ýörite işler we terjime bölümüne şu aşakdakylary berýär:

- hasaphananyň işgärlerinin zähmet rugsadynyň wagt tertibini;
- ýolbaşçylyk üçin buýrukларыň, görkezmeleriniň, maglumatларыň taslamalaryny taýýarlamak üçin öz üstüne ýüklenen wezipeler boýunça materiallary we talap edilmegi boýunça beýleki maglumatlary;
- zähmet depderçeleriniň we olaryň içlikleriniň blanklaryny;

Şulary alýar:

- ✓ şahsy düzüm boýunça buýrukларыň nusgalaryny;
- ✓ zähmet depderçelerini we olaryň içliklerini almak üçin resminamalary;
- ✓ hasaphananyň işi üçin zerur bolan beýleki maglumatlary.

Iş dolandyryş müdirligine şu aşakdakylary berýär:

- müdirligiň işi üçin zerur bolan resminamalary, ynanç hatlaryny, tölenen hasaplary we beýleki maglumatlary;

Şulary alýar:

- ministrliгиň hojalyk işi boýunça ylalaşyklary;
- her aýda ýangyç-çalgы ýag materialларыnyň alnandygy we hasapdan öçürilendigi barada hasabaty;
- her aýda berlen kanselýariýa harytlary we beýleki gymmatlyklar barada hasabaty;
- esasy serişdeleri, gymmaty pes we çalt zaýаланýan zatlary we materiallary hasapdan öçürmek baradaky ykrar hatlaryny;
- esasy serişdeleriň we maddy gymmatlyklaryň alnandygy we olaryň hereketi baradaky maglumatlary;

- hojalyk ylalaşyklary boýunça ýerine ýetirilen işleriň tölegini geçirmek üçin berlen pul möçberleriniň deňeşdirme resminamasyny, hasaplary we beýleki hasaplaşyk resminamalary;

- hasaphananyň işi üçin beýleki maglumatlary.

Ministrligiň ähli müdirliklerine we bölümlerine:

Şu aşakdakylary berýär:

- talap edilmegi boýunça iş haky baradaky güwänamalary;

Şulary alýar:

- iş wagtynyň hasaba alynýan tabelini;
- hasabaty berilmeli pul möçberlerini üzmek baradaky hasabatlary;
- hasaphananyň işi üçin beýleki maglumatlary.

§4.3. Salgyt gulluklarynyň hukugy we borjy

Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugy ýerine ýetiriji häkimiýetiň döwletiň salgyt syýasatyny durmuşa geçirýän, salgyt salmak işini düzgünleşdirýän we dolandyryýan edaradyr.

Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugy we onuň ýerli edaralary-welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň, etraplaryň, şäherlerdäki etraplaryň, şäherleriň döwlet salgyt gulluklary Türkmenistanyň salgyt gullugy edaralarynyň bir bitewi ulgamyny emele getirýär.

Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugy we onuň ýerli edaralary öz işini döwlet häkimiýetiniň we dolandyryşynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýetiň we ýerli öz-özüňi dolandyryşyň beýleki edaralary bilen özara

arkalaşykly amala aşyrýar.

Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugy öz işinde Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, „Salgytlar hakynda“ Türkmenistanyň Bitewi Kanunyna, kanunlara, Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözügütlerine, şeýle hem özi hakyndaky Düzgünnama esaslanýar.

Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugynyň Içerki tertipnamasy bar, ol gullugyň başlygy tarapyndan tassyklanylýar.

Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugy Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine tabyndyr.

Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugynyň wezipeleri şulardan ybarat:

- ✓ salgyt töleýjileriň (salgyt ýumuşçylarynyň) doly hem-de wagtynda hasabyny ýöretmegi üpjün etmekden, Döwlet salgyt sanawyny ýöretmekden;

- ✓ salgyt salynmaga degişlileriň salgyt babatda hasabynyň ýöredilmeginiň tertibini bellemekden;

- ✓ salgytlaryň hem-de Türkmenistanyň Döwlet býujetine we döwlet gaznalaryna beýleki hökmany tölegleriň Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda dogry hasaplanylmagyny, doly hem-de wagtynda tölenilmegini guramakdan we bu işe gözegçilik etmekden;

- ✓ salgyt barlaglarynyň geçirilmegini guramakdan;

- ✓ gowşan salgytlaryň we Türkmenistanyň Döwlet býujetine beýleki hökmany tölegleriň hasabynyň ýöredilmegini guramakdan we üpjün etmekden;

- ✓ Türkmenistanyň salgyt kanunçylygynyň ýerine ýetirilmegi boýunça maglumatary toplamakdan we

seljermekden, ony kämilleşdirmek boýunça teklipleri taýýarlamakdan;

✓ gullygyň ygtyýarlyklaryna degişli edilen meseleler boýunça usulyýet görkezmelerini we gollanmalaryny neşir etmekden, salgytlary hasaplamak we ýerine ýetirmek bilen baglanyşykly salgyt beýannamalarynyň, hasabatlarynyň we beýleki resminamalaryň nusgalaryny bellemekden;

✓ salgytlar, maliýe jerimleri we puşmana pullary boýunça töletdirilmegi barada umyt ýok diýlip ykrar edilen bergileri bellenen tertipde hasapdan öwürmekden;

✓ salgyt gullugynyň edaralarynyň ygtyýarlyklaryna degişli meseleler boýunça şahsy adamlaryň we edara görnüşindäki taraplaryň arzalaryna we ýüztutmalaryna bellenen tertipde garamakdan;

✓ gullugyň ýerli edaralarynyň işini barlamakdan, kemçilikleri we tertip bozulmalary aradan aýyrmak boýunça çäreleri görmekden;

✓ gullugyň ýerli edaralarynyň çözgütlerini ýatyrmakdan ýa-da olaryň hereketini wagtlaýyn duruzmakdan;

✓ degişli ýyl üçin Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamalaryny işläp taýýarlamaga gatnaşmakdan;

✓ salgyt salmagyň meseleleri boýunça döwletara şertnamalarynyň taslamalaryny taýýarlamaga gatnaşmakdan;

✓ beýleki döwletleriň salgyt edaralary bilen arkalaşykly hyzmatdaşlygy guramakdan;

✓ gullugyň ýerli edaralarynyň işini kompýuterleşdirilmegi guramakdan;

✓ salgyt gullugynyň edaralarynda iş ýöredijiligiň tertibini bellemekden;

✓ gullugyň ýerli edaralaryny bellenen tertipde döretmekden, üýtgedip guramakdan we ýapmakdan;

✓ şahsy adamlary hususy telekeçiler hökmünde döwlet tarapyn-dan hasaba almagy guramakdan;

Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda beýleki wezipeleri amala aşyrmakdan.

Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugy özüniň welaýat-lardaky, şäherlerdäki we etraplardaky ýerli edaralarynyň işini guraýar we oňa ýolbaşçylyk edýär.

Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugynyň ýerli edaralary öz üstlerine ýüklenilen wezipelere laýyklykda şu işleri ýerine ýetirýärler:

✓ bellenen salgytlaryň we beýleki hökmany tölegleriň Türkmenistanyň Döwlet býujetine tölenilmegini üpjün etmek boýunça işi, şeýle hem gowşan salgytlaryň we tölegleriň hasabyny ýörite amala aşyrýar;

✓ salgyt töleýjileriň (salgyt ýumuşçylarynyň) hasabyny ýöretmegi bellenen tertipde alyp barýar;

✓ salgytlary, puşmana pullaryny we maliýe jerimelerini, bellenen halatlarda bolsa olary döwlet gaznalaryna hem tölemek boýunça borçlaryň ýerine ýetirilegini üpjün etmek çärelerini görýär;

✓ salgyt barlaglaryny geçirýär;

✓ öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde Türkmenistanyň salgyt kanunçylygynyň berjaý edilişine, salgytlaryň we beýleki hökmany tölegleriň Türkmenistanyň Döwlet býujetine we döwlet gaznalaryna, raýatlaryň pensiýa ätiýaçlandyrma gatançlarynyň dogry hasaplanyl-magyna, doly hem-de wagtynda tölenilmegine gözegçilik edýär;

✓ öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde salgyt salynmaga degişlileriň buhgalteriýa hasaba alnyşyny we salgyt taýdan

hasabyny ýöretmegi alyp barşynyň dogrulugyna gözegçilik edýär;

✓ salgyt kanunçylygyny, şeýle hem oňa laýyklykda kabul edilen kadalaşdyryjy hukuk namalaryny ulanmagy düşündirmek boýunça iş geçirýär, salgyt töleýjilere (salgyt ýumuşçylaryna) alynýan salgytlar hakynda habar berýär, salgyt töleýjilere (salgyt ýumuşçylaryna) bellenen hasabatlylygyň nusgalary hakynda maglumat berýär, hasabatlylyk nusgalaryny doldurmagyň tertibini, salgytlary hasaplamagyň we tölemegiň tertibini düşündirýär, beýleki zerur maglumatlary salgyt töleýjileriň (salgyt ýumuşçylarynyň) dykgatyna ýetirýär;

✓ Türkmenistanyň salgyt kanunçylygynda göz önünde tutulan halatlarda salgyt töleýjä (salgyt ýumuşçysyna) salgyt habarnamasyny berýär;

✓ Türkmenistanyň salgyt kanunçylygy bozulan halatda Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen maliýe jerimelerini ulanýar;

✓ edara ediş hukuk bozulmalary hakyndaky işlere Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda garaýar we olar boýunça çözümleri kabul edýär;

✓ salgytlaryň, şeýle hem puşmana pullarynyň, maliýe jerime-leriniň we Türkmenistanyň Döwlet býujetine beýleki hökmany tölegleriň artykmaç hasaplanýan ýa-da artykmaç töletdirilen möçberleriniň bellenen tertipde yzyna gaýtarylmagyny ýa-da hasaba alynmagyny, bellenen halatlarda bolsa hasapdan oçüril-megini üpjün edýär;

✓ öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde Türkmenistanyň salgyt kanunçylygyny kämilleşdirmek, salgyt görnüşinde gowuşýan serişdler barada meýilnamalary düzmek hem-de

öz ygtyýarlyklaryna degişli beýleki meseleler boýunça teklipleri taýýarlaýar;

✓ Türkmenistanyň salgyt kanunçylygyny ulanmagyň tejribesini umumylaşdyrýar, hasabat we döwlet hasabatynyň maglumatlaryny, salgyt barlaglarynyň netijelerini seljerýär;

✓ Türkmenistanyň salgyt kanunçylygynyň berjaý edilişine gözegçilik boýunça çäreleriň hukuk goraýjy we beýleki gözegçilik edaralary bilen bileleikde geçirilmegini utgaşdyrýar;

✓ ilata alkogolly önümleriň satylyşyna hukuk goraýjy we beýleki gözegçilik edaralary bilelikde gözegçilik çärelerini geçirýär;

✓ girdejiilere we emläge iki gezek salgyt salynmagynyň önüni almak hakyndaky döwletara ylalaşyklarynyň talaplarynyň, şeýle hem gytaklaýyn salgytlar baradaky taraplaryň ýerine ýetirilmegini amala aşyrýar;

✓ degişli ýyl üçin Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň taslamalaryny taýýarlamaga gatnaşýar;

✓ gözegçilik-kassa abzallaryny hasaba almagy hem-de olaryň ulanylyşyna gözegçiligi bellenilen tertipde amala aşyrýar;

✓ işiň aýry-aýry görnüşlerine ygtyýarlandyrmak babatda kanunçylygyň berjaý edilişine öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde gözegçilik edýär;

✓ Türkmenistanyň kanunçylygynyň ýüze çykarylan bozulmalary hakynda maglumatlary degişli ýerne ýetiriji hakimiýet edaralaryna, hukuk goraýjy we gözegçilik edaralaryna berýär;

✓ nyrhlar baradaky döwlet düzgün-nyzamynyň bozulmagy, işiň aýry-aýry görnüşlerine ygtyýarlandyrmak

babatdaky bozulmalar üçin jerimeleriň, şeýle hem töletdirilmegine gözegçilik etmek salgyt gullugynyň edaralarynyň üstüne ýüklenilen jerime çäreleriniň beýleki görnüşleriniň ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär;

✓ bahasy tölenilmän elden alnan, eýesiz hömünde hem-de miras hukugy boýunça döwletiň haýryna geçirilen emlägiň, şeýle hem mirasdüşerleri ýok hökmünde gazna geçen emlägiň hem-de hazynalaryň öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde hasabyny ýöredýär, olara nyrh kesýär, olary saklaýar hem-de ýerleýär;

✓ Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan halatlarda we tertipde kärhanalar, edaralar, guramalar we raýatlar barada kazyýetlere hak isleglerini bildirýär.

Salgyt gullugy edaralarynyň wezipeli adamlarynyň we gullukçylarynyň şulara hukugy bardyr:

➤ salgytlary hasalamak we tölemek üçin esas bolup hyzmat edýän resmi namalary we bellenen tertipde tassyklanylýan nusgalar boýunça beýleki maglumatlary, şeýle salgytlaryň, maliýe jerime-leriniň we puşmana pullarynyň dogry hasaplanylýandygyny hem-de wagtynda tölenildegini tassyklaýan nusgalar boýunça beýleki maglumatlary, şeýle hem salgytlaryň, maliýe jerimeleriniň we puşmana pullarynyň dogry hasaplanylýandygyny hem-de wagtynda tölenilen-digini tassyklaýan düşündirişleri we resminamalary salgyt tölejiden (salgyt ýumuşçysyndan) we beýleki şahsy adamlardan hem-de edara görnüşindäki taraplardan, şol sanda bank edaralaryndan talap etmäge we almaga;

➤ Türkmenistanyň salgyt kanunçylygy bilen bellenen tertipde salgyt barlaglaryny amala aşyrmaga;

➤ resminamalary barlamak çärelerine beýleki döwlet edaralary bilen bilelikde gatnaşmaga;

➤ Türkmenistanyň kanunçylygynyň ýüze çykarylan bozulma-laryny aradan aýyrmak hakynda barlanylýan kärhanalaryň, edarala-ryň, guramalaryň ýolbaşçylary hem-de beýleki wezipeli adamlary, şeýle hem raýatlar üçin hökmany bolan görkezmeleri öz ygtyýarlyk-larynyň çäklerinde bermäge hem-de olaryň ýerine ýetirilmegine gözegçilik etmäge;

➤ resmi namalar babatda salgyt barlaglary geçirilen mahaly edara görnüşindäki taraplaryň we şahsy adamlaryň telekeçilik işini we peýdany (girdejini) almaga gönükdirilen beýleki işi amala aşyrmak üçin ulanylýan önümçilik, ammar, söwda we beýleki jaýlaryny, şeýle hem sonuň ýaly iş bilen baglanyşykly emlägi „Salgytlar hakynda“ Türkmenistanyň Bitewi Kanunyna hem-de Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalaryna laýyklykda gözden geçirmäge;

➤ elektron gözegçilik-pulhana abzallaryny ulanmagyň kadalarynyň berjaý edilişine gözegçilik etmäge;

➤ salgytlar babatdaky hukuk bozulmalary hakyndaky işler boýunça teswirnamalary düzmäge;

➤ salgyt töleýji (salgyt ýumuşçysy) salgydy hasaplamak we tölemek hakyndaky resminamalary (maglumatlary) bermedik ýagdaýynda salgydyň tölenilmäge degişli möçberini bar bolan maglumatlar esasynda özbaşdak kesgitlemäge we bellemäge;

➤ Türkmenistanyň salgyt kanunçylygynyň bozulandygy hakynda şaýatlyk edýän resminamalary salgyt töleýjiniň (salgyt ýumuşçysynyň) elinden almaga;

➤ salgyt tölejileri (salgyt ýumuşçylaryny), şeýle hem özlerinde salgyt töleýjilere (salgyt ýumuşçylaryna) degişli resminamalar we maglumatlar bolan beýleki adamlary salgyt gullugy edaralaryna çagyrmaga;

➤ salgyt gullugy edaralarynyň ygtyýarlyklaryna girmeyän, ýöne salgyt salmak bilen baglanyşykly meseleler boýunça netijenamalary almak üçin öz işine hünärmenleri we bilermenleri çekmäge;

➤ salgyt gullugy edaralarynyň üstüne ýüklenilen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin zerur maglumatlaryň berilmegini döwlet edaralaryndan bellenilen tertipde soramaga;

➤ „Salgytlar hakynda“ Türkmenistanyň Bitewi Kanuny hem-de Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalary bilen bellenilen beýleki hukuklary amala aşyrmaga.

Salgyt gullugy edaralarynyň wezipeli adamlarynyň we gullukçylarynyň hukuklary degişli salgyt gullugy edarasynyň ýolbaşçysy tarapyndan tassyklanylýan wezipe gollanmalarynda kesgitlenilýär.

Salgyt gullugy edaralarynyň wezipeli adamlarynyň we gullukçylarynyň borçlary şulardan ybaratdyr:

➤ Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, „Salgytlar hakynda“ Türkmenistanyň Bitewi Kanunyna we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalaryna laýyklykda hereket etmekden;

➤ salgyt syryny hem-de salgyt tölejiler (salgyt ýumuşçylar) hakyndaky maglumatlary saklamagyň çärelerini berjaý etmekden;

➤ Türkmenistanyň salgyt kanunçylygynyň berjaý edilişine özygtyýarlyklarynyň çäklerinde gözegçilik

etmekden, ýüze çykarylan bozulmalary aradan aýyrmagy salgyt tölejilerden (salgyt ýumuşçylaryndan) talap etmekden hem-de şol talaplaryň ýerine ýetirilişine gözgçilik etmekden;

➤ ulanylýan salgytlar, olary tölemegiň tertibi we möhletleri, salgyt tölejileriň (salgyt ýumuşçylarynyň) hukuklary we borçlary hakynda, şeýle hem Türkmenistanyň salgyt kanunçylygynyň degişli namalary hakynda salgyt tölejileriň (salgyt ýumuşçylarynyň) ýüztutmalary boýunça olara öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde habar bermekden;

➤ salgyt tölejileriň (salgyt ýumuşçylarynyň) we salgyt baradaky hukuk gatnaşyklaryna beýleki gatnaşyjylaryň abraýyna we mertebesine sarpa goýmakdan.

Salgyt gullugy edaralarynyň wezipeli adamlary we gullukçylary şu bölümde görkezilen borçlardan başga-da „Salgytlar hakynda“ Türkmenistanyň Bitewi Kanuny, „Döwlet edaralarynyň apparatynda gulluk etmek hakyndaky“ Türkmenistanyň Kanuny, „Türkmenistanda döwlet ýolbaşçylarynyň we döwlet gullugyna wezipeli adamlary seçip almak hakynda“ Türkmenistanyň Kanuny we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalary bilen bellenen borçlary ýerine ýetirýär.

Salgyt gullugy edaralarynyň wezipeli adamlarynyň we gullukçylarynyň borçlary degişli salgyt gullugy edarasynyň ýolbaşçysy tarapyndan tassyklanylýan wezipe gollanmlarynda bellenilýär.

§4.4. Maksatly pul toplumlarynyň dolandyryjy edaralarynyň alyp barýan işleri we wezipeleri

Türkmenistanyň ministrlikleriniň, pudak edaralarynyň, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň, şol sanda olaryň tabynly-gyndaky kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň maliýe seriş-delerini ulanmagynyň **TERTIBI** - Türkmenistanyň Prezidentiniň 2008-nji ýylyň 8-nji fewralynda çykaran 9477 belgili karary bilen tassyklanyldy.

Tertip Türkmenistanyň ministrlikleriniň, pudak edaralaryň, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň, şol sanda olaryň

tabynlygyndaky kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň maliýeleş-diriş çeşmesi döwlet býujeti bilen bagly däl serişdeleriniň hasabyna

baglaşylýan şertnamalaryň (tölege degişli beýleki resmi namalaryň)

resmileşdirilişine hem-de pul serişdeleriniň ýerlikli we tygşytly

ulanylyşyna gözegçiligi amala aşyrmak maksady bilen, aşakda

görkezilen ugurlar boýunça işlenip düzüldi, ýagny:

ministrlikleriň, pudak edaralaryň, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň, şol sanda olaryň tabynlygyndaky kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň, öz serişdeleriniň hasabyna baglaşylýan ähli daşary ýurt pulundaky şertnamalary (iş sapary bilen baglylardan başga tölege degişli beýleki resminamalary);

«Türkmenistanyň döwlet gaznalaryny ýapmagyň

Tertibine» laýyklykda Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrligine, Türkmenistanyň Oba hojalyk ministrligine, Aşgabat şäheriniň häkimligine açylan maksatlaýyn ýörite hasaplaryň serişdeleriniň hasabyna baglaşylýan şertnamalar (tölege degişli beýleki resminamalar) boýunça edilýän ähli çykdajylar.

Tertip ministrlikleriniň, pudak edaralaryň, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň, şol sanda olaryň tabynlygyndaky kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň şu Tertibiň 1-nji bölümünde görkezilen ugurlar boýunça maliýe serişdelerini ulanmaga ygtyýar almagynyň düzgünlerini kesgitleýär.

Şertnamalary (tölege degişli beýleki resmi namalary) Türkmenistanyň ätiýaçlyk daşary ýurt puly gorunyň hasabyna maliýeleşdirmeginiň şertleri Türkmenistanyň Prezidentiniň karary esasynda kesgитlenýär. Karara laýyklykda daşary ýurt pulunda baglaşylan şertnamalar (tölege degişli beýleki resmi namalar) esasynda amala aşyrylýan tölegler Türkmenistanyň Prezidentiniň resmi ygtyýar bermegi esasynda geçirilýär.

Türkmenistanyň ministrlikleriniň, pudak edaralarynyň, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň, şol sanda olaryň tabynlygyndaky kärhanalaryň, edaralaryň, we guramalaryň pul serişdeleri Türkmenistanyň Prezidentiniň ygtyýarlandyрма namasy hem-de Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň degişli topluma gözegçilik edýän Orunbasary ýa-da pudaga baştutanlyk edýän ýolbaşçy bilen ylalaşylan resmi namalar esasynda ulanylýar.

Türkmenistanyň Prezidentiniň karary, buýrugy, resmi ylalaşygy şertnamalary baglaşmak ýa-da tölege degişli beýleki resmi namalary resmileşdirmek üçin

ygtyýarlandyrma resmi namalarydyr.

Tertibiň güýje girmegi bilen, şu Tertibiň 1-nji bölümüne laýyklykda baglaşylan we, Türkmenistanyň Döwlet haryt-çig mal biržasynda bellenen tertipde hasaba almaga degişli ähli şertnamalar (tölege degişli beýleki resmi namalar) üçin ygtyýarlandyrmany resmileşdirmek hökmanydyr.

Tertibiň talaplary ol güýje girmänka baglaşylan we Türkmenistanyň Döwlet haryt-çig mal biržasynda bellige alnan şertnamalara degişli däl.

Ygtyýarlandyrma namalaryny resmileşdirmek üçin edaralar, kärhanalar we guramalar ýokarda durýan degişli ministrliklere, pudak edaralaryna, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralaryna baglaşylýan şertnamalar (tölege degişli beýleki resmi namalar) boýunça ýüzlenme hatyny esaslandyrýan teklipler, hasaplamalar bilen bilelikde berýär.

Ministrlikler, pudak edaralar we ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary öz tabynlygyndaky bolan kärhanalardan, edaralardan we guramalardan baglaşmaga degişli şertnamalar (tölege degişli beýleki resmi namalar) baradaky ýüzlenme hatlary, esaslandyrýan teklipler, hasaplamalar bilen jemläp, zerur halatda olara goşmaça:

pudak ýa-da pudagara bäsleşik toparynyň netijenamasyny;

satyn alynýan gurluşyk harytlarynyň we gurluşyk işleriniň bahalary barada Türkmenistanyň Gurluşyk we gurluşyk materiallary senagaty ministrliginiň netijenamasyny;

gurluşyga degişli däl beýleki harytlaryň we hyzmatlaryň bahalary barada bolsa, Türkmenistanyň

Döwlet haryt-çig mal biržasynyň netijenamasyny alýar hem-de olary Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň degişli topluma gözegçilik edýän Orun-basaryna ýa-da pudaga baştutanlyk edýän ýolbaşa ugradýar.

Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň degişli topluma gözegçilik edýän Orunbasary ýa-da pudaga baştutanlyk edýän ýolbaşçy ministrliklerden, pudak edaralardan we ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralaryndan gowuşýan, 8-nji bölümde görkezilen resmi namalar esasynda Ygtyýarlandyрма namasynyň taslamasyny taýýarlamaga we ony esaslandyryjy resmi namalary goşup, Türkmenistanyň Ýokary gözegçilik edarasyna gözegçilik işlerini geçirmek üçin ihermäge ygtyýar berýär.

Ygtyýarlandyрма namasynyň taslamasy Türkmenistanyň Ýokary gözegçilik edarasy tarapyndan garalyp gol çekilenden soň, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň degişli topluma gözegçilik edýän Orunbasary ýa-da pudaga baştutanlyk edýän ýolbaşçy tarapyndan gol çekilip, Türkmenistanyň Prezidentine hödürlenýär.

Türkmenistanyň Döwlet haryt-çig mal biržasy şu Tertibiň talaplaryna laýyklykda baglaşylan şertnamalary (tölege degişli beýleki resmi namalary) diňe resmileşdirilen ygtyýarlandyрма namasy bar ýagdaýda hasaba alýar.

1998-nji ýyldan bäri ýurdymyzda konsolidirlenen býüjete geçilip baslandy. Ol býüjete esasy toplumlaryň we döwlet gaznalarynyň serişdeleri bolup, býujetiň

II derejesiniň girdejisi we çykdaýjysy boýunça girizildi. Mysal üçin 2009-njy ýylyň býujetiniň girdejisinde bu toplumlaryň serişdesi 47 mlrd. 389 mln. 149 müň manada ýetip bu umumy býujetiň 80,5 %-ne golaýyny tutýar. Bu

pul toplumlarynyň girdejileri salgyt we ýygymlardan emele gelmeýär. Çykdaýjylary bolsa dürli maksatly ugurlara gönükdirilýär.

Tablisadan belli bolşy ýaly möçberi boýunça iň iri pul toplумы nebit-gaz we himiýa toplумы üçin gönükdirilýän serişdelerdir. Ýurdymyzda Nebit-gaz we himiýa toplumyny ösdürmäge aýratyn üns berilýär. Mysal üçin gaz kondensatly nebitiň çykarylyşy. 2009-njy ýylda 10 mln 878 tonna ýetiriler. Tebigy gazyň çykarylyşy 2009-njy ýylda 72,7 mlrd kub metre ýetiriler. Bu bolsa gözleg işleri we işläp gazyp alyş üçin ummasyz serişdeleriň gönükdirilmegini talap edýär.

Uglewodorod çig malyny çykarmagyň bellenen möçberini üpjün etmek, olary ýerleşdirmek üçin dünýä bazaryna ibermegiň ygtybarlylygyny ýokarlandyrmak maksady bilen, ulag infrastrukturasyny giňeltmek, Trans milli nebit-gaz geçirijiliginiň taslamalaryny amala aşyrmak boýunça bir giden işler amala aşyrylýar.

Geliň pul toplumlarynyň esasyraklarynyň çeşmeleri barada duryp geçeliň.

Türkmenistanyň ätiýaçlyk daşary ýurt puly gorunyň serişdeleriniň hasabyna maýa goýumlary ýagny onuň walýuta serişdeleriniň hasaplaşyk hasaby Türkmenistanyň Daşary ykdysady döwlet bankynda manatdaky hasaplaşyk hasaby bolsa Türkmenistanyň Döwlet täjirçilik "Türkmenbaşy" bankynda ýerleşýär.

**TOPLUMLARYŇ WE DÖWLET GAZNALARYNYŇ
SERIŞDELERI
(BÝUJETIŇ II DEREJESINIŇ GIRDEJILERI)
2009-njy ýyl üçin maglumat**

		müň.manat.
1.	Nebit-gaz we himiýa toplumy	32 234 980
2.	Energosenagat toplumy	380 025
3.	Gurluşyk toplumy	431 198
4.	Agrosenagat toplumy şol sanda: Türkmenistanyň Oba hojalyk ministrliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri	4 469 014
5.	Ulaglar we aragatnaşyk toplumy	1 824 902
6.	Ilatyň ulanýan harytlaryny öndürýän we söwda toplumy	1 655 217
7.	Banklar we ätiýaçlandyryş guramalary	654 533
8.	Durmuş meseleleri toplumy we toplumlara girmedikler şol sanda: Aşgabat şäher häkimliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri	614 093 5 500 44 000
9.	Altyn asyry ösdürmegiň döwlet gaznasy	147 628
10.	Türkmenistanyň ätiýaçlyk daşary ýurt puly gorunyň serişdeleriniň hasabyna maýa goýumlary	4 977 559
	Jemi:	47 389 149

Pul serişdeleriniň çeşmesi gazy, nebit we nebit önümlerini, satmakdan alynan pul girdejisi we peýdadan, geologiýa gözleg işleri üçin edilyän maksatly otçisleniyeden ybaratdyr. Şeýle hem edara- kärhanalaryň, daşary ýurt ýuridiki we fiziki taraplarynyň meýletin

wznoslaryndan emele gelip biler.

Pul toplumlarynyň serişdeleri şu maksatlara gönükdirilip bilner. Geologiýa barlag, gazyp agtaryş we täze ýataklary özleşdiriş işlerine niýetlenen düýpli maýa goýumlara, daşary ýurtlardan şu Maksatlar üçin alynan karz pullary gaýtarmaga, täze tehnikany satyn almaga we ornaşdyrmaga, iri ylmy barlag-proýektleri maliýeleşdirmäge, şol pudaklarda ykdysady reformalary amala aşyrmaga we beýleki maksatlara gönükdirilip bilner. Ýerine ýetiriji gurama direktorlar geňeşi bolup, onuň başlygy Türkmenistanyň Prezidentidir. Serişdeleri, şol sçýotlarda dürli we şol bellenen maksatlara gönükdirilýär.

Türkmenistanyň Oba hojalyk ministrliginiň maksatlaýyn ýörite serişdelerini ösdürmek üçin döwlet pul toplumlary üçin onuň serişdeleri walýutada-Türkmenistanyň Dowlet daşary ykdysady bankynda we manatdakysy Türkmen Döwlet Täjirçilik Daýhan-bankynda ýerleşýär. Onuň serişdeleri şu aşakdaky çeşmelerden döredilýär. Pagta arassalaýjy zawodlaryň, lomaý nyryhyndan, ýokary, pagta süýmini we pagtadan önümi satmakdan gelen pul girdejiden agrosenagat toplumynyň walýüta girdejisinden, tekstil kärhanalaryň peýdasyndan, hususlaşdyrylýan oba agrosenagat toplumlaryndan gelen girdeji, ýerleri daşary ýurtlara kärendesine bermekden gelen girdejiden, meýletin wznoslardan we beýleki çeşmelerden gelen serişdeler.

Bu pul toplumy-obahojalygyny ösdürmäge, täze tehnikany satyn almaga, oba hojalyk önümlerini gaýtadan işläp bejerýän, tekstil kombinatlaryny gurmaga, suw desgalaryny, дренаž setlerini gurmaga ekerançylyk ýerleri giňeltmäge, we şol ugurdan ylmy barlag işlerini

maliýeleşdirmäge we beýleki çärelere ulanylýar. Bu pul toplumynyň dolandyrylyşy beýlekileriňki ýalydyr.

Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleriniň pul toplumu Türkmenistanyň Merkezi bankynda saklanýar. Serişdeleriniň çeşmeleri: Döwlet Meýletin Medisina ätiýaçlandyryşa raýatlaryň geçirýän wznoslary, saglygy saklaýyş ministrliginiň hem-de ministrligiň garamagyndaky medisina senagaty boýunça hojalyk hasaplaşygyndaky kärhanalaryň salgytlary töländen soň galan peýdasyndan geçirilýän serişdeler, salgyt töländen soň galan, tölegli medisina hyzmatlaryndan alynan peýdadan, geçirilýän serişdeler, gigiýena sertifikasiýadan alynýan ýygymlar, lisenziýa bermeklikden gelýän serişdeler, medisina maksatlary üçin niýetlenen önümleri registrasiýa edilenligi üçin alynýan ýygymlar, sanitar düzgünleri bozanlygy üçin alynýan jerimeler, goýum goýmakdan alynan girdejiler, medisina senagatynyň obýektleri we hususlaşdyrmakdan gelen girdejileriň 50 %, möçberinde we beýleki meýletin wznoslar girýärler.

Bu pul toplumlary şu maksatlara gönükdirilýär: adamlaryň saglygy üçin derwaýys bolan dermanlary we medisina önümlerini satyn almak üçin, arzan derman we diş protez etmek üçin çykdaýjylaryň ýetmeýän bölegini kompensasiýa (öwezini dolmaga); Medisina obýektleri we farmosewtika senagatynyň düýpli gurluşygyny maliýeleşdirmäge, Daşary ýurtlardan karz alnan serişdeleri gaýtarmaga we kreditor bergileri hasaplaşmaga täze tehnika, ätiýaçlyk şaýlar we beýleki gerek boljak zatlary satyn almaga, iri ylmy barlag işlerini maliýeleşdirmäge we ykdysady taýdan höweslendirmeklige, we beýleki wajyp

işleri maliýeleşdirmäge.

Bu pul toplumlaryny dolandyrmak üçin, direktorlaryň geçişi döredilýär, onuň başlygy Türkmenistanyň Prezidenti bolup durýar, şeýle-de ýerine ýetiriji direktor, Prezident tarapyndan belenilýär, ýerine ýetiriji apparat (gurama) Saglygy goraýyş we derman Senagaty Ministrligidir. Bu pul toplumynyň serişdesi hiç kim tarapyndan alynmaýar, we şol sçýotlarynda saklanylýar. Serişdeleri harçlamak üçin shema düzülip, ol Maliýe Ministrligine, Döwlet býujetiniň düzümine geçmek üçin tabşyrylýar, şeýle-de her çäryekde olaryň harçlanyşy barada çäryekde hasabat berilýär, bu beýleki pul toplumlary barlygynda-da şeýledir.

Türkmenistanyň Prezidentiniň karary bilen 1 ýanwar 1996 ýyldan başlap raýatlar üçin Meýletin Medisina ätiýaçlandyryş girizildi. Şol wznoslaryň hasabyna bir topar dermanlar (150 görnüşindenem köp) 10 % bahasyna göýberilýär. Mundan başga-da nobatdan daşary keselhana almaklyk, maşgala lukmanyny oň islegi boýunça saýlap almaklyk, diş protezlerini goýdurany üçin 30 % ýeňillik, diagnostiki merkezlerde ýeňillikli analizler, bir topar näsaglar, inwalidler, uruş weteranlary, çagalykdan inwalid bolanlar bir topar dermanlary mugt alýarlar, 30 % möçberde tölegli medisina hyzmatlaryndan ýeňillikler berilýär

Diňe 2008-nji ýylda Döwlet saglygy saklaýyş boýunça raýatlardan 185 687 mün manat serişdeler gelip gowuşdy. Bu sanlardan başgada, ýerli häkimlikler, döwlet derejesinde bir topar pul toplumlary döredilýär. Mysal üçin, maýa goýum üçin döwlet pul toplumu onuň, girdejisini we çykdaýysyny döwlet kadalaşdyrýar, onuň serişdeleri döwlet ähmiýetli, düýpli maýa goýumlara

gönükdirilýär.

Aşgabat şäher häkimliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri üçin pul toplumlary onuň çeşmeleri şu aşakdakylardan ybaratdyr:

Kärhanlaryň, guralalaryň we edaralaryň şäheri abadanlaşdyrmak üçin girdejilerinden geçirýän serişdeleriň hasabyna, şäher tabynlygyndaky kärhanalary hususlaşdyrmakdan gelen girdejiler, paý esasyda gatnaşmakdan gelen girdejiler, boş ulanylmaýan obýektleri we şaýlary kärendesine bermekden gelen girdejiler, jerimelerden gelen girimler, meýletin wznoslardan, şäher territoriýasyny reklama üçin ulananlygy üçin alynýan ýygymlar, ýaşaýyş jaý we beýleki gurluşyklara rugsat berenligi üçin ýygymlar tabyn edaralaryň we kärhanalaryň salgyt töländen soň galan böleginden geçirilýän serişdeler, meýletin wznoslar we Türkmenistanyň Prezidenti we Ministrler Kabineti tarapyndan ýörite maksatly ugurlara göýberilýän serişdeler we beýlekiler.

Olar şu aşakdaky maksatlara gönükdirilýär;

Şäheri abadanlaşdyrmak üçin, şäher infrastrukturasyny, sosial maksatly jaýlary, desgalary gurmaga we düýpli bejeriş işlerine, ýollary, köprüleri gurmaga, ýaşaýyş jaý we sosial obýektleri düýpli bejergi işini maliýeleşdirmäge, täze tehnika we tehnologiýa satyn almaga, derejesi, suw üpjünçiligi, sanitar ýagdaýlara degişli maksatnamalary maliýeleşdirmäge ylmy barlag, sosial bergileri üzmäge we beýleki maksatlara gönükdirilýär. Dolandyryşy we hasabat işleri beýleki pul toplumlaryňky ýalydyr.

V BAP. Döwlet býujetiniň toparlanmasy (klassifikasiýasy)

§5.1. Býujet toparlanmasy (klassifikasiýasynyň) barada umumy düşünje onuň zerurlygy we ähmiýeti

Býujet klassifikasiýasy bu býujet klassifikasiýasynyň obýekt-lerine toparlaýyn atlary (kodlary) dakmak bilen, wezipeleýin, pudak-laýyn we ykdysady häsiýetler boýunça býujetiň girdejilerini we çykdajalaryny toparlara bölmekdir. Býujet klassifikasiýasy býujet ulgamynyň ähli derejeleriniň býujet görkezijileriniň deňeçerligini üpjün edýär. Býujetiň tertibi býujet klassifikasiýasyna laýyklykda amala aşyrylýar. Býujet klassifikasiýasy Türkmenistanyň býujet ulgamy üçin ýeke-täkdir we hökmanydyr, ýurdy ösdürmegiň strategiki, ortamöhletleýin maksatnamalarynyň we meýilnamalary-nyň, merkezleşdirilen we ýerli býujetleri deňleşdirmek maksady bilen olaryň görkezijileriniň ulgamyny sazlaşdyrmagyň gurallarynyň biridir.

Býujet klassifikasiýasy býujeti meýilleşdiriş boýunça merkezi ygtyýarly edara tarapyndan işlenip düzülýär we Türkmenistanyň Maliýe ministriniň buýrugy bilen tassyk edilýär.

Бюджет топарланмалары боюнча йыллык бөлүнен серишделериң такыкланмагы ашакдакы ялы гечирилийәр:

Меркезлешдирилен бюджет боюнча:

-министрликлериң, пудак эдараларының ве

эдараларың ёлбашчылары тарапындан – бир чыкдажы маддасының чёгинде кичи топардан кичи топара, муңа "Азык ёнўмлери" - 1.3.2, "Дерманлар ве саргы серишделери" - 1.3.3, "Ёнжамлар ве ёсбаплар" - 1.3.4, "Ёмшак ёсбаплар ве ёгин-башлар" - 1.3.5, "Кёрханаларың ве гурамаларың харытлары (хызматлары) сатыланда йўзе чыкян йитгилери" – 3.1.3 кичи маддалар girýärler;

Везипелере бёлўнишиң топарлары, ыкдысады топарлара бёлўнишиң маддалары ве ёкарда гёркезилен кичи маддалары боюнча, министрликлериң, пудак эдараларының, мўдирликлериң ёлбашчылары тарапындан Тўркменистаның Малие министрлигиниң ылалашыгы билен гечирилийёр;

Ёрли бюджет боюнча:

-ёзбашдак мўдирликлериң, бёлўмлериң ве эдараларың ёлбашчылары тарапындан - бир чыкдажы маддасының чёгинде кичи топардан кичи топара, муңа "Азык ёнўмлери" - 1.3.2, "Дерманлар ве саргы серишделери" - 1.3.3, "Ёнжамлар ве ёсбаплар" - 1.3.4, "Ёмшак ёсбаплар ве ёгин-башлар" - 1.3.5, "Кёрханаларың ве гурамаларың харытлары (хызматлары) сатыланда йўзе чыкян йитгилери" 3.1.3. kiçi maddalar girýärler, emma "Абаданлашдырыш ишлери боюнча бейлеки чыкдажылар" – 7.1.8 кичи мадда гирмейёр;

-хёкимлериң буйругы билен - иш хақы ве меркезлешидрилен мая гоюмлары (?) боюнча чыкдажылардан башга чыкдажы маддалары боюнча;

-велятларың ве Ашгабат шёхериниң хёкимлери ёз

буйруклары билен, зэхмет хақы ве меркезлешдирилен мая гоюмлар үчин чыкдажылардан башга чыкдажы маддалары боюнча такыкламак хукукларыны Баш малие мүдирликлерине берип билер;

-Түркменистаның Малие министрлиги билен ылалашылып, веляятларың ве Ашгабат шәхериниң хәкимлери тарапындан - иш хақы ве меркезлешдирилен мая гоюмлары боюнча чыкдажылары хем-де везипелере бөлүнишиң топарлары боюнча амала ашырып билйэр.

Ерли бюджетлер бюжетиң гөркезижилери такыклананда гирдежилериң ве чыкдажыларың деңечерлигини, салгытлардан гечирмелериң өлчегини ве ерли бюджетлери деңечерлемек үчин бөлүнип берилйән серишделериң мөчберини саклап галмалыдырлар.

§5.2. Türkmenistanyň býujet toparlanmasynyň (klassifikasiýasynyň) düzümi

Бýujet toparlanmasynyň (klassifikasiýasy):

- 1) býujetiň girdejisini toparlara bölmegi;
- 2) býujetiň çykdaжаларыны wezipeleýin toparlara bölmegi;
- 3) býujetiň çykdaжаларының ykdysady toparlara bölünişini öz içine alýar;
- 4) býujetiň çykdaжаларыны pudaklaýyn toparlara bölmegi.

1) Бýujetiň girdejisiniň toparlara bölmegi

Türkmenistanyň býujetiniň girdejisiniň klassifikasiýasy – bu Türkmenistanyň býujet ulgamynyň ähli derejeleriniň býujetleriniň girdejelerini toparlara bölmekdir we ol Türkmenistanyň býujet ulgamynyň ähli derejeleriniň býujetleriniň girdejelerini emele getirmegiň çeşmelerini kesgitleýän Türkmenistanyň kanunçylyk ykrarnamalaryna (aktlaryna) esaslanýandyr.

Girdejileriň girdejisiniň klassifikasiýasynyň aşakdaky derejeleri tapawutlandyryar:

bablary, esasy toparlary, topary we kiçi toparlary.

bablar ykdysady alamatlar boýunça tapawutlandyrylýar.

esasy toparlara we toparlara girdejiler öz çeşmelerine we görnüşlerine laýyklykda degişlidir. Kiçi topar býujetiň tölegleriniň we gelip gowuşmalarynyň görnüşlerini kesgitleýändir.

2) Býujetiň çykadjalarynyň wezipeleýin toparlara bölmegi

Türkmenistanyň býujetiniň çykadjalarynyň wezipeleýin klassifikasiýasy – bu Türkmenistanyň býujet ulgamynyň ähli derejeleriniň býujetleriniň çykadjalaryny toparlara bölmekdir we ol döwletiň wezipelerini ýerine ýetirmek, ýurdy ösdürmegiň strategiki, ortamöhletleýin maksatnamalaryny we meýilnamalaryny durmuşa geçirmek üçin býujet serişdeleriniň gönükdirilişini görkezýär.

Türkmenistanyň býujetiniň çykadjalarynyň wezipeleýin klassifikasiýasynyň **birinji derejesi** - döwletiň esasy wezipelerini ýerine ýetirmek üçin býujet serişdelerini harçlamagy kesgitleýän esasy toparlardyr.

Türkmenistanyň býujetiniň çykdaýylarynyň wezipeleýin klas-sifikasiýasynyň **ikinci derejesi** - esasy toparlaryň çäginde döwletiň wezipelerini ýerine ýetirmek üçin býujet serişdeleriniň gönükdirilen ugurlaryny anyklaýjy toparlardyr.

Türkmenistanyň býujetiniň çykdaýylarynyň wezipeleýin klas-sifikasiýasynyň **üçünji derejesi** - Türkmenistanyň býujetiniň çykdaýylarynyň wezipeleýin klassifikasiýasynyň çäginde, býujet maksat-namalarynyň ýolbaşçylarynyň işiniň anyk ugurlary boýunça býujetiň çykdaýysyny kesgitleýär.

Býujetiň çykdaýylarynyň klassifikasiýasynyň **dördünji derejesi** – býujet maksatnamalary we kiçi maksatnamalar – bular býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçylary boýunça býujetiň çykdaýylarynyň gönükdirilýän ugurlarynyň jikme-jikligini görkezýär.

Býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçylary boýunça býujet serişdeleriniň paýlanylyşyny görkezýän býujet çykdaýylarynyň toparlary - býujetiň çykdaýylarynyň pudaklaýyn toparlara bölmegi hasaplanýar.

3) Býujetiň çykdaýylarynyň ykdysady toparlara bölünişi

Býujetiň çykdaýylarynyň ykdysady klassifikasiýasy - býujet maksatnamalaryny durmuşa geçirmek üçin döwletiň býujet edaralary tarapyndan amala aşyrylýan amallary görkezýän ykdysady häsiýetnamalar boýunça býujetiň çykdaýylaryny toparlara bölmekdir.

Býujetiň çykdaýylarynyň ykdysady klassifikasiýasyny toparlara bölmek – esasy topar, toparlar we kiçi toparlar

ýaly bölümlerden ybaratdyr.

Bölüm çykdajalary ykdysady alamatlar boýunça toparlaýar.

Esasy topar, toparlar döwletiň býujet edaralary tarapyndan amala aşyrylýan amallaryň esasy görnüşleri boýunça çykdajalary toparlaýar.

Kiçi topar döwletiň býujet edaralarynyň býujet maksatnama-laryny amala aşyrmak üçin geçirýän amallarynyň görnüşlerini kesgitleýär.

4) Býujetiň çykdajalaryny pudaklaýyn toparlara bölmegi

Býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçylary boýunça býujet serişdeleriniň paýlanylyşyny görkezýän býujet çykdajalarynyň toparlary - býujetiň çykdajalarynyň pudaklaýyn klassifikasiýasy hasaplanýar.

Býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçysyny kesgitlemek

Býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçysy – bu döwlet edarasydyr, ylmyň, bilimiň, medeniýetiň, saglygy goraýyşyň we beýleki pudaklaryň has ähmiýetli býujet edarasydyr. Ol býujet maksat-namalarynyň netijeli meýilleşdirilmegine, esaslandyrylmagyna, durmuşa geçirilmegine we netijeleriň gazanylmagyna jogapkärdir.

Şeýle-de, alyp barýan işi döwlet tarapyndan goldanylýan we býujetden maliýeleşdirilýän, Türkmenistanyň jemgyýetçilik durmu-şynyň dürli ugurlaryndaky has ähmiýetli guramalar hem býujet maksatnamasynyň ýolbaşçysy bolup biler.

Býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçysy - eger-de ol, şol bir wagtda býujet maksatnamasynyň ýolbaşçysy hem-de döwletiň býujet edarasy bolanda býujet serişdelerini özbaşdak peýdalanýar.

Döwlet edaralarynyň düzümine girýän we başga çäklerdäki bölümleri, býujet maksatnamasynyň ýolbaşçysy bolup bilmeýär, welaýatlaryň, paýtagtyň içeri işler edaralary muňa girmeýär, çünki olar welaýatlaryň, paýtagtyň býujet maksatnamasynyň ýolbaşçysy hasaplanylýar.

Döwletiň býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçylary

Döwletiň býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçylary – bular Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen wezipelerine laýyklyk-daky merkezi ýerine ýetiriji we beýleki merkezi döwlet edaralarydyr.

Ýerli býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçylary

Welaýatlaryň, paýtagtyň býujet maksatnamalarynyň ýolbaş-çylary - bular Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen wezipe-lerine laýyklykdaky welaýatlaryň, paýtagtyň häkimlikleridir, wela-ýatlaryň, paýtagtyň häkimlikleri tarapyndan ygtyýarlylandyrylan ýerine ýetiriji edaralarydyr we welaýatlaryň, paýtagtyň içeri işler edaralarydyr.

Etraplaryň (şäherleriň) býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçylary- bular Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen wezipelerine laýyklykdaky etraplaryň (welaýat ähmiýetli şäheriň) häkimlikleridir, etraplaryň (welaýat

ähmiýetli şäheriň) häkimlikleri tarapyndan ygtyýarlylandyrylan ýerine ýetiriji edaralardyr.

Şäherdäki etrabyň, etrap ähmiýetli şäheriň býujet maksatnama-larynyň ýolbaşçylary- bular Türkmenistanyň kanunçylygynda bel-lenen wezipelerine laýyklykdaky bu administratiw-çäk birligindäki häkimlikleridir, bu administratiw-çäk birligindäki häkimlikler tarapyndan ygtyýarlylandyrylan ýerine ýetiriji edaralardyr.

Ýerli öz-özüňi dolandyryş ulgamlarynyň býujet maksatnama-larynyň ýolbaşçylary- bular geňeşliklerdir.

Býujet maksatnamalarynyň kesgitlemesi

Býujet maksatnamasy – býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçyla-rynyň netijeleriniň görkezijileri we býujetiň çykdaýalaryny maliýeleş-dirmegiň möçberleri göz önünde tutulan strategiki meýilnamasynda kesgitlenen baş ugurlar, maksatlar, wezipeler we netijeleriň görke-zijileri bilen özara baglanyşykly býujetiň çykdaýylarynyň ugurlaryny kesgitleýär.

Býujet maksatnamasy býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçylary tarapyndan işlenip düzülýär we onuň strategiki meýilnamasynyň düzüminde tassyk edilýär.

Býujet maksatnamasy strategiki meýilnamada kesgitlenen maksatlarda we wezipelerde bellenen kararlary ýerine ýetirmek üçin möhüm ýörelgelerden we ýeterliklerden ugur alnyp işlenip düzülýär.

Býujet maksatnamalary döwlet wezipeleriniň, ygtyýarlylygynyň we döwlet hyzmatlarynyň ýa-da býujet maksatnamalarynyň ýolbaşçylarynyň alyp barýan işiniň ugurlarynyň mazmunynyň birmeňzeşligi boýunça toparlara

bölünmelidir.

Býujet maksatnamasynyň durmuşa geçirilişine baha bermek üçin göni we ahyrky netijeleriň görkezijilerini öz içine almalydyr, şeýle-de, býujet maksatnamasy hil we netijelilik görkezijilerinden ybarat bolup biler.

Hil görkezijileri edilýän döwlet hyzmatlarynyň ondan peýdalanýanlaryň garaşýan derejesine we döwlet hyzmatlarynyň standartlaryna laýyklygyny ýüze çykarýar.

Netijelilik görkezijileri tassyklanany býujet serişdeleriniň möçberini peýdalanmak bilen iň ýokary netijäni gazanmagy ýa-da býujet serişdeleriniň iň az mukdaryny peýdalanmak bilen kesgitli bir netijäni gazanmagy görkezýär.

Býujet maksatnamasy býujet serişdelerini harçlamagyň ugurlaryny anyklaýjy kiçi maksatnamalara bölünip biler, ýöne şeýle ýagdaýda, kiçi maksatnamalar üçin hem býujet maksatnamalarynyň netijesiniň şol bir görkezijileriniň peýdalanylmagy hökmandyr.

Býujet maksatnamasyny (kiçi maksatnamalary) işläp düzmeğiň tertibi we olaryň mazmunyna bildirilýän talaplar býujet meýilleşdiriji boýunça merkezleşdirilen ygtyýarly edara tarapyndan kesgitlenilýär.

Býujet maksatnamalarynyň görnüşleri

Býujet maksatnamalary öz mazmunyna bagly şu aşakdaky ugurlara gönükdirilýän maksatnamalara bölünýär:

➤ Döwlet wezipelerini, ygtyýarlylyklaryny amala aşyrmak we olardan gelip çykýan döwlet hyzmatlaryny etmek;

➤ transfertleri we býujet dotasiýalaryny, subwensiýalary, Goşmaça serişdeleri (subsidiýalary) bermek;

➤ býujet karzlaryny bermek;

➤ býujet maýa goýumlaryny amala aşyrmak;

➤ düýpli çykdajylary amala aşyrmak;

➤ döwletiň borçlaryny ýerine ýetirmek.

Döwlet dolandyryşynyň derejesine baglylykda býujet maksatnamalary şu aşakdaky toparlara bölünýär:

1) merkezleşdirilen býujetiň düzüminde tassyklanýan döwlet maksatnamasy;

2) welaýatyň, paýtagtyň düzüminde tassyklanýan welaýat, paýtagt maksatnamasy;

3) etrap (welaýat ähmiýetli şäher) düzüminde tassyklanýan etrap (şäher) maksatnamasy;

4) paýtagtyň, etrabyň (welaýat ähmiýetli şäheriň) düzüminde tassyklanýan şäherdäki etrabyň, etrap ähmiýetli şäheriň, ýerli öz-özüňi dolandyryş ulgamynyň şäherçesiniň býujet maksatnamalary.

Amala aşyrylýan usullaryna baglylykda býujet maksatnamalary şu aşakdaky toparlara bölünýär:

1) bir ýolbaşçy tarapyndan ýerine ýetirilýän hususy býujet maksatnamalary;

2) býujet maksatnamasynyň kesgitli bir ýolbaşçysynyň býujet maksatnamasynyň düzüminde tassyklanýan we paýlanýan býujet maksatnamalary we dürli ýolbaşçylarynyň arasynda bir maliýe ýylynyň içinde paýlanmaga degişli býujet maksatnamalary.

Şeýle býujet maksatnamalaryny paýlamak Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan kesgitlenilýän tertipde amala aşyrylýar.

Býujet maksatnamalary gündelik býujet maksatnamalaryna we ýeke-täk býujet klassifikasiýasynyň düzüminde degişli at (kod) dakmak bilen ösüş býujet maksatnamalaryna bölünýär.

Ösüş býujet maksatnamalaryna býujet maýa goýumlaryny amala aşyrmaga gönükdirilýän býujet çykdajalary degişlidir. Galan býujet çykdajalary gündelik býujet maksatnamalaryna girýär.

Transfertleri we býujet dotasiýalaryny, subwensiýalary, goşmaça serişdeleri (subsidiýalary) bermäge gönükdirilýän býujet maksatnamalary

Transfertleri we býujet dotasiýalaryny, subwensiýalary, goşmaça serişdeleri (subsidiýalary) bermäge gönükdirilýän býujet maksatnamalara şu aşakdakylar degişlidir:

1). Býujet derejeleriniň arasyndaky transfertler we býujet dotasiýalary, subwensiýalar, goşmaça serişdeler (subsidiýalar);

2) döwlet edaralarynyň işgärleriniň pul töleglerinden başga fiziki şahslara transfertler;

3) ýuridiki şahslara subwensiýalar we fiziki we ýuridiki şahslara goşmaça serişdeler (subsidiýalar).

Býujet derejeleriniň arasyndaky transfertler we býujet dotasiýalary, subwensiýalar, goşmaça serişdeler (subsidiýalar) býujetiň bir derejesinden beýlekisine muzdsuz, gaýtarmazdan berilýän tölegler hasaplanýar, şu Kodeksde göz önünde tutulan ýagdaýlar muňa girmeyär.

Döwlet edaralarynyň işgärleriniň pul töleglerinden başga fiziki şahslara transfertler – bu çak edilýän girdejileri artdyrmak ýa-da Türkmenistanyň kanunçylyk

ykrarnamalarynda göz önünde tutulýan çykdaýalaryň ýa-da zyýanlaryň kesgitli bir görnüşleriniň üstüni doly we bölekleyin dolmak maksatly fiziki şahslara berilýän pul tölegleridir.

Ýuridiki şahslara subwensiýalary - bu kesgitli bir maksatlaýyn çykdaýalary amala aşyrmak üçin muzdsuz, gaýtarmazdan ýuridiki şahslara býujet serişdelerini bermekdir. Fiziki we ýuridiki şahslara goşmaça serişde (subsidiýa) bermek – bu Türkmenistanyň kanunçylyk ykrarnamalarynda göz önünde tutulýan ýagdaýlarda fiziki we ýuridiki şahslara, şol sanda ýurdy ýa-da sebitleri ösdürmekdäki durmuş-ykdysady wezipeleri durmuşa geçirmekde paýly gatnaşyk şertlerinde daýhan hojalyklaryna we birleşiklerine býujetden berilýän gaýtargysyz töleglerdir.

Býujet karzlaryny bermäge gönükdirilýän býujet maksatnamalary

Býujet karzlary şu aşakdaky ugurlara gönükdirilýär:

- 1) býujet maýa goýum taslamalaryny durmuşa geçirmäge;
- 2) döwletiň daşary ykdysady işlerini amala aşyrmaga;
- 3) maliýe gulluklary tarapyndan döwletiň maýa goýum taslamalaryny durmuşa geçirmäge;
- 4) aşakda durýan býujetleriň nag pul ýetmezçiligini ýapmaga.

Býujet maýa goýumlaryny durmuşa geçirmäge gönükdirilýän býujet maksatnamalary.

Býujet maýa goýumlary býujet maýa goýum taslamalaryny durmuşa geçirmek arkaly, şeýle-de,

ýuridiki şahslaryň Esasnama kapitalyna gatnaşmak ýoly bilen amala aşyrylýar.

Düýpli çykdaýalary durmuşa geçirmäge gönükdirilýän býujet maksatnamalary.

Düýpli çykdaýalara býujet maýa goýumlaryndan başga çykdaýalaryň ykdysady klassifikasiýasyna laýyklykda maddy-tehniki binýady döretmäge ýa-da berkitmäge, düýpli abatlaýyşy (bejermegi) geçirmäge we beýleki düýpli çykdaýlara gönükdirilýän çykdaýalar degişlidir.

Döwletiň borçlaryny ýerine ýetirmäge gönükdirilýän býujet maksatnamalary.

Döwletiň borçlaryny ýerine ýetirmäge gönükdirilýän býujet maksatnamalaryna şu aşakdakylar degişlidir:

Kesgitli bir döwürde sylaglaryň, komission tutumlaryň, jerimeleriň we karz almak şertlerinden gelip çykýan beýleki tölegleriň utgaşdyrylan tölegleri, ýitgilerden ätiýaçlandyrmagyň geleşikleri boýunça tölegler;

Karz almagyň bellenen ylalaşygy boýunça alnan karzyň jemini karz berijilere gaýtarmak, karzyň şertlerinden gelip çykýan döwletiň beýleki borçlarynyň ýerine ýetirmek;

Halkara guramalarynyň paýly gatançlaryny tölemek;

Türkmenistan tarapyndan gol çekilen halkara ylalaşyklaryndan, Türkmenistanyň kanunçylyk ykrarnamalaryndan ýa-da kazyýetiň çözgütlerinden gelip çykýan döwletiň beýleki borçlary.

VI BAP. Merkezleşdirilen we ýerli býujetler

§6.1 Merkezleşdirilen býujetiň wezipeleri. Merkezleşdirilen býujetiň çykdaylary, bellenilen salgytlar we başga hökmany tölegler

Türkmenistanyň "Býujet ulgamy" hakynda Kanunynyň 7-nji maddasyna laýyklykda ***merkezleşdirilen býujet*** - bu umumy milli maksatnamalary maliýeleşdirmek üçin we döwlet häkimiýeti we dolandyryş organlarynyň üstüne ýüklenen wezipeleri ýerine ýetirmek üçin zerur bolan pul serişdeleriniň fondudyr.

Merkezleşdirilen býujetin girdejileri salgyt we hökmany töleglerden ybarat bolup ony Turkmenistanyň Kanunçylygy esasynda kesgitleýärler.

Merkezleşdirilen býujetiň belli bir bölegi dotasiýalar we subwensiýalar görnüşinde territoriýalary ykdysady, sosial we medeni taýdan gyrađeň ösdürmegi üpjün etmek üçin welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň býujetlerine gönükdirilýär.

Möçberi boýunca Merkezleşdirilen býujet, girdejileriň we çykdayjylaryň esasy ornuny tutyar. Bu dünýä tejribesinde şýleräkdir. (tablisa 6.1.)

Tablisa 6.1.**(mln manat)**

		2007 y	2008 y	2009 y
	Jemi býujet:			
	Girdejisi boýunça	19 695	42 216	58 892
	Çykdaýjysy boýunça	19 695	42 216	58 892
	Şol sanda merkezleşdirilen býujet:			
	Girdejisi boýunça	18 078	39 430	55 330
	Tutýan orny	91,8	93,4	94,0
	Çykdaýjysy boýunça	18 078	39 430	55 330
	Tutýan orny	91,8	93,4	94,0

6.1-nji tablisada görkezilişi ýaly Türkmenistanyň Döwlet býujetinde, Merkezleşdirilen býujet uly orun tutýar, Mysal üçin ol 2007-nji yylda 91,8 % 2008-nji yylda 93,4 % 2009-njy yylda 94,0 % boldy. Merkezleşdirilen býujete tölegleriň, we döwlet salgytlarynyň esasy bölegi girýar, çykdaýjylaryň aglaba bölegi Merkezleşdirilen býujetiň üstünden geçýär.

Merkezleşdirilen býujetin üstünden döwlet ahmiyetli we ykdysadyýeti ösdürmekde aýgytlaýjy ahmiyete eýe boldy. Önümçilik we önümçilik däl gurluşyklary maliýeleşdirmäge gözleg, tebigaty goramak, sosial üpjünçilik, saglygy saklaýyş, bilim we sport bedenterbiye, ylym, dolandyryş hakimýet edaralary, goranmak üçin harajatlar, tebigy betbagtçylyklar ýüze çykanda gerek bolýan harajatlar, içki we daşky bergileri üzmek üçin serişdeler we beýleki döwlet ähmiýetli çäreler maliýeleşdirilýär.

Merkezleşdirilen býujete peýdadan alynýan salgyt, gosulan baha üçin salgyt, ýerasty baýlyklardan

peýdalanmak üçin salgyt, goşmaça tölegler, döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyňa geçirmeler, geçen ýyllardan galan algylardan tölegler gumruk tölegleri, we paçlary, ýol pul toplumlary, ygtyýarnama we beýleki tölegler hususlaşdyrmakdan gelen girdejiler hem-de gymmat bahaly kagyzlary ýerlesdirmekden serisdeler we jerimelerden gelýän girdejileri Merkezleşdirilen býujetin düzümine giryar.

Administratiw tölegler, diwidendler, döwletin telekeçilerinden gelýan, has anygy, uzak möhletli maýa goýumlaryndan gelýan girdejiler, Dowlet awtoinspeksiýasynyn-gullugynyn edyan jerimleri we beýlekiler Merkezleşdirilen býujete giryar. Merkezleşdirilen býujete ýaňky salgytlaryn ählisi girmeýar, ýagny olaryň bir bölegi ýerli býujetlere geçirilýär.

Mysal üçin 2009-njy ýylyň döwlet býujetinde esasy salgytlaryň ýerli býujete - **kadalyk ölçegleriniň** paýlanyşy şeýle tertipde hasaplanylýar:

2009-njy ýylda

Peýdadan alynýan salgytdan	Goşulan baha üçin salgytdan	Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak üçin salgytdan
ýerli býujet /merk.býujet	ýerli býujet /merk.býujet	ýerli býujet /merk.býujet
Ahal welaýaty 24/76	25/75	25/75
Balkan welaýaty 20/80	18/82	18/82
Daşoguz welaýaty 95/05	95/05	0/0
Lebap welaýaty 84/16	85/15	85/15
Mary welaýaty 25/75	24/76	24/76
Aşgabat şäheri 55/45	55/45	55/45

Bu görerim gatnaşyklary mydamalyk däl, olar her ýylyň býujeti düzülende üýtgäp biler, olar şol ýerli býujetlerin girdeji çeşmelerine, hem-de ýerli býujetleriň çykdayjylarynyň möçberine, we olaryň ýerli maliýe resurslary bilen üpjünçiligine baglydyr, munuň dasyndan Merkezleşdirilen býujetiň girdeji çeşmeleriniň düzüminiň üýtgeşikliginde bolýandyr.

Paýlanyş görerimleri, kanun esasynda bellenilýär. Mysal üçin "Türkmenistanyň 2009-njy ýyl üçin Döwlet býujeti hakynda" Türkmenistanyň Kanunynyň 3-nji maddasynda ýokardaky görerim-leriň paýlaýyş tertibi bellenilendir. (tablisa 6.2.)

Tablisa 6.2.

Merkezleşdirilen býujetiň düzümi 2009-njy ýylda şeýle tertipde hasaplanyldy:

TÜRKMENISTANYŇ 2009-NJY ÝYL ÜÇIN MERKEZLEŞDIRILEN BÝUJETI	
GIRDEJILER	(müň manat)
<i>SALGYTLARDAN GELÝÄŇ GIRDEJILER (BÝUJETIŇ I DEREJESINIŇ GIRDEJILERI)</i>	<i>7 941 175</i>
Peýdadan alynýan salgyt	1 544 137
Goşulan baha üçin salgyt	2 015 058
Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak üçin salgyt	2 073 440
Goşmaça tölegler (aksizler)	1 019 060
Döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyna geçirmeler	898 100
Beýleki girdejiler	391 380
<i>TOPLUMLARYŇ WE DÖWLET GAZNALARYNYŇ SERIŞDELERI (BÝUJETIŇ II DEREJESINIŇ GIRDEJILERI)</i>	<i>47 389 149</i>
Nebit-gaz we himiýa toplumy	32 234 980
Energosenagat toplumy	380 025
Gurluşyk toplumy	431 198
Agrosenagat toplumy	4 469 014
ş.s. Türkmenistanyň Oba hojalyk ministrliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri	533 522
Ulaglar we aragatnaşyk toplumy	1 824 902
Ilatyň ulanýan harytlaryny öndürýän we söwda toplumy	1 655 217
Banklar we ätiýaçlandyrys guramalary	654 533
Durmuş meseleleri toplumy we toplumlara girmedikler	614 093
şol sanda:	
Aşgabat şäher Häkimliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri	5 500
Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri	44 000
Altyn asyry ösdürmegiň döwlet gaznasy	147 628
Türkmenistanyň ätiýaçlyk daşary ýurt puly gorunyň serişdeleriniň hasabyna maýa goýumlary	4 977 559
GIRDEJILERIŇ JEMI:	55 330 324

**Merkezleşdirilen býujetin çykdaýlary 2009-njy ýylda şu
aşakdaky ýaly hasaplanyldy**

(müň manat)

ÇYKDAJYLAR	
<i>BÝUJET ULGAMYNÝŇ ÇYKDAJYLARY (BÝUJETIŇ I DEREJESINIŇ ÇYKDAJYLARY)</i>	7 941 175
<i>DURMUŞ WE JEMGYÝETÇILIK HYZMATLARY</i>	1 427 447
Bilim	249 420
Saglygy goraýyş	138 150
Medeniýet	91 241
Döwlet durmuş üpjünçiligi	948 637
<i>UMUMY HÄSIÝETLI DÖWLET HYZMATLARY</i>	1 185 566
Döwlet häkimiýet we dolandyryş guramalary	161 771
Goranmak we serhetleri goramak	620 252
Jemgyýetçilik tertibi we howpsuzlyk	403 543
<i>HALK HOJALYGyna ÇYKDAJYLAR</i>	1 950 787
Agrosenagat toplumy	406 568
Beýleki pudaklar	50 886
Merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlary	1 493 332
<i>Möhleti soňa süýşürilen daşary ýurt bergileriniň hasabyna ýerine ýetirilýän işler</i>	114 000
<i>Döwlet býujetiniň ätiýaçlyk serişdeleri</i>	300 000
<i>Durnuklaşdyryş goruna geçirmeler</i>	2 400 000
<i>Ýerli býujetlere geçirilýän serişdeleri hasaba almazdan çykdaýlaryň jemi</i>	7 377 800
Ýerli býujetleri deňeçerlemek üçin goýberilýän serişdeler	563 375
<i>TOPLUMLARYŇ WE DÖWLET GAZNALARYNYŇ ÇYKDAJYLARY (BÝUJETIŇ II DEREJESINIŇ ÇYKDAJYLARY)</i>	47 389 149
Nebit-gaz we himiýa toplumy	32 234 980
Energosenagat toplumy	380 025
Gurluşyk toplumy	431 198
Agrosenagat toplumy	4 469 014

ş.s.Türkmenistanyň Oba hojalyk ministrliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri	533 522
Ulaglar we aragatnaşyk toplumy	1 824 902
Ilatyň ulanýan harytlaryny öndürýän we söwda toplumy	1 655 217
Banklar we ätiýaçlandyryş guramalary	654 533
Durmuş meseleleri toplumy we toplumlara girmedikler	614 093
şol sanda:	
Aşgabat şäher Häkimliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri	5 500
Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri	44 000
Altyn asyry ösdürmegiň döwlet gaznasy	147 628
Türkmenistanyň ätiýaçlyk daşary ýurt puly gorunyň serişdeleriniň hasabyna maýa goýumlary	4 977 559
ÇYKDAJYLARYŇ HEMMESI	55 330 324

Döwlet býujetiniň çykdaýjylarynyň aglabasy Merkezleşdirilen býujetiň üstünden geçýär. **Mysal üçin** 2009-njy ýylyň döwlet býujetinde ol 55 330 324 mün manat möçberinde bolup, býujetiň ähli çykdaýjylarynyň 94,0 %-ni tutýar.

Merkezleşdirilen býujetden şu aşakdaky harajatlar göz öňünde tutulýar. Ýagny Bilim, saglygy goraýyş, medeniyet, dowlet durmuş üpjünçiligi, ýasaýyş jay jemagat hojalygy, döwlet häkimiýeti we dolandyryş edaralary, goranmak we serhetleri goramak, jemgyýet-çilik tertibi we howpsuzlygy üçin harajatlar girýär.

Ykdysady iş bilen baglanyşykly döwlet hyzmatlaryny maliyeleş-dirmäge ýagny ol şu aşakdaky pudaklara - agrosenagat toplumlaryny ösdürmäge, ulag we aragatnaşyk pudaklaryny, gurluşyk, arhitektura we beýleki pudaklary ösdürmäge şeýle hem merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlara ep-esli harajatlar edilyar.

Merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlar - ilatyň kadaly durmuş şertlerini döretmeklige gönükdirilen serişdeleri,

durmuş-ykdysady, önümçilik, ylmy-tehniki, guramaçylyk-hojalyk çärelerini özara baglanyşdyrýandyr. Döwlet maddy ätiýaçlygy - adatdan daşary ýagdaýlar emele gelende ýagny (rezew) üçin serişdeler býujetden göz önünde tutulýar. Daşary bergini üzmek üçin serişdeler merkezi býujetden göz önünde tutulýar. Merkezleşdirilen býujetiň ep-esli bölegini ýerli býujetleriň deň agramlylygyny gazanmak üçin, merkezleşdirilen býujetiň girdejilerinden şolara bölünip goýulýan serişdelerdir. Şeýle-de şu maksatlar üçin ätiýaçlyk serişdeleri göz önünde tutulýar. Bu sanlardan görnüşi ýaly merkezleşdirilen býujetde, maksatly pul toplumlaryndan göz önünde tutulan harajatlar aýgytlaýjy orny eýeleýär. Durmuş toplumyna degişli (swerasynda) harajatlar uly orna eýedir, bu biziň býujetimiziň durmuş ulgamynyň ýokarlylygyny görkezýär.

§6.2. Merkezleşdirilen býujetden ýerli býujetleri deňeşdirmek üçin berilýän dotasiýalar we subsidiýalar

Merkezleşdirilen býujetden agirt uly pul serişdeleri ilaty mugt gaz, elektrik energiyasy, suw, duz hem-de awtomobil benzini we dizel ýangyjy bermek maksady bilen edilýän harajatlaryň owezini dolmak maksady bilen subsidiýa görnüşinde gönükdirilýär.

Bu çäreler üçin 2009-njy ýylyň býujetinde **264 275 müň. manat.** göz önünde tutuldy.(tablisa 6.3.)

**Türkmenistanyň 2009-njy ýyl üçin býujetinde ilat üçin
goýberilýän döwlet subsidiýalarynyň möçberleri**

Tablisa 6.3.

Türkmenistanyň 2009-njy ýyl üçin býujetinde ilat üçin goýberilýän döwlet subsidiýalarynyň möçberleriniň HASAPLAMASY (müň manat)			
Harytlaryň we hyzmatlaryň atlary	Berilýän serişdeleriň ýyllyk möçberi	Şol sanda degişli pudaklaryň hasabyna maliýe- leşdirilýäni	döwlet býujetiniň hasabyna maliýe- leşdirilýäni
Gaz	29 806	29 806	0
<i>şol sanda:</i>			
"Türkmengaz" DK	27 059	27 059	0
"Türkmennebit" DK	2 747	2 747	0
Suw	41 442	545	40 896
<i>şol sanda:</i>			
Welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň häkimligi	40 896	0	40 896
Türkmenistanyň Energetika we senagat ministrliگی	385	385	0
Türkmenistanyň Demir ýol ulag ministrliگی	160	160	0
Hapa suwlary akdyrmak üçin döwlet subsidiýalary goýberilýän	11 403	0	11 403
<i>şol sanda:</i>			

Welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň häkimligi	11 403	0	11 403
Elektrik energiýasy	32 672	11 498	21 174
<i>şol sanda:</i>			
Türkmenistanyň Energetika we senagat ministrligi	32 672	11 498	21 174
Duzlar:	2 750	2 750	0
<i>şol sanda:</i>			
Türkmenistanyň Demir ýol ulag ministrligi	120	120	0
"Türkmenhimiýa" DK	2 630	2 630	0
Awtomobil benzini we dizel ýangyjy:	146 202	146 202	0
<i>şol sanda:</i>			
Türkmenbaşydaky nebiti gaýtadan işleýän zawodlar toplумы	131 066	131 066	0
Türkmenistanyň Nebitgaz senagaty we mineral serişdeler ministrligi	15 136	15 136	0
JEMI:	264 275	190 802	73 473

§6.3.Ýerli býujetler

Ýerli býujetler - munuň özi ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş organlarynyň,

garamagyndaky, öz üst-lerine ýüklenen wezipelerini ýerine ýetirmekleri üçin döwletiň admi-nistratiw-territorial birlikleriniň pul serişdeleriniň fondudyr.

Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş organlary öz ygtyýarlaryna laýyklykda, öz býujetlerini özbaşdak düzýärler, býujet girdejileriniň möçberiniň, goýberilen dotasiýalaryň we subwansiýalaryň çäklerinde welaýatlary, şäherleri, etraplary, posýoloklary we obalary ykdysady, sosial we medeni taýdan ösdürmek boýunça çäreleri maliýeleşdirýärler.

Ýerli býujetlere Türkmenistanyň kanunlary we beýleki kanunçylyk aktlary bilen bellenilen salgytlar geçirilýär.

Ýerli býujetleriň serişdeleri şu aşakdaky maksatlar üçin ulanylýar, ýagny:

- territoriýany ösdürmek planlaryna laýyklykda amala aşyrylýan önümçilik we önümçilik däl gurluşyk üçin;

- şäheriň, posýoloklaryň we obalaryň, abadanlaşdyrylmagy üçin;

- ýaşayyş jaý fondunyň we kommunal maksatly obýektleriň, degişli tabynlykdaky ýollar setiniň saklanylmagy we düýpli remonty üçin;

- ýerli tabynlykdaky saglygy goraýyş, bilim, medeniýet we sport guramalaryny maliýeleşdirmäge;

- -ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş organlaryny saklamak we beýleki maksatlar üçin peýdalanylýar.

Ýerli býujetleriň girdejideriniň, bir bölegi dotasiýalar we subwensiýalar görnüşinde şu aşakdakylardan bölünip berilýär:

➤ welaýatyň býujetinden etraplaryň we etraplara deňleşdirilen şäherleriň býujetleri üçin welaýatyň häkimi tarapyndan;

➤ etrapyň býujetinden etrapdaky şäherleriň, posýoloklaryň, obalaryň býujetleri üçin etrapyň häkimi tarapyndan;

➤ Aşgabat şäheriniň býujetinden etraplaryň we Pöwrize posýologynyň býujetleri üçin Aşgabat şäheriniň häkimi tarapyndan bölünip berilýär.

Ýerli häkimliklere degisli hojalyklaryň netijeliligini ýokarlan-dyrylmagy we ösmegi, ýerli býujetleriň girdejiler böleginiň berkidil-meginiň we olaryň özüniň girdejileriniň köpelmeginiň esasy ugurla-rynyn biri bolup gulluk etmegidir.

Ýerli häkimlikleriň özüniň girdejileriniň ginetmek maksady bilen, ýerli häkimlikleriň tabynlygyna kärhanalaryň we guramalaryň geçirilisini aktiwlesdirmek zerurdyr. Ýerli býujetleriň öz girdejileriniň ösüşiniň problemasy ýerli häkimlikleriň emläginiň hususlaşdyrmak hakyndaky meseleler bilen ýakyndan arabaglanşyklydyr. Döwlet eýeçiligini hususy eýeçilige geçirmeklik we prawitizasiýa takyk derejede ýerli häkimlikler üçin bähbitlidir - bu ykdysadyýeti mono-poliýalasdyrmak, kärhanalaryň isinde bäsleşik esaslary döredýär. Olaryň isiniň netijeliligini ýokarlandyrmak maksady bilen pes düşe-wintli we zyýan geçýän kärhanalary kärendesine bermeklik maksada laýykdyr. Ýerli häkimlikleriň eýeçiliginiň bazasynda bileleşen kärhanalaryň döredilmegi, aksioner esasyda täze kärhanalary we önümçilikleri döretmek üçin kärhanalaryň we ilatyň serişdeleriniň

çekilmegi gowy netije berer.

Umumy döwlet girdejilerinden edilýän geçirmeleriň uzak möhletli normatiwleriniň esasynda ýerli býüjetleriň düzülmegine geçilmegi bilen, bu normatiwlerin ululygynyň hasaplaşdyrylyşynyň wajyplygyny takyklap geçýär. Sonuň ýaly normatiwleri hasaplamak üçin birnäçe meseleleri çözmek zerurdyr.

Ilkinji nobatda ilatyn hyzmatlar toplумы bilen üpjün edilişiniň derejesini takylaýan uzak möhletli durmuş maksatly ulgamlarynyň işlenip düzülmegidir. Bu maksatlar her bir etrabyň ösüsiniň meýil-nama görkezijilerini we etrabyň ilatynyň üpjünçilik derejesini hasaba almak bilen her bir etrap (säher) üçin differensirlenen tertip düzgünde hasaplamak maksada laýykdyr.

Ýerli häkimlikleriň roluny we jogapkärçiligini ýokarlandyrmak maksady bilen, olara býüjet serisdelerinin ulanşynyn ugurlaryny özlerine takykklamaga hukuk berilýär, serişdeleri has netijeli ulanmakda olaryň gyzyklanmasyny ýokarlandyrmak üçin olaryn ygtyýarynda ulanylmadyk serişdeler özlerinde galdyrylýar.

Ýerli häkimliklerin býüjetden dasary ýörite serişdeleri şu aşakdaky çesmeleriň hasabyna emele gelýär:

➤ ykdysady we durmuş sferalary çözmek boýnça ýerli häkimlikler tarapyndan gurulýan çäreleriň amala aşyrylmagynyň hasabyna alynýan goşmaça girdejileriň we tygşytlanylýan maliýe resurslary:

➤ raýatlaryn, kärhanalaryn meýletin töleglerinden;

➤ öndürilen önüme orta bahanyň kesgitlenilen sebäpli kärhanalaryn we guramalaryn esassyz alnan peýdasyna salynýan jerimelerden;

➤ eýesiz we döwletiň haýryna geçirilmeli edilen emlägi ýerleşdirmekden alnan girdejilerden;

➤ ýerli häkimligiň ygtyýarynda duran emlägi ýerleşdirmekden alynan girdejilerden;

➤ gaýry býüjet serişdelerden.

Geljekki döwrün esasy maksady bazar ykdysadyýeti we netijeli halkara hyzmatdaslygy esasynda ilatyn ýokary derejeli ýasaýyş üpjünçiligi bolan, ykdysady taýdan ösen döwleti göz önünde tutýan Türkmenistany özgertmekden ybaratdyr.

Su maksada ýetmek üçin Türkmenistanyň Prezidenti ileri tutu-lýan esasy ugurlary kesgitledi. Bu ugurlaryň pudaklarynda özgert-meler dowam etdiriler. Raýatlaryň telekeçilik işjeňligini ýokarlan-dyrmak üçin, olary maýa goýum işlerine geçmek, saglyk we pensiýa ätiýaçlandyrmalaryny höweslendirmek, ilatyn süýşirintgilerini jemle-megiň çesmeleri hökmünde aýratyn möhüm häsiýete eýe bolar. Saglygy goraýyşda, bilimde, ýasaýyş-jaý durmuş we kommunal hyzmatlaryň möçberi artar. Munuň özi maliýeleşdirmegiň goşmaça çesmelerini döreder we 2020-nji ýyla çenli jemi içerki önümiň möçberinde olaryň paýyny dünýäniň ösen ýurtlarynyň derejesine ýetirmäge mümkinçilik berer.

Ýerli öz-özünü dolandyryş guramalaryň býüjetleri - bu welaýat-larda, şäherlerde, etraplarda pul serişdeleriniň emele gelýän, paýla-nylýan we ulanylýan prosesinde döreýän we olaryň sebitler boýunça jemleýän maliýe balanslarynda, ýerli býüjetlerde görkezilýän ykdy-sady gatnaşyklaryň jemidir. Ýerli öz-özünü dolandyryş guramalaryň býüjetleri-bu döwlet bilen ýerli öz-özünü dolandyryş guramalaryň arasyndaky ykdysady gatnaşyklar

ulgamyny kesgitleýän ykdysady toparlardyr.

Ýerli dolandyryş guramalarynyň ygtyýaryna şu aşakdakylar degislidir:

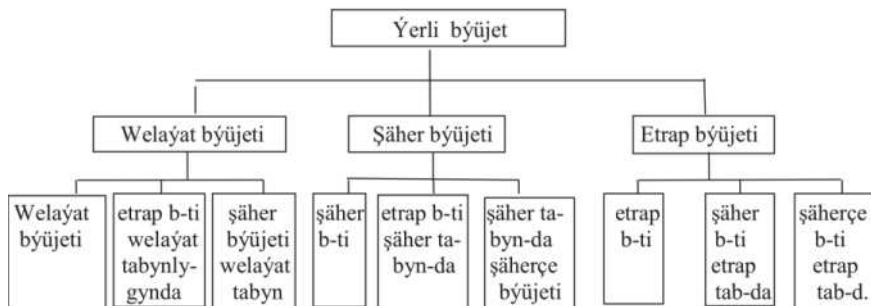
➤ ilatynyň isleglerini kanagatlandyrmaga we ýerli hojalygyň ösmegine gönükdirilen işleriň dürli görnüslerini guramak;

➤ durmuş-medeni we kommunal hojalyklara, ilata durmuş taýdan hyzmat etmek meselelerini çözmek, durmuş ösüşi, infrastrukturany döretmek, zähmet we tebigy resurslary ulanmak, öz territoriýasyny abadanlaşdyrmak, ýer uçastoklaryny bermek we olaryn ulanylyşyny barlamak.

Ýerli býüjetiň rolunyň güýçlenilmegi pudak we ýerli dereje-lerinde bazar gatnaşyklarynyň ösmegine ýardam edýär. Ýerli häkim-likleriň ykdysady we durmuş meselelerinde täsir edişleriň güýç-lenilmegi olaryn hukuklarynyň giňelmegine ýardam edýär. Häzirki wagtda ýerli häkimlikler olara tabyn bolan territoriýada ykdysadyýetiň we medeniýetiň ösüşine has aktiw täsir edip başladylar.

Ýerli býüjetleriň resurslarynyň esasy bölegi - bilim, saglygy goraýyş, medeniýet, durmuş üpjünçilik syýasatynda umumydöwlet meselelerini çözmek bilen bagly, durmuş-medeni edaralar ulgamyny maliýeleşdirmegiň çesmesi bolup gulluk edýär. Türkmenistanyň ykdysady potensialynyň ösmegi, ilatyn ýasaýsynyň ýokarlanmagy, ýerli býüjetleriň göwrüminiň köpelmeginiň esasy gaznalary bolup gulluk edýär. Türkmenistanda ýerli býüjetleriň býüjet ulgamy şu aşakdaky ýaly görkezilýär. (Şekil 6.1.)

Türkmenistanyň ýerli býüjetiniň ulgamy

2009-njy ýyl üçin Döwlet býüjetinde Aşgabat şäheriniň we welaýatlaryň ýerli býüjetleri şu aşakdaky möçberlerde ýagny jemi **4125,2 mln.manat** möçberde tassyklandy:

Şol sanda:

Asgabat şäheri – 646,1 mln.man.	Ahal welaýaty - 647,0 mln.man.
Balkan welaýaty- 480,1 mln.man.	Dasoguz welaýaty-707,0 mln.man.
Lebap welaýaty- 831,1 mln.man.	Mary welaýaty - 813,9 mln.man.

2009-njy ýyldan welaýatlaryň we Asgabat säherinin göwrümi ösdi, sebäbi ýerli býüjetden ep-esli möçberi bilim, saglygy goraýyş, medeniýet, döwlet durmuş üpjünçiligi, başgada birnäçe pudaklar maliýeleşdirilýär. Ikinjiden, önümçilik däl sferanyň sanalşyny we ösüşini ýerli býüjetiň üsti bilen maliýeleşdirip, döwlet belli bir çäkde jemgyýetçilik önümçiligine täsirini ýetirýär. Üçinjiden, jemgyýetçilik sarp, ediş gaznasynyň döredilişiniň we durmuş-medeni çäreler sarp edilýän harajatlaryň esasy çeşmesi bolup durýar.

Ýerli öz-özüni dolandyryş guramalaryň býüjeti olaryň

maliýe bazasy bolup gulluk edýär. Ýerli häkimleriň býüjet we emläk hukuklary olara ýerli býüjetleri düzmäge, seretmäge, tassyklamaga we ýerine ýetirmäge, ýerli häkimlikleriň ygtyýaryna berilýär. Her bir häkimligiň býüjetiniň bolmaklygy olaryň ykdysady özbaşdaklygyny berkidýär, hojalyk işini aktiwleşdirýär, olara tabyn bolan territoriýada infrastrukturany ösdürmäge mümkinçilik berýär, maliýe resurslaryň rezerwlerini ýüze çykarmaga we ulanmaga mümkinçilik döredýär. Ahyrky netijede bularyň ählisi ilatyň isleglerini has doly we ählitaraplaýyn kanagatlandyrmakda ýerli häkimlikleriň mümkin-çiliklerini gineldýär. Diýmek, ýerli býüjetleri ýerli häkimlikleriň maliýe bazasynyň döredilmegini üpjün edýän we milli girdejiniň territorial gaýtadan paýlaşdyrylyşyna ýardam bolýan ykdysady gatnaşyklaryň jemi hökmünde häsiýetlendirip bolýar. Bu sosial we ilata durmus taýdan hyzmat ediş infrastrukturany hem-de administratiw territorial birlikleriniň ykdysady we sosial ösüsiniň meýilnamalary bilen göz önünde tutulan başga çäreleri, jemgyýetiň ähli agzalarynyň ählitaraplaýyn ösmegini maliýelesdirmäge ýygnaýan we gönükdirilýän maliýe resurslaryň meýilnamasydyr.

Döwlet býüjetiniň bölegi bolup hyzmat edýän ýerli býüjetler pul formasynada suratlandyrylýan maddy önümçiliginde döredilýän milli girdejiniň bir böleginiň hereketlendirilmegi we paýlanylmagy bilen baglydyr, ol esasan adamlaryň köp dürli sosial- medeni we kommunal isleglerini kanagatlandyrylmagyna, bu býüjetiň ugurlary boýunça basgaça aýdylanda işçi güýjiniň gineldilen esasy taýýarla-nylmagyna belli bir möçberde gönükdirilýär. Halk hojalygynyň yzygiderli ösmegi işçi güýjini täzeden

taýýarlamaga resurslaryň bölünip berilmegini talap edýär, ýöne onuň maliýeleşdirmesi, sol sanda ýerli býüjetleriň üsti bilen, jemgyýetçilik üznüksiz önümçiligiň ähli prosesiniň ösmegi bilen arabaglanşykda durýar. Olaryň ahlisi jemgyýetçilik önümçiligiş prosesinde, ýurdyň milli girdejisini döretmekde we gaýtadan paýlamakda ýerli býüjetleriň ornuny we roluny şertlendirýär.

Maliýanyň we döwlet býüjetiniň bir bölegi hökmünde hyzmat edip, ýerli býüjetler ykdysady bazise girýärler. Olar maddy önümçiliginiň bolmaklygy we ösmegi hem-de degisli ykdysady, mysal üçin pul-haryt gatnasyklarynyň hereket etmegi bilen sertlendirilýär, bu bolsa ýerli býüjetleri döwlet býüjetleri ýaly ykdysady kategoriýalaryň sanyna gosmaça esas berýär. Döwlet býüjetiniň bölegi hökmünde ýerli býüjetlere olary ykdysady gatnaşyklar sistemasy hökmünde häsiýetlendirilýän kesgitleme mahsusdyr. Hakykatdan hem ýerli býüjetleriň resurslarynyň emele gelmegi we ulanylmagy önümçilik prosesine gatnasyklar bilen döwletiň, seýle-de döwlet bilen ilatyň arasynda jemgyýetçilik önümiň hereket etmegini takyklaýar. Bu hereketiň netijesinde şu asakdaky subýektleriň arasynda takyk maliýe gatnaşyklary şu aşakdakylar ýaly emele gelýär;

- kärhanalar bilen döwletin arasynda;
- önümçilik we önümçilik däl sferanyň kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň arasynda;
- býüjet ulgamynyň düzümleriniň arasynda;
- döwlet bilen ilatyn arasynda.

Şonuň ýaly gatnaşyklaryň dine bir mukdar däl, eýsem hil häsiýeti hem bardyr. Ýerli býüjetleriň esasy böleginiň sosial-medeni çäreleriň maliýeleşdirilmegine

gönükdirilýändigine garaman, döwlet býýjetiniň bu düzüminiň jemgyýetiň öndürijilik güýçleriniň ösdürmekdäki uly roluny ýatdan çykarmagy unutmaly däl;dir;

Birinjiden Türkmenistanyn ýerli býýjetleriniň üsti bilen önümçilik sferanyň pudaklaryny maliýeleşdirmek boýunça 2009-njy ýylyň döwlet býýjetiniň ululygy çykdajylarynyň 7,0 % tutýar. Sonuň bilen birlikde ýaşaýyş jaý jemagat hojalygyna edilýän çykdajylarynyň umumy jeminde, ýerli býýjetleriniň serişdeleri 2009-njy ýylda 100,0 %-ni düzdi. Ýerli býýjetleriň ep-esli möçberinden senagat, oba hojalyk, ulag we başga pudaklar maliýeleşdirilýär.

Ikinjiden, önümçilik däl sferanyň saklanşyny we ösüşini ýerli býýjetleriň üsti bilen maliýeleşdirip, döwlet belli bir çäkde jemgyýetçilik önümçiligine täsirini ýetirýär. Önümçilik we önümçilik däl sferalaryň biri birine ikitaraplaýyn täsir etmegi ykdysady ösüş prosesiniň özi hem-de milli girdejisi bilen şertlendirilýär.

Üçinjiden jemgyýetçilik sarp ediş, fondunyň döredilmeginiň we sosial-medeni çärelere edilýän harajatlaryň esasy çeşmesi bolup, ýerli býýjetler belli çäkde ilatyň hal-ýagdaýynyň ýokarlandy-rylmagynyň döwlet milli maksatnamasynyň amala aşyrylmagyna, jemgyýetiň esasy öndüriji güýji bolup durýan adamlaryň hereket etmegi we ähli taraplaýyn ösmegi üçin sertleriň döredilmegine ýardam bolýar.

Önümçilik däl sferanyň pudaklaryny maliýeleşdirmek üçin ýerli býýjetleriň üsti bilen serişdeleri çykaryp, zähmetkeşlere mugt we ýenillikli hyzmatlary edip, döwlet bu hyzmatlaryň sarp edilşiniň takyk derejesini üpjün edýär. Ilaty ýasaýyş jaýlar bilen üpjün etmäge, çagalaryny

saklamaga, işe ukyplylyklaryny dikeltmäge, hünärini ýokarlandyrmaga mümkinçilik döredýär.

Ýöne ýerli býüjetleriň täsiri dine bir jemgyýetçilik önümçiligine ýaýranok. Döwlet tarapyndan ýerli býüjetleriň üsti bilen çagany we enäni goramak boýunça geçirilýän çäreler, köp çagaly we ýalnyz enelere tölenýän kömek pullary, ýetişip gelýän ýaş nesiliň terbiýelenmegine gönükdirilýän serişdelere, ilatyn sosial-medeni meseleleri çözmäge ýardam bolýar, bu bolsa döwletiň ykdysady taýdan ösüsiniň şerti bolup gulluk edýär.

Ýerli býüjetleriň ulgamynyň üsti bilen, ýerli häkimlikler olaryň territoriýasynda ýerleşýän ähli kärhanalaryň jemgyýetçilik önümçilik hojalyk meýilnamalaryny ýerine ýetirmek boýunça olaryň önüne goýulan meseleleri çözmäge olara ýardam bolýarlar. Sonuň bilen birlikde bu kärhanalaryň iş netijeleri barada ýerli häkimliklerde gyzyklanma we diýmek territoriýalaryň hem-de pudak edaralaryň bähbitleriniň utgaşmagyna şertler döredýär.

Ýerli häkimliklere degişli hojalyklaryň netijeliliginiň ýokarlandyrylmagy we ösmegi, ýerli býüjetleriň girdejiler böleginiň berkidilmeginiň we olaryň özüniň girdejileriniň köpelmeginiň esasy ugurlarynyň biri bolup gulluk etmelidir. Ýerli häkimlikleriň özläriniň girdejileriniň çesmesi hökmünde olaryň emläk bazasyny gineltmek maksady bilen, ýerli häkimlikleriň tabynlygyna kärhanalaryň we guramalaryň geçirilişini aktiwleşdirmek zerurdyr. Ýerli býüjetleriň öz girdejileriniň ösüşiniň problemasy ýerli häkimlikleriň emläginiň hususylaşdyrmak hakyndaky meseleler bilen arabaglanşykdadyr. Ýerli häkimlikleriň eýeçiliginiň bazasynda bileleşýän

kärhanalaryň döredilmegi, paýdarlar esasyda täze kärhanalary we ilatyň serişdeleriniň çekilmegi hakykatdanda baha berer.

Ýerli býujetleriň serişdeleri ýetmedik wagtynda merkezleşdirilen döwlet býujetiniň girdejilerinden edilýän kadalyk ölçegleriň esasynda ýerli býujetlere gönükdirilýär. Ony aşakdaky 6.4-nji tablisada görmek bolýar.

Tablisa 6.4.

Asgabat şäheriniň we welaýatlaryň býujetlerine Umumy döwlet salgytlaryndan geçirmeleriň 2009-njy ýyl üçin kadalyk ölçegleri

№	Welaýatlar	Peýdadan alynýan salgytdan %	Goşulan bahaüçin salgytdan %	Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak üçin salgytdan %
	Ahal	24	25	25
	Balkan	20	18	18
	Dasoguz	95	95	-
	Lebap	84	85	85
	Mary	25	24	24
	Aşgabat şäheri	55	55	55

§6.4. Ýerli býujetiň girdejileriniň düzümi

Ýerli häkimliklere Türkmenistanyň sosial maksatnamasyny durmuşa geçirmekde möhüm meseleler ýüklenilen. Ilata hyzmat etmek boýunça geçirilýän çäreleriň maliýeleşdirilmesi esasan ýerli býujetleriň serişdeleriniň hasabyna amala aşyrylýar. Döwletiň sosial ösüs maksatnamasyny amala aşyrmakda ep-esli maddy we maliýe resurslary gerek bolýar. Ýerli býujetleriň girdejileri “berkidilen” we “kadalaşdyryjy” salgytlara bölünýär. Netijede ýerli býujetiniň girdejileriniň düzümi hem

hasaplanýar. Şu wagt welaýatlaryň, etraplaryň, şäherleriň territoriýasyna girýän umumy döwlet salgyt-laryň we girdejileriniň möçberlerinden býujetlere kadalyk ölçegleri bilen kesgitlemek ýoly arkaly amala aşyrylýar. (Tablisa 6.5).

Tablisa 6.5

Türkmenistanyň 2009-njy ýyl üçin ýerli býujetiniň girdejileriniň düzümi mln. manat

Girdejiler	Aşgabat ş.		Ahal welaýaty		Balkan welaýaty		Daşoguz welaýaty		Lebap welaýaty		Mary welaýaty		Jemi	
	jemi	tutýan orny %	jemi	tutýan orny %	jemi	tutýan orny %	jemi	tutýan orny %	jemi	tutýan orny %	jemi	tutýan orny %	jemi	tutýan orny %
Ýerli býujete doly girýän girdejiler (berkidilen girdejiler)	260,12	40	109,71	17	157,06	33	71,67	10	117,72	14	131,14	6	847,42	20
Merkezleşdirilen býujetden geçirmeler	385,96	60	537,25	83	323,09	67	71,92	10	713,44	86	682,76	4	2714,43	66
Býujeti deňeçerlemek üçin gönükdirilýän serişdeler	0,0	0	0,0	0	0,0	0	563,37	80	0,0	0	0,0		563,37	14
JEMI	646,08	100	646,96	100	480,15	100	706,0	100	831,16	100	813,9	00	4125,22	100

Ýokardaky 6.5-nji tablisada görnüşi ýaly Türkmenistanyň Ýerli býujetiniň umumy girdejisi 4125,22 mln.manada dendir. Şonuň ýerli býujetinin çykdajylary hem 4125,22 mln. manada dendir. Diýmek ýurdyň ýerli

býüjetiniň girdejileri doly öz çykdaýylaryny meýilnama boýunça ýapýarlar.

Berkidilen girdejileriň möçberi welaýatlaryň, etraplaryň we sählerleriň ykdysadyýeti bilen ýakyn bagly bolup durýar. Haýsy-da bir administratiw-territorial biržanyň hojalyklarynyň ösüşiniň derejesi ýokary bolsa, şonça-da ýerli býüjetde berkidilen girdejileriň möçberi ýokary bolýar. Köp halatlarda her bir býüjetniň çykdaýylarynyň belli bir bölegini ýapmagy kepillendirýär.

Ýerli býüjetlere berkidilen esasy girdejileriň çeşmelerini 6.6-nji we 6.7-nji tablisalaryň maglumatlardan anyklap bolýar.

Tablisa 6.6.

2009-njy ýyl üçin ýerli býujetleriň berkidilen girdejileri

müň manat

	Aşgabat şäheri	Ahal welaýaty	Balkan welaýaty	Daşoguz welaýaty	Lebap welaýaty	Mary welaýaty	Hemmesi
Şahsy adamlaryň girdejilerinden alynýan salgyt	102490,0	44000,0	60360,0	34580,0	60200,0	52140,0	353770,0
Patent tölegi	53500,0	16290,0	6310,0	6600,0	11200,0	20000,0	113900,0
Ilatdan alynýan salgydyň - jemi	155990,0	60290,0	66670,0	41180,0	71400,0	72140,0	467670,0
Beýleki salgytlar, ýygymlar we paçlar	70580,0	30550,0	36360,0	17960,0	29750,0	45230,0	230430,0
Emläk üçin salgyt	33550,0	18870,0	54030,0	12530,0	16570,0	13770,0	149320,0
GIRDEJILERŇ JEMI	260120,0	109710,0	157060,0	71670,0	117720,0	131140,0	847420,0

Ýerli býüjetleriň arasynda öz serişdeleri ýetmeýän ýagdaýynda “sažlaşdyrylýan girdejileri” ulanylýandyr. Ykdysady nukdaý nazardan alanyňda, girdejileriň

berkidilen çesmelerindeň gaýry alynýan serişdeleriň ählisi sazlaşdyrylýan girdejileriň düzümine goşulýar. Başgaça aýdylanda bu serişdeler ýuridiki akt bilen kesgitlenilen möhlete wagtlaýynça berilýär. Ýokardaky aýdylanlardan ugur alnyp ýerli býujetleri sazlaşdyrýan girdejileriň umumy ulgamy 2-nji şekildäki ýaly görnüşde görkezilýär.

Şekil 2

Sazlaşdyrýan girdejileriň düzümi

Tablisa 6.7.

Şol sanda beýleki salgytlar, ýygymlar we paçlar

müň manat										
	Salgytlaryň we tölegleriň ady	ýujet opar elgisi	degişli býuj et	JEMI	Aşgabat şähri	Ahal welaýat y	Balkan welaýaty	Daşoguz welaýaty	Lebap welaýaty	Mary welaýat y
Ýerli býujete geçirilýän beýleki salgytlar, ýygymlar we paçlar - jemi				230 430	70 580	30 550	36 360	17 960	29 750	45 230
1.	Mahabatlandyрма üçin ýygym	07 010	e/b	302	300	0	0	0	2	0
2.	Şäherleriň, şäherçeleriň we oba ýerleriniň çäklerini abadanlaşdyr-mak üçin belli bir mak-sada gönükdirilen ýygym	07 020	e/b	112 600	24 000	20 000	20 000	6 600	18 000	24 000
3.	Awtoduralgalaryň eýelerinden alynýan ýygym	07 030	e/b	584	460	4	40	40	20	20
4.	Awtomobilleriň ýerlenilmegi üçin ýygym	07 040	e/b	39 800	10 880	5 600	2 260	4 900	2 800	13 360
5.	Itleriň eýelerinden alynýan ýygym	07 050	e/b	18	4	0	0	0	8	6
6.	Salgyt kanunçylygynyň bozulandygy üçin tölenilýän jerimeler	10 010	e/b	32 200	15 900	1 260	10 400	900	2 540	1 200
7.	Salgyt kanunçylygynyň bozulandygy üçin tölenilýän puşman tölegleri	10 020	e/b	2 980	1 020	400	300	200	580	480
8.	Salgyt kanunçylygynyň bozulandygy üçin edara ediş jerimleri	10 030	e/b	3 700	600	460	580	800	620	640
9.	Suwdan peýdalanmak üçin tölegler	01 020	e/b	600	0	160	20	180	140	100
10.	Ýer üçin we ýerden peýdalanmak üçin tölegler	01 030	e/b	1 284	4	320	60	340	320	240
11.	Döwlet paçlary	02 010	e/b	24 420	10 460	1 520	1 460	3 200	3 540	4 240
12.	Ýörite hyzmatlar üçin beýleki girdejiler	02 060	e/b	920	0	80	240	220	320	60
13.	Ygtyýarnama bolmazdan iş alnyp barlanlygy üçin jerimeler we edara ediş jerimleri	05 020	e/b	324	140	4	80	40	20	40
14.	Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň girdejileriniň toparlara bölünüşinde görkezilmedik beýleki jerimeler we edara ediş jerimleri	05 060	e/b	1 620	540	180	400	40	260	200
15.	Bilim boýunça hyzmatlary etmekden gelýän girdejiler	07 020	e/b	860	40	180	100	160	240	140
16.	Hyzmatlaryň dürli görnüşleri boýunça beýleki girdejiler	07 030	e/b	120	0	100	20	0	0	0
17.	Beýleki salgyt däl girdejiler	08 060	e/b	2 572	1 072	260	320	120	300	500
18.	Raýatlara jaýlary satmaktan girdejiler	01 012	e/b	5 526	5 160	22	80	220	40	4

Ýerli býüjetleriň berkidilen girdejileri ýerli häkimliklere olara tabyn bolan hojalyklaryň işine, býüjet serişdeleriniň ýygnaýşynyň dolulygyna we öz wagtynda geçirilmegine täsir etmäge mümkinçilik berýär. Olaryň ählisi ýerli häkimlikleriň maliýe özbaşdaklygyny berkidýär, meýilnama we býüjet bilen göz önünde tutulan çäreleri maliýeleşdirmäge mümkinçilik berýär.

Ýerli býüjetleriň berkidilen girdejileriniň ýeterliksiz ösmeginde ýerli býüjetleriň hemişe ösýän çykdajylaryny zerur bolan girdejiler çesmesi bilen ýapmak zerurlygyny ýüze çykarýar. Bu esasan sazlaşdyrýan çesmeleriň, başgaça aýdanynda ýokarda durýan býüjetiň hasabyna amala aşyrylýar. Göwrümi we ykdysady ähmiýeti boýunça ähli ýerli býüjetleriň girdejilerinden we salgytlardan edilýän ölçegler tutýar. Olaryn roly ýerli häkimlikleri diňe bir maliýe resurslary bilen üpjün etmekden däl-de, eýsem ýerli häkimliklere tabyn territoriýasynda jemgyýetçilik önümçiliginiň netijeliligini ykarlandyrmakdan döwlet býüjetine gosmaça serişdeleri ýygналанда olary gyzyklandyrmakdan ybaratdyr.

§6.5. Ýerli býüjetiň çykdajylary

Ýerli häkimlikleriň özüne tabyn bolan territoriýasynda ykdysady we sosial meýilnamalary islenip düzülmegi we amala asyrylmagy, ýerlerin abadanlaşdyrylyşyny gowulandyrylmagy, sosial-medeni edaralaryň setiniň gineldilmegi ýerli býüjetleriň çykdajylarynyň köpelmeginiň esasy sebäbi bolup gulluk edýär. Çykdajylaryn köpelmegi hem täze gurlusyk hem-de jaý-kommunal obýektleri saklamak üçin harajatlaryn

derejesinin ýokarlanmagy bilenem baglydyr. (Tablisa 6.8.)

Tablisa 6.8.

2009-njy ýyl üçin ýerli býujetleriň çykdajylary

	müň manat						
	Aşgabat şäheri	Ahal welaýaty	Balkan welaýaty	Daşoguz welaýaty	Lebap welaýaty	Mary welaýaty	Jemi
JEMGYÝETÇILIK WE DURMUŞ HYZMATLARY	302220,1	305905,8	229791,0	408941,0	487687,7	462875,2	2197420,8
Bilim	142859,1	202744,4	121160,2	288778,2	320364,8	288707,8	1364614,5
Saglygy goraýyş	36329,0	46390,8	38600,6	72834,7	92552,3	92403,4	379110,8
Medeniýet	4003,6	7301,1	7662,5	8166,4	11885,3	13189,5	52208,4
Döwlet durmuş üpjünçiligi	2170,4	2654,0	2370,1	3187,1	4427,3	3597,9	18406,8
Ýaşaaýyş jaý-jemagat hojalygy	116858,0	46815,5	59997,6	35974,6	58458,0	64976,6	383080,3
UMUMY HÄSIÝETLI DÖWLET HYZMATLARY	5524,3	11902,7	8669,6	13443,2	17057,3	16027,7	72624,8
Döwlet häkimiýet we dolandyryş guramalary	4375,8	11131,0	7948,4	12063,2	15771,9	14515,4	65805,7
Jemgyýetçilik tertibi we howpsuzlyk	1148,5	771,7	721,2	1380,0	1285,4	1512,3	6819,1
ÝANGYÇ-ENERGETIKA TOPLUMY	2337,0	3153,0	1688,0	4585,0	4415,0	4996,0	21174,0
MERKEZLEŞDIRILEN DÜÝPLI MAÝA GOÝUMLARY	336000,0	326000,0	240000,0	280000,0	322000,0	330000,0	1834000,0
ÇYKDAJYLARYŇ JEMI	646081,4	646961,5	480148,6	706969,2	831160,0	813898,9	4125219,6

6.8-nji tablisadan görnüşi ýaly esasy çykdajylar merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlara, bilime we ýaşaaýyş jaý jemagat hojalyga gönükdirilýär. Bu çykdajylaryň umumy jeminde jemgyýetçilik we durmuş hyzmatlary üçin çärelere edilýän çykdajylaryň uly udel agramy ýagny 53,2% -ni tutýar. Ykdysadyýet we durmuş prosesleri ýerli býujetleriň ösüsine dürli ugurlar boýunça täsir edýärler.

Birinjiden, ugurlar boýunça sosial we ilata durmuş taýdan hyzmat edilişiniň ösüşine maliýe resurslara bolan islegleriň möçberi köpeliýär, bu bolsa öz nobatynda ýerli býujetleriň çykdajylarynyň ösmegine getirýär.

Ikinjiden, hojalyk işlerde ýerli häkimlikleriň rolynyň

ýokarlanmagy bilen ýerli býüjetleriň berkidilip girdejileriniň absolýut ösmegi bilen baglydyr.

Üçinjiden, ýerli býüjetleriň umumy çykdajylarynyň olaryň berkidilen girdejilerinden artyk ösmegi maliýelesdirilen çeşmeleriniň gineldilmeginiň zerurlygyny ýüze çykarýar bu bolsa merkezi býüjetden ýerli býüjetlere girmeli girdejileriň köpelmeginiň sebäbi bolup durýar.

Diýmek, ýerli býüjetleriň çykdajylary köpelende olaryň girdejiler bazisi we faktorlary hereket edýär. Bu iki sany gapma-garşylyga gönükdirilen çeşmeleriň bolmaklygy bir näçe kynçylyklary döremegine getirýär. Olaryň arasynda esasy kynçylyklar bolup ýerli häkimlikleriň maliýe bazasyna berkidilmegi gulluk edýär.

Ondan başga-da şu aşakdaky kynçylyklary çözmek zerurdyr:

- umumy döwlet we ýerli bähbitleri utgasdyrmak;
- dolandyryş edaralaryň we territoriýalaryň bähbitleriniň utgaşdyrylmagyny kämilleşdirmek;
- ýerli hojalygyň ösdürilmegine gönükdirilýän maliýe serişdeleriň ulanylyşynyň netijeliligini ýokarlandyrmak.

VII BAP. Döwlet býujetiniň girdejileri

§7.1. Döwlet býujetiniň girdejileri barada düşünje

Döwlet býujetiniň girdejileri - diýip bir ýylyň dowamynda şahsy we edara görnüşli taraplaryň töleýän salgytlaryndan, ýygym-laryndan we beýleki hökmany töleglerinden gelip gowuşýan pul serişdelere aýdylýar.

Döwlet býujetiniň girdejileriniň häsiýetnamasy diýmek- döwlet we hususy kärhanalar hem-de telekeçiler tarapyndan maddy önümçilik sferasynda döredilýän jemgyýetiň arassa girdejisi döwlet býujetiniň girdejileriniň esasy çeşmesi bolup durýar.

Býüjete tölenýän tölegler ulgamlaryny gurnamagynyň esasy wezipeleri şu aşakdakylardan ybarat bolup durýar:

1. Döwletiň merkezleşdirilen pul toplumyna serişdeleriň üznüksiz girmekligini üpjün etmekligi:

2. Bazar gatnaşyklary we bazar infrastrukturalarynyň berkedil-mekligi.

Döwlet býujetiniň girdejileri her dürli alamatlar boýunça klasifisirlenýär. (eýeçiligiň görnüşleri boýunça we tölegleri almagyň usullary boýunça). Çeşmeleri boýunça döwlet býujetiniň girdejileriniň tölegleri iki görnüşe bölünýär:

➤ döwlet we hususy kärhanalardan girýän töleglere we ilatyň töleýän töleglerine;

➤ eýeçiligiň görnüşine baglylykda, kärhanalardan girýän tölegler döwlet we hususy hem-de beýleki kärhanalaryň we guramalaryň töleglerine bölünýär.

Bu girdejiler salgyt salmak usuly bilen ýygnaýar. Kanuna laýyklykda serişdeleri hökmany ýygnaľmagyna salgyt salmak usuly diýip aýdylýar, sebäbi bu usulda eýeçiligiň görnüşi üýtgeýär, ýagny eýe çalyşýar.

Edara-kärhanalaryň töleýän tölegleriniň salgytlar boýunça baş görnüşi bardyr. Mysal üçin Goşulan baha üçin salgyt, peýdadan alynýan salgyt, emläk üçin salgyt, goşmaça tölegler (aksizler) we ýerasty baýlyklardan peýdalanmak üçin salgytlar.

Öz ykdysady mazmuny boýunça olar bir meňzeş, sebäbi olaryň hemmesi arassa girdejiniň bölekleridir.

Kärhanalaryň Döwlet býujetine töleýän töleglerini şu aşakdaky ýaly girdejileriň toparlar boýunça klassifikasiýalaşdyrmak bolar:

1. Salgyt girdejileri; **2.** Salgyt däl girdejiler; **3.** Maýa bilen amal-lardan girdejiler; **4.** Döwlet býujetinden karz berlen serişdeleriň gaýtarylyp berilmegi; **5.** Alnan resmi geçirmeler (transfertler); **6.** Karz alnan serişdeler.

Türkmenistanda bazar şertlerinde salgytlaryň ösüşiniň umumy kanunalaýykdygy biziň diýarymyzyň ykdysady, syýasy we sosial birliginiň esaslaryndan, oňa degişli önümçilik gatnaşyklaryndan, ykdysady kanunlaryndan gelip çykýar.

Häzirki döwürde býujetiň girdejileriniň emele gelmeginiň käbir kynçylyklary bar, olaryň çözülmegi bolsa köp derejede salgyt syýa-satyna bagly bolup durýar. Belli bolşy ýaly salgyt kanunçylygynyň ýygý-ýygýdan korrektirlenmegi, kärhanalaryň maliýe ýagdaýynyň pese gaçmagy, önümçilige ýaramaz täsir edýär we ony durnuk-syzlaşdyrýar. Tersine salgyt töleýjileriň öz işiniň maliýe netijelerini seljermeklige mümkinçilik berýän,

durnuklylygy salgyt kanunçylygy bolsa, önümçiligi durnuklaşdyrmagy we investision işi ösdürmeklige ýardam edýär.

Şonuň üçin hem býüjetň girdejileri baradaky syýasatyň esasynda, salgyt syýasatynyň öňden görüp bolujylyk, durnuklylygyň esaslary goýulmalydyr ýöne munuň özi gerek wagty salgyt ulgamlaryna, ony kadalaşdyrmak üçin üýtgeşmeler girizmeklik mümkinçiligini aradan aýyrmaly däldir.

§7.2. Býujet girdejileriniň düzümi, gurluşy

Döwlet býujetiniň girdejileriniň esasy bölegi - edara-kärhana-lardan gelyän salgytlardan, ýygymlardan we beýleki hökmany töleglerden girýärler. Möçberi boýunça in uly salgyt, ýagny goşulan baha üçin salgyt, soňra goşmaça töleglerdir (aksizler). Bu salgytlar gytaklaýyn salgyt ulgamlaryna degişlidir. Peýdadan alynýan salgyt möçberi boýunça üçinji orny eýeleýär, ol kärhananyň peýdasyndan, girdejisinden belli bir kesgitlenen göterim esasynda alynýar.

Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak üçin salgyt býujet girde-jilerinde dördünji orny eýeleýärler. Edaralaryň we kärhanalaryň töleýän salgytlaryndan soň býujetde durnukly girdeji çeşmeleriň biri bolup beýleki salgytlar we hökmany tölegler tutýandyr.

Ilatdan alynýan salgytlar - möçberi boýunça Döwlet býujetiniň girdejilerinde uly orny tutmaýar. 2009-njy ýylyň býujetinde onuň möçberi 467 670,0 müň. manat. ýa-da umumy býujetiň 4,1% tutýar. Ilat öz girdejisinden belli bir bölegini döwlet býujetine geçirýär, ýagny umumy halk hajatlary üçin öz goşandyny goşýar. Bu salgydyň

göterimi 10 göterimden ybarat bolup, dünýäde iň pes göterimleriň biridir.(Tablisa 7.1.)

Döwlet eýeçiligine degişli däl kärhanalardan gelyän serişdeler, degişlilikde Merkezleşdirilen we Yerli býüjetlere geçirilýär, olar býüjet girdejilerinde uly orun tutmaýarlar. Býüjete beýleki ýerli salgytlar we ýygymlar az orun tutmaýar, olar ýerli häkimiýet guramalary tarapyndan bellenilýän ýerli salgytlar, we her hili gümrük paçlar, ygtyýarnama, sertifikat üçin ýygymlar, salgyt gulluklarynyň we häkimýet guramalarynyň edýän edara ediş jerimleri we maliýe kömekleri girdejileri emele getirýär.

Býüjete girýän ýörite maksatly pul toplumlarynyň fondlarynyň girdejileriniň düzümi barada ýörite 6-njy temada durulyp geçildi. Olar salgyt däl girdejä degişlidir. Býüjetiň girdejileri tablisadan belli bolşy ýaly ýyl-ýyldan artýar, bu bolsa, ykdysadyýetiň pajarlap ösýänliginiň netijesinde milli girdejimiziň yzygiderli ýokarlanmagy netijesinde şeýle bolýar. 2009-njy ýylyň býüjetiniň girdejileri geçen ýylyňkydan 41%-den hem köpräk ýokarlandy, bu bolsa Milli Maksatnamada esasy göz önünde tutulan çärelerdir.

Býüjet girdejileriniň geljek ýyl üçin taslamasy düzülende şu aşakdakylara ünüs berilýär:

➤ ilki bilen býüjet düzülmesinden öň Maliýe ministrliği geçen maliýe ýylynyň girdejiler baradaky maglumatlaryny anyklaýar;

➤ üstümizdäki ýylyň maglumatlaryny çaklama esasynda we 6 aýlyk gelen girdejiler esasynda anyklaýar;

➤ geljek ýylyň çaklamasy esasynda girdejiler göz önünde tutulýar. Şol girdejiler hasaplanylanda geljek

ýyldaky nyrlaryň derejesinden şol sanda salgyt obýekti bolup durýan önümleriň, hyzmatlaryň nyrlaryndan ugur alynýar;

➤ býüjetde dürli we Döwlet eýeçiligindäki önümçilik bilen meşgullanýan kärhanalaryň tölemeli salgytlary we býüjete geçir-meleriniň hasaby Türkmenistanyň Maliýe ministrligine tabşyrylýar.

Tablisa 7.1.

Döwlet býujetiniň girdejileriniň düzümi
(2009 ýylda göz önünde tutulany)

Türkmenistanyň 2009-njy ýyl üçin Döwlet býujetiniň girdejileriniň I derejesiniň DÜZÜMI		
	salgydyň umumy jemi (müň manatda)	umumy jemde paýy (%-de)
SALGYTLARDAN WE TÖLEGLERDEN GELÝÄN GIRDEJILER	11 503 020	100,0%
Goşulan baha üçin salgyt	3 054 650	26,6%
Edara görnüşli taraplaryň peýdasyndan (girdejisinden) alynýan salgyt	2 372 730	20,6%
Emläk üçin salgyt	149 320	1,3%
Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak üçin salgyt	2 919 680	25,4%
Goşmaça tölegler	1 019 060	8,9%
Ilatdan alynýan salgytlar	467 670	4,1%
Döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyna geçirmeler	898 100	7,8%
Beýleki salgytlar we tölegler	621 810	5,4%
TOPLUMLARYŇ WE DÖWLET GAZNALARYNYŇ SERIŞDELERI (BÝUJETIŇ II DEREJESINIŇ GIRDEJILERI)	47 389 149	100,0%
Nebit-gaz we himiýa toplumy	32 234 980	68,0%
Energosenagat toplumy	380 025	0,8%
Gurluşyk toplumy	431 198	0,9%
Agrosenagat toplumy	4 469 014	9,4%
ş.s.Türkmenistanyň Oba hojalyk ministrliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri	533 522	
Ulaglar we aragatnaşyk toplumy	1 824 902	3,9%
Ilatyň ulanýan harytlaryny öndürýän we söwda toplumy	1 655 217	3,5%
Banklar we ätiýaçlandyryş guramalary	654 533	1,4%
Durmuş meseleleri toplumy we toplumlara girmedikler	614 093	0,7%
şol sanda:		
Aşgabat şäher Häkimliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri	5 500	
Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrliginiň maksatlaýyn ýörite serişdeleri	44 000	
Altyn asyry ösdürmegiň döwlet gaznasy	147 628	0,3%
Türkmenistanyň ätiýaçlyk daşary ýurt puly gorunyň serişdeleriniň hasabyna maýa goýumlary	4 977 559	10,5%

Mysal üçin - girdeji we çykdaýjy balansyny we girdeji çykdaýjylarynyň hasabyny işläp düzmekligiň tertibi görkezilýär. Şol maglumatlar geljek ýyl üçin çaklama häsiýete eýedir. Emma olar ylmy taýdan esaslandyrylan bolmalydyr. Hereket edýän salgytlar baradaky kanunlardan ugur alynýar, we geljek ýylky üýtgeşikler göz önünde tutulýar. Her salgyt boýunça görkezme esasynda maglumatlar görkezilýär. Şol hasapda ministrlük we pudak edaralarynda aýdaly, goşmaça töleglere (aksizlere) degişli harytlaryň sanawy, aksiýa hasaplanan dolanşyk, aksiziň prosent stawkasy, we çap edilýän möçberi girizilýär. GBüS salgyt üçin hasap doldurylanda-şol salgyt hasaplanylýan (ýagny Ministrlük boýunça) dolanşygy, salgytdan boşadylan bölegi, salgydyň göterimi we tölenmeli salgydyň möçberi görkezilýär.

Bu ähli salgyt girdejiler barasynda hasap düzülýär. Mundan başgada Ministrlükleriň we pudak edaralaryň ygtyýarynda galýan höweslendiriş pul toplumlarynyň (fondlarynyň) serişdeleriniň hereketi barasynda, olaryň ýylyň aýagyna galýany barada maglumatlar berilýär, gerek bolan halatlary, şol pul toplumlaryndan peýdalanmak galanlary býujet girdejisi hökmünde döwlet ulanyp biler. (diňe döwlet eýeçilikdäki kärhanalary).

Döwlet býujetine girýän bir topar maksatly pul toplumlary bolup, olaryň girdejisi we çykdaýjylary baradaky maglumatlary şol gaznalaryň dolandyryjy guramalary hasaplap Maliýe ministrligine tabşyrylýar.

Mysal üçin şol gaznalaryň girdejileri şulardan ybarat:

daşarky we içerkî söwda, kärhanalarynyň girdeji we peýdalykdan şu gaznaüçin aýrylyp goýulma, hökmany tölegler, meýletin tölegler, geçen ýylky bergilerden

tölenmeliler. Daşky we içki zaýmlar, we karz almalar we beýlekiler.

Döwlet tabşyrygy esasynda gazy, çig nebiti, gaz konsensatyny, we nebit önümlerini satmakdan alynan pul girdejisinden aýrylma (otçisleniýe) gymmatly, çig mal gazyp alýan kärhanalaryň, geologiýa agtaryş, we gözleg işleri üçin edýän, hökmany aýryp goýmalary (otçisleniýeler) Daşary ykdysady işden alan girdejileriniň bir bölegi, meýletin wznoslar we ş. m. Bu maglumatlar öňdäki ýylyň taslamasy esasynda hasaplanylýar. Beýleki pul toplumlary we olaryň girdejileri hut şunuň ýaly hasaplanýar.

Girdejiler çykdaýjylara ýetmezçilik eden halatlary, döwlet zaýmlary göz önünde tutýar we ol barada çäreler göz önünde tutulýar. Girdejiler salgyt gullugynda hasaba alynýar we banklar giren salgytlary degişli býüjetlere geçirip durýar. **Mysal üçin** aýdaly, Aşgabat şäher býüjetine peýdadan alynýan salgydyň 20 %-i geçirilýär diýeliň diýmek, edara-kärhanalar salgydy geçirseler bank şonuň belli bir bölegini Aşgabat şäher býüjetine galanyny Merkezleşdirilen býüjete geçirýär. Bu barada welaýat we Aşgabat Maliýe müdirlikleri hasabat berip durýarlar.

§7.3. Edara görnüşli taraplaryň döwlet býüjetine töleýän salgytlarynyň ulgamy

Türkmenistanyň Döwlet býüjetiniň girdejileri býüjete ähli hökmany salgyt töleglerinden, salgyt däl töleglerden, maýa goýum bilen amallar boýunça gelip gowuşýan serişdelerden, Döwlet býüjetinden karz berlen serişdeleriň

gaýtarylyp berilmegi boýunça gelip gowuşýan serişdelerden, şeýle hem, alynýan resmi geçirmelerden (transfertler) we karz serişdelerden ybaratdyr.

Türkmenistanyň "Salgytlar hakynda" Bitewi Kanunynyň 7-nji madasyna laýyklykda *salgyt* – döwlet işini maliýe taýdan üpjün etmek maksady bilen, döwlet tarapyndan bellenýän we edara görnüşli we şahsy taraplardan alynýan, Türkmenistanyň Döwlet býujetine gelip gowuşýan hökmany, hususy muzdsyz tölegdir.

Býujet hasabatynda:

- goşulan baha üçin salgyt;
- goşmaça tölegler (aksiz);
- ýerasty baýlyklardan peýdalanmak üçin salgyt;
- emläk üçin salgyt;
- edara görnüşli tarapyň peýdasyndan (girdejisinden) alynýan salgyt

Döwlet býujetiniň girdejileriniň esasy salgytlary diýip hasaplanylýar.

"Salgytlar hakynda" Türkmenistanyň Bitewi Kanunyna laýyklykda ýerli ýygymlaryň baş görnüş-i hereket edýär:

- ✓ mahabatlandyрма üçin ýygym;
- ✓ şäherleriň, şäherçeleriň we oba ýerleriniň çäklerini abadanlaşdyrmak üçin belli bir maksada gönükdirilen ýygym;
- ✓ awtoduralgalaryň eýelerinden alynýan ýygym;
- ✓ awtomobilleriň ýerlenilmegi üçin ýygym;
- ✓ itleriň eýelerinden alynýan ýygym.

Salgyt girdejileriň ýokarda ady agzalan görnüşleri boýunça býujete geçirmeler hasaplanylanda salgyt töleýjiler "Salgytlar hakynda" Türkmenistanyň Bitewi Kanunynyň talaplaryndan, Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugy hem-de Türkmenistanyň Ykdysadyýet we maliýe ministrligi tarapyndan 2005-nji ýylyň noýabr aýynyň 30-da tassyklanan, Türkmenistanyň Adalat Ministrligi tarapyndan 2006-njy ýylyň ýanwar aýynyň 4-de 368 belgide bellige alnan, "Salgytlar hakynda" Türkmenistanyň Bitewi Kanunynyň 2-nji bölegi bilen bellenen salgyt beýannamalarynyň we beýleki resminamalaryň görnüşlerini ulanmak boýunça Usuly görkezmeleriň" düzgünlerinden ugur alynýar.

Şeýle hem, **salgyt girdejilerine:**

- döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyna geçirmeler;
- gümrük paçlary;
- salgyt kanunçylygynyň bozulandygy üçin jerimeler we puşmana tölegleri ýaly býujete tölenilýän tölegler goşulýar.

Olarda salgydyň ähli alamatlarynyň bolmandygy sebäpli, bu tölegler salgyt girdejileriniň aýratyn görnüşi hökmünde ykrar edilýär.

«**Döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyna geçirmeler**» eýeçiligiň görnüşine we tabynlyk derejesine garamazdan ähli töleýjiler tarapyndan býujete tölenilmeli möçber hasaplananda, 26 belgili, Döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyna geçirmeleri hasaplamagyň we býujete tölemegiň tertibi hakyndaky Gollannama ulanylýar.

Býujete tölegleriň mazmunyndan ugur alyp, **gümrük paçlary** gümrük işleriniň geçirilenligi üçin töleg hem-de gümrük gözegçilik işleriniň geçirilmeginden gelýän

girdejilerdir.

Salgyt hukukbozulmalary üçin jerimeler, puşman tölegleri, şeýle hem salgyt kanunçylygynyň bozulanlygy üçin edara ediş jerimleri "Salgytlar hakynda" Türkmenistanyň Bitewi Kanunynyň 71-nji maddasyna laýyklykda, (salgyt kanunçylygynyň bozulanlygy üçin tölenilýän puşman tölegleri) býujete hakyky gelip gowuşan serişdeleriň 50 göterimi salgyt gullugynyň işgärleriniň iş haklaryny maliýeleşdirmäge gönükdirilýär.

"Salgyt däl girdejiler" döwlet emläginiň (önümçilik serişdelerinden, ulag serişdelerinden, enjamlardan başgalary) satylmagy we olaryň kärendä berilmegi, hyzmatlaryň ýerine ýetirilmegi, harytlaryň peýdalanylmagy ýa-da olaryň peýdalanylmagyna rugsat berilmegi üçin tölegler, paçlar, ýygymlar, jerimleriň, puşman pullarynyň ähli görnüşleri (salgyt kanunçylygynyň bozulanlygy üçin tölenilýän jerimelerden we puşman töleglerinden başgalary), karzlar boýunça göterimler we beýleki býujete hökmany geçirilýän we yzyna gaýtarylmaýan gündelik girdejiler girýärler.

Salgyt däl girdejileriň "Döwlet eýeçiliginden gelýän girdejiler", "Döwlet emlägine ygtyýar etmekden gelýän girdejiler" tölegleri hasaplananda, Türkmenistanyň Prezidentiniň 2006-njy ýylyň mart aýynyň 9-daky 7808 belgili, "Döwlet emläginiň kärendesinden alynýan peýdanyň ulanylyşynyň netijeliligini ýokarlandyrmak hakynda" kararyna laýyklykda, kärende töleginiň 50 göteriminiň Türkmenistanyň „Altyn Asyryny“ ösdürmegiň döwlet gaznasyna geçirilýänligi hasaba alynmalydyr.

"Maýa goýum bilen amallardan girdejiler" döwlet eýeçiligindäki kärhanalary hususylaşdyrmakdan, döwlete

degişli önümçilik serişdelerini, ulag serişdelerini, enjamlary satmakdan, harytlaryň döwlet gorlarynyň, material däl aktiwleriň satuwyndan gelip gowuşmalar görkezilýär.

"Döwlet býujetinden karz berlen serişdeleriň gaýtarylyp berilmegi" býujete degişli däl döwlet gaznalary, döwlet dolandyryşynyň beýleki derejeleri, döwletiň maliýe edaralary we maliýe däl kärhanalary tarapyndan öň olara berlen karzlaryň, şeýle-de, daşary ýurtlaryň Hökümetlerine berlen karzlaryň esasy böleginiň we möhleti gaýra goýlan bergileriň üzlüşilmeleriniň hasabyny ýöretmeklik üçin niýetlenendir.

"Daşary ýurtlardan geçirmeler" Türkmenistanyň dahylly dällerinden (rezident dällerinden) döwlete pul serişdelerini meýletin geçirmeleri, sowgatlary we peşgeşleri, peşgeş hökmünde iberilen harytlary satmakdan girdejiler, düýpli taslamalar üçin ýardam pullary, beýleki gündelik we maýa geçirmeleri (transfertleri) degişlidir.

"Karz alnan serişdeler" býujet ýetmezçiligini maliýeleşdirmek üçin, degişlilikde, **içerki we daşarky karz almalar** görkezilýär hem-de döwletiň gysga, orta we uzak möhletli içerki karzlaryny halkara maliýe guramalarynyň, daşary döwletleriň hökümetleriniň karzlaryny öz içine alýar.

§7.4. Şahsy taraplaryň döwlet býujetine töleýän salgytlary we tölegleri

Ýurtdaky ykdysady özgertmeler - ilaty durmuş taýdan goramagyn gin ulgamy bilen bilelikde alnyp barylýdy. Bu bolsa bazar gatnasyklaryna geçmegiň sertlerinde ilatyn

durmuş derejesiniň peselmegine ýol bermezlige, ilatyň sanynyň artmagyna garamazdan zähmet bazarynda dartgynly ýagdaýyň emele gelmeginiň önüni almaga mümkinçilik berdi. Ilatyň iş bilen üpjünçiligi hökümetiň hemişe gözegçiliginde bolýar.

Zähmet çekmäge bolan konstitusion hukuklardan doly peýdalanmaga mümkinçilik bermäge adamyň mynasyp durmuşy we erkin ösüşi üçin sertleri üpjün etmäge gönükdirilen, zähmete hak tölemek baradaky netijeli milli syýasata möhüm ähmiýet bermek bilen, çaklanylýan döwürde zähmet haky ulgamyny mundan beyläk-de kämillesdirmek göz önünde tutulýar.

Mysal üçin zähmete ukyply ilatyn sany 2005-nji yylda 3434,3 mün adama, 2010-njy ýylda bolsa 4425,2 mün adama ýeter we 1999-njy ýylyň derejesindäkiden 37 % we 78 % artar.

Bu ugurdaky ykdysady syýasat döwletiň hakyky mümkinçiligine, jemgyýetiň dürli gatnasyklarynyň bähbitleriniň deneçerligini üpjün etmäge, halkara zähmet guramasynyň kadalaryna we maksatlaryna esaslanandyr hem-de:

➤ ilatyň iş bilen doly üpjünçiligini gazanmak üçin iş orunlarynyň sanyny köpeltmäge;

➤ ilatyň girdejileriniň derejesini ýokarlandyrmaga, hakyna tutulyp işledilýän işgärleri durmuş-ykdysady taýdan goramagyň netijeli ulgamyny döretmäge we zähmete hak tölemek babatda döwletiň kepillendirmegini üpjün etmäge;

➤ ýaşayyş minimumynyň umumylygynyň esasynda bellenilýän zähmete hak tölemegiň in az möçberini zähmet

boýunça girdejileri düzgünlesdirmegiň möhüm ölçegi hökmünde peýdalanmaga;

➤ zähmet hakyny düzgünleşdirmegiň we kärhanalaryň sarp ediş fondlaryny paýlamagyň bazar mehanizmlerini ösdürmäge, pajy girdejlere salgyt salmagyň differensirlenen ulgamyna geçmäge.

Bütin dünýä masşaby boýunça aýdanymyzda salgydyň raýatlara hem salynmagynyň sebitleriniň biri hem girdejisi köp bolan raýatlardan, girdejisinden bir bölegini garyp ýagny maşgala ýagdaýy pes adamlaryň eklenmekligine ýardam bermek üçin ulanylýandyr. **Salgyt** - munuň özi fiziki taraplar (raýatlardan) tarapyndan hem, ýüridik (kärhanalar we edaralar) tarapyndan hem döwlet býujetine we ýerli býüjete tölenilýän hökmany tölegdir. **Salgyt** býujetiň girdejisiniň esasy çesmeleriniň biridir. Ilatyň girdejilerinden alynýan salgyt esasy ýerli býujetiniň girdejisi bolup durýar.

Ilatyň Dowlet býujetine töleýän tölegleriniň görnüşleri, salgyt görnüsinde bolup durýar. Bu tölegleriň kanuna laýyklykda we hökmany tertipde ilatyň sahsy girdeýjilerini ýygnamaklygyň görnüşinde çykyş edýär.

Dürli sosial-ykdysady gurluşly döwletleriň salgyt sistemasy dürli görnüşli salgytlary öz içine alýar. Salgytlaryň esasy toparlaryny göni we gytaklaýyn böleklerden durýar. Bizin gürrünini edýän ilatdan alynýan girdeýjiler hem esasan by iki görnüşiniň göni salgytlar toparyna degişlidirler, sebäbi göni salgytlar döwlet tarapyndan töleýjileriň gös-göni girdejilerinden ýa-da emläginden ýygnaýp alynýar. Häzirki döwürde hem ilatyň töleýän tölegleri döwlet býujetiniň girdeýjileriniň esasy bölegini eýeleýärler. Eger-de ilatyň döwlet býujetine

töleýän salgytlary ýatrylaýsa ýa-da azaldylaýsa onda hökman döwlet býujetiniň elmydama inflýasiýa prosesinde hereket-de bolardy. Ilatyň sosial ýagdaý peselerdi. Geçen döwürlerin ählisinde hem bir salgydy ýatysalar beýleki bir salgydy açýarlar ýa-da birnäçe salgytlary birleşdirip bir salgyt döredýärler.

"Salgyt girdejileri" şahsy adamlardan alynýan girdeji salgydy kärhanalar, edaralar we guramalar salgyt ýumuşçysy bolmak bilen (eýeçiligiň görnüşine hem-de pudaklaýyn tabynlygyna garamazdan), olaryň raýatlaryň hasaplanyp ýazylan iş hakyndan tutup galyp, döwlet býujetine geçirýän girdeji salgydynyň möçberleri hasaplanylýar.

Şahsy adamlar patent tölegi bellenen işleriň sanawuna girmeyän iş bilen meşgullanmakdan girdeji alan ýagdaýynda, olaryň özleriniň ýaşaýan ýeri boýunça salgyt gullugyna dolduryp berýän bellenen görnüşdäki salgyt beýannamasy esasynda salgyt gullugynyň hasaplaýan hem-de doly we öz wagtynda döwlet býujetine geçirilmegini üpjün edýän girdeji salgydynyň möçberlerine degişlidir.

Girdejä salynýan salgyt - bu fiziki we ýuridiki taraplardan ýygnaýan göni salgytlaryň esasy görnüşidir. Girdejä salynýan salgydyn sosial-ykdysady mazmuny jemgyýetiň ykdysady gurluşy, döwletiň syýasy roly bilen takykklanýar.

Ilaty doly üpjün edilmedik gatlaklaryny girdejä salynýan salgydy tölemäge çekmekde inflýasiýa hereketlerde möhüm rol oýnaýar. Käbir ýurtlarda býujete ýygnaýan salgytlaryň ýarysyndan gowragy fiziki adamlaryň girdejisine salynýan salgytlardan toplanlýar. Bu bolsa işçilerin real iş hakynyň ep-esli azalmagyna

getirýär. Türkmenistanyn býüjetiniň girdejileri 2009-njy ýyl üçin ilatdan geljek salgyt 467,67 mln. manat göz öňünde tutulýar.

Ilata salynýan salgytlaryn hereket edýän ulgamynda girdejä salynýan salgyt in bir möhüm orunlaryn birini tutýar. Girdejiniň möçberine, häsiýetine we ýygnaýşynyň usulyna baglylykda ilatyň girdejisine salynýan salgytlary töleýjiler bolup şu aşakdakylara bölünýärler:

1. Zähmet borçlaryny ýerine ýetireni üçin raýatlaryň iş hakyna we olara deňşdirilen girdeýjilere salynýan salgyt;

2. Bir gezeklik işleri ýerine ýetirilip alynýan girdeýjilere hem-de esasy iş ýeri bolmadyk ýerlerden alynýan dürli töleglere salynýan salgyt;

3. Ylmy, edebiýat we sungat döredijiligi, çap edilmegi, ýerine ýetirilmeginiň ýa-da başga maksat bilen ulanylmagy üçin awtorlygyna tölenýän tölegleriň jemine, şeýle-de açyşlaryň we sungat nusgalarynyň awtorlaryna tölenýän töleglere salynýan salgyt;

4. Telekeçilik isleriniň we zähmet çekmek bilen bagly bolmadyk işleri amala aşyrmak bilen alynýan girdejilere salynýan salgyt;

5. Daýhan hojalygyny alyp barmakdan raýatlaryň girdeýjilerine salgyt salmaklyk;

6. Türkmenistanda hemişelik ýaşaýan ýeri bolmadyk taraplara salynýan salgyt.

Işçileriň we gullukçylaryn girdejilerine salynýan salgyt her aýda geçen aýyn iş haky we girdeýjisi boýunça tölenilýär. Bu salgyt kärhananyň hasabat (bugalteriýa) işgärleri hasaplaýarlar.

Türkmenistanda girdeji üçin salgyt töleýjiler - Türkmenistanda hemişelik ýaşaýan, şeýle hem hemişelik

ýaşamaýan Türkmenistanyň raýatlary, daşary ýurt raýatlary we raýat bolmadyk adamlardan ybaratdyr.

Şahsy tarap salgyt ýylynda Türkmenistanyň çäginde jemi 183 we ondan hem köp senenama güni bolan halatynda, ol Türkmenistanyň dahyllysy hasap edilýär. Şahsy adamlardan alynýan girdeji salgydyny töleýjiler diýlip, "Salgytlar hakynda" Türkmenistanyň Bitewi Kanunynyň 183-nji maddasynda görkezilen girdejileri alýan şahsy adamlar ykrar edilýär.

Salgyt töleýji tarapyndan alnan şu aşakdaky girdejiler salgyt salynmaga degişlidir:

1) Türkmenistanyň dahyllylary bolup durýan şahsy adamlar üçin olaryň çeşmelerine bagly bolmazdan;

2) Türkmenistanyň dahyllylary bolmadyk şahsy adamlar üçin Türkmenistanyň çäklerindäki çeşmelerden.

Salgyt döwri diýlip, salgyt ýyly ykrar edilýär. Hasabat döwri girdejileriň aýry-aýry görnüşleri boýunça, salgyt ýylynyň dowamynda beýannama bermek talap edilen halatynda, birinji ýarym ýyl we salgyt ýyly hökmünde bellenýär.

Şu Bitewi kanunda başgaça bellenilmedik bolsa, salgyt möçberi 10 göterim derejede bellenýär.

Şahsy taraplaryň humarly oýun işinden alýan girdejileri şu Bitewi kanunyň 172-nji maddasynyň 3-nji bölümüne laýyklykda bellenen möçberler boýunça salgyt salynmaga degişlidir.

Türkmenistanda hemişelik ýaşayan salgyt salynýan obýekt Türkmenistanyň territoriýasynda, şeýle hem onun çäklerinden daşarda alnan puldan natural görnüşli girdejilerinden, şol sanda kärhanalaryň, edaralaryň hem-de guramalaryň serişdeleriniň hasabyna maddy we sosial

eşretleriň berilmegi netijesinde emele gelyän girdejilerden ybaratdyr.

Türkmenistanda hemişelik ýaşayan raýatlaryň girdejileri, eger Türkmenistandaky çeşmelerden alnan bolsa, olar salgyt salmaga degişlidir. Daşary ýurt walýutasy görnüsinde alnan girdejilerden salgyt töleýjiniň islegi boýunça manatlarda ýa-da Türkmenistanyň Döwlet banky tarapyndan satyn alnan daşary ýurt walýutasynda tölenilýär. Şunda daşary ýurt walýutasy görnüşindäki girdeji salgyt hasaplanan wagtynda ulanylýan hümmet aratapawudy boýunça manatlara geçirilýär.

Tablisa 7.2.

2009-njy ýyldan raýatlaryň girdejisinden alynýan salgyt barada maglumat
mln. manat.

	Görkezijiler	Ahal welaýat	Balkan welaýat	Daşoguz welaýat	Lebap welaýat	Mary welaýat	Asgabat şäheri.	Jemi.
1.	Şahsy adamlaryň girdejilerinden alynýan salgyt	44,00	60,36	34,58	60,20	52,14	102,49	353,77
2.	Patent tölegi	16,29	6,31	6,60	11,20	20,00	53,50	113,90
3.	Ilatdan alynýan salgydyň jemi.	60,29	66,67	41,18	71,40	72,14	155,99	467,67

7.2-nji tablisadan görnüşi ýaly ilatyn girdejisinden alynýan salgyt 467,67 mln. manat jemi, patent tölegleri 113,90 mln. manat. jemi ilatdan alynýan salgyt 2009-njy ýylda **467,67 mln. manat** bolar diýip göz önünde tutulýar.

Şahsy adamlaryň girdejileriniň şu görnüşleri salgyt özenine goşulmaýar:

➤ Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda bellenyň hemaýat puly, muňa işe wagtlaýyn ukypsyzlygy sebäpli hemaýat puly girmeyär;

➤ Türkmenistanyň we beýleki döwletleriň pensiýa kanunçylygynda bellenen tertipde bellenen pensiýalar, şeýle hem döwletiňki däl pensiýa ätiýaçlandyrmasy şertlerinde alynýan pensiýalar, şahsy pensiýa toplanmalaryna hasaplanyp ýazylýan göterimler, geçirilen ätiýaçlandyryş pensiýa gatançlarynyň pul möçberleriniň, bellenen iň az möçberden ugur alnyp hasaplanan ätiýaçlandyryş gatançlarynyň pul möçberlerinden artyk gelýän pul serişdeleriniň alnan möçberleri;

➤ hökmany ätiýaçlandyryş, ömri meýletin ätiýaçlandyryş ylalaşyklary, meýletin emlägi ätiýaçlandyryş boýunça ätiýaçlandyryş tölegleriniň möçberleri we ätiýaçlandyryş ýagdaýynyň gelendigi, adamyň ömrüne we saglygyna ýetirilen zyýanyň öwezini dolmalar, ätiýaçlandyryjylaryň we ätiýaçlandyrylan adamlaryň saglygy goraýyş çykdajylary. Galan halatlarda meýletin ätiýaçlandyрма ylalaşyklary boýunça ätiýaçlandyryş tölegleriniň, şahsy adamlar tarapyndan ätiýaçlandyryş gatançlary görnüşinde tölän möçberinden artyk gelýän möçberi salgyt salynmaga degişlidir;

➤ şahsy taraplardan miras we peşgeş almak tertibinde pul we haryt görnüşindäki alynýan girdejiler, muňa ylmy, edebi, sungat eserleriniň awtorlarynyň, şeýle hem açyşlaryň, oýlap tapyşlaryň we senagat nusgalarynyň mirasdarlaryna (hukuk mirasdüşerlerine) tölenýän hak girmeyär;

➤ salgyt döwründe Türkmenistanda bellenen iň az iş hakynyň on essesinden ýokary bolmadyk, edara görnüşli

taraplardan alynýan sowgatlaryň bahasy. Görkezilen mukdardan artýan möçber umumy belenilen tertipde girdejä goşulýar;

➤ ýokary okuw mekdeplerinde, ýörite orta hünärmentçilik mekdeplerinde okaýan talyplara, dini okuw mekdepleriniň diňleýjilerine bu okuw jaýlary tarapyndan belenilýän, Türkmenistanyň Prezidenti, tertipnama laýyk işleriniň çäklerinde jemgyýetçilik birleşikleri we gaznalar, daşary ýurt döwletleri, halkara we döwletara (hökümetara) guramalary tarapyndan döredilýän we tölenýän talyp haklary;

➤ aliment görnüşinde gelýän serişdeler;

➤ şikes almagy ýa-da saglygyna başga hili zeper etmegi sebäpli zähmete ukyplylygyny ýitirmegi netijesinde, şeýle hem ekleýjisini ýitirmegi bilen baglanyşykly tölenýän birwagtlaýyn hemaýat pullary;

➤ gan tabşyryandygy (donor kömegi) üçin tölenýän hak;

➤ telekeçilik işi netijesinde emläkleri ýerlemekden we paýnamalary, obligasiýalary, beýleki gymmatly kagyzlary, kärhana paýly gatnaşmak hukugyny aýrybaşgalamakdan gelen serişdelerden başga, eýeçilik hukugy boýunça raýatlara (şahsy adamlara) degişli emläkleriň ýerlenilmeginden alnan serişdeler;

➤ edara görnüşli taraplaryň raýatlara edýän maddy kömekleriniň pul möçberileri:

✓ onuň möçberine garamazdan, tebigy betbagtçylyk ýa-da beýleki adatdan daşary ýagdaýlar bilen baglanyşykly alynýan serişdeler;

✓ başga ýagdaýlarda - salgyt döwrüniň dowamynda Türkmenistanyň kanunçylygynda belenilen in pes iş

hakynyň 10 essesinden ýokary bolmadyk möçberde;

✓ Türkmenistanyň Ýaragly Güýçlerinde, beýleki goşunlarda, milli howpsuzlyk edaralarynda we harby birikmelerde çagyryş boýunça harby gullugy geçýän harby gullukçylaryň alýan pul üpjünçiliginiň möçberleri, pul sylaglary we beýleki tölegler;

aşakdakylary ýerlemekden alynýan girdejiler:

➤ mellek ýerlerinde we şahsy kömekçi hojalyklarda ösdürilip ýetişdirilen oba hojalyk önümleri (şol sanda gülçilik we bal arysyny saklamak) haryt we olaryň gaýtadan işlenen görnüşinde. Şunda mellek ýerleriniň we şahsy kömekçi hojalyklarynyň bardygyny tassyklaýan resminamalaryň görkezilmegi hökmandyr;

➤ haryt we gaýtadan işlenen görnüşde ýabany ösýän miweleri, hozlary we beýleki miweleri, kömelekleri, tohumlary, derman ösümlüklerini, aw önümlerini, ösdürip ýetişdirilýän we tutulýan balyklary ýerlemek;

➤ mallary, tut ýüpek gurçuklaryny we ş.m. ösdürip ýetişdirmek we бага bakmak boýunça hyzmatlary etmekden gelen girdejiler;

➤ oba hojalygynda kärendeçiler tarapyndan içki hojalyk kärende şertnamalary esasyndaky işlerden alnan girdejiler, şeýle hem içki hojalyk kärende şertnamalary boýunça alnan oba hojalyk önümini we onuň gaýtadan işlenen önümini ýerlemekden alnan girdejiler;

➤ oba hojalyk kärhanalarynda hakyna tutma işgärler tarapyndan alnan girdejiler, dolandyryş edaralarynyň işgärleri (ýolbaşçylar, hünärmenler, gullukçylar) muňa girmeyär;

➤ hususy eýeçiligindäki oba hojalyk önümlerini öndürijiler tarapyndan, olaryň öndüren oba hojalyk önümini we onuň gaýtadan işlenen önümini ýerlemekden alnan girdejileri;

○ Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda, hususylaşdyrmakdan alynýan hususylaşdyrylan emlägiň bahasy;

○ raýatlaryň bank goýumlary, depozit güwänamalary boýunça göterimler;

➤ şahsy ýa-da toparlaýyn ýaryşlarda türgenleriň ýaryşyň resmi gurnaýjylaryndan alýan baýraklarynyň bahasy;

➤ bäsleşiklerde we ýaryşlarda alnan baýraklaryň, şeýle hem salgyt döwründe Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen in pes iş hakynyň üç essesinden ýokary bolmadyk islendik utuşlaryň bahasy;

➤ Türkmenistanyň Prezidentiniň çözgütleri boýunça berilýän pul we zat baýraklary, sowgatlary we sylaglary;

➤ Türkmenistanyň Daşary işler ministrliginiň daşary ýurda iberilen işgärleriniň zähmetine tölenýän haklar we olaryň daşary ýurt pulundaky alýan beýleki serişdeleri;

➤ edara görnüşli taraplaryň öz işgärleriniň ýa-da olaryň deregine çagalar we ýetginjekler üçin çagalar we beýleki sagaldyş edaralaryna ýollamanamalaryň bahasyny, şeýle hem öz işgärleriniň gündizine ýa-da ýatymlaýyn alýan saglygy goraýyş hyzmatlarynyň bahasyny doly ýa-da bölekleyin öwezini dolmak üçin töleýän serişdeleri; Türkmenistanyň Kärdeşler arkalaşygynyň milli merkeziniň serişdeleriniň hasabyna doly ýa-da bölekleyin tölenýän maddy kömekler, ýollamanamalaryň we sowgatlaryň bahasy;

➤ Türkmenistanyň Saparmyrat Türkmenbaşynyň Raýat Bitewi kanunyna laýyklykda maşgala agzalary we (ýa-da) golaý garyndaş-lary diýlip ykrar edilen raýatlaryň emläk we emläk däl gatnaşyklary bilen bagly amallardan alan girdejileri. Görkezilen raýatlaryň raýat-hukuk häsiýetli şertnamalary ýa-da zähmet şertnamalary (ylalaşyklary) netijesinde alýan girdejileri oňa girmeyär;

➤ Türkmenistanyň Prezidentiniň käbir çözgütlerine laýyklykda, raýatlaryň ýeňillikli bahalardan ýa-da olaryň bahasy tölenmezden emläkleri (harytlary, işleri, hyzmatlary) ýerlemekden alan maddy girdejileri;

➤ grantlar görnüşinde alnan serişdeler.

Daşary ýurtlaryň Türkmenistandaky diplomatik wekilhanala-ryndan, konsullyk edaralaryndan we halkara, döwletara (hökümetara) guramalaryndan, daşary ýurt raýatlarynyň, şeýle hem Türkmenistanda hemişelik ýaşamaýan Türkmenistanyň raýatlarynyň alýan girdejileri salgyt salynmaga degişli däldir.

Şunuň ýaly wekilçilikleriň (edaralaryň we guramalaryň) işgär-leriniň öý hyzmatkärleri, eger olar Türkmenistanyň raýatlary däl bol-salar ýa-da Türkmenistanda hemişelik ýaşamaýan bolsalar, olaryň öý hyzmatkärleri hökmünde alýan iş haklary salgyt salmakdan boşadylýar.

Şu aşakdakylaryň girdejileri salgyt salynmaga degişli däldir:

➤ "Ruhnama" ordeni bilen sylaglanan adamlar;

➤ Türkmenistanyň Gahrymanlary;

➤ Türkmenistanyň «Durmuş üpjünçiligi hakynda» bitewi Kanunyna laýyklykda weteranlar derejesine degişli edilen adamlar;

➤ söweş hereketleri netijesinde maýyp bolanlar;

➤ çagalykdan maýyplar, 1-nji we 2-nji topar maýyplary.

➤ "Edermenlik" medaly bilen sylaglanan adamlar üçin hasaplanan salgydyň möçberi, olaryň alýan ähli girdejileri boýunça 50 göterim azaldylýar.

Şeýle boşatmalary (ýeňillikler) ulanmaga hukuklary tassyklamak adamlaryň bellenen tertipde resminamalary (olaryň nusgalaryny) görkezmekleri esasynda amala aşyrylýar.

Daşary ýurduň döwlet gullugynda duran raýatyň hakyna tutma işden alan girdejisi, oňa şol döwletde salgyt salynmaga degişli bolsa, salgyt salynmaga degişli däldir.

1992-nji ýylyn 1-nji ýanwaryndan baslap Türkmenistanyň çäklerinde **döwlet pajyny almaklygy girizildi**. Häzirki wagtda şu asakdakakylardan döwlet paji alynýar:

1. Sudlara berilýän hat isleg arzalaryndan, aýratyn seljerilýän sikaýatlardan, sudlaryň çözgütleri baradaky konstusion sikaýatlardan, şeýle hem sud tarapyndan dokumentlerin berilenligi.

2. Hojalyk sudynyň organlaryna berilýän hat isleg arzalaryndan şeýle hem çözgütlere hojalyk sudynyň guramalary tarapyndan täzedan seretmäge degişli arzalardan.

3. Kepillendiriji edaralarynyň we wekilleriniň ýerine ýetirilýän organlarynyň kepillendiriş hereket edenligi üçin şeýle hem kepillendiriş taýdan tassyklanan resminamalaryň

nusgalarynyň berlendigi üçin, ýokarky agzalan guramalaryň geleşikleriniň we arzalaryň taslamalarynyň düzülenligi üçin. Resminamalaryň nusgalary we şolardan göçürmeler talap edilýär.

4. Raýatlaryň aktynyň bellige alnyşy hakyndaky şahadatnama raýatlara berilendigi üçin we raýatlaryň ýagdaýyny üýtgetmekligi ona gosmaça girizilýändigigi, onun düzedilýänligi we täzedan dikeldilýändigigi bilen baglanyşykly raýatlara şahadatnamalaryň berilýänligi üçin.

5. Daşary ýurda gitmek hukugyny, almaklygy we daşary ýurtlardan adam çagyrmaga resminamalaryň berilendigi üçin, sol resminamalara üýtgetmeleriň girizilýändigigi üçin, daşary ýurt pasportlarynyň ýa-da şolaryň ornuny tutýandygy hakyndaky resminamalaryň bellige alynanlygy we bellige almak möhletiniň uzaldylmaklygy üçin, ýaşamak üçin görnüşleriň berilenligi ýa-da uzaldylanlygy üçin alýnýar.

§7.5. Girdejiler toplananda karz usuly

"Döwlet býujetinden karz berlen serişdeleriň gaýtarylyp berilmegi" býujete degişli däl döwlet gaznalary, döwlet dolandyryşynyň beýleki derejeleri, döwletiň maliýe edaralary we maliýe däl kärhanalary tarapyndan ön olara berlen karzlaryň, şeýle-de, daşary ýurtlaryň Hökümetlerine berlen karzlaryň esasy böleginiň we möhleti gaýra goýlan bergileriň üzlüşilmeleriniň hasabyny ýöretmeklik üçin niýetlenendir.

"Alnan resmi geçirmeler (transfertler)" "Içerki geçirmeler" esasy toparynyň toparlaryna we kiçi toparlaryna deňeçerlemek üçin aşakda (ýokarda) durýan

býujetlere berilýän serişdeler (dotasiýalar), aşakda (ýokarda) durýan býujetlerden özara hasaplaşyklar boýunça alynan serişdeler, Merkezleşdirilen býujete geçirilýän esasy salgytlardan ýerli býujetlere geçirmeler, şeýle-de, Türkmenistanyň dahyllylarynyň (rezidentleriniň) pul serişdelerini meýletin geçirmeleri, sowgatlary we döwlete peşgeşleri, şol sanda mekdepler, hassahanalar, muzeýler, teatrlar, medeniýet edaralary, beýleki döwlet edaralary üçin jaýlar, desgalar, medeni gymmatlyklar, gozgalmaýan emläk, enjamlar görnüşinde döwlete berlen peşgeşler we sowgatlar we beýleki içerki geçirmeler (transfertleri) degişlidir.

"Daşary ýurtlardan geçirmeler" Türkmenistanyň dahyllý dällerinden (rezident dällerinden) döwlete pul serişdelerini meýletin geçirmeleri, sowgatlary we peşgeşleri, peşgeş hökmünde iberilen harytlary satmakdan girdejiler, düýpli taslamalar üçin ýardam pullary, beýleki gündelik we maýa geçirmeleri (transfertleri) degişlidir.

"Karz alnan serişdeler" býujet ýetmezçiligini maliýeleşdirmek üçin, degişlilikde, **içerki we daşarky karz almalar** görkezilýär hem-de döwletiň gysga, orta we uzak möhletli içerki karzlaryny halkara maliýe guramalarynyň, daşary döwletleriň hökümetleriniň karzlaryny öz içine alýar.

VIII BAP. Döwlet býujetiniň çykdaýjalary

§ 8.1. Döwlet býujetiniň çykdaýjalarynyň zerurlygy we ähmiýeti

Ykdysady gatnaşyklaryň esasyndan, pudak we territorial ugurla-ryna döwletiň merkezleşdirilen serişdeler fondunyň paýlaşdyrmak prosessiniň geçmegi, döwlet býujetiniň çykdaýjalaryny suratlan-dyrýar. Býüjetiň pul serişdeleri býüjet çykdaýjalarynyň maddy tarapy bolup çykys edýär. Döwlet býujetiniň çykdaýjalarynyň ykdysady mazmuny gös-göni onuň köp möçberli görnüşlerinde ýüze çykýar. Döwlet býujetiniň çykdaýjalarynyň her bir görnüsiniň öz hil we muk-dar häsiýetnamasy bar. Sunuň bilen, alamatyň ykdysady mazmunyny şöhlelendirýän mukdar häsiýetnamasy býüjet çykdaýjalarynyň gerek-digini kesgitlemäge mümkinçilik berýän bolsa, onda hil häsiýet-namasy onuň umumylygyny anladýär.

Döwletiň jemgyýetçilik üznüksiz önümçiligindäki aktiw roly býüjet çykdaýjalarynyň dürli-dürliligini şertlendirýär. Ýöne olaryň dürli-dürliliginde olar bir maksada gulluk edýärler, takyk aýdanyňda, umumy döwlet töleglerini maliýe resurslary bilen üpjün etmekligine Döwlet çykdaýjysy diýen düşünje ýakyndan býüjetden maliýeleş-dirilen diýen düşünje bilen bagly bolup durýar. Kärhanalara, guramalara we edaralara meýilnama boýunça göz önünde tutulan çäreleri geçirmek üçin býüjetden çykarylýan pul serişdelerine býüjetden maliýeleşdirmek diýilýär.

Döwletiň ýerine ýetirýän ugurlary býüjet çykdaýjalarynyň düzümine we strukturasy-na täsir edýär. Bu

jemgyýetçilige gerekliligi boýunça çykdaýylary toparlamakda ýüze çykýar. Döwlet býýjetiniň hemme çykdaýylary üç topara bölünýär:

- halk hojalyga çykarylýan çykdaýylar;
- durmuş medeni çärelere çykarylýan çykdaýylar;
- dolandyryşa çykarylýan çykdaýylar (şekil 3).

Halk hojalygyna çykarylýan çykdaýylar - öz düzümine ýeke maddy önümçiligiň pudaklarynyň ösmegine we kämilleşdirilmegine çykarylýan çykdaýylary gurşap alman, eýsem önümçilik däl sferanyň jaý-kommunal hojalygyna we ilata hyzmat edýän pudagyna edilýän çykdaýylary öz içine alýar.

Býýjetiň çykdaýylarynyň başga topary ilatyň **durmuş-medeni isleglerini** kanagatlandyrmakdan ybarat bolup durýan döwletiň durmuş ugurlaryny şöhlendirýär. Çykdaýylaryň üçünji topary **döwletiň häkimýetiniň we döwletiň dolandyrylysynyň** hereket etmegi bilen bagly bolup durýar.

Merkezleşdirilen fondunyň yzygiderli bölünmeginiň netijesinde ykdysadyýetiň dürli pudaklarynda pul fondlarynyň durnukly sistemasy döreýär.

Ol döwlet býýjetiniň çykdaýylarynyň häsiýetli aýratynlyklaryny pul gaznalarynyň döremegi we ulanmagy bilen bagly bolan maliýe gatnaşyklaryny aňladýar. Döwlet býýjetiniň çykdaýylarynda bitewi paýlaşdyryş prosesiniň iki tarapy öz keşbini tapýar: **birinji tarapdan**, merkezleşdirilen pul gaznasyny dürli böleklere paýlaşdyrylmagy, **ikinci tarapdan** - önümçilik we dolanşyk edaralarynda şol bir wagtda pul fondlaryny emele getirilmegi.

Maddy önümçilik bilen bilelikde önümçilik däl sferasy

maliýelesdirýär. Ykdysadyýetiň bu sferasynyň kärhanalarynyň we guramalarynyň köpüsiniň girdejiler çesmeleri bolman soň olar özüni saklamak we ösdürmek üçin serisdeleri Döwlet býüjetinden alýarlar. Durmuş-medeni çäreleri we dolandyryşy maliýeleşdirmek olaryň çykdaýylaryny smeta düzgünine laýyklykda geçirilýär. Smeta düzülende, edaralaryň işlerini üpjün etmek üçin maliýe resurslaryň möçberi olaryň işleriniň meýilnama görkezijileri we çykdaýylary bellenen normalar esasynda hasaplanýar.

Hyzmat edilýän kontingentler, aýratyn dürli kategoriýasynyň ştat mukdary önümçilik däl sferanyň edaralarynyň meýilnama görkezijileri bolup durýar. Meýilnamalaşdyrylýan birligi saklamagy çykarylýan pul serişdeleriň ululygyna çykdaýylar ölçegi ýa-da maliýe ölçegi diýilýär. Maliýe ölçegleri meýilnamalaşdyrylýan birligiň zerurlygynyň maddy görnüsünde şöhlenenýän maddy normalaryna esaslanýar. Býüjetiň pul serisdeleri bilen üpjün edilen maliýe normasy býüjet normasy bolup çykys edýär. Önümçilik däl sferanyň edaralarynyň köpüsi boýunça maliýe we býüjet normalary gabat gelýär, ýöne kämahal olaryň hem deň gelmeýän pursatlary bolýar.(mysal üçin; bir çagany saklamak üçin edilýän çykdaýylaryň maliýe ölçegi ene-atalaryň pul serisdeleriniň möçberine býüjet normasyndan uly bolýar).

Döwlet býüjetiniň çykdaýlarynyň düzümi şu aşakdakylardan ybaratdyr:

<i>BÝUJET ULGAMYNYŇ ÇYKDAJYLARY (BÝUJETIŇ I DEREJESINIŇ ÇYKDAJYLARY)</i>
<i>DURMUŞ WE JEMGYÝETÇILIK HYZMATLARY</i>
➤ Bilim
➤ Saglygy goraýyş
➤ Medeniýet
➤ Döwlet durmuş üpjünçiligi
➤ Ýaşayyş jaý jemagat hojalygy
<i>UMUMY HÄSIÝETLI DÖWLET HYZMATLARY</i>
➤ Döwlet häkimiýet we dolandyryş guramalary
➤ Goranmak we serhetleri goramak
➤ Jemgyýetçilik tertibi we howpsuzlyk
<i>HALK HOJALYGyna ÇYKDAJYLAR</i>
➤ Agrosenagat toplumy
➤ Beýleki pudaklar
➤ Merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlary

Halk hojalygyny maliýeleşdirmek üçin edilyän çykdaýylar

Maddy önümçiligiň pudaklarynda, ýaşayyş jaý-jemagat hojaly-gynda we ilata hyzmat edilyän pudagynda döwlet tarapyndan edilyän çykdaýylar halk hojalygyny maliýeleşdirmek üçin edilyän çykda-jylara degişlidir. Bazar ykdysadyýetine geçilen şertlerinde ministrlik-lere, pudak edaralaryna býüjetiň pul serisdeleri täze gurluşyga edilyän harajatlara (maýa goýumlara, dolanşyk

serişdeleriniň emele gelmegine), we başgada birnäçe çykdajlara berilýär. Türkme-nistanyň Döwlet býujetinde halk hojalygyny maliýeleşdirmek üçin edilýän çykdajylar ministrlkler, pudak edaralary seýle-de welaýatlar, etraplar, şäherler boýunça meýilnamalaşdyrylýar.

Aýdylanlar bilen birlikde, çykdajylar pudaklar we maksatly ugurlar boýunça meýilnamalaşdyrylýar. **Maýa goýumlaryny maliýeleşdirmek** - bu önümçilik we önümçilik däl täze esasy fondlaryny döretmeklige, olary giňeltmäge we hereket edýän esasy fondlary tehniki taýdan enjamlaşdyrmaga pul serişdeleriniň çykarylmagydyr.

Býujetden maliýeleşdirmek ykdysadyýetiň döwlet sektorynda geçirilýän maýa goýumlaryna degişlidir. Senagatda býujet serişdeleri harajaty ödeljek möhletli täze gurluşygy berilýär. Aýry pursatlarda, býujet serişdeleri hereket edýän kärhanalary giňeltmäge we tehniki enjamlaşdyrmaga berilýär, ýöne onuň üçin hökümetiň aýratynlykda kararlary hökmany gerekdir. Oba hojalygynda býujetden melioratiw we irrigasiýa gurluşygy süýt, et önümçilik kompleksleri maliýeleşdirýär. Döwlet býujetiniň serişdeleri ýaşayyş jaý-jemagat we medeni-durmus obýektleri gurulanda ginden ulanylýar.

Dolanşyk serişdelerini maliýeleşdirmek - bu döwlet kärhanalaryna we guramalaryna dolanşyk serişdelerini maliýeleş-dirmek ýa-da üstüni doldurmak üçin maliýe resurslaryny bermek. Bu serişdeler täzeden önümçilige girizilýän kärhanalara dolanşyk serişdelerini maliýeleşdirmek ýa-da ýitgi çekýän kärhanalaryň dolanşyk serişdelerini köpeltmek üçin berilýär.

Operasion çykdajlary maliýeleşdirmek - bu öz häsiýeti boýunça maýa goýumlaryna ýa-da ýönekeý

önümçilik harçlaryna degişli bolmadyk ýer-gurluşyk, geologiýa gözleg we başga işlere çykarylýan çykdaýjlara pul serişdelerini bermek diýmekdir. Aýdylan harçlaryň aýratynlygy, olaryň netijesi köp halatda birden däl-de, indiki döwürde ýüze çykýar. Ondan başga-da bu harçlar köp kärhanalaryň işleri bilen bagly bolýar. Bu aýratynlyklar operasion çykdaýjlary aýry kärhanalaryň hasabyna däl-de, býüjetiň hasabyna ýapmagyny mejbur edýär.

Durmuş we jemgyýetçilik hyzmatlary üçin edilýän çykdaýjlar

Bu çärelerede edilýän çykdaýjlar **bäs** topara bölünýär :

- bilime, ylyma edilýän çykdaýjlar.
- saglygy goraýyşa we sporta edilýän çykdaýjlar.
- medeniýete edilýän çykdaýjlar.
- döwlet durmuş üpjünçiligine edilýän çykdaýjlar.
- ýaşayyş jaý jemagat hojalygyna edilýän çykdaýjlar

Durmuş we jemgyýetçilik hyzmatlary üçin edilýän çykdaýjlar smetanyň talabyna laýyklykda meýilnamalaşdyrmagyň esasynda takykklanýar. Bu çykdaýjlar anyk çäreler we çykdaýjlaryň görnüşleri boýunça maliýeleşdirilýär.

Döwletiň dolandyryş aparatynyň ýerine ýetirýän funksiýalaryna bagly çykdaýjlar býüjetiň dolandyryşa çykarýan çykdaýjlaryny mazmunlaşdyrýar. Bu çykdaýjlar býüjetiň serişdelerinden kärhanalary we guramalary maliýeleşdirip, dolandyryşyň umumy

çykdaýjalarynyň bölegi bolup durýar.

Dolandyryşa çykarylýan býujet çykdaýjalary her dürli görnüşde bolup, olar pudak we maksat alamatlary boýunça çykdaýjalaryň bölünmegi döwletiň pudaklaryndaky işlerine gabat gelýär, ol döwletiň bitirýän funksiýalaryna jogap berýär. Maksat alamaty boýunça toparlamak býujet klassifikasiýasynyň maddalaryna gabat gelýär.

Pudak alamaty esasynda dolandyryşa edilýän çykdaýjalar dört topara bölünýär:

1) döwlet häkimiýetini we dolandyryň organlaryny saklamak üçin edilýän çykdaýjalar. Bu çykdaýjalar kanun çykaryjy we ýerine ýetiriji häkimiýetiniň hemmeleriniň işiniň maliýe bazasy hökmünde çykyş edýär.

2) Halk hojalygynyň döwlet dolandyryş organlaryna edilýän çykdaýjalar. Bu serişdeleriň maddy önümçiligiň pudaklaryny dolandyryan ministrlikleriň, pudak edaralaryň we ýerli häkimiýetleriniň ýerine ýetiriji organlary saklanylýar;

3) Durmuş-medeni guramalaryna ýolbaşçylyk edýän döwlet organlaryna edilýän çykdaýjalar.

4) Goranmak we serhetleri goramaklyga hem-de jemgyýetçilik tertibi we howpsuzlyga edilýän çykdaýjalar. Bu çykdaýjalar jemgyýet howpsuzlygyny üpjün etmek üçin edilýän çykdaýjalar.

§8.2. Döwlet býujetiniň çykdaýjalarynyň tertibi we ulanylýan kadalary

Býujetden serişdeler diňe degişlilikde, Merkezleşdirilen býujetde, welaýatlaryň, şäherleriň, etraplaryň hem-de

geňeşlikleriň býujetlerinde göz önünde tutulan çykadjylar üçin goýberilýär.

Kärhanalar, guramalar, edaralar olar üçin zerur bolan serişde-leriň göz önünde tutulan býujetleriniň hasabyna maliýeleşdirilýärler. Degişli býujetde kärhanalary, guramalary we edaralary maliýeleşdirmek üçin serişdeler, kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň tabynlygy ýörelgesinden ugur alnyp göz önünde tutulýar.

Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan halatlardan başga ýagdaýlarda, kärhanalary, guramalary we edaralary birnäçe býujetden maliýeleşdirmäge ýol berilmeýär.

Býujetden maliýeleşdirmek degişli býujetleriň girdejileriniň we çykadjylarynyň ýyllyk ýazgysynyň çäryekler boýunça paýlanyşynda göz önünde tutulan (býujetiň ýerine ýetirilmeginiň barşynda oňa bellenen tertipde girizilen üýtgetmeleri hasaba almak bilen) býujetden goýberilmeli serişdeleriň çäklerinde we çykadjylaryň her bir görnüşi üçin hereket edýän kadalary we bellenen ölçegleri hasaba almak bilen, kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň önümçilik we maliýe meýilnamalaryny, ulgamlary ýaýbaňlandyrmak meýilnamalaryny ýerine ýetirişlerine, işgär sanyna we hyzmat edilýän ilatyň jemlenişine görä, şeýle hem ön goýberilen serişdeleriň peýdalanylyşyny göz önünde tutmak bilen, kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň kadaly işini, býujetdäki edaralaryň işgärleriniň iş hakynyň öz wagtynda tölenmegini üpjün edýän möhletlerde amala aşyrylýar.

Býujetden maliýeşdirilende şu aşakdakylar goýberilýän serişdeleri azaltmak üçin hasaba alynýar:

a) býujet edaralarynyň ulgamlar, işgär sany we hyzmat edilýän ilatyň sany boýunça meýilnamalarynyň ýerine ýetirilmezligi, täze býujet edaralarynyň açylmagynyň ýada hereket edýän edaralaryň giňeldilmeginiň bellenen möhletlere garanynda has giç amala aşyrylmagy bilen baglanyşykly peýdalanylmadyk serişdeleriň möçberleri;

b) önümçilik, ýerlemek we beýleki görkezijiler boýunça meýilnamalaryň ýerine ýetirilmezligi bilen baglanyşykly, döwlet kärhanalaryna berilýän býujet serişdeleriň zerur bolmadyk möçberleri;

w) derňewlerde we barlaglarda ýüze çykarylan, býujetdäki edaralaryň tassyklanan çykadjy sanawy boýunça artyk we bikanun goýberilen serişdeleriň möçberleri;

g) Hökümetiň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we özüni dolandyryş edaralarynyň aýry-aýry kararlaryndan gelip çykýan, maliýeleşdirmegiň kemeldilen möçberleri;

d) geçen ýylyň algylarynyň möçberleri.

Düzgünleriň şu bölümünde görkezilen möçberlere barabarlykda býujetden berilýän serişdeleriň möçberi azaldylýar.

Býujetden maliýeleşdirilýän çykadjylary amala aşyrmak üçin, degişli serişdeler olary paýlaýjylara berilýär.

Edaralaryň, kärhanalaryň we guramalaryň özleri üçin tassyklanan býujet serişdelerine eýeçilik etmek hukugy berlen ýolbaşçylary serişdeleri paýlaýjylar bolup durýarlar. Berlen hukuklaryň möçberi boýunça serişdeleri paýlaýjylar baş paýlaýjylara we aşakda durýan paýlaýjylara bölünýärler. Serişdeleri baş paýlaýjylaryň býujet serişdelerini özüniň ýolbaşçylyk edýän edarasynyň diwanyny saklamak, şu edaralar tarapyndan gönüden-göni

amala aşyrylýan merkezleşdirilen çäreler üçin sarp etmäge, şeýle hem özlere berlen býujet serişdelerini aşakda durýan serişdeleri paýlaýjylaryň arasynda paýlamaga ýa-da gönüden-göni olary öz tabynlyklaryndaky, umumy çykdaýj sanaw bilen maliýeleşdirilýän bir kysymly edaralary maliýeşdirmek üçin sarp etmäge hukugy bardyr.

Aşakda durýan serişdeleri paýlaýjylar özlere berlen hukuklaryň möçberine baglylykda:

➤ edaranyň özüniň çykdaýjylary üçin hem, özbaşdak çykdaýj sanawlary bolan öz tabynlyklaryndaky kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň arasynda paýlamak üçin hem serişdeleri baş paýlaýjylardan býujet serişdelerini alýan edara ýolbaşçylaryna we özlere bölünip berlen býujet serişdelerini kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň arasynda paýlamaga hukugy bolan gurama ýolbaşçylaryna bölünýärler;

➤ özbaşdak çykdaýj sanawy bolan we ýokarda durýan serişdeleri paýlaýjylardan diňe şu edaranyň çäreleri üçin serişdeleri alýan edara ýolbaşçylaryna bölünýärler.

Degişlilikde, ministrler we pudaklaýyn dolandyryş edarasynyň ýolbaşçylary, häkimlikleriň özbaşdak müdirlikleriniň we bölümleriniň başlyklary, Merkezleşdirilen býujet, welaýat, şäher we etrap býujetleri boýunça serişdeleri baş paýlaýjylar bolup durýarlar. Egerde, hojalyk hasaplaşygyndaky jemagat-ýaşayyş jaý guramalarynyň üstüne häkimlikleriň jemagat-ýaşayyş jaý hojalygy bölümleriniň wezipesini, etrap hassahanalarynyň üstüne bolsa, saglygy goraýyş bölümleriniň wezipesini amala aşyrmak ýüklenen bolsa, şu guramalaryň ýolbaşçylary serişdeleri baş paýlaýjynyň hukugyndan peýdalanýarlar.

Döwletiň ösüşiniň maliýe-ykdysady şertleriniň üýtgemegi, düzüm-gurluş üýtgeşmeleri bilen baglanyşykly, ministrliklere, pudak edaralaryna (häkimlikleriň müdirliklerine, bölümlerine) býujetden goýberilýän ýyllyk serişdeleriň umumy möçberiniň takykklanmagy Türkmenistanyň Kanunlaryna, Türkmenistanyň Prezidentiniň Permanlaryna, kararlaryna, buýruklaryna, Türkmenistanyň Hökümetiniň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna, häkimlikleriň buýruklaryna laýyklykda, Türkmenistanyň Maliýe ministrligi hem-de onuň edaralary tarapyndan geçirilýär.

Býujet toparlamalary boýunça ýyllyk bölünen serişdeleriň takykklanmagy aşakdaky ýaly geçirilýär:

Merkezleşdirilen býujet boýunça:

-ministrlikleriň, pudak edaralarynyň we edaralaryň ýolbaşçylary tarapyndan – bir çykdaýy maddasynyň çäginde kiçi topardan kiçi topara, muňa "Azyk önümleri" - 1.3.2, "Dermanlar we sargy serişdeleri" - 1.3.3, "Enjamlar we esbaplar" - 1.3.4, "Ýumşak esbaplar we egin-başlar" - 1.3.5, "Kärhanalaryň we guramalaryň harytlary (hyzmatlary) satylanda ýüze çykýan ýitgileri" – 3.1.3 kiçi maddalar we Merkezleşdirilen maýa goýumlar girmeyär;

-wezipelere bölünişiň toparlary, ykdysady toparlara bölünişiň maddalary we ýokarda görkezilen kiçi maddalary boýunça - ministrlikleriň, pudak edaralarynyň, müdirlikleriň ýolbaşçylary tarapyndan Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ylalaşygy bilen geçirilýär;

ýerli býujet boýunça:

-özbaşdak müdirlikleriň, bölümleriň we edaralaryň ýolbaşçylary tarapyndan - bir çykdaýy maddasynyň çäginde kiçi topardan kiçi topara, muňa "Azyk önümleri" - 1.3.2, "Dermanlar we sargy serişdeleri" - 1.3.3, "Enjamlar we esbaplar" - 1.3.4, "Ýumşak esbaplar we egin-başlar" - 1.3.5, "Kärhanalaryň we guramalaryň harytlary (hyzmatlary) satylanda ýüze çykýan ýitgileri" - 3.1.3, "Abadanlaşdyryş işleri boýunça beýleki çykdaýylar" – 7.1.8 kiçi maddalar girmeyär;

-häkimleriň buýrugy bilen – zähmet haky we Merkezleşdirilen maýa goýumlary boýunça çykdaýylardan başga çykdaýy maddalary we ýokarda görkezilen kiçi maddalar boýunça; -Türkmenistanyň Maliýe ministrligi bilen ylalaşylyp, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň häkimleri tarapyndan - zähmet haky we Merkezleşdirilen maýa goýumlary boýunça çykdaýylary hem-de wezipelere bölünişiň toparlary boýunça, - Welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň Häkimleri öz buýrukлары bilen, zähmet haky we Merkezleşdirilen maýa goýumlar üçin çykdaýylardan başga çykdaýy maddalary boýunça takykklamak hukuklaryny Baş maliýe müdirliklerine berip biler. Şunda, bu takykklamalar Türkmenistanyň Maliýe ministrligi bilen ylalaşylyp geçirilýär.

Ýerli býujetler býujetiň görkezijileri takykklananda girdejileriň we çykdaýylaryň deňeçerligini, salgytlardan geçirmeleriň ölçegini we ýerli býujetleri deňeçerlemek üçin bölünip berilýän serişdeleriň möçberini saklap galmalydyrlar.

Ministrlkler, pudak edaralary we Baş maliýe müdirlikleri aýda iki gezek (aýyň 15-nde we 30-nda) Türkmenistanyň Maliýe ministrligine geçirilen

takyklamalar barada habar berýärler.

Merkezleşdirilen býujet ýerine ýetirilende goşmaça alnan girdejiler, şeýle hem maliýe ýylynyň jemleri boýunça emele gelen, girdejileriň çykdaýylardan artyk gelen möçberleri Türkmenistanyň Kanunlaryndan, Türkmenistanyň Prezidentiniň we Türkmenistanyň Hökümetiniň kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan gelip çykýan çykdaýylar üçin peýdalanylýar.

Ýerli býujetler ýerine ýetirilende goşmaça alnan girdejiler, şeýle hem maliýe ýylynyň jemleri boýunça girdejileriň çykdaýylardan artyk gelen möçberleri ýerli häkimiýet we öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň eýeçiliginde galýar we häkimlikleriň, arçynyň buýruklaryna laýyklykda peýdalanylýar.

Merkezleşdirilen býujet boýunça çykdaýylary maliýeleşdirmek Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň pudaklaýyn bölümleri we müdirlikleri tarapyndan, Gaznaçylyk müdirliğinde serişdeleri baş paýlaýjylara karzlary (serişdeleri) açmak ýoly bilen amala aşyrylýar.

Özlerine açylan karzlary tabynlyklaryndaky kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň arasynda paýlamaga hukuklary bolan serişdeleri baş paýlaýjylar we aşakda durýan paýlajylar özlerine açylan serişdeleriň çäklerinde serişdeleri geçirmegi Gaznaçylyk müdirliginiň we onuň sebitlerdäki birlikleriniň üsti bilen amala aşyrýarlar.

Merkezleşdirilen býujet boýunça açylan karzlaryň hasabyna serişdeleri sarp etmek hukugy degişli ýylyň ahyryna çenli serişdeleri paýlaýjylarda saklanyp galýar. Merkezleşdirilen býujet boýunça karzlary açmak, Düzgünleriň şu bölümüniň A bölümçesinde göz önünde

tutulan tertipde geçirilýär.

Welaýat, şäher, etrap we geňeşlikler boýunça býujetleri maliýeleşdirmek Baş maliýe müdirlikleri hem-de bölümleri tarapyndan, serişdeleri baş paýlaýjylara sebitlerdäki gaznaçylyk bölümlerinde karz ulgamlaryny açmak ýoly bilen amala aşyrylýar. Welaýat, şäher, etrap we geňeşlikler boýunça býujetleri maliýeleşdirmek - Düzgünleriň şu bölümüniň B bölümçesinde göz önünde tutulan tertipde geçirilýär.

Býujet serişdeleri edaralara, kärhanalara we guramalara diňe tassyklanan maliýe meýilnamalarynyň we çykdaýy sanawlarynyň bolan halatynda bölünip berilýär.

Edaralar, kärhanalar we guramalar býujet serişdelerini maliýe görkezijilerinde we çykdaýy sanawlarynda göz önünde tutulan, serişdeleriň möçberlerine we maksatly ugurlaryna berk laýyklykda sarp etmäge borçlydyrlar. Maliýe görkezijilerinde we çykdaýy sanawlarynda göz önünde tutulmadyk çäreler üçin býujet serişdelerini gönükdirmek gadagan edilýär.

Býujet serişdelerini harçlamagyň bellenen tertibiniň dogry ýerine ýetirilmegi üçin jogapkärçilik edara ýolbaşçylarynyň üstüne ýüklenýär.

Şunda, ministrlikler, pudak edaralary, kärhanalar, edaralar, guramalar, häkimlikleriň müdirlikleri, bölümleri, önümleri we harytlary satyn almak, işleri we hyzmatlary ýerine ýetirmek boýunça geleşikler baglaşylanda bahalar we nyrhlar böleginde, býujetden maliýeleşdirilýän edaralar üçin olary ulanmaklygyň hereket edýän tertibini gollanýarlar.

Merkezleşdirilen we ýerli býujetlerde durýan edaralaryň ýolbaşçylarynyň şu edaralaryň çykdaýy

sanawynda her bir maksat üçin göz önünde tutulýan serişdeleri çäryekleýin serişdeleriň çäklerinde peýdalanmaga hukugy bardyr.

Merkezeleşdirilen we ýerli býujetler boýunça serişdeleri paýlaýjylar her çäryekde býujetden alnan serişdeler baradaky hasabat maglumatlaryny Gaznaçylyk müdirliginiň we onuň ýerlerdäki sebit birlikleriniň maglumatlary bilen deňeşdirip barlamagy geçirmelidirler.

Merkezeleşdirilen we ýerli býujetler boýunça serişdeleri açmak üçin resminamalaryň görnüşleri Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan bellenýär.

Býujetdäki edaralaryň Merkezeleşdirilen we ýerli býujetler boýunça ähli çykdaýylary, gaznaçylyk hasaplaryndan we Türkmenistanyň Hökümetiniň ýörite çözgütleri bilen açylan hasaplardan maliýeleşdirilýär.

Türkmenistanyň Maliýe ministrligi býujetiň çykdaýylaryny maliýeleşdirmegi girdejileriň hakyky gelip gowuşan möçberleriniň we bellenen býujet ýetmezçiliginiň çäklerinde amala aşyrýar.

Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine, zerur halatlarda, býujetiň ýerine ýetirilişiniň barşynda býujete üýtgeşmeleri girizmegiň, şeýle hem çykdaýylary maliýeleşdirmegiň we hasaplaşyk-töleg amallaryny geçirmegiň wagtlaýyn tertibini girizmäge rugsat berilýär.

§8.3. Döwlet býujetiniň serişdelerini maksadalaýyk we tygşytly ulanmak

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişi hakynda buhgalterçilik hasaba alyş we hasabatlylyk býujet toparlamasynyň ähli görkezijileri boýunça çykdaýylaryň

doly we öz wagtynda ýerine ýetirilmegini üpjün etmäge gönükdirilendir. Hasaba alyş we hasabatlylyk býujetde göz önünde tutulan girdejileriň tutuşlygyna alanyňda, şeýle hem her bir girdeji çeşmesi boýunça gelip gowuşsuna, Türkmenistanyň Döwlet býujetinde we Türkmenistany durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň esasy ugurlarynda bellenen çäreler üçin býujet serişdeleriniň tygşytlý we maksadalaýyk peýdalanylyşyna gözegçilik etmegiň serişdesi bolup durýar.

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişiniň buhgalterçilik hasaba alnyşyny alyp barmagyň we Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişi barada hasabatly düzmegiň tertibi Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan bellenýär.

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişiniň buhgalterçilik hasaba alnyşyny maliýe edaralarynyň gaznaçylyk bölümleri, salgyt gulluklary, bank edaralary, ministrlikler, pudak edaralary, häkimlikler, býujetdäki edaralaryň merkezleşdirilen buhgalteriýalary we hasaba alşy özbaşdak alyp barýan býujetdäki edaralar amala aşyrýarlar.

Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň Gaznaçylyk müdirligi we onuň ýerlerdäki bölümleri Merkezleşdirilen we ýerli býujetleriň çykdaýjalarynyň kassa ýerine ýetirilişiniň hasaba alnyşyny alyp barýarlar.

Çykdaýjalary hasaba almak býujet toparlamalaryna laýyklykda alnyp barylýar. Gaznaçylyk tarapyndan nagt däl hasaplaşyklar ýoly bilen hem, nagt pul bilen hem, Merkezleşdirilen we ýerli býujetler boýunça býujet hasaplaryndan geçirilen tölegleriň ähli möçberleri býujetiň kassa çykdaýjalary hasap edilýär.

Algydarlaryň tölenmedik hasaplaryny, hasaplanyp ýazylan iş haky we talyp haklary boýunça çykdaýylaryny hem goşmak bilen, edaralaryň degişli resminamalar bilen resmileşdirilen harajatlary edaranyň hakyky çykdaýylary hasap edilýär.

Ministrlikler, pudak edaralary, häkimlikleriň müdirlikleri we bölümleri, býujetdäki edaralaryň merkezleşdirilen buhgalteriýalary we hasaba alşy özbaşdak amala aşyran býujetdäki edaralar býujet boýunça çykdaýylaryň sanawynyň, býujetden daşary (ýörite) serişdeleriň sanawynyň ýerine ýetirilişiniň hasaba alnyşyny alyp barýarlar.

Şunda býujet boýunça çykdaýylaryň sanawynyň ýerine ýetirilişiniň hasaba alnyşy kassa we hakyky çykdaýylar boýunça alnyp barylýar.

Býujetden maliýeleşdirilýän guramalar we edaralar, Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan bellenen möçberlerde, görnüşlerde we möhletlerde çykdaýylar sanawynyň ýerine ýetirilişi barada döwürleýin hem-de ýyllyk hasabatlary düzýärler we berýärler.

Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň Gaznaçylyk müdirligi Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişi barada aýlyk, çäryekleýin we ýyllyk hasabatlary düzýär we olary Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine hem-de Türkmenistanyň Statistika baradaky Döwlet komitetine berýär.

Baş maliýe edaralarynyň sebitlerdäki gaznaçylyk bölümleri welaýatlaryň, Aşgabat şäheriniň, etraplaryň we şäherleriň býujetleriniň ýerine ýetirilişi barada aýlyk, çäryekleýin we ýyllyk hasabatlary düzýärler we olary ýokarda durýan Gaznaçylyk bölümlerine berýärler.

Býujetleriň ýerine ýetirilişi barada şu bentde görkezilen hasabatlary bermegiň tertibi, Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan kesgitlenýär.

Ministrlikler we pudak edaralary her çäryekte Türkmenistanyň Maliýe ministrligine jemlenen buhgalterçilik hasabatlary berýärler, döwlet kärhanalary we guramalary hojalyk işiniň netijeleri baradaky hasabatlary her çäryekte ýerli Baş maliýe edaralaryna tabşyrýarlar. Şeýle hem, ministrlikler we pudak edaralary (döwlet kärhanalary we guramalary) durmuş-ykdysady ösüşiň görkezižileri, maliýe- ykdysady netijeler we maýa goýumlary boýunça çalt we döwürleýin düzülýän maglumatlary Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň (ykdysadyýet we maliýe guramalarynyň) soramagyna görä taýýarlaýarlar we berýärler.

Türkmenistanyň Maliýe ministrligi, hasabat - maliýe ýylyndan soňky ýylyň Aprel aýynyň 30-na çenli Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişi barada Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine hasabat berýär. Welaýat, şäher we etrap maliýe edaralary welaýatlaryň, şäherleriň we etraplaryň býujetleriniň ýerine ýetirilişi barada degişli häkimliklere hasabat berýärler we bu býujetleriň ýerine ýetirilişi baradaky ýyllyk hasabatlary olaryň garamagyna berýärler.

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan seredilen, Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişi baradaky ýyllyk hasabat Türkmenistanyň Prezidentine berilýär. Türkmenistanyň Prezidenti býujet ýylynyň başlanmazýndan bir aý önünden Türkmenistanyň Mejlisine Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň geçen maliýe ýylynda ýerine ýetirilişi baradaky hasabaty berýär.

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýerine ýetirilişi baradaky hasabat Türkmenistanyň Mejlisi tarapyndan tassyklanýar.

Ýerli býujetleriň ýerine ýetirilişi baradaky ýyllyk hasabatlar degişli häkimlikler tarapyndan tassyklanylýar.

Merkezleşdirilen býujet boýunça çykdaýlary maliýeleşdirmek merkezleşdirilen býujet boýunça girdejileriň we çykdaýlaryň ýazgysynyň esasynda, býujetiň ýerine ýetirilişiniň barşynda oňa bellenen tertipde girizilen üýtgetmeleri hasaba almak bilen geçirilýär.

Merkezleşdirilen býujetiň hasabyna, çykdaýy rejenamalary bilen ministrlikleriň we pudak edaralarynyň çykdaýlaryny geçirmek üçin serişdeler açylýar. Çykdaýy rejenamalarynda görkezilen pul möçberine Gaznaçylyk müdirligi tarapyndan býujetdäki edaralaryň degişli hasaplary boýunça karz ulgamlary açylýar.

Karzlary açmazdan Merkezleşdirilen býujetiň serişdelerini sarp etmek diňe Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýörite görkezmelerinde göz önünde tutulan maksatlar üçin geçirilip bilner.

Merkezleşdirilen býujet boýunça karzlar Türkmenistanyň býujetleriniň wezipeler boýunça toparlara bölünişiniň esasy toparlary, toparlary we kiçi toparlary we ykdysady toparlara bölünişiniň toparlary (maddalary) we kiçi toparlary (kiçi maddalary) boýunça açylýar.

Merkezleşdirilen býujetden serişdeleri almak üçin ministrlikler we pudak edaralary Türkmenistanyň Maliýe ministrligine, zerur bolan halatlarynda, býujetden bölünip berilmegi soralyan pul möçberlerini esaslandyryjy hasaplamalary bermelidirler.

Gaznaçylyk bölümleri, eger-de olaryň garamagynda

karzlar açylan we olar tarapyndan býujet hasaplary bilen işlemäge ygtyýarlyklar resmileşdirilen bolsa, Merkezleşdirilen býujetiň serişdeleriniň hasabyna kärhanalara, guramalara we edaralara serişdeleri bölüp berýärler.

Welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň häkimlikleriniň haýyş-namalary boýunça Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan Merkezleşdirilen býujetden, ýylyň käbir aýlarynda welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň býujetlerinde emele gelen wagtlaýyn serişde ýetmezçiliginiň üstüni ýapmak üçin býujet karzlary berilýär.

Merkezleşdirilen býujetden bölünip berlen býujet karzlarynyň üzülmeli möhleti Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan, hasabat ýylynyň çäklerinde bellenýär. Ýylyň ahyryna çenli býujet karzlary üzülmelik halatynda üzülmäge degişli pul möçberi Merkezleşdirilen býujetiň girdejilerine indiki maliýe ýylynyň serişdeleriniň hasabyna alynýar.

Ýerli býujetler boýunça çykdaýlary maliýeleşdirmek welaýat, şäher, etrap býujetleriniň girdejileriniň we çykdaýlarynyň ýyllyk ýazgysyny çäryekleýin paýlamagyň esasynda, býujetiň ýerine ýetirilişiniň barşynda bellenen tertipde girizilen üýtgetmeleri hasaba almak bilen geçirilýär.

Welaýatlaryň, şäherleriň we etraplaryň Baş maliýe müdirlikleri hem-de bölümleri, býujetdäki edaralary, kärhanalary we guramalary, düzgün bolşy ýaly, serişdeleri baş paýlaýjylaryň (merkezleşdirilen hasaphanalaryň) üsti bilen, býujetiň girdejileriniň we çykdaýlarynyň ýyllyk ýazgysynda göz önünde tutulan çykdaýlaryň möçberiniň

çäklerinde, bu ýazga girizilen üýtgetmeleri hasaba almak bilen maliýeleşdirýärler.

Edaralaryň, kärhanalaryň we häkimlikleriň garamagyndaky hojalyk guramalarynyň serişdeleri baş paýlaýjynyň bolmadyk ýagdaýlarynda, olar gönüden-göni ykdysadyýet we maliýe müdirlikleri, bölümleri tarapyndan maliýeleşdirilýärler.

Sebitlerdäki gaznaçylyk bölümlerinde maliýeleşdirmek baradaky buýrukda görkezilen möçberlere býujetdäki edaranyň degişli hasapçy hasaby boýunça karz ulgamlary açylýar.

Edaranyň tassyklanan ýyllyk çykdaýy sanawynyň, kärhananyň (guramanyň) maliýe görkezijileriniň çäryekleýin paýlanyşynda göz önünde tutulan serişdeleri, bellenen tertipde girizilen üýtgetmeleri hasaba almak bilen, sarp etmek üçin karzlara eýeçilik etmek boýunça karzlary paýlaýjylaryň hukugy nobatdaky çäryegiň başlanmagy bilen ýüze çykýar we ýylyň ahyryna çenli saklanyp galýar.

Karzlary baş paýlaýjylar açylan karzlary býujet tabşyryklary bilen tabynlyklaryndaky edaralara geçirýärler, şeýle hem edaralaryň çykdaýy sanawy boýunça ýyllyk serişdeleriň çäryekleýin paýlanyşynyň çäklerinde, olara girizilen üýtgetmeleri hasaba almak bilen, diwany saklamak we merkezleşdirilen çäreler üçin çykdaýylary geçirýärler.

Tabynlykdaky edaralar çykdaýylary çykdaýylaryň degişli görnüşleri boýunça açylan karzlaryň çäklerinde geçirýärler.

IX BAP. Halk hojalygyny ösdürmek üçin döwlet býujetinden maliýeleşdirilýän çykdajylar

§ 9.1. Döwlet býujetinde halk hojalygy üçin edilýän çykdajylaryň düzümi

Döwlet býujetinde halk hojalygy üçin edilýän çykdajylaryň düzümi we gurluşy olaryň önümçilikde jemgyýetçilik önümini we milli girdeýjini paýlamakdaky roly bilen kesgitlenilýär.

Halk hojalygynyň pudaklaryny ösdürmäge edilýän çykdajylar - **birinji topara** degişli bolup durýar. Munda döwlet býujetiniň we ykdysadyýetiň arabaglanyşygy ýüze çykýar. Berlen görkezijiler maddy önümçiliginiň prosesi bilen organiki bagly bolup ol ýerde milli girdeýji döredilip, onuň hasabyna berlen çykdajylar ýapylýar.

Ikinji topara - durmuş-medeni çäreler, döwlet häkimýetiniň aparatyna, dolandyrylyşa we goranyşa edilýän çykdajylar degişli bolup durýar. Maddy önümçilik sferasynda döredilýän milli girdeýji - önümçilik däl sferasynda degişli çykdajylary ýapmagyň çeşmesi bolup durýar.

Halk hojalygynda maksatly niýetlenen çykdajylar şu aşakdaky harajatlary öz içine alýar:

döwlet kärhanalarynyň we guramalarynyň esasy önümçilik fonduna maýa goýum goýmaklyk;

esasy fondlaryň düýpli abatlanyşy täze önümçilikleri we tehnikalary özleşdirmek hem-de girizmek;

dolanyşyk serişdelerine goýum goýmaklyk maddy we pul ätiýaçlaryň köpelmegini girizmek;

daşky sredany goramak, önümiň özüne düşýän gymmatyna goşulmaýan, döwlet çärelerini geçirmäge operasion çykdaýjylar ýola goýmak.

Önümçilik serişdeleriniň, hususy eýeçiligine esaslandyrylan halk hojalygy ýurdyň ykdysady we durmuş ösüşi döwlet maksatnamalary boýunça ösýändir.

Bu territoriýa pudaklar boýunça gözegçiligi guramaga merkezleşdirilen ýolbaşçylygy amala aşyrmaga birleşikleriň, kärhanalaryň hojalyk özbaşdaklygyny döretmäge mümkinçilik berýär. Halk hojalygyna köp derejede maliýe resurslary gönükdirilýär.

Bu bolsa halkyň hal ýagdaýyny we medeni gatnaşyklaryň ýokarlanmagyna ýardam edýär. Halk hojalygyna edilýän çykdaýjylaryň esasy bölegi senagatyň ösmegine, oba hojalygyň ösmegine we düýpli gurluşygyň ösmegine gönükdirilýär. Häzirki zaman etabynda döwlet býujeti esasy ykdysady totalga bolup çykyş edýär, we jemgyýetçilik önüminiň intensifikasiýasyny we netijeliligini ýokarlandyrýar, bu bolsa halk hojalygyny we jemgyýetçilik önümini rekonstruksiýa etmeklikde esasy maliýe çeşmesi bolup hyzmat edýär. Döwlet býujetinden göýberilýän serişdeler senagatyň ösmegine, oba hojalygyň ösmegine we halk hojalygynyň beýleki pudaklarynyň ösmekligine ugrukdyrylýar.

Döwlet býujetiniň üsti bilen göýberilýän pul serişdeleriniň halk hojalygynda pudaklaryň ösmegine näçe derejede ugrukdyrylýandygy gözegçilik edilýändir. Halk hojalygyna edilýän döwlet çykdaýjylary şu aşakdakylardan ybaratdyr:

Döwlet birleşikleri, kärhanalary, edaralary ösdürmek üçin düýpli gurluşyk üçin jemgyýetçilik önüminiň ösmegi

üçin edilyän çykdaýjylar halk hojalygynda esasy orny eýeleýär. Senagat giňel-dilende önümçiligi jemgyýetçilik önümçiliginiň tehniki tarapyndan kämilleşdirmek onuň intensifikasiýasyny, netijeliligini ösdürmekde halkyň talabyny kanagatlandyrmakda ýurdyň goranmak ukybyny berkitmekde, senagatyň oýnaýan roly gaty ulydyr. Senagat üçin goýulýan çykdaýjylaryň esasy bölegi agyr senagata ugrukdyrylýan-dyr. Býüjetden goýberilýän serişdeler meýilnamalaşdyrylanda hem-de goýulanda maliýeleşdirmegiň beýleki çeşmeleriniň ululygyna täsir edýär. Ondan başgada jemgyýetçilik önümçiligine milli girdeýjä we ýurdyň ykdysady we sosial ösüşine täsir edýär.

Hojalyk hasabynyň esasy talaplary şundan ybaratdyr: Her bir birleşikleriň, kärhananyň, edaranyň hem-de ministrlikleriň pul girdeýjileri hem-de çykdaýjylary we olaryň oňaly işlemekligini dogry ölçemekligi olaryň ykdysady we sosial ösüşinde hojalyk özbaşdaklygyny bermekden; material jogapkärçiligi ýokarlandyr-makdan we planly görkezijileri ýerine ýetiren kärhanalaryň, edaralaryň, ykdysady höweslendirmegi güýçlendirmeli material jogap-kärçiligi ýokarlandyrmaly, hojalygy ösdürmek üçin hem-de hojalyk hasaplaşygynyň planlaryny göz önünde tutup, maliýe ätiýaçlandyr-malary döredilýär bu rezerwler birleşiklerde kärhanalarda ministr-liklerde döredilmek üçin pul resurslaryny hereket etdirmäge we wagtlaýyn ýüze çykýan maliýe kynçylyklaryny aradan aýyrmaga kömek edýär.

Halk hojalygyny ösdürmek üçin çykdaýjylary - pul serişdeleriniň möçberini göz önünde tutýar. Bu çykdaýjylar önümçiligiň hemişe ösüşini üpjün etmek üçin we şol

önümçiligiň zähmetkeşleriň elmydama ösüp duran talaplaryny kanagatlandyrmak üçin gönükdirilýär.

Olara maýa goýumlaryna, abatlaýyşa edilýän harajatlar, opera-sion çykadjylar, dolandyryş serişdeleriniň çykadjylary we maddy ätiýaçlandyrmalaryň döredilmegi, ýörite fondlaryň we maksadalaýyk maliýe fondlaryň emele gelmegi degişlidir. Maýa goýumlary we remont önümiň täzeden işlenilişini zähmet serişdeleriniň giňeldilen esasynda üpjün edýär. Olaryň hasabyna fiziki taýdan könelişen maşynlaryň, stanoklaryň we enjamlaryň çalşyrylmagy we täzelen-megi, täze kärhanalaryň gurluşygy we köne kärhanalaryň rekonstruksiýalaşdyrylmagy alnyp barylýar, ýa-da investisiýa hasabyna amala aşyrylýar.

Operasion çykadjylary köplenç halatda maýa goýumlarynyň häsiýetine meňzeşdir.Ýöne olaryň bir aýratynlygy halk hojalygynyň esasy fondlarynyň gymmatyny ýokarlandyrýar.Olary mysal edip, topragy melorasiýa etmek üçin, geologik gözleg apparat işlerini geçirmek üçin, tokaýy täzeden dikeldiş işleri üçin, oba hojalygynda zyýanly mör-möjeklere garşy göreş üçin, tokaý we ýerasty ýangynlary öçürmek üçin, dag-halas ediş gullugyny saklamak we ş. m. üçin edilýän çykadjylardyr.

Dolandyryş serişdeleri-çig mal material, ýangyç zapaslaryny döretmek üçin pul serişdeleriniň gutarylmadyk we taýýar önümi sarp edijä ýetirilmegi üçin edilýän çykadjy bilen üpjün etmek kärhanalarda üznüksiz önümçiligi alyp barmagy we täze kärhanalary işe girizmäge ýardam berýär.

Maddy ätiýaçlandyrmalar (rezerwler), garaşylmadyk ýagdaýlar ýüze çykanda ulanmak üçin döredilýär.

Kärhanalary ösdürmek üçin maliýe çykdaýjalarynyň içki we daşky çeşmeleri bar. **Içki çeşmelere** girdejiler we girimler amorti-zasiýa, maddy gymmatlyklardan düşýän arassa girdejiler hem-de ýörite fondlar degişlidir. **Daşky çeşmelere** maýa goýum kreditleri we döwlet býujetiniň serişdeleri degişlidir. Çykdaýjalary maliýeleş-dirmegiň takyk çeşmeleri ilkinji kärhananyň öz serişdeleri bolup durmagy we kredit ýa-da daşary inwestisiýany özüne çekmegidir.

Maýa goýumlary hereket edýän we indi gurulýan kärhanalarda önümiň täzeden işlenişini üpjün edýär. Şol bir wagtyň özünde-de olar diňe bir jemgyýetiň isleglerini kanagatlandyrmak, eýsem dürli pudaklaryň, birleşikleriniň we aýry-aýry edaralaryň isleglerini hem kanagatlandyryşlar. Şonuň üçin hem Halk hojalygynda uly ähmiýete eýe bolan dürli pudaklaryň döremegini we ösüşini çaltlandyrmaga gönükdirilen maýa goýumlary esasyndaky çeşmeleriň hasabyna maliýeleşdirilýär. Bu çeşmeleriň formalary kredit ýa-da býujet krediti bolup, olar maýa goýumlarynyň harajatyny ödemekligiň belli bir wagty bilen kesgitlenýär.

Pudakara ähmiýetine eýe bolan maýa goýumlary, şol pudagyň ýa-da kärhananyň hususy serişdesiniň hasabyna ýa-da kreditiň hasabyna maliýeleşdirilýär we ilkinji nobatda hereket edýän kärhanalary ýaýbaňlandyrmak we abatlaşdyrmak ýoly bilen amala aşyrylýar. Ýaşayş we durmuş-medeni gurluşyk obýektleriniň maýa goýumlary býujet serişdeleriniň hasabyna, şeýle hem kärhananyň we birleşmäniň hususy serişdeleriniň hasabyna maliýeleşdirilýär.

Operasion çykdaýjalarynyň ykdysady netijesi, köplenç

halatda k rhanany n we guramany n i şini n netijesine bagly bolmaýar. Mysal    in, geologik gazyp-agtary   i şini n   -da toka   dikeldi   i şini n netijeliligi, ha anda olary n ba lygy pe dalanylan wagty hojalygy n girdejisinde g r ler we  . m.  onu n    in bu  ykdaýylar esasan b   jet seri delerini n hasabyna mali ele diril  r.

Dolan  yk seri deleri k rhana  n mi  erle dirip bolandan so n,  agny seri deler dolan  ykdan doly ge eninden so n ga tarylyp beril  r.  n m  iligi n  zn ksiz bolanlygy    in seri deleri n bir b legi elmydama dolan   ykda bol  r, be leki bir b legi bolsa dolan   ykda wagtla  yn bol  r. Dolan   yk seri delerini n  n m  iligi  zn ksiz saklamak    in gerek bolan azajyk b legi k rhanany n hususy  e  melerini n hasabyna mali ele diril  r. Hususy  e  melerden seri deleri n  etmez  ilik eden mahalynda b   jet seri deleri   -da krediti n hasabyna beril  r, olar bolsa so ra  z hususy seri delerini n hasabyna olar bilen karzyny  z li   r.

D wlet maddy  ti a  landyrmalary n (rezerwleri n) d redilmegi milli girdejini n hasabyna d redil  r,  onu n    in hem olar b   jeti n hasabyna mali ele diril  r. Halk hojalygyny n  s   ini n  ykdaýylaryny n mali ele dirilm ge hemi elik b   jet seri delerini n esasynda amala a  ryl  r. Olar  n m  iligi n  n mini n, milli girdejini n we arassa girdejini n  s   ini     in ed  rler. B   jet assignowani alaryny n harajaty  de  jiligi halk hojalygyny n netijeliligini n  s   i bilen kesgitlen  r.

B   jetden halk hojalygyny  sd rmek    in her bir k rhana   -da gurama  ykdaýyny n takyk bir g rn   i    in b   jet seri delerini al  r we ba  a  ykdaýylar    in ulanyp bilme  r.

§9.2. Agrosenagat toplumy üçin döwlet býujetiniň çykdajylary

Ykdysadyýetiň agrosenagat toplumynda Türkmenistanyň Prezidentiniň ýolbaşçylygynda 2007-nji ýylda obasenagat toplumynyň pudaklaryny ösdürmegiň baş ýörelgeleri işlenip düzüldi we olary durmuşa geçirmek boýunça işler yzygiderli alnyp barylýar. Türkmenistanyň XX Halk Maslahatynda oba hojalygynda önümçilik-ykdysady gatnaşyklary ösdürmäge, daýhanlaryň maddy-hal ýagdaýlaryny has-da ýokarlandyrmaga, şeýle hem ýerlerde öz-özüňi dolandyryş ulgamynyň kanunçylyk binýadyny berkitmäge gönükdirilen kanunlar çykaryldy. Mundan başga-da, 2007-nji ýylyň hasylyndan başlap bugdaýyň we pagtanyň täze döwlet satyn alyş nyrhlaryny bellemek, ýerlenilýän pagta önümleriniň bahasyndan goşulan baha üçin salgydy tölemekden boşatmak, sarp edijilere ýerlenen un üçin döwlet dotasiýasyny bermek hakynda we beýleki wajyp çözgütler kabul edildi.

Obalaryň, şäherçeleriň, etrapdaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşaýyş şertleriniň ýokary derejesini üpjün etmek boýunça giň gerimli döwlet maksatnamasy taýýarlanyldy. Bu maksatnama agrar özgertmelerini amala aşyrmagyň degerli mehanizminiň möhüm bölegi bolmak bilen, onuň durmuşa geçirilmegi oba ilatynyň ýaşaýyş-durmuş derejesini düýpgöter ýokarlandyrar.

Oba hojalygyny ösdürmegiň esasy wezipesi – iň zerur önümleri, ýagny 1,6 mln. tonna bugdaý hem-de 1,05 mln. tonna pagta öndürmek bolup durýar. Şeýle-de et, süýt,

ýag, şaly, ýumurtga, gant şugundury, gök-bakja, miwe we beýleki oba hojalyk önümleriniň öndürilişini artdyrmak maksat edinilýär.

Ekin meýdanlarynyň rejeli peýdalanylmagy, tohumçylyk işleriniň kämilleşdirilmegi, suw we dökün bilen üpjünçiligiň gowulandyrylmagy, ekinlere ideg etmekde ähli agrotehniki çäreleriň bellenen möhletlerinde geçirilmegi, ekinleri kesellerden we zyýankeşlerden goramakda ylmyň gazananlarynyň, öňdebaryjy tejribäniň önümçilige giňden ornaşdyrylmagy geljek ýyllarda bellenen sepgitlere ýetmekde öz netijesini berer diýip garaşylýar. Şeýle hem, Hormatly Prezidentimiziň çözgütlerine laýyklykda, kuwwatly oba hojalyk tehnikalarynyň zerur görnüşleriniň köp möçberde satyn alynmagy, bu üstünlikleri gazanmagyň möhüm şertleri bolup durýar. Oba hojalygynda býujetden melioratiw we irrigasiýa gurluşygy süýt, et önümçilik kompleksleri maliýeleşdirýär.

Oba hojalygynyň ösdürilişi ýurdyň azyk garassyzlygyny üpjün edýän özgertmeler dowam etdirilýär. Oba hojalygynyň ösdürilmegi ýurdyň ilatynyň azyk senagat önümlerine, çig mala bolan islegini doly kanagatlandyrmaga hem-de eksport mümkinçilikleriniň gineldilmegine gönükdiriler. Çak edilýän döwür üçin bellenenilýän agrar syýasat:

➤ oba hojalyk önümçiliginiň ösüşiniň durnukly ýokary depginleriniň üpjün edilmegini;

➤ seleksiýany we tohumçylygy ösdürmegiň oba hojalyk önümleriniň hasaplylygyny hem-de mallaryň önümçiligini artdyrmagyň hasabyna pudaklaryň has netijeli ösdürilmegini;

➤ ýurdyn oba hojalygynyn gurluşynyň kämilleşdirilmegini, onuň sarp edijiler bazaryna ýakynlaşdyrylmagyny, ýerleriň hasyllylygynyň durnukly ýokarlandyrylmagy üçin plan taýdan esaslandyrylan ekin dolanşygynyň ornasdyrylmagyny;

➤ oba hojalyk çig malynyň gaýtadan işlenilmeginiň derejesiniň hem-de hiliniň çuňlaşdyrylmagyny;

➤ önümleriň eksport mümkinçiliklerini artdyrmaga getirýän pudaklaryň çalt depginlerde ösdürilmegini;

➤ maddy-tehniki bazanyň düýpli täzelenilmegini;

➤ oba hojalyk önümçiliginiň ýöriteleşdirilmegini hem-de territorial ýerleşdirilişiniň kämilleşdirilmegini göz önünde tutýar.

Oba hojalykda düýpli maýa goýumyny maliýeleşdirmek we beýleki meýilnamaly çykdaýjylary döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna amala aşyrylýar. Daýhan birlesikleriň ösmegi üçin düýpli maýa goýumlaryny we beýleki meýilnamaly sarp edilenler bankyň kreditiniň hem-de hususy serisdeleriniň hasabyna amala asyrylýar.

Daýhan birlesikleriniň tebigy betbagtçylyk boýunça, ýa-da başga sebäplere görä ýitgileri döwlet ätiýaçlandyryş guramalary tarapyndan ýeri doldurylýandyr. Býüjetiň serişdeleriniň hasabyna amala aşyrylýan beýleki çykdaýjylar şu aşakdakylara degişlidir:

➤ jemagat (kommunal) ýaşaýyş hojalygynyň ýitgisi we olaryň meliorasiýasyny gowulandyrmak üçin amala aşyrylýan çykdaýjylar;

➤ suw howdanlarynyň gurluşygy esasy kanallaryn gurluşygy;

➤ ýerleri gowulandyrmak, suwarmak we guratmak üçin alnyp barylýan isler. Öri meýdanlaryny gowlamak we başgalar.

Ýokarda agzalan çykdaýjylar býüjetiň serişdeleriniň hasabyna maliýeleşdirilýändir.

Operasion çykdaýjylar - operasion çykdaýjylar oba hojalyk önümlerini ösdürmek bilen baglanyşykly umumy döwlet meselelerini çözmekde uly rol oýnaýandyr. Bu çykdaýjylar şu aşakdakylara degişlidir:

➤ Döwlet weterinar setlerini, döwlet at ýataklaryny, tohumlyk inspeksiýasy zonal agrohim laboratoriyalaryny ösümligi goramak we karantin gullugyny üpjün etmek;

➤ oba hojalyga zyýanly mör möjeklere garşy göreş çäreleri, ýer gurluşyk ýerden gazylyp alynýan zatlar.

➤ ýerlerin meliorasiýasyny goramak boýunça çäreler;

Mundan başga-da operasion çykdaýjylary kärhanalary maliýeleşdirmek üçin haýwanlary gorap saklamak çäreleri üçin ösümlikleri ýokanç kesellerden we zyýanly mör-möjeklerden goramak çäreler üçin ulanylýar. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýolbaşçylygyna her ýyl gözegçilik guramalary tarapyndan ýyllyk hasabatlaryna seljerme berilýär we býüjetiň girdeýjilerini giňeltmäge täze çäreler gözlenilýär.

Ykdysadyýetiň agrosenagat toplumynyň çykdaýjylaryny maliýeleşdirmek üçin 2009-njy ýylyň takyklanan meýilnamasynda 498,0 mln.manat göz önünde tutulyp ýerine ýetirileni 479,0 mln manada ýa-da 96,2%-e deň boldy. Bu çykdaýjylaryň 77,0%-i sarp edijilere ýerlenen un üçin döwlet dotasiýasyny tölemek bilen baglanyşykly bolup durýar.

§9.3.Merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlary

Ýurduň milli ykdysadyýetiniň ösüşiniň ýokary depginlerini, ilatynyň ösen durmuş-ýaşaýyş derejesini üpjün etmeklik köp babatda maýa goýumlarynyň möçberiniň artdyrylmagyna, olar üçin oňyn şertleriň döredilmegine we eýeçiligiň ähli görnüşlerindäki kärhanalaryň, guramalaryň we şahsy taraplaryň işjeňligine bagly bolýar.

2009-njy ýylyň Maýa goýumlar maksatnamasy "Türkmenistany ykdysady, syýasy we medeni taýdan ösdürmegiň 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Baş ugry" Milli maksatnamasyna hem-de Türkmenistanyň Prezidentiň obalaryň, şäherçeleriň, etrapdaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşaýyş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasyna laýyklykda düzüldi.

2009-njy ýylda maliýeleşdirişniň ähli çeşmeleriniň hasabyna Türkmenistanyň ykdysadyýetine goýuljak maýa goýumlar 30,4 mlrd. manat möçberinde meýilleşdirildi, bu 2008-nji ýylda özleşdirilmegine garaşylýanyndan 1,9 esse ýokarydyr.

Maliýeleşdirmegiň ähli çeşmeleri boýunça maýa goýumlaryň düzüminiň 26%-i kärhanalaryň öz serişdeleriniň, 17%-i Türkmenistanyň döwlet gaznalarynyň serişdeleriniň, 30%-i daşary ýurt maýa goýumlarynyň, 11%-i býujet serişdeleriniň, 9%-i karz serişdeleriň, 7%-i beýleki çekilen serişdeleriň paýyna düşýär.

Maýa goýumlar maksatnamasynyň düzüminde 68,4%-i döwlet eýeçiligine degişli bölek, 1,7%-i döwlete degişli däl bölek we 29,9%-i daşary ýurt maýa goýumlary tutýar.

2009-njy ýylda önümçilik maksatly binalaryň

gurluşyklaryna maliýeleşdirmegiň ähli çeşmeleriniň hasabyna 20185,5 mln. manat serişdeleri ýa-da maýa goýumlaryň umumy möçberiniň 66,4%-ini gönükdirmek göz önünde tutulýar.

Önümçilik maksatly binalaryň gurluşyklaryna gönükdirilýän maýa goýumlaryň umumy möçberiniň 53,9%-i ýa-da 10882,4 mln. manady döwlet eýeçiligine, 1,6%-i ýa-da 324,6 mln. manady döwlete degişli däl bölege, 44,5%-i ýa-da 8978,4 mln. manady daşary ýurt maýa goýumlaryna degişlidir.

2009-njy ýyl üçin Maýa goýumlar maksatnamasynda 10214,5 mln. manat möçberde maýa goýumlary önümçilik däl maksatly binalaryň gurluşygyna gönükdirmeklik göz önünde tutulýar, bu bolsa maýa goýumlaryň umumy möçberiniň 33,6%-ine deňdir.

Önümçilik däl maksatly binalaryň gurluşyklaryna gönükdirilýän maýa goýumlaryň umumy möçberiniň 97%-i ýa-da 9910,9 mln. manady döwlet eýeçiligine, 2%-i ýa-da 200,4 mln. manady döwlete degişli däl bölege, 1%-i ýa-da 103,2 mln. manady daşary ýurt maýa goýumlaryna degişlidir.

Türkmenistanyň döwlet serişdeleriniň 4977,58 mln. manady ykdysadyýeti ösdürmek, täze pudaklary we önümçilikleri döretmek, durmuş amatlyklaryny ösdürmek, şeýle-de goşmaça iş orunlaryny döretmek üçin gönükdirildi.

2009-njy ýylda býujetiň takyklanan meýilnamasynda 3 351,0 mln. manat möçberinde merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlary göz önünde tutuldy. Bu bolsa durmuş ulgamynyň ösmegini üpjün etmek-de, ýagny mekdebe çenli ýaşly çagalar edaralarynyň, mekdepleriň,

hassahanalaryň, saglyk öýleriniň we merkezleriniň, medeni merkezleriň, sport mekdepleriniň we desgalarynyň gurulmagy bilen bularda edilýän hyzmatlaryň hiliniň hem ýokary bolmagy gazanyldy.

Döwletiň merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlarynyň möçberiniň 2009-njy ýylyň takyklanan meýilnamasynda 3 351,0 mln.manat göz önünde tutulyp ýerine ýetirileni 2 237,2 mln manada ýa-da 66,8%-e deň boldy.

§9.4. Ýaşayş jaý we jemagat hojalygy üçin çykdajylar

Maddy önümçiligiň pudaklarynda, ýaşayş jaý (kommunal) hojalygynda we ilata hyzmat edilýän pudagynda döwlet tarapyndan edilýän çykdajylar halk hojalygyny maliýeleşdirmek çykdajylaryna degişli bolýar. Bazar ykdysadyýetine geçilen şertlerinde ministrliklere, pudak edaralaryna we kärhanalara býüjetiň pul serişdeleri täze gurluşyga edilýän harajatlara (maýa goýumlara, dolanyşyk serişdeleriniň emele gelmegine), operasion we başga

Tablisa 9.1.

**2009-njy ýylda döwlet býujetiniň merkezleşdirilen düýpli maýa
goýumlarynyň özleşdirilişi
(mln.manat)**

Iş buýrujylar	2009-njy ýyl üçin takykla- nan	özleşdirileni		% gatnaşygy	
		indeks bahada	hakyky bahada	indeks bahada	hakyky bahada
Türkmenistan boýunça, jemi	3 351,0	2133,6	2237,2	63.7	66.8
şolardan:					
Ministrlikleriň, pudaklaýyn dolandyryş edaralarynyň, bellenen Möçberleri	1 369,46	901,1	943.4	65.8	69.0
şol sanda:					
Türkmenistanyň İçeri işler ministrligi	5,30	4,29	5.74	80.9	108.3
Türkmenistanyň Saglygy gorayyş we derman senagaty ministrligi	50,54	35.11	43.88	69.5	86.8
Türkmenistanyň Bilim ministrligi	0,23	0	0	0	0
Türkmenistanyň Daşary işler ministrligi	39,23	34.34	34.34	87.5	87.5
Türkmenistanyň Goranmak ministrligi	58,80	35.13	35.31	59.8	60.0
Türkmenistanyň Milli howpsuzlyk ministrligi	14,74	9.36	12.04	63.5	81.7
Türkmenistanyň Medeniýet we teleradioýaýlymlar ministrligi	0,47	0.	0.	0	0
"Türkmenawtoýollary" Döwlet konserni	646,96	349.08	359.12	54.0	55.5
Türkmenistanyň Oba hojalyk ministrligi	173,60	170.59	173.60	98.3	100.0
Türkmenistanyň Suw hojalyk ministrligi	35,73	35.73	35.73	100.0	100.0
Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi	1,00	0.23	0.35	23.1	35.3
Türkmenistanyň Maliýe ministrligi	68,73	67.17	81.08	97.7	118.0
Türkmenistanyň Prezidentiniň Diwanynyň Iş Dolandyryş Edarasy	1,60	0	0	0	0
Türkmenistanyň Döwlet gümrük gullugy	28,91	23.31	23.43	80.6	81.0
Türkmenistanyň Döwlet serhet gullugy	150,00	75.33	75.33	50.2	50.2
Türkmenistanyň Baş prokuraturasy	2,50	0.81	0.81	32.3	32.3
"Türkmenatlary" Döwlet birleşigi	3,45	2.23	2.24	64.8	64.9
Türkmenistanyň Baş Döwlet salgyt gullugy	38,77	19.08	19.08	49.2	49.2
"Türkmenmallary" Assosiasiýasy	1,00	1.00	1.41	100.0	141.1

Türkmenistanyň Statistika baradaky döwlet komiteti	6,87	5.67	5.67	82.5	82.5
Türkmen Döwlet habarlar gullugy	0,54	0.22	0.22	41.2	41.2
"Türkmenstandartlary" baş döwlet gullugy	25,99	25.99	25.99	100.0	100.0
Türkmenistanyň Durmuş taýdan üpjünçilik ministrligi	14,50	6.43	8.07	44.3	55.6
Häkimlikler - jemi:	1940,6	1232.5	1293.8	63.5	66.7
şol sanda:					
Ahal welaýaty	275,38	148.23	165.27	53.8	60.0
<i>şol sanda: oba maksatnama</i>	226.23	116.77	121.57	51.6	53.7
Balkan welaýaty	229,43	83.02	84.01	36.2	36.6
<i>şol sanda: oba maksatnama</i>	217.46	81.65	82.43	37.5	37.9
Daşoguz welaýaty	220,00	140.57	146.23	63.9	66.5
<i>şol sanda: oba maksatnama</i>	189.72	132.17	137.16	69.7	72.3
Lebap welaýaty	248,99	131.46	137.52	52.8	55.2
<i>şol sanda: oba maksatnama</i>	241.52	136.11	141.92	56.4	58.8
Mary welaýaty	238,30	193.71	216.03	81.3	90.7
<i>şol sanda: oba maksatnama</i>	214.47	182.63	198.24	85.2	92.4
Aşgabat şäheri	728,55	535.53	544.79	73.5	74.8
Türkmenistanyň Hökümetiniň çözgüdi esasynda paýlanmaga bellenen möçberler	7,80	0	0	0	0
Kreditor bergi	33,16	0	0	0	0

çykdaýlara berilýär. Türkmenistanyň Döwlet býujetinde halk hojalygyny maliýeleşdirmek üçin edilýän çykdaýlar ministrlikler, pudak edaralary şeýle-de welaýatlar, şäherler we etraplar boýunça meýilnamalaşdyrylýar. Aýdylanlar bilen birlikde, çykdaýlar pudaklar we maksatly ugurlar boýunça meýilnamalaşdyrylýar. Maýa goýumlaryny maliýeleşdirmek - bu önümçilik we önümçilik däl täze esasy fondlaryny döretmeklige, olary gineltnäge we hereket edýän esasy fondlary tehniki taýdan enjamlaşdyrmaga pul serişdeleriniň çykarylmagy hökmany bolup durýar.

Býujetden maliýeleşdirmek ykdysadyýetiň döwlet sektorynda geçirilýän maýa goýumlaryna degişlidir. Býujet serişdeleri senagatda ödeljek möhletli täze gurluşyk

obyektleri bolan ýagdaýynda berilýär. Aýry pursatlarda, býüjet serişdeleri hereket edýän kärhanalary giňeltmäge we tehniki enjamlaşdyrmaga berilýär, ýöne onuň üçin hökümetiň aýratynlykda kararlary gerek bolup durýar. Döwlet býüjetiniň serişdeleri ýaşaýyş jaý (kommunal) we jemagat hojalygy gurulanda ginden ulanylýar.

Dolanyşyk serişdelerini maliýeleşdirmek - bu döwlet kärhanalaryna we guramalaryna dolanşyk serişdelerini üzleşdirmek ýa-da üstüni doldurmak üçin maliýe resurslaryny bermek. Bu serişdeler täzeden ekspluatasiýa girizilýän kärhanalara dolanşyk serişdelerini üzleşdirmek ýa-da planly zyýan çekýän kärhanalaryň dolanşyk serişdelerini köpeltmek üçin berilýär.

Operasion çykadjylary maliýeleşdirmek - bu öz häsiýeti boýunça maýa goýumlaryna ýa-da ýönekeý önümçilik harajatlaryna degişli bolmadyk ýer-gurluşyk, geologiýa gözleg we başga işlere çykarylýan çykadjylara pul serişdelerini bermeklik diýmekdir. Aýdylan harajatlaryň aýratynlygy, olaryň netijesi köp halatda birden däl-de, indiki döwürde ýüze çykýar. Ondan başga-da bu harajatlar köp kärhanalaryň işleri bilen bagly bolýar. Bu aýratynlyklar operasion çykadjylary aýry kärhanalaryň hasabyna däl-de, býüjetiň hasabyna ýapmagyny mejbur edýär.

Durmuş we jemgyýetçilik hyzmatlary toplumynda ýaşaýyş jaý (kommunal) we jemagat hojalygy çykadjylaryny maliýeleşdirmek üçin 2009-njy ýylyň takykklan meýilnamasynda 406,0 mln.manat göz önünde tutulyp ýerine ýetirileni 352,0 mln manada ýa-da 86,7%-e deň boldy.

§9.5. Bilimi we medeniýeti maliýeleşdirmek üçin döwlet býujetinden edilýän çykdajylar

Hormatly Prezidentimiz ýaşlaryň bilimli bolmaklygy, döwrebap adamlar bolup ýetişmegi üçin alada edýär.

Biz çalt depginlerde özgerýän dünýäde özgertmeleriniň esasy manysy maglumatlar jemgyýetiniň önümçilige, maglumatlaryň ýaýramagyna we sarp edilmegine esaslanan jemgyýete geçýändi-ginden ybaratdyr. Durmuş eşretleriň gurluşyny düzýän maddy zatlar maglumatlardan alýarlar, maglumatlar ykdysadyýetiň ähli pudaklarynda gurluş öňegidişlikleri hem kesgitleýärler.

Biziň Garaşsyz hem-de baky Bitarap döwletimiz köp sanly ýiti we kyn wezipeleri çözüär, olary ahyrky netijede diňe bili-miň üsti bilen çözmek bolýar.

Ykdysady, durmuş, syýasy, harby meseleleri çözmegiň esasy açarynyň bilim bolup durýandygyna dünýä tejribesi şaýatlyk edýär.

Çagalar öýleri, çagalar bilen mekdepden daşary işler boýun-ça edaralar we çäreler, kurs çäreleri we hünärleri ýokarlan-dyrmak. Täze bilim syýasatynyň düýp manysy Garaşsyz Türkme-nistanyň Konstitusiyasynyň talaplaryna, halklarynyň milli ruhuna, medeniýet isleglerine, geljekki ösüş ugurlara laýyk gelýär.

Hut bilimiň özi - bu esasy özenidir, şonuň hasabyna ýurduň ykdysady, syýasy we medeni abadançylygyna ýetmek bolar. Adamlaryň täze durmuş endiklerini we orunlary özleşdirmegi, jemgyýetiň tiz maglumatlaşdyrylyşyny nazarda tutmak bilen durmuşda özlerini alyp barmakda raýatlaryň medeniýetiniň ösüşi,

üýtgemeleriň depgininiň artyşy, täze talaplar täze döwrüň aýrylmaz şertleri bolup durýar.

Bilimi kämilleşdirmegiň wezipeleri, onuň maksadynyň we görnüşleriniň türkmen jemgyýetiniň düýpli üýtgetmelerine laýyk gelmegi, mazmuny seçip almakdaky dăp bolmadyk çemeleşmeleriň emele gelmegine, netijede dürli derejedăki we bu ugurdaky bilim maksatnamalarynyň täze görnüşleriniň we usullarynyň işlenilip taýýarlanmagyna ýardam berýär.

Umumy bilim berýän mekdepler esasy döwlet býujetiniň, ilatyň we karhanalaryň serişdeleriniň hasabyna saklanyp bilner. Döwlet býujetinden maliýeleşdirilende ähli çykdajylar boýunça smeta sanawy düzülýär. Býujetden pul serişdeleri maliýeleşdirilende ony netijeli ulanmak üçin býujet çykdajylaryny ylmy taýdan esaslandyrylyp kadalaşdurylmalydyr.

Mugallymlaryň zăhmet haky gory – olaryň mugallym sanla-rynyň möçberinden we mugallymlaryň aýlyk bölünişiniň ortaça aýlyk möçberi esasynda kesgitlenilýär. Edara ediş-hojalyk we okuw-kömekçi işgärleriň zăhmet haky gory tassyk edilende, işgärler sany we işgärleriň, bellenen wezipe, aýlyk haklary esasynda kesgitle-nilýär. Professor-mugallymlar düzüminiň zăhmet haky gory şu işgärleriň wezipe sanyna we ortaça iş haklarynyň möçberine görä hasaplanýar.

Ýokary we ýörite orta okuw jaýlary hem-de mekdebe çenli çagalar edaralary boýunça maglumatlar ministrlikler we pudaklaýyn edaralar boýunça maglumatlar ministrlikler we pudaklaýyn edaralar boýunça toparlara bölmek bilen görkezilýär.

Bilim edaralary boýunça iýmit önümlerini satyn

almaga pul göýbermek, okuwçylaryň (terbiýelenýänleriniň) umumy sanyndan, naharlamaly günleriň sanyndan we 12-nji görnüşde görkezilen tassyklanany pul ölçeginden hasap tutup, ene-atalardan gelýän tölegi göz önünde tutmak bilen amala aşyrylýar.

Biziň ýurdymyzda mekdebe çenli ýaş çagalary terbiýelemekde umumy orta bilim bermek gowy maddy şertler döredilýär. Bilim çykdaýylarynyň başlangyjy çagalary terbiýelemekde uly orun tutýar. Mekdebe çenli ýaşly çagalar edaralarynyň maliýe çeşmeleri: döwlet, ene-atalarynyň, serişdeleri, kärhanalarynyň we edaralarynyň we beýleki goşmaça serişdeleri bolup biler.

Mekdebe çenli edaralar bilim ulgamynyň ilkinji bölümi bolup durýar. Bu edaralary her ýyl öz çykdaýylaryny maliýeleşdirilýärler. Çykdaýylary maliýeleşdirilende esasan çagalara bilimi-terbiýäniň başlangyç esaslary göz önünde tutulýar. Halkyň ýaş nesle terbiýe bermek asyly döpleriniň hemmesi göz önünde tutulýar we olar häzirki zaman talabyna laýyklaşdyrylýar. Häzirki döwürde çagalar baglarynda dürli dilleri öwredýärler.

Mekdebe çenli ýaşly çagalar edaralarynda oglanlar we gyzlar üç diliň-türkmen, inglis, rus dilleriniň esaslaryny oňat bilmelidirler. Çagalar bagyna çagalar ruhybelent, dünýägaraýşy kesgitlenip başlan dürli dilleri bilýän bolmalydyr. Şonuň üçin hem welaýatlaryň, etraplaryň, şäherleriň häkimleri mekdebe çenli ýaşly çagalar edaralarynyň işine doly jogaplydyrlar.

Döwlet tarapyndan çagalar baglary üçin iň oňat taslamalar esasynda ajaýyp jaýlar gurulýar, häzirki zaman mebelleri, telewizorlar we beýleki enjamlar bilen üpjün edilýär. Çagalara ata-babadan gelýän däbi eýerip, häzirki,

döwre-bap terbiýelemek üçin döwlet tarapyndan dürli görnüşli maddy kömekleri bermek, üçin maliýe serişdeleri goýberilýär.

Mekdep-esasy we baş ýerdir, ol ýerde biziň geljegimiz aba-dançylygy kemala gelýär, şeýle hem bilimiň gowulandyrylmagy hem ilkinji nobatda mekdeplerde bolup geçýär. Sebäbi hut mekdepde öz bilimlerini täzelemäge, döredijilikli ösüşe we hünärment taýýar-lygyna ukyply ýa-da ukypsyz şahsyýet hökmünde adam, kemala gelýär.

Mekdepleriň çykadjylaryny meýilnamaşdyrylanda okuwçyla-rynyň sany kesgitlenilýär, soň synplaryň sany, mugallymlarynyň stawkalaryny, abatlamak işleriň göwrümi we beýleki görkezijileri. Esasy görkezijileri kesgitlenende orta ýyllyk hasaby boýunça aly-nýar, sebäbi býujet ýyly okuw ýyl bilen gawat gelenok. Orta ýylyň hasaby boýunça okuwçylaryň sanyny we onyň üýtgeýşlerini ýylyň dowamynda kesgitläp bolýar. Orta ýylyk görkezijileri kesgitlenende okuwçylaryň sany ýylyň başynda we ýylyň ahyryndaky maglu-matlary alynýar.

2010-njy ýylda Durmuş ulgamyna gönükdirilen serişdeleriň umumy möçberiniň 39,1%-i bilimi, 12,7%-i saglygy goraýyşy, 4,3%-i medeniýeti, 33,4%-i döwlet durmuş üpjünçiligi ulgamyny, 10,4%-i ýaşayyş-jaý jemagat hojalygyny maliýeleşdirmäge niýetlenendir.

Ýaşlaryň ruhy, aň-bilim we hünär taýdan mümkinçiliklerini ýokarlandyrmak, ahlak we watançylyk terbiýesiniň berlişini has-da kämilleşdirmek, Milli Liderimiziň baş maksatlarynyň biridir.

Döwletiň bilim syýasatynyň esasy wezipeleriniň biri we baş maksady bilim ulgamyny mundan beýläk kämilleşdirmekdir, ösüp gelýän ýaş nesli milli we

umumyadamzat gymmatlyklarynda terbiýelemekdir, bäsleşige ukuply bilim ulgamyny emele getirmekdir.

Şu maksatlardan ugur alyp, häzirkî zaman mekdepleriniň we ýokary okuw jaýlarynyň, mekdebe çenli çagalar edaralarynyň we çagalar üçin dynç alyş merkezleriniň gurluşygy dowam etdiriler. Mekdeplerde okadylyşynyň hilini ýokarlandyrmak, alynýan bilimi has-da çuňlaşdyrmak üçin ýüzlerçe häzirkî zaman okuw kitaplary we okuw gollanmalary neşir edilýär.

2010-njy ýylda Milli bilim ulgamyny ösdürmek üçin göz önünde tutulan çäreleri maliýeleşdirmek üçin ýurduň bilim edaralaryna 2010-njy ýylyň tassyklanan meýilnamasynda 1,8 mlrd manat möçberinde serişdeleriň bölüp berilmegi göz önünde tutuldy, bu bolsa 2009-njy ýyldaky derejeden 10,5% köpdür. Pudagyň işgärleriniň zähmet hak-lary onuň 10% ýokary galmagyny hasaba almak bilen jemi 1,2 mlrd. manat möçberde göz önünde tutulýar we bilim pudagyny özgertmegi üstünlikli dowam etdirmekte we halkyň rowaçlanmagyndaky maksatlary gazanmakda peýdalanylýar.

Okaýan ýaşlaryň talyphak gaznasy olaryň 2009-njy ýyldaky möçberinden we 2010-njy ýylyň 1-nji ýanwaryndan 10% artmagyndan ugur alnyp kesgitlendi we 99,6 mln. manada deňdir.

Bilim edaralarynyň „Azyk iýmitlerine“ bölünip berilýän seriş-deler jemi 86,9 mln. manat bolup, geçen ýyl bilen deňeşdirilende 2,1 esse galyp 46 mln. manat köpdür.

2010-njy ýylyň Döwlet býujetinde „Bilim“ pudagy boýunça jemagat hyzmatlarynyň çykdaýlary ýangyç-energiýa serişdeleriniň sarp edilişiniň bellenen paýlaryny we energo serişdelerini üpjün edijiler bilen baglaşylan

ylalaşyklary hasaba almak bilen kesgitlendi.

Okuwlaryň alnyp barlyşyny gowulandyrmak maksady bilen bilim edaralarynyň maddy-tehniki binýadyny berkitmeklige gönükdirilen maksatlaýyn meýilnamalary durmuşa geçirmek üçin serişdeler artdyryldy.

Täze 2009-2010-njy okuw ýylynda mekdepleri häzirki zaman kompýuter maksatnamalary bilen abzallaşdyrylan kompýuter tehnikasynyň iň soňky görnüşleri, şeýle-de mekdep mebelleri bilen üpjün ediler. Bu uly maksatnamanyň üstünlikli durmuşa geçirilmegi mekdeplere häzirki zaman tehnologiýasynyň esaslarynda okuwlary guramaga, okuwçylara ylmyň we tehnikanyň iň soňky gazananlaryny özleşdirmäge giň mümkinçilik açar.

Okuw okadylyşynyň şertlerini, şeýle-de, sport we mekdepden daşgary işleri bilen meşgullanmagyň has amatly şertlerini döretmek maksady bilen ýurduň bilim edaralarynyň, jaýlarynyň düýpli abatlaýyş işleri üçin 9,4 mln. manatlyk serişdeler gönükdirilýär.

Döwlet býujetinde her ýylda milli bilim ulgamyny ösdürmegiň baş maksadyny, ýagny ilatyň intellektual we hünär taýdan taýýarlykly potensialyny terbiýelemek, hünärli işçileriň taýýarla-nyşyny kämilleşdirmek işini durmuşa geçirmäge ýardam edýän çäreler öz beýanyny tapýar.

Bilim edaralarynyň gurluşyny amatly etmäge, olaryň işini kämilleşdirmäge, maliýe serişdelerini netijeli we maksada laýyk peýdalanmaga gönükdirildi.

Mysal üçin: Daşary işler ministrliginiň ýanynda Halkara gatna-şyklary instituty işläp başlady, I.M.Gubkin adyndaky Russiýa döwlet nebit-gaz uniwersitetiniň şahamçasy açyldy, bu okuw mekdeplerinde

Türkmenistanly ýaşlar düýpli bilim alyp, ýokary hünär edinip bilerler.

Çak edilýän döwürde mekdebe çenli we binýatlyk bilim edara-larynyň ulgamyny giňeltmek göz önünde tutulýar, hususan-da, ýurtda 22 sany mekdebe çenli edarany we 27 sany mekdebi ulanmaga bermek meýilnamalaşdyrylýar.

Çagalaryň mekdebe çenli edaralar bilen gurşalyp alnyşyny 11,6 müň çaga çenli artdyrmak meýilnamalaşdyrylýar.

Ýokary okuw mekdepleriniň talyplaryna we orta hünärment okuw mekdepleriniň okuwçylaryna talyp hakyny tölemek üçin çykdajylar hem 1,1 esse köpeldilip, göz önünde tutulýar, bu 84,1 mln. manada deň bolar.

Çak edilýän döwürde bilim edaralaryny mekdep mebeli we kompýuter tehnikasy bilen mundan beýläk hem enjamlaşdyrmak maksat edinilýär, munuň üçin 31,7 mln. manat möçberde serişde goýberiler. Mekdebe çenli edaralaryň we okuw mekdepleriniň umumy ýaşaýyş jaýlarynyň ýumşak mebelini täzelemek üçin býujetde 2,8 mln. manat möçberde serişde göz önünde tutuldy, bu bolsa şu ýyldakydan 3 esse köpdür.

Täze okuw kitaplaryny neşir etmek işi dowam etdiriler. Umumy tiražy 4,4 mln. ekzemplýara deň bolan okuw kitaplarynyň we okuw-usulýet edebiýatynyň 73 görnüşini çap etmek meýilnamalaşdyrylýar. Bu maksatlar üçin 18,4 mln. manat möçberde serişde goýberiler.

Okuw işini guramak, şeýle hem sport bilen meşgullanmak we mekdepden daşary işleri geçirmek üçin has amatly şertleri döretmek maksady bilen, ýurtda mekdebe çenli edaralary, umumy bilim berýän mekdepleri,

mekdep-internatlary, orta hünärment we ýokary okuw mekdepleri düýpli abatlamak üçin serişdeler 2,2 esse artdyryldy.

Bilim edaralarynda sport esbaplary satyn almak we sport otaglarynda abatlaýyş işlerini geçirmek üçin 11,3 mln. manat möçberde serişdeler göz önünde tutuldy. Bilim üçin göz önünde tutulan serişdeler okuwyň hilini ýokarlandyrmagy, ýaş nesle watançylyk terbiýesini bermegiň esasynda şahsyýetiň ähli taraplaýyn ösüşini üpjün eder.

Bilim edaralarynyň „Azyk iýmitlerine“ bölünip berilýän serişdeler jemi 34,86 mln. manat bolup, geçen ýyl bilen deňeşdirilende 6,6 mln. manat köpdür.

2009-njy ýylyň Döwlet býujetinde „Bilim“ pudagy boýunça jemagat hyzmatlarynyň çykdaýlary ýangyç-energiýa serişdeleriniň sarp edilişiniň bellenen paýlaryny we energo serişdelerini üpjün edijiler bilen baglaşylan ylalaşyklary hasaba almak bilen kesgitlendi.

Okuwlaryň alnyp barlyşyny gowlandyrmak maksady bilen bilim edaralarynyň mady-tehniki binýadyny berkitmeklige gönükdirilen maksatlaýyn meýilnamalary durmuşa geçirmek üçin serişdeler artdyryldy.

Welaýatlaryň mekdepleri häzirki zaman kompýuter maksat-namlary bilen abzallaşdyrylan kompýuter tehnikasynyň in soňky görnüşleri bilen üpjün ediler. Bu uly maksatnamanyň üstünlikli durmuşa geçirilmegi mekdeplere häzirki zaman tehnologiýasynyň esaslarynda okuwlary guramaga, okuwçylara ylmyň we tehnikanyň in soňky gazananlaryny özleşdirmäge giň mümkinçilik açar.

Türkmenistanynyň häzirki zaman medeni syýasaty – bu öňi bilen soňky 18 ýylda döwlet Garaşsyzlygynyň baýdagy

astynda ýaşayan ýurduň syýasatydyr.

Täze Galkynyşyň beýik maksatlary milli ruhyň ýokary göterilmegine we türkmen medeniýetiniň görülip-üşidilmedik derejede gülläp ösmegine getirdi. Döwlet tarapyndan döredilýän şertler gadymdan bäri gelýän milli we umumy adamzat medeni gymmatlyklarynyň ýokary hilli täze ösüşine, dünýäniň ähli halklary bilen medeni hyzmatdaşlyklaryň dürli görnüşlerine, milletiň taryhy-medeni mirasynyň giňden tanalmagyna, şeýle-de, türkmen operasynyň, simfoniki sazynyň, kinosynyň we sirkiniň gaýtadan dikeldilmegine mümkinçilik berýär.

2009-njy ýylda Etnografiýa we ölkäni öwreniş Muzeýiniň we Türkmenistanyň Prezidentiniň Muzeýiniň gurulmagy bilen Türkmenistanyň Baş muzeýiniň sergi meýdanlary has-da giňeldi. Şu ýyl ýene-de bir taryhyň täze ojagy – „Gökdepe“ Milli muzeýi açyldy we ol türkmen halkynyň taryhyny, onuň baý özboluşly taryhy milli mirasyny öwrenmeklige niýetlenendir.

2010-njy ýylda çap edilýän gazetleriň we žurnallaryň umumy sany 2009-njy ýyl bilen deňeşdirilende 17,2% artar we 116 mln. nusga deň bolar hem-de 4 reňkde neşir ediler.

2010-njy ýylda Oguzhan adyndaky „Türkmenfilm“ birleşigi 31 sany çeper, çeper-publistiki we hroniko-dokumental filmleri döretmegi meýilleşdirýär we bu eserler ilatyň medeni dynç almagyny has-da baýlaşdyrar.

Ýurtda sporty ösdürmek, ýokary hünärli sportsmenleri taýýarlamak maksady bilen býujetde ileri tutulýan tertipde maliýe serişdeleri sport türgenlerini taýýarlamagy üpjün etmeklige, sport çärelerini geçirmeklige we köpçülikleýin sporty ösdürmeklige gönükdiriler.

„Medeniýet“ pudagy boýunça 2010 ýylda jemi 195,8 mln. manatlyk býujet serişdeleri göz önünde tutulýar we bu 2009-njy ýylyň takyklanan meýilnamasyndan 52,3 mln. manat ýa-da 36,5% köpdür. Bu serişdeler Türkmenistanyň Prezidentiniň 2009-njy ýylyň 14-nji maýyndaky 10430 belgili karyryna laýyklykda, Türkmenistanyň Baş muzeýiniň (onuň düzümine ölkäni öwreniş Muzeýi we Türkmenistanyň Prezidentiniň Muzeýi hem girýär), Türkmenistanyň Prezidentiniň 2009-njy ýylyň 31-nji iýulyndaky 10557 belgili karyryna laýyklykda, Türkmenistanyň Milli sirkiniň açylmagy, şeýle-de gazet-žurnallaryň sanynyň köpelmegi bilen çykdajalaryň artmagyny göz önünde tutýar, çünki bu çaphana işleriniň, gazet-žurnallary ýaýratmagyň we gündelik metbugaty paýlamagyň, kagyz harajatlarynyň köpelmegine getirýär.

2010-njy ýylda işhaky gaznasy 2010-njy ýylyň 1-nji ýanwaryndan aýlyk haklarynyň 10% ýokary galdyrylmagyny göz önünde tumak bilen meýilleşdirildi we 76,6 mln. manada deňdir, degişlilikde durmuş ätiýaçlandyrmasyň geçirimleri hem artyp – 15,7 mln. manada deňdir.

"Beýleki gündelik çykdaýylar" madda boýunça Türkmenistanyň Medeniýet we teleradioýaýlymlar ministrigine döwlet we halkara derejesinde geçirilýän çäreler üçin jemi 12,0 mln manat göz önünde tutuldy.

2010-njy ýylda Türkmenistanda 3 sany halkara maslahatlaryny we festiwallaryny, şeýle-de, Eýranyň, Russiýanyň, Awstriýanyň, Özbegistanyň, Täjigistanyň, Azerbeýjanyň we Türkiýanyň medeniýet we sungat günlerini geçirmeklik meýilleşdirilýär.

2010-njy ýylda Türkmenistanyň Prezidentiniň daşky

sredany gorap saklamak baradaky herketleriň Milli meýilnamasyna laýyklykda, jemi 100 müň manat möçberde taryhy we medeni ýadygärlikleriň durkyny täzelemek göz önünde tutulýar. Gadymy Merw Döwlet taryhy-medeni goraghanasynda Sahabalar toplumyny, şeýle-de Köneürgenç we Gadymy Nusaý galalaryny dikeltmek meýilleşdirilýär.

2010-njy ýylda medeni edaralaryň düýpli abatlaýyşyna 1,15 mln. manat göz önünde tutulýar, şondan 0,52 mln. manady Ahal, Balkan, Daşoguz, Lebap we Mary welaýatlarynda etrap medeniýet öýlerini we muzeýlerini abatlamaga gönükdiriler. Şeýle-de, „Galkynyş“ kitap merkeziniň jaýyny düýpli abatlamak göz önünde tutulýar.

Türkmen telewideniýesiniň Baş Müdirligini ösdürmeklige 2010-njy ýylda jemi 44,6 mln. manatlyk serişde gönükdirilýär. Häzir Türkmenistanda 10 teatr bar, şolaryň 6-si Aşgabat şäherinde, 4-si Daşoguz, Mary, Lebap, Balkan welaýatlarynyň merkezlerinde ýerleşýär.

Muzeýleriň we kitaphanalaryň işi döwletimiziň medeniýet ulgamynyň esasy bölegidir. Altyn nesilleriň her biriniň kalbynda ata Watana bolan wepadarlyk duýgularyny ösdürmek bu ulgamyň işgärleriniň önünde durýan esasy wezipeleriň biridir. Häzirki wagtda ýurdumyzda Medeniýet ministrliginiň garamagynda muzeýleriň 26-si işleýär. 2020-nji ýyla çenli döwletimizde muzeýleriň umumy sany 32-ä barabar bolar.

Hormatly Prezidentimiziň ýadawsyz aladasy bilen bina edilen we işleri göwnejaý ýola goýlan Türkmenistanyň Milli muzeýi halkymyzyň baý hem-de gadymy taryhynyň, medeni gymmatlyklarynyň jemlenen gymmatly hazynasyna öwrüldi. 2020-nji ýyla çenli dünýä ülnülerine

laýyk gelýän bu Milli muzeýiň eksponatlarynyň umumy sanyny 110 müňden geçirmek göz önünde tutulýar. Ýurdumyz boýunça muzeý gymmatlyklarynyň umumy sany şu döwürde 254 müňe barabar bolar. Beýik Garaşsyzlygymyzyň şanly ýyllary içinde ýurdumyzyň milli kitaphanalarynyň işleri-de döwrebap hem-de göwnejaý ýola goýlandyr.

Taryhy we medeni ýadygärlikleri saklamagyň we dikeltmegiň esasy ugurlary Türkmen topragynda örän çuň taryhy kökleriň we biziň ata-babalarymyzyň bahasyna ýetip bolmajak zehininiň hem-de ussatlygynyň bolandygyna şaýatlyk edýän täsin taryhy we medeni ýadygärlikler bar.

Garaşsyzlyga eýe bolunmagy bilen milletimiziň Lideriniň ýolbaşçylyk edýän ýaş Türkmen döwleti milli taryhy-medeni mirasy saklamak we dikeltmek meselesine örän uly ähmiýet berýär. “Türkmenistanyň taryhy we medeni ýadygärliklerini goramak hakyndaky” Kanun Garaşsyz ýurduň ilkinji kanunlarynyň biri boldy. Geçmişň ýadygärlikleri babatda döwlet sözde däl-de, eýsem iş ýüzünde alada edýär. Gadymy binaçylyk desgalary, saklanyp galan iň belli arheologiki şäherler döwletiň taryhy-medeni goraghanalary diýlip yglan edildi.

Häzirki wagtda olar Köne Nusaý, Gadymy Merw, Köneürgenç, Atamyrat, Dehistan, Köne Sarahs, Abywert we Gökdepe galasydyr. Medeniýet ministrliginiň ýanynda ýadygärlikleri goramak, öwrenmek hem-de dikeltmek boýunça milli uprawleniýe döredildi. Türkmenistanyň ýokarda agzalan kanunynyň degişli maddalaryndan gelip çykýan döwlet edarasynyň wezipeleri onuň üstüne ýüklenildi.

Garaşsyzlyk ýyllary içinde Sarahsdaky Abul Fazlyň mawzoleýi, Ýolöten etrabyndaky Talhatanbaba metjidi, Dehistanyň minaralary, Atamyrat etrabyndaky Alamberdaryň mawzoleýi ýaly we uzak wagtlaý ýumrulaýmagyň öň ýanynda bolan beýleki ýadygärlikleri weýran bolmakdan halas edildi hem-de täzeden dikeldildi.

2000-2015-nji ýyllar döwri üçin Türkmenistanyň taryhy we medeni ýadygärliklerini dikeltmek-abadanlaşdyrmak işleriniň ýerine ýetirilmeginiň maksatnamasy ozaly bilen dikeldiş işlerini geçirmeginiň usullaryny üýtgetmek arkaly gurlar. 2020-nji ýyla çenli döwürde Türkmenistanyň taryhy we medeni ýadygärliklerinde dikeldiş, taslaýyş-gözleg we abadanlaşdyryş işleri ýokarda sanalyp geçilen talaplara hem-de çemeleşmelere laýyklykda alnyp barlar.

Taryhy we medeni ýadygärlikler boýunça maglumatlary üznüksiz ýygnap almagyň häzirki zaman derejesini üpjün etmek, ýadygärlikleri dikeltmek üçin taslama resminamalary taýýarlamak boýunça maglumatlary ýygnamagyň kompýuter merkezlerini döretmek, şeýle hem gurluşyk materiallaryny gadymy nusgalar boýunça taýýarlamagyň usullaryny işläp taýýarlaýan, dikeldiş işlerinde peýdalanylýan gurluşyk materiallarynyň hiline gözegçilik edýän laboratoriýalary açmak göz önünde tutulýar.

Türkmenistanda bellenilýän şanly wakalara we baýramçylyk günlerine bagyşlanan çäreleri, durmuş-medeni ulgamda halkara konferensiýalaryny we seminarlaryny, festiwallary we sergileri, bäsleşikleri geçirmek üçin çykdaýlary Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna maliýeleşdirilýär.

Görkezilen maksatlar üçin çykadjylary maliýeleşdirmek degişli býujetleriň çykadjylarynyň ýyllyk ýazgysynda göz önünde tutulan serişdeleriň çäklerinde, Türkmenistanyň Döwlet býujetini ýerine ýetirmegiň barşynda bellenen tertipde girizilen üýtgetmeleri hasaba almak bilen amala aşyrylýar.

Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň durmuş-medeni ulgamdaky çäreleri geçirmek üçin çykadjylary maliýeleşdirmäge niýetlenen serişdeleri şu aşakdakylara gönükdirilýär:

➤ durmuş-medeni ulgamdaky ministrlikleriň we pudak edaralarynyň gatnaşmagynda Türkmenistanda belleniýän şanly wakalara we baýramçylyk günlerine bagyşlanan döwlet ähmiýetli çäreleri geçirmäge;

➤ çäreleri guraýjylaryň gatnaşmagynda Türkmenistanyň Hökümetiniň karary boýunça halkara konferensiýalaryny we seminarlaryny, festiwallary we sergileri, bäsleşikleri geçirmäge;

➤ çäreleri guraýjylaryň gatnaşmagynda Türkmenistanyň Hökümetiniň karary boýunça durmuş-medeni ulgamyny ösdürmek meselelerine bagyşlanan maslahatlary geçirmäge;

➤ çärelere gatnaşýanlaryň ulag çykadjylaryny, iýmit we ýaşamak üçin çykadjylaryny tölemäge, şol sanda daşary ýurtda ýaşaýanlaryň ýaşaýan ýa-da bolýan ýerinden gaýtmaklary we yzyna gitmekleri üçin awia we demir ýol ulaglaryna biletleri satyn almak boýunça çykadjylary tölemäge.

§9.6. Saglygy goraýyş edaralaryny maliýeleşdirmek üçin döwlet býujetinden edilyän çykdajylar

Türkmen halky ýurdumyzda ýaşaýan her bir raýatyň jan saglygyny gorap saklamaga ýugrulan, ýagny 1995-nji ýylda kabul edilen „Saglyk“ Döwlet maksatnamasynda belenip geçilýär. Bu maksatnamanyň geçirilmeginiň çäklerinde ýurdumyzda ynsan saglygy hakdaky alada döwletimiziň baş aladasyna öwrüldi. Garaşsyzlyk ýyllarynda paýtagtymyzda we welaýat merkezlerinde dünýä ülnülerine laýyk gelyän saglyk ojalarynyň tutuş bir ulgamy peýda boldy.

Olaryň ählisi dünýäniň in kämil lukmançylyk gurallary bilen enjamlaşdyrylyp, dünýä ülnülerine laýyk gelyän kaşan bejeriş-sagaldyş merkezlerine öwrüldi.

Türkmenistanyň saglygy goraýyş we derman senagaty ulga-myny dolandyrmak, ilaty kämil derejede saglygy goraýyş hyzmaty bilen üpjün etmek, ýurdumyzda her bir raýatyň jan saglygynyň derejesini ýokarlandyrmak, ýüze çykaýjak keselleriň önüni almagy we anyklamagy berkitmek ýaly mowzuklary beýan edýän Hormatly Prezidentimiziň „Türkmenistanda saglygy goraýyş ösdürmegiň ylmy esaslary“ atly eseri her bir saglyk işgäriňiň, şeýle hem sagdyn we ruhubelent her bir raýatymyzyň genji-hazynasyna öwrüldi.

Onuň düýp özeninde bolsa watanymyzyň ertirki eýeleri bol-jak ýaşlaryň sagdyn, zähmetsöýer, ruhybelent adamlar bolup ýetişmegi hakyndaky uly aladalar ýatandyr. Adamlaryň jan-saglygy ýurduň abadançylygynyň hem-de ilatyň ýaşaýyş durmuş

ýagdaýynyň iň wajyp görkezijisidir. Saglygy goraýyş edaralary-nyň, derman senagaty kärhanalarynyň bedenterbiýe we sport desgalarynyň durkuny özgertmekde, täzelerini ulanyşa girizmekde, olary döwrüň iň soňky kysymly enjamlary bilen üpjün etmekde Garaşsyzlyk ýyllary içinde durmuşa ornaşdyrylan çäreler umma-syzdyr. Bu ugry ösdürmek üçin harçlamak serişdeleriň mukdary milliardlarça manatdan her ýyl aşýar.

Hormatly Prezidentimiz halkyň aladasyny etmek bilen, ýokary derejede dünýä belli hassahanalar gurdurdy. Şolaryň işine S.A. Niýazow adyndaky ýürek bejeriş merkezi, ak mermere bezenen stadionlar, köp ugurly hassahanalar, dermen çykarýan kärhanalar, Türkmenistanyň Gahrymany Gurbansoltan eje adyndaky eneleriň hem çagalaryň saglygyny goraýyş ylmy-kliniki merkezi, anyklaýyş institutlar merkezleri, Aşgabat şäherinde döwrebap 105 orunlyk Merkezi deriwenerologiýa hassahanasynyň, 200 orunlyk Onkologiýa merkeziniň, 100 orunlyk Kelle we boýun kesellerini bejeriş halkara merkeziniň, 260 orunlyk

Ýokanç keselleri bejeriş - önüni alyş merkeziniň, ýurdumyzyň her bir welaýatynda her biri 50 orunluk "Ene mähri" merkezleriniň, Arçmanda Melhem suwlar bilen bejeriş merkeziniň açylmagy hem-de ýurt baştutanymyzyň paýhasyndan dörän Serdaryň Saglyk ýoly paýtagtymyzyň ilatynyň we myhmanlarynyň iň bir gelim-gidimli ýerine öwrüldi.

Geljek ýyllarda hem Aşgabat şäherinde döwrebap Merkezi deriwenerologiýa hassahanasynyň, Ýokanç keselleri bejeriş - önüni alyş merkeziniň, Trawmotologiýa

merkezi, Göz kesellerini bejeriş merkeziniň gurluşyk işleri alnyp barlar, tiz kömek awtoulaglarynyň we olar üçin ätiýaçlyk şaýlarynyň üsti ýetiriler.

Türkmenistanyň bazar ykdysadyýetinde saglygy goraýyşy maliýeleşdirmek hem-de ony kamilleşdirmek esasy wezipeleriň biri bolup durýar. Bu barada Hormatly Prezidentimiziň irginsiz aladalary netijesinde köp işler alnyp barylýar.

Birnäçe ýyllar bäri saglygy goraýyş ulgamynda özgertmeler üstünlikli geçirilip gelinýär. Mysal üçin meýletin medisina ätiýaçlandyrmasyň ulgamy maşgala hyzmatlarynyň instituty girizildi. Öz girdejisinden saglyk goraýyş ätiýaçlandyrmasyna 2 göterim geçirýärler we şonuň esasynda ähli edilýän saglyk hyzmatlarynyň tölegleriniň 50 göterimi boşadylýar.

Saglygy goraýyş edaralarynyň çykadjylary ilkinji nobatda lukmançylyk kömeginiň ulgamynyň ösdürilmegine, ilata döwlet tarapyndan kesgitlenen mugt saglygy saklaýyş hyzmatlaryň edilmegine, birnäçe saglygy goraýyş edaralarynyň hojalyk hasaplaşygyna geçirilmegine we bejeriş-keselleriň önüni alyş edaralary tarapyndan tölegli-hyzmatlaryň edilmegine gönükdirilen çäreleri we saglygy goraýyş edaralaryna göýberilýän serişdeleri rejeli peýdalanmagyny hasaba almak bilen kesgitlenilýär.

Saglygy goraýyşyň býujeti ähli lukmançylyk edaralaryna tassyklan pul geçirmeleriniň umumy möçberini özüne jemleýär.

Saglygy goraýyş hyzmatlary mugt we tölegli görnüşlere bölünýär. Tölegli lukmançylyk hyzmatlarynyň tarifleri Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ylalaş-

magy boýunça Türkme-nistanyň saglygy goraýyş we derman senagaty ministrlygi tara-pyndan tassyklanylýar. Tölegli lukmançylyk hyzmatlarynyň bahasyny bellemek olaryň durmuş ähmiýetliligi, elýeterligi we ilatyň tölege ukyplylygy göz önünde tutulyp amala aşyrylýar. 2005-nji ýyl bilen deňeşdireniňde (357,3 mln.manat) 2010-njy ýylda (577,6 mln.manat) ilata edilýän lukmançylyk hyzmatlarynyň hiliniň ýokarlanandygy göze ilýär we döwlet býujetiniň çykdajylary 1,6 esse gowrak artdy.

Saglygy goraýyşy maliýeleşdirmekge – saglygy goraýyşyň býujetini we saglyk goraýyş edaralarynyň çenligini (smetasynyň) özünde jemleýär. Saglygy goraýyşyň býujeti ähli medisina edaralarynda tassyklanan pul geçirilmeleriniň umumy möçberini özünde jemleýär. Saglygy goraýyş edaralarynyň çykdajylary merkezleşdirilen we ýerli býujetlerden maliýeleşdirilýär. Saglygy goraýyşynyň ykdysadyýetiniň möhüm ugry bolup saglygy bejeriş çäreleriň ykdysady netijeliligi bilen kesgitlenilýär. Ykdysady meseleleriň wajyplylygy medisina kömegine islegiň artyşy, öndüriji güýçleriň ösüşine saglygy goraýyşyň durmuş ähmiýeti bilen düşündirilýär. Saglygy goraýyş edaralaryny maliýeleşdirmegiň çeşmesi bolup býujet serişdeleri durýar we saglyk goraýyş gaznasy ol “Türkmenistanda durmuş ykdysady özgertmeleriň 2020-njy ýyla çenli döwür üçin baş ugry” Milli maksatnamasynda uzak möhletleýin ykdysady kadalara laýyklykda berilýär. Saglygy goraýyşy maliýeleşdirmegiň kadalary ýylda bir gerek keselhana barmagyň, keseliň ugry boýunça bir syrkawyň özüni bejertmegiň we dürli görnüşli medisina hyzmatlaryny etmegiň hasabyna bellenilýär.

2010-njy ýylda saglygy goraýyşy ösdürmek babatynda

döwlet syýasatynyň esasy maksady ilatyň saglygyny goramak we onuň saglyk ýagdaýyny gowulandyrmak bolup durýar we bu saglygy goraýyş hyzmatlaryny etmegiň hukuk, ykdysady we guramaçylyk şertlerini kämilleşdirmek ýoly bilen saglygy goraýyş kömeginiň elýeterliligini üpjün etmegiň esasynda amala aşyrylar. Şunda hyzmatlaryň görnüşleri, hili we möçberi ilatyň islegleriniň derejesine, saglygy goraýyş ylmynyň ösüşiniň häzirkizaman derejesine laýyk gelmelidir.

Munuň üçin saglygy goraýyş edaralarynyň bar bolan serişdeleriniň peýdalanylyşynyň netijeliligini ýokarlandyrmaga we bejeriş-keseliň önüni alyş edaralarynyň ulgamyny amatlaşdyrmak maksady bilen täze saglygy goraýyş tehnologiýalaryny ornaşdyrmaga, durmuş ähmiýetli kesellere we töwerekdäkilere howp döredýän kesellere (onkologiýa, deri, ýokanç keseller, inçekesel, neşekeşlik we alkogolizm) garşy göreşmek maksady bilen anyklaýyş we maslahat beriş merkezleri bolan köpugurly hassahanalar ulgamyny ösdürmäge gönükdirilen işi mundan beýläk hem kämilleşdirmek dowam etdiriler.

Raýatlaryň öz saglyklaryny gorap saklamaga we berkitmäge çalyşmaklaryny üpjün etmek üçin çäreler görler, şu maksatlara eýerip welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň merkezlerinde häzirkizaman enjamlary bilen abzallaşdyrylan anyklaýyş merkezleri guruldy.

Ilaty özümizde öndürilýän derman serişdeleri bilen üpjün etmek maksady bilen, bazar ykdysadyýeti şertlerinde işleri guramagyň öndebaryjy görnüşlerini, täze tehnologiýalary we anyklaýyşyň we bejerişniň häzirkizaman usullaryny we serişdelerini peýdalanmak ýoly bilen, derman senagaty mundan beýläk hem ösdüriler.

Gyssagly gaýragoýulmasyz saglygy goraýyş kömegi, saglygy goraýyşyň ilkinji lukmançylyk hyzmatlary, aýallara çaga dogrulanda hyzmat etmek, çagalar we ýetginjeklere saglygy goraýyş kömegi ýaly lukmançylyk hyzmatlary, umumy ugurly hassahanalarda ýatymlaýyn bejerişň kepillendirilen möçberi Türkmenistanyň ilaty üçin mugt bolmagynda galar.

Saglygy goraýyşda döwletiň syýasatynyň esasy maksady, görnüşleri, hili we möçberi boýunça kesellemeğiň derejesine we saglyk ylmynyň ösüşiniň häzirki zaman derejesine, şeýle-de, döwletiň we raýatlaryň mümkinçiligindäki serişdelere laýyk gelýän saglygy goraýyş hyzmatlarynyň hukuk, ykdysady we guramaçylyk şertlerini döretmek ýoly bilen saglygy goraýyş hyzmatlarynyň elýeterligini üpjün etmeğiň esasynda ilatyň saglyk ýagdaýyny gowulandyrmakdyr.

Türkmenistanyň Prezidentimiz „Adam üçin onuň saglygyndan artyk baýlyk ýokdur“ – diýip belleýär. Muňa geçmişde ata-babalarymyz hem gowy düşünipdirler we olar şeýle diýipdirler „Baýlygyň gözbaşy – saglykdadyr“, „Baş saglygy – bahasyna ýetip bolmajak baýlykdyr“. Hut şonuň üçin hem, adamyň saglygyny goramakda çynlakaý meseleler öňde goýulýar we ol sagat ýaşaýyşy, saglygy goraýyş ulgamyna hemmetaraplaýyn goldaw bermegi wagz etmekde döwlet üçin iň uly gymmatlykdyr.

Häzirki zaman saglygy goraýyş merkezlerini, farmasewtiki kärhanalary, sport toplumlaryny gurmak, dynç alyş-şypahanalar infrastrukturasyňy döwrebaplaşdyrmak, şol sanda, Milli „Awaza“ syýahatçylyk zolagynyň desgalarynyň tapgyrlyýyn açylmagy – bu ýurtda geçirilýän düýpli özgertmeleriň miwesidir, Täze Galkynyş

eýýamynyň Türkmenistan we onuň halky üçin abadan-
çylyk, ýagşylyk we progress zamanasyna öwrülýändiginiň
şaýatnamasydyr.

Soňky ýyllarda Türkmenistanyň Saglygy
goraýyşyny ösdürmeklige - Türkmenistanyň Prezidentimiz
döwlet syýasatynyň ileri tutulýan ugruna we hemişelik üns
merkezinde saklanýan ulgamyna köp millionlyk maýa
goýumlar gönükdirilýär, öz kärene ökde hünärmenleri
taýýarlamaga, döwletara hyzmatdaşlygy giň ýaýbaňlan-
dyrmaga, saglygy goraýyş amalyňa öňdebaryjy tejribeleri
we innowasiýa tehnologiýasyny ornaşdyrmaga aýratyn üns
berilýär.

Milli, hususan-da eneleriň we çagalaryň saglygyny
goramak boýunça maksatnamalaryň durmuşa geçirilmegi
netijesinde keselleriň ýaýramagy ep-esli derejede peseldi,
ilaty ekologiki taýdan arassa ýerli çig mallaryň esasynda
ýurduň içinde öndürilen ýokary hilli däre-dermanlar bilen
üpjün etmek, ýokary tehnologiki hassahanalary gurmak,
ilatyň arasynda sagat durmuşy wagz etmek amala
aşyrylýar.

Ilatyň azyk howpsuzlygyny we azyk çig malyny üpjün
etmek üçin döwletiň arassaçylyk gözegçiligini
güýçlendirmek, ilatyň azyk howpsuzlygyny we azyk çig
malyny üpjün etmek üçin döwletiň sanitariýa-
epidemiologiki gözegçiligini, gigiýena we epidemiologiki
seljerişini, adamlaryň saglygynyň we onuň ýaşayan
sredasynyň monitoringini güýçlendirmek boýunça işler
dowam etdirilýär.

Gaýra goýulmasyz tiz kömek, saglygy goraýyşyň
ilkinji halkasyndaky hyzmatlar, çaga dogurýan aýallara
edilýän hyzmatlar, çagalara we ýetginjeklere edilýän

hyzmatlar, umumy ugurly hassahanalary kepillendirilen ýatymlaýyn kömek ýaly Türkmenistanyň ilatyna edilýän saglygy goraýyş hyzmatlary mugtlygyna galdyrylýar.

2010-njy ýyl üçin Döwlet býujetinde bu maksatlara jemi 577,6 mln. manat göz önünde tutulýar, býujet serişdeleriniň möçberi 2009-njy ýyl bilen deňeşdirilende 60,3 mln. manat ýa-da 11,7% artar.

„Saglygy goraýyş“ pudagy boýunça 2010-njy ýylyň býujetinde zerur serişdeleriň hasaplamalary „Türkmenistany 2020-nji ýyla çenli döwür üçin syýasy, ykdysady we medeni taýdan ösdürmegiň Baş ugry“ Milli maksatnamasyna, ilatyň hassahanalara ýerleşdirilmeginiň derejesine, Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň hasabyna saklanýan „Saglygy goraýyş“ pudagynyň wezipe sanawyna laýyklykda býujet hassa orunlaryny hasaba almak bilen amala aşyryldy.

„Döwlet gullukçylarynyň iş haklary“ maddasy boýunça göz önünde tutulan serişdeler jemi 388,9 mln. manatdyr ýa-da aýlyk haklarynyň 1,1 esse köpelmegini hasaba almak bilen, geçen ýyl bilen deňeşdirilende 44,6 mln. manat artdyryldy.

„Azyk iýmitlerine“ bölünip berlen serişdeler jemi 13,8 mln. manat meýilleşdirilýär we geçen ýyl bilen deňeşdirilende 3,9 mln. manat artdyryldy. Hasaplamalar 2008-nji ýylyň statistika hasabatyna görä, şeýle-de, „Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministriliginiň ýatymlaýyn we hassahana edaralaryndaky näsaglaryň iýmitini guramagyň Tertibine“, şeýle-de, näsaglaryň hassahanalarda geçiren günlerine laýyklykda geçirildi.

Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty

ministrliginiň bejeriş-öňüni alyş edaralarynda näsaglaryň azyk iýmitiniň çykadjylarynyň pul ölçegleri ortaça 2 esse artdyryldy.

„Dermanlaryň we sargy materiallarynyň“ çykadjylary 73,5 mln. manat möçberde kesgitlendi, bu bolsa 2009-njy ýylyň derejesinden 0,8 mln. manat köpdür.

Hasaplamalar Türkmenistanyň Prezidentiniň 2003-nji ýylyň 29-njy dekabryndaky 6515 belgili karary bilen tassyklanan „Türkmenistanyň raýatlaryna döwlet tarapyndan kepillendirilen muzdsuz saglyk kömekleriniň sanawyna“ laýyklykda bellenen, býujet esasynda bejerilýän, raýatlaryň ýeňillikli toparyna degişli näsaglaryň meýilnamalaşdyrylan sanyna, şeýle-de, olaryň hassahanalarda geçiren günleriniň ortaça sanyna görä amala aşyryldy.

§9.7. Dolandyrmaga we goranmaga edilýän çykadjylar

Döwlet dolandyryşynyň ähli derejelerindäki ýerine ýetiriji häkimiýetiň we kanun çykaryjy edaralaryň, ministrlikleriň, pudak edaralarynyň merkezi diwanyny saklamak üçin çykadjylar olaryň wezipelerine laýyklykda alynyp barylýar.

Emma Daşary işler ministrligi boýunça daşary ýurtlarda ýerleşen diplomatik we konsullyk gulluklaryna ýa-da halkara guramalarynyň wekilçiliklerine we olaryň işleýşine gözegçilik etmek barada işler alnyp barylýar.

Goranmak, ýaragly güýçler we serheti goramak, şeýle hem abzallar, enjamlar we beýleki emläkler bilen üpjün etmek babatynda işleri guramak, gözegçilik etmek we dolandyrmak;

Harby mekdepleri, akademiýalary we okuw mekdeplerini saklamak we binýatlardaky hassahanalary hem-de meýdan hassahanalaryny saklamak üçin çykadjylar; Raýat goranyşy goşunlaryny dolandyrmak, saklamak we maddy taýdan üpjün etmek;

Içeri işler we ýangyndan goranyş edaralarynyň işini üpjün etmek, olaryň işini üpjün etmek üçin enjamlar we tehnika satyn almak bilen baglanyşykly, ýangyna garşy göreş we onuň önüni almak, şeýle hem işgärleri taýýarlamak boýunça çykadjylar. Ýokary bilim berýän polisiýa mekdeplerini saklamak üçin çykadjylar;

Raýat we jenaýat işlerine seredýän kazyýetleriň we hukuk hyzmatlaryny goşmak bilen, ähli kazyýet ulgamynyň işini guramak bilen baglanyşykly çykadjylar;

Türmeleriň we tussag saklanýan beýleki ýerleriň we jenaýatçylyk edenleriň gaýtadan terbiýelenýän ýerleriniň işini guramak we olary saklamak boýunça çykadjylar;

Jemgyýetçilik tertibine we howpsuzlyga umumy ýolbaşçylyk etmek, düzgünleşdirmek we oňa ýardam bermek boýunça işi goldamak, bu babatda umumy syýasaty işläp taýýarlamak, ilat arasynda maglumatlary (habarlary) ýaýratmak boýunça çykadjylar;

2010-njy ýylda býujetiň I derejesinden 1392,7 mln. manady ýa-da 14,5%-ni umumy häsiýetli döwlet hyzmatlary üçin sarp etmek boýunça çykadjylar göz önünde tutulýar.

Döwlet häkimiýeti we dolandyryş edaralaryny saklamak üçin çykadjylaryň býujetiň I derejesiniň çykadjylarynda tutýan orny 3,0%-e deň bolar. Bu maksatlar üçin 296,8 mln. manat möçberdäki serişdeleri gönükdirmek göz önünde tutulýar, bu bolsa 2009-njy ýylyň

çykdaýlarynyň derejesinden 30,4% ýokarydyr.

2010-njy ýylda goranmak we serhetleri goramak bölegi boýunça çykdaýylar 637,6 mln. manat möçberde ýa-da 2009-njy ýylyň býujetinde tassyklanan çykdaýylardan 2,8% köp göz önünde tutuldy. Çykdaýylaryň köpelmegi 2010-njy ýylyň yanwar aýynyň 1-nden pul üpjünçiliginiň 10% ýokarlanmagy bilen baglydyr. Şu bölek boýunça çykdaýylaryň Döwlet býujetiniň I derejesiniň umumy möçberinde tutýan orny 6,6%-e deňdir.

“Jemgyýetçilik tertibi we howpsuzlyk” bölegi boýunça 2010-njy ýyl üçin býujetiň taslamasynda 458,3 mln. manat möçberde serişdeler göz önünde tutuldy, bu 2009-njy ýylyň tassyklanan býujetinden 11,7% köpdür. Çykdaýylaryň köpelmegi 2010-njy ýylyň yanwar aýynyň 1-nden pul üpjünçiliginiň 10% ýokarlanmagy hem-de Türkmenistanyň Prezidentiniň çözgüdi esasynda işgär birliginiň köpelmegi bilen baglydyr. Göz önünde tutulýan serişdeler býujetiň I derejesiniň çykdaýlarynyň möçberinde 4,8%-e deň bolar we hukuk goraýjy edaralary gündelik saklamak, olaryň maddy-tehniki binýadyny pugtalandyrmak üçin çykdaýylary üpjün eder.

§9.8. Döwlet durmuş üpjünçiligine edilýän çykdaýylary maliýeleşdirmek

Zähmet möwsümligine gatnaşmaýan taraplaryň maddy üpjünçiliginiň görnüşleri durmuş üpjünçiligine degişli bolup, olar döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasynyň pul gaznasyndan maliýeleşdirilýär. Döwlet durmuş ätiýaçlandyryş pul gaznasy bu sebitara we pudak çäklerinde paýlanylýan döwletiň merkezleşdirilen pul serişdeleridir.

Döwlet durmuş ätiýaçlandyryş pul gaznasy Döwlet býujetiniň içine girýän ýörite maksatlara niýetlenen pul serişdeleri bolýar.

Döwlet durmuş ätiýaçlandyryş pul gaznasynyň çeşmesi kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň Zähmet haky pul gaznasynyň belli bir berilýän göterim boýunça geçirimleridir.

Türkmenistanyň raýatlarynyň pensiýa üpjünçiligi olaryň garrylykda durmuş üpjünçiligi bolan konstitusiýa hukuklaryna esaslanýan we döwlet pensiýa üpjünçiligi arkaly, Şeýle hem döwlete dahylsyz pensiýa guramalarynyň (pul gaznalarynyň) gatnaşmagy bilen durmuşa geçirilýär.

Türkmenistanda hemişelik ýaşayan daşary ýurtly raýatlar we raýat bolmadyk adamlar, eger Türkmenistanyň namalaryň hukuk kararlaryna we halkara Şertnamalarynda başgaça göz önünde tutulmadyk bolsa, Türkmenistanyň raýatlary bilen deň hatarda pensiýa bolan hukukdan peýdalanýarlar.

Türkmenistanyň raýatlarynyň "Durmuş üpjünçiligi hakynda" Bitewi Kanunynda bellenen tertipde we şertlerde pensiýa almaga hukugy bardyr. Türkmenistanyň çäklerinde hemişelik ýaşayan daşary ýurt raýatlary we raýatlygy bolmadyk adamlar, Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalarynda we (ýa-da) halkara şertnamalarynda (ylalaşyklarynda) başga bir ýagdaý göz önünde tutulmadyk bolsa, Türkmenistanyň raýatlary bilen deň derejede pensiýa bolan hukukdan peýdalanýarlar.

Pensiýa bolan hukugy kesgitleýän şertler - raýatlaryň arkalaşyk pensiýa usuly boýunça zähmet pensiýasyna hukuklary bardyr:

1) umumy esaslarda:

- erkek adamlar – 62 ýaşy dolanda;
- aýal maşgalalar – 57 ýaşy dolanda.

Şunda, şu Bitewi kanunyň 24-nji maddasynyň başinji böleginde görkezilen döwürleri göz önünde tutup, geçirimler tölenen we (ýa-da) raýatlar tarapyndan pensiýa gatançlary tölenen şertlerinde, erkek adamlar üçin – 25 ýyldan, aýal maşgalalar üçin – 20 ýyldan az bolmadyk iş döwri talap edilýär.

Geçirimleri tölemegiň şerti, raýatlaryň Türkmenistanyň kanunçylyk namalary bilen görkezilen geçirimleri tölemekden boşadylan kärhanalarda, guramalarda we edaralarda işlän döwrüne degişli dälendir;

2) harby gullukçylaryň, içeri işler edaralarynyň ýönekeý we ýolbaşçy düzüminiň işgärleriniň:

➤ erkek adamlar – azyndan 25 ýyl gulluk edip, 52 ýaşy dolanda;

➤ aýal maşgalalar – azyndan 20 ýyl gulluk edip, 48 ýaşy dolanda.

3) harby gullukçylar, içeri işler edaralarynyň orta, uly we ýokary ýolbaşçylar

düzüminden bolan, näsaglygy, işgär birliginiň kemeldilmegi ýa-da saglygynyň

çäkli ýagdaýy sebäpli gullukdan boşadylan işgärleriniň:

➤ erkek adamlar – azyndan 25 ýyl iş döwri we onuň azyndan 20 ýyly gulluk

döwri bolanda, 50 ýaşy dolanda;

➤ aýal maşgalalar – azyndan 20 ýyl iş döwri we onuň azyndan 15 ýyly gulluk

döwri bolanda, 45 ýaşy dolanda.

4) döwlet we raýat awiasiýasynyň uçuş we uçuş-synag düzüminiň işgärleriniň:

➤ erkek adamlar – azyndan 25 ýyl gulluk döwri bolup, 50 ýaşy dolanda;

➤ aýal maşgalalar – azyndan 20 ýyl gulluk döwri bolup, 48 ýaşy dolanda.

5) döwlet we raýat awiasiýasynyň uçarbeletleriniň, uçarüsti dolandyryjylarynyň:

➤ erkek adamlar – azyndan 25 ýyl gulluk eden döwri bolup, 55 ýaşy dolanda;

➤ aýal maşgalalar – azyndan 20 ýyl gulluk eden döwri bolup, 50 ýaşy dolanda.

6) doly iş gününüň dowamynda zähmetiň aýratyn (zyýanly we aýratyn agyr) şertleri

bolan işlerde işleýän raýatlar:

➤ erkek adamlar – 52 ýaşy dolanda; 25 ýyldan az bolmadyk iş döwri bolanda we eger olar görkezilen işlerde azyndan 10 ýyl işlän bolsalar;

➤ aýal maşgalalar – 48 ýaşy dolanda; 20 ýyldan az bolmadyk iş döwri bolanda we eger olar görkezilen işlerde azyndan 7 ýyl 6 aý işlän bolsalar.

Görkezilen işlerde bellenen möhletleriň azyndan ýarysyny işlän, şu maddanyň birinji böleginiň birinji bendinde bellenen iş döwri bolan raýatlara umumy esaslarda bellenen ýaşy şu işlerde işlenen doly ýyl üçin bir ýyly kemeltmek bilen pensiýa bellenýär. Raýatlaryň şu topary üçin işleriň, hünärleriň we wezipeleriň sanawy

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kesgitlenýän tertipde tassyklanýar;

7) üç çaga doguran we olary sekiz ýaşa çenli terbiýeläp ýetişdiren aýallaryň, umumy esaslarda bellenen ýaşy bir ýyl, dört çagaly aýallaryň – iki ýyl, baş we ondan köp çagaly ýa-da çagalygyndan maýyp çagaly aýallaryň – üç ýyl azaldyp,

olaryň 20 ýyldan az bolmadyk iş döwri bolanda.

8) gipofizar nanizmi (boý ösmezlik, göýdüklik) keseli bilen kesellän raýatlaryň (liliputlar) ýa-da göýdükleriň (karlikler):

➤ erkek adamlar – umumy esaslarda talap edilýän iş döwrüniň bardygyna ýa-da ýokdugyna garamazdan, 45 ýaşy dolanda;

➤ aýal maşgalalar – umumy esaslarda talap edilýän iş döwrüniň bardygyna ýa-da ýokdugyna garamazdan, 40 ýaşy dolanda.

Bitewi kanunyda bellenen ýaşa ýeten raýatlaryň, geçirimleri tölemek bilen, azyndan baş ýyl iş döwri bolup, atly pensiýa hasaplarynda şertli pensiýa toplamalary bar bolan halatynda, şertli-toplaýyş pensiýa usuly boýunça zähmet pensiýasyna çykmaga hukugy bardyr.

Bitewi kanunda bellenen ýaşa ýeten ätiýaçlandyrylan raýatlaryň, atly pensiýa hasaplarynda pensiýa toplamalary bar bolan halatynda, toplaýyş pensiýasyna çykmaga hukugy bardyr.

Bitewi kanunda bellenişi ýaly durmuş ätiýaçlandyrmasyna pul geçirilen baş ýyldan az bolmadyk iş stažy bar bolan we şol görkezilen raýatlaryň doly däl iş stažy bilen arkalaşyk pensiýa usuly boýunça zähmet pensiýasyny almaga haky bardyr.

X BAP. Döwlet durmuş we meýletin pensiýa ätiýaçlandyrmasy

§10.1. Döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasy we meýletin pensiýa ätiýaçlandyrmasyň tertibi

Eýeçiligiň görnüşine garamazdan kärhanalar, guramalar we edaralar, şeýle hem şertnamalaýyn zähmeti ulanýan hususy telekeçiler we beýleki şahsy taraplar (mundan beýläk – iş berijiler), şeýle hem şahsy taraplar, olaryň sanawyny Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tassyklaýar, döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyňa geçirimleri (mundan beýläk – geçirimleri) töleýärler.

Iş berijiler arkalaşyk pensiýa usuly boýunça döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyňa geçirimleri kärhana boýunça tutuşlugyna, şertli-toplaýyş pensiýa usulynda bolsa, şeýle geçirimler geçirilen işleýän adamlary görkezmek bilen geçirýärler.

Bank edaralary şertli-toplaýyş pensiýa usuly boýunça geçirimler baradaky maglumaty (göçürmäni), her günde elektron görnüşde (magnit göterijilerde ýa-da aragatnaşyk usullary boýunça) ýa-da kagyz göterijilerde durmuş taýdan üpjünçilik edaralaryna berýärler.

Bank edaralary döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasy boýunça serişdeleriň hereketi baradaky jemleýji maglumatlary her günde Türkmenistanyň Durmuş taýdan üpjünçilik ministrligine berýärler. Görkezilen maglumatlar şunuň ýaly tertipde welaýat derejesinde hem berilýär.

Toplaýyş pensiýa usuly boýunça meýletin pensiýa ätiýaçlandyrmasy Türkmenistanyň raýatlarynyň "Durmuş üpjünçiligi hakynda" Bitewi kanunyň 15-nji maddasyna

laýyklykda şertnama esasynda amala aşyrylar. Meýletin pensiýa ätiýaçlandyrmasy şertnamasynyň mysaly görnüşi Türkmenistanyň Durmuş taýdan üpjünçilik ministrliги tarapyndan tassyklanýar.

Meýletin pensiýa ätiýaçlandyrmasyň şertnamasy - durmuş taýdan üpjünçilik edarasy bilen raýatlaryň arasynda baglaşylýar. Şertnamada ätiýaçlandyrylan adamyň pensiýa gatanjynyň möçberi görkezilýär. Şertnama bellige alyş belgisi berilýär, we ol, şol birwagtyň özünde ätiýaçlandyrylan adamyň atly pensiýa hasabynyň belgisi hem bolup durýar.

Şertnamanyň hereketi ätiýaçlandyrylan adamyň çagyryş boýunça harby gullugy we içeri işler edaralaryndaky gullugy geçen döwründe, üç ýaşa çenli çaga seretmek boýunça rugsady döwründe, zähmet işiniň arasy kesilende we girdeji almagyň kesilýän beýleki ýagdaýlarynda wagtlaýyn togtadylyp bilner. Şertnamanyň hereketi pensiýa ätiýaçlandyrmasyna gatançlar tölenen pursatyndan gaýtadan ýola goýulýar.

Hemişelik ýaşamak üçin Türkmenistanyň çäginde daşyna çykylyp gidilende, Şertnamanyň hereketini dowam etmek mümkin bolmadyk beýleki ýagdaýlarda Şertnama ätiýaçlandyrylan adamyň durmuş taýdan üpjünçilik edaralaryna ýazmaça arzasy esasynda ýatyrylýar.

Ätiýaçlandyrylan adam, aradan çykan, nam-nyşansyz giden ýa-da Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde aradan çykan diýlip yglan edilen halatlarynda Şertnama bozuldy hasap edilýär.

Meýletin pensiýa gatançlarynyň möçberi we olary tölemek boýunça - raýatlaryň meýletin pensiýa ätiýaçlandyrmasyna gatançlary Türkmenistanyň çäklerinde,

şeyle hem onuň çäklerinden daşarda alan zähmet hakynyň (pul üpjünçiliginiň) iki göteriminden az bolmadyk möçberde bellenýär. Meýletin pensiýa ätiýaçlandyrmasyňa şertnama baglaşan adamlar ätiýaçlandyрма pensiýa gatançlaryny özbaşdak ýa-da iş berijileriň üsti bilen her aý tölemäge borçludyrlyr.

Meýletin pensiýa gatançlaryny tölemek üçin girdejlere döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyňa geçirimler edilmeýän tölegler goşulmaýar.

Daýhan birliklerinde we beýleki oba hojalyk kärhanalarynda işleýän adamlar, meýletin pensiýa gatançlaryny Şertnamada bellenen, ýöne arassa girdejiniň iki göteriminden az bolmadyk möçberde töleýärler.

Şu adamlardan meýletin pensiýa gatançlaryny tutup almak şol kärhanalaryň hasaphanalary tarapyndan amala aşyrylýar. Meýletin pensiýa gatançlaryny Türkmenistanyň Durmuş taýdan üpjünçilik ministrliginiň ýörite hasabyna geçirmek geçen ýylyň ortaça aýlyk girdejileriniň möçberinden ugur alnyp, aýlar boýunça deň paýlara bölmek bilen amala aşyrylýar. Hasabat ýylynyň hakyky girdejileri boýunça gaýtadan hasaplamak hasabat ýylynyň yz ýanyndan gelýän ýylyň mart aýynyň 31-ine çenli geçirilýär.

Daýhan birliklerinde we beýleki oba hojalyk kärhanalarynda wezipe aýlyk iş haky (nyrh möçberi) boýunça zähmet haky bilen işleýän adamlar meýletin pensiýa gatançlaryny töleýärler.

Daýhan birliklerinden daşary oba hojalyk önümlerini öndürmek bilen meşgullanýan raýatlar öndürýän önümleriniň möwsümini göz önünde tutmak bilen, ýylda birden az bolmadyk gezekde meýletin pensiýa

ätiýaçlandyrma gatançlaryny arassa girdejiniň iki göteriminden az bolmadyk möçberde özbaşdak nagt ýa-da nagt däl hasaplaşyklar arkaly bank edaralarynyň üsti bilen geçirýärler.

Özbaşdak iş bilen meşgullanýan raýatlar meýletin pensiýa gatançlaryny Şertnamada bellenen, ýöne Türkmenistan boýunça geçen ýyldaky ortaça aýlyk iş hakynyň iki göteriminden az bolmadyk möçberde töleýärler.

Özbaşdak iş bilen meşgullanýan raýatlar meýletin pensiýa gatançlaryny bellenen tertipde, «Salgytlar hakynda» Türkmenistanyň Bitewi kanunynda salgytlary tölemek üçin bellenen döwürden seýrek bolmadyk wagtda, Türkmenistanyň Durmuş taýdan üpjünçilik ministrliginiň ýörite hasabyna nagt ýa-da nagt däl hasaplaşyklar arkaly töleýärler.

Bank edaralary her gün, elektron görnüşde (magnit göterijilerde ýa-da aragatnaşyk usullary bilen) ýa-da kagyz göterijilerde meýletin pensiýa gatançlaryny özbaşdak geçiren adamlaryň sanawyny goşmak bilen, durmuş taýdan üpjünçilik edaralaryna Türkmenistanyň Durmuş taýdan üpjünçilik ministrliginiň ýörite hasabyndaky serişdeleriň hereketi baradaky göçürmäni berýärler.

Iş berijiler, raýatlar tarapyndan pensiýa gatançlarynyň hasaplanyşynyň dogrulygyna, dolulygyna we wagtynda geçirilişine gözegçiligi Türkmenistanyň salgytlar hakyndaky kanunçylygynda bellenen tertipde Türkmenistanyň Baş döwlet salgyt gullugynyň edaralary, Türkmenistanyň bank edaralary we Türkmenistanyň Durmuş taýdan üpjünçiligi edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

§10.2. Kömek pullarynyň görnüşleri we kesgitlenişiniň aýratynlyklary

Döwlet kömek puly, döwlet durmuş üpjünçiligi usulynyň bir bölegi bolup durýar we saglyk ýagdaýy boýunça bölekleýin, doly ýa-da wagtlaýyn zähmete ukyplylygyny ýitirmegi, enelik we çagalyk, ekleýjisini ýitirmegi, pensiýa ýaşa ýetip üpjünçilik çeşmelerini ýitirmegi bilen baglanyşykly ýitirilen girdejiniň bir bölegini saklamak üçin pul tölegleri görnüşinde aňladylýar. Döwlet tarapyndan goldaw – bu durmuş kömegi bolup, durmuş ýagdaýlaryny gowulandyrmagy zerur bolan raýatlara berilýär.

Türkmenistanda döwlet kömek pullarynyň şu aşakdaky görnüşleri belenenilýär:

- 1) wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk boýunça;
- 2) göwrelilik we çaga dogurmak boýunça;
- 3) çaga doglanda;
- 4) çaga seretmek boýunça;
- 5) maýyplygy boýunça (zähmet ukyby kem-käsleýin ýa-da doly ýitirilende);
- 6) ekleýjisini ýitirendigi boýunça;
- 7) durmuş kömek puly.

Türkmenistanyň raýatlarynyň "Durmuş üpjünçiligi hakynda" Bitewi kanunda göz önünde tutulan halatlarda we şertlerde döwlet kömek puluny almaga hukuklary bardyr. Şonuň ýaly hem Türkmenistanyň çäginde hemişelik ýaşayan daşary ýurt raýatlarynyň we raýatlygy bolmadyk adamlaryň, Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalarynda we halkara şertnamalarynda (ylalaşyklarynda) başga bir ýagdaý göz önünde tutulmadyk bolsa,

Türkmenistanyň raýatlary bilen deň derejede kömek puluny almaga hukugy bardyr. Şol birwagtda kömek pulunyň dürli görnüşlerini almaga hukugy bolan raýatlara kömek pulunyň bir görnüşi bellenýär, muňa göwrelilik we çaga dogurmak boýunça, çaga doglanda berilýän, wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk boýunça we çaga seretmek boýunça döwlet kömek pullary girmeyär. Şeýle hem döwlet kömek puluny we ýaşy boýunça pensiýany almaga hukugy bolan raýatlaryň pensiýany ýa-da döwlet kömek puluny saýlap almaga haklary bardyr, muňa wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk boýunça we çaga seretmek boýunça kömek puly girmeyär.

Döwlet kömek pullaryny maliýeleşdirmegiň çeşmeleri şu aşakdakylardan ybaratdyr:

- 1) Türkmenistanyň Merkezleşdirilen býujetiniň serişdeleri;
- 2) döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyň serişdeleri;
- 3) iş berijileriň öz serişdeleri;
- 4) Türkmenistanyň kanunçylygynda gadagan edilmedik beýleki çeşmeler.

Döwlet kömek puluny bellemek barada ýüz tutmalar esasan hem:

Wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk bilen baglanyşykly, göwrelilik we çaga dogurmak boýunça kömek pullaryny bellemek barada raýatlar iş berijä ýüz tutýarlar.

Maýyp bolan halatynda, ekleýjisini ýitirende, durmuş kömek puluny bellemek barada raýatlar Döwletiň goldamagyna mätäç raýatlaryň ýüz tutmalaryna garamak baradaky etrap (şäher) toparlarynyň üsti bilen

Türkmenistanyň Durmuş taýdan üpjünçilik ministrligine ýüz tutýarlar.

Raýatlar çaga doglandaky we çaga seretmek boýunça döwlet kömek puluny bellemek barada ýaşayan ýeri boýunça Döwletiň goldamagyna mätäç raýatlaryň ýüz tutmalaryna garamak baradaky etrap (şäher) toparlaryna ýüz tutýarlar.

Raýatlar döwlet goldawyny bermek barada ýaşayan ýeri boýunça Döwletiň goldamagyna mätäç raýatlaryň ýüz tutmalaryna garamak baradaky etrap (şäher) toparlaryna ýüz tutýarlar.

Wagtlaryň zähmete ukypsyzlyk bilen baglanyşykly, göwrelilik we çaga dogurmak boýunça kömek puly esasy iş ýerinden bellenýär. Maýyplygy, ekleýjisini ýitirendigi boýunça döwlet kömek puly we durmuş kömek puly Türkmenistanyň Prezidenti tarapyndan döredilýän, Döwletiň goldamagyna mätäç raýatlaryň ýüz tutmalaryna garamak baradaky merkezi topar tarapyndan bellenilýär. Çaga doglandaky döwlet kömek puly we çaga seretmek boýunça döwlet kömek puly ýaşayan ýeri boýunça Döwletiň goldamagyna mätäç raýatlaryň ýüz tutmalaryna garamak baradaky etrap (şäher) toparlary tarapyndan bellenýär.

Döwlet kömek puly ony alýanyň adyna bellenilýär. Kömek puluny alýan kämillik ýaşyna ýetmedik ýa-da aňdüşünjeli herekete ukypsyz bolsa, onda kömek puly ene-atasynyň biriniň ýa-da howandarynyň adyna bellenilýär. Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna pul tölegleri görnüşinde döwlet goldawyny bermek baradaky çözgüt Döwletiň goldamagyna mätäç raýatlaryň

ýüz tutmalaryna garamak baradaky merkezi topar tarapyndan kabul edilýär.

Döwletiň goldamagyna mätäç raýatlaryň ýüz tutmalaryna garamak baradaky etrap (şäher) toparlarynyň kärhanalardan, guramalardan, edaralardan öz serişdeleriniň hasabyna mugt ýa-da ýeňillikli şertlerde durmuş hyzmatlaryny etmek barada haýyş etmäge haklary bardyr.

Wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk boýunça döwlet kömek pulyny - işleýän döwründe zähmete ukybyny ýitiren we saglygy goraýyş edaralary tarapyndan berlen zähmete ukypsyzlyk hatyny iş berijä beren adamlaryň wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk boýunça döwlet kömek puluny almaga hukugy bardyr.

Wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk boýunça döwlet kömek pulunyň möçberi ortaça bir günlük iş hakyny wagtlaýyn zähmete ukypsyzlygyň günleriniň sanyna köpeldilmeginden alnan ululygyň göterimlerinde bellenilýär we aşakdakylardan ybarat:

1) 60 göterim – iş döwrüniň dowamlylygy baş ýyla çenli bolan ýagdaýynda;

2) 80 göterim – iş döwrüniň dowamlylygy baş ýyldan sekiz ýyla çenli bolan ýagdaýynda;

3) 100 göterim – iş döwrüniň dowamlylygy sekiz ýyl we ondan köp bolan ýagdaýynda.

2. İş döwrüniň dowamlylygyna garamazdan, kömek pulunyň möçberi:

1) wagtlaýyn zähmete ukypsyzlygy zähmet şikesi ýa-da hünär keseli sebäpli ýüze çykan adama;

2) 18 ýaşy dolmadyk adama;
3) 21 ýaşy dolmadyk doly ýetim adama;
4) maýyp diýlip bellenen tertipde ykrar edilen adama;
5) 16 ýaşy dolmadyk maýyp çagany terbiýeleýän ýa-da
16 ýaşy dolmadyk üç ýa-da has köp çaga eklemeginde
bolan enä;

6) wagtlaýyn zähmete ukypsyzlygy donorlyk
wezipelerini ýerine ýetiren mahaly ýüze çykan adama;

7) beýleki döwletlerde bolan söweş hereketlerine
gatnaşan adama;

8) keseline radiasion täsiriň zyýanly netijeleri sebäp
bolan adama şu maddanyň birinji böleginde görkezilen
ululygyň 100 göterimine barabardyr.

3. Wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk boýunça kömek
pulunyň möçberini hasaplamak wagtlaýyn zähmete
ukypsyzlykdan öňki iki senenama aýynyň ortaça aýlyk we
ortaça bir günlük iş hakynyň we wagtlaýyn zähmete
ukypsyzlyk döwrüniň senenama günlerindäki
dowamlylygynyň esasynda geçirilýär.

4. Ortaça aýlyk iş haky raýatyň esasy iş ýeri boýunça
zähmete ukyplylygyň ýitirilen aýynyň öň ýanyndaky iki
senenama aýynyň hakyky iş hakyndan ugur alnyp
hasaplanylýar.

Wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk boýunça kömek
pulunyň möçberi we senenama aýynyň zähmet haky
bilelikde alanyňda iki wezipe aýlyk hakyndan ýa-da iki
tarif möçberinden ýokary bolmaly däl.

5. Ortaça bir günlük iş hakynyň möçberi ortaça bir
aýlyk iş hakyny 29,7-ä bölmek ýoly bilen hasaplanylýar.

6. Zähmetiň aýratyn şertleri bolan (wahta usuly we
beýlekiler) kärhanalarda işleýän adamlar üçin wagtlaýyn

zähmete ukypsyzlyk boýunça kömek pulunyň möçberini hasaplamak Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalarynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

7. Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna laýyklykda zähmet hakynyň möçberi ýokarlandyrylan ýagdaýynda wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk boýunça kömek puluny hasaplamak üçin kabul edilýän iş haky zähmet hakynyň ýokarlandyrylan koeffisiýentine köpeldilýär.

8. Işe täze kabul edilen ýa-da işleýän döwrüniň arasyny kesen, wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk boýunça kömek puly ýarawsyzlyk haty berlen pursadyndaky wezipe aýlyk hakyndan ýa-da tarif möçberinden ugur alnyp hasaplanylýar.

Wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk boýunça döwlet kömek puluny maliýeleşdirmegiň çeşmeleri şulardan ybaratdyr:

1) eýeçiligiň görnüşine garamazdan hojalyk hasaplaşygyndaky kärhanalarda, guramalarda we edaralarda – olaryň ygtyýarynda galýan peýda;

2) Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna maliýeleşdirilýän guramalarda we edaralarda – zähmet haky gorunyň tygşytlanan serişdeleri.

Göwrelilik we çaga dograndygy boýunça döwlet kömek puly:

1. Göwrelilik we çaga dograndygy boýunça zähmet rugsady işleýän aýallara göwreliligiň 32 hepdesinden berilýär.

2. Çaga (çagalar) ogullyga alnanda, göwrelilik we çaga dogurmak boýunça zähmet rugsady ogullyga alnan gününden başlap çaganyň doglan gününden soň elli alty gün tamamlanýan döwür üçin berilýär.

3. Göwrelilik we çaga dograndygy boýunça zähmet rugsady göwreli aýallara şu aşakdaky şertlerde hem berilýär:

1) çaga möhletinden öň doglanda ýa-da göwreliligiň 154 güni tamamlanandan soň çaga düşen ýagdaýynda – çaga doglanyndan soňky zähmet rugsady berilýär;

2) kärhananyň, işi wagtlaýyn togtadylanda – umumy esaslarda;

3) wagtlaýyn rugsatdaky işgäriň ýerine işleýäne, göwrelilik we çaga dograndygy boýunça zähmet rugsady ýüze çykanda, wagtlaýyn diýlip bellenen döwri tamamlanýança ýa-da ýerine işlenilýäniň işe çykan gününe çenli;

4) zähmet rugsady döwründe göwrelilik we çaga dograndygy boýunça zähmet rugsady ýüze çykanda – umumy esaslarda.

Göwrelilik we çaga dograndygy boýunça zähmet rugsady döwri:

1. Göwrelilik we çaga dograndygy boýunça zähmet rugsady dowamlylygy azyndan 112 senenama gününden az bolmadyk döwür üçin berilýär we her biri 56 gün bolan, çaga dogulmazyndan öňki we soňky rugsatlardan ybaratdyr. Çaga möhletinden öň doglanda çaga dogulmazyndan öňki rugsadyň bellenen dowamlylygy üýtgemeyär.

2. Çaganyň dogulmagy agyr bolup geçen halatynda çaga doglanyndan soňky rugsat 16 senenama gün, iki we ondan köp çaga doglanda bolsa, 40 senenama gün uzaldylýar.

Göwrelilik we çaga dograndygy boýunça döwlet kömek pulunyň möçberi:

1. Göwrelilik we çaga dograndygy boýunça döwlet kömek pulunyň möçberi esasy iş (gulluk) ýerinde, aspiranturada, doktoranturada we akademiýada okaýan ýerinde göwrelilik we çaga dograndygy boýunça zähmet rugsadyna çykylmazyndan öňündäki soňky 12 senenama aýyndaky ortaça bir günlük iş hakyndan ugur alnyp hasaplanylýar.

2. Bellenýän kömek pulunyň möçberi ortaça bir günlük iş hakyny göwrelilik we çaga dograndygy boýunça zähmet rugsadynyň senenama günleriniň sanyna köpeltmek bilen kesgitlenilýär.

3. Göwrelilik we çaga dograndygy boýunça zähmet rugsadyna çykmazyndan öň 12 aýdan az iş (gulluk) döwri bolan aýala ortaça aýlyk iş haky hakyky işlenen senenama aýlary üçin hasaplanylýar.

4. Çaga seretmek boýunça zähmet rugsadynda bolýan aýala göwrelilik we çaga dograndygy boýunça zähmet rugsady berlende kömek puly göwrelilik we çaga dograndygy boýunça zähmet rugsadyna çykan aýynda wezipe sanawyndaky degişli wezipe boýunça bellenen wezipe aýlyk hakyndan we tarif möçberinden ugur alyp hasaplanylýar.

5. Türkmenistanyň Prezidentiniň namalaryna laýyklykda zähmet hakynyň möçberi ýokarlandyrylan

ýagdaýynda göwrelilik we çaga dogurmak boýunça kömek puluny hasaplamak üçin kabul edilýän iş haky zähmet hakynyň ýokarlandyrylan koeffisiýentine köpeldilýär.

Göwrelilik we çaga dograndygy boýunça döwlet kömek puluny maliýeleşdirmegiň çeşmeleri şulardan ybaratdyr:

1) eýeçiligiň görnüşine garamazdan hojalyk hasaplaşygyndaky kärhanalarda, guramalarda we edaralarda-olaryň ygtyýarynda galýan peýda.

2) Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna maliýeleşdirilýän guramalarda we edaralarda – zähmet haky gorunyň tygşytlanan serişdeleri.

Göwrelilik we çaga dograndygy boýunça döwlet kömek puly aýallara çaga dogulmazyndan öňki we çaga dogulanyndan soňky döwür üçin birwagtda, olaryň esasy iş (gulluk) ýerinden, aspiranturada, doktoranturada we akademiýada okaýan ýerinden tölenilýär.

Çaga doglanda berilýän döwlet kömek puly ýagny:

1. Çaga doglanda berilýän döwlet kömek puluny almaga doglan çaganyň enesiniň ýa-da atasynyň hukugy bardyr.

2. Çaga doglanda berilýän döwlet kömek puluny almaga dört aýlyk ýaşa çenli çagany ogullyk alan adamyň hem, eger ogullyga alnan çaganyň enesine ýa-da atasyna kömek puly tölenilmedik bolsa, hukugy bardyr.

3. Çaga doglanda berilýän döwlet kömek puluny almaga bellenilen tertipde berlen çaganyň dogluş hakyndaky şahadatnamasy esas bolup durýar.

Çaga doglanda berilýän döwlet kömek puluny maliýeleşdirmegiň çeşmesi - ýagny Türkmenistanyň Merkezleşdirilen býujetiniň serişdeleri saga doglanda berilýän döwlet kömek puluny maliýeleşdirmegiň çeşmesi bolup durýar.

Çaga doglanda berilýän döwlet kömek pulunyň möçberi aşakdakylara deňdir:

1) birinji we ikinji çaga doglanda – binýatlyk ululygyň 1,3 essesine;

2) üçünji çaga doglanda – binýatlyk ululygyň 2,5 essesine;

3) dördünji we ondan soňky çagalar doglanda – binýatlyk ululygyň 5 essesine çenli kömek pulyny almana hukuklary bardyr.

Çaga seretmek boýunça döwlet kömek puluny maliýeleşdirmegiň çeşmesi - Türkmenistanyň Merkezleşdirilen býujetiniň serişdeleri çaga seretmek boýunça döwlet kömek puluny maliýeleşdirmegiň çeşmesi bolup durýar.

Maýyplygy boýunça döwlet kömek puluny- beden ýetmezçiligi ýa-da akyl kemligi netijesinde işe ukyplylygy çäkli bolan adamlar alýarlar.

Maýyplaryň toparlary - bellenen tertipde ykrar edilen maýyplar şu toparlara bölünýär:

1) 16 ýaşa çenli maýyp çagalar;

2) çagalykdan maýyplar;

3) umumy kesellemäniň (şol sanda iş bilen bagly bolmadyk şikesler), zähmet şikesi, hünär keseli netijesinde maýyp bolanlar;

4) harby gullugyň maýyplary:

Maýyplyk topary - beden ýetmezçiligi ýa-da akyl kemligi netijesinde işe ukyplylygyň çäklilik derejesine baglylykda raýatlaryň maýyplyk topary Hemaýata mätäçligi anyklaýjy topary (HMAT) tarapyndan belenenilýär. Maýyplyk birinji,

ikinji, üçünji toparlara bölünýär. Bellenen tertipde maýyp diýlip ykrar edilen raýatlaryň maýyplyk boýunça döwlet kömek puluny almaga hukuklary bardyr.

Maýyplyk boýunça döwlet kömek pulunyň möçberini hasaplamak- hasaplama görkezijisi raýatyň şahsy koeffisiýentini pensiýa bellemek üçin kesgitlenen Türkmenistan boýunça ortaça aýlyk iş hakyna we ölçege köpeltmek ýoly bilen hasaplanýar. Maýyplyk boýunça döwlet kömek puly hasaplama görkezijisiniň görterimlerinde şu möçberlerde hasaplanýar:

- 1) I topar maýyplaryna – 110 görterimi;
- 2) II topar maýyplaryna – 100 görterimi;
- 3) III topar maýyplaryna – 65 görterimi.

Maýyplyk boýunça döwlet kömek pulunyň möçberi maýyplyk boýunça döwlet kömek pulunyň her bir maýyplyk topary üçin bellenen in pes möçberinden az bolmaly däldir.

Maýyplyk boýunça döwlet kömek puluny maliýeleşdirmeginň çüşmesi:

1. Maýyplyk boýunça döwlet kömek puluny maliýeleşdirmeginň çüşmesi döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyň serişdeleri bolup durýar.

2. Eýeçiliginiň görnüşine garamazdan hojalyk hasaplaşygyndaky kärhanalar tarapyndan, eger olaryň öz günäsi bilen betbagtçylykly ýagdaý ýa-da hünär keseli bilen kesellemek bolup geçen bolsa, zähmet şikesini

almagyň we hünär keseli bilen kesellemegiň netijesinde tölenýän maýyplyk boýunça kömek pulunyň öwezi her aýda Türkmenistanyň Merkezleşdirilen býujetine geçirmek bilen dolunýar.

Ekleýjisini ýitirendigi boýunça döwlet kömek puluny- şu aşakdaky eklençdäkiler diýlip hasap edilen adamlar alýarlar.

1) 18 ýaşy dolmadyk çagalary (şol sanda ogullyga (gyzlyga) alnan we öweý çagalary), doganlary, uýalary we agtyklary ýa-da şu ýaşdan ýokary, eger, olar 18 ýaş çenli maýyp bolan bolsalar, şunda doganlarynyň, uýalarynyň we agtyklarynyň zähmete ukyply ene-atasy bolmadyk ýagdaýynda;

2) eger ata, ene (şeýle hem ogullyga (gyzlyga) alanlar), äri, aýaly pensiýa ýaşyna ýeten bolsalar (erkek adam – 62 ýaş, aýal adam – 57 ýaş), ýa-da maýyp bolsalar we pensiýa ýa-da döwlet kömek pulyny almaýan bolsalar;

3) atasy we enesi, kanunçylykda bellenen pensiýa ýaşyna ýeten bolsalar, kanuna laýyklykda olary saklamaga borçly hossary we ýaşamak üçin başga serişde çeşmesi ýok bolan ýagdaýynda.

Ekleýjisini ýitirendigi boýunça döwlet kömek pulunyň möçberi hasaplananda binýatlyk ululygyň göterimlerinde hasaplanýar we aşakdakylara deňdir:

- 1) eklençdäki bir adama – 60 göterimi;
- 2) iki adama – 110 göterimi;
- 3) üç adama – 130 göterimi;
- 4) dört we ondan köp adama – 150 göterimi.

Uruşda wepat bolan Beýik Watançylyk urşuna gatnaşyjynyň ýanyoldaşyna bellenen ekleýjisini ýitirendigi boýunça kömek puly binýatlyk ululygyň iki essesi

möçberinde kesgitlenýär. Şeýle hem uruşdan gaýdyp gelen Beýik Watançylyk urşuna gatnaşyjynyň ýanýoldaşyna bellenen ekleýjisini ýitirendigi boýunça kömek puly binýatlyk ululygyň bir ýarym essesi möçberinde kesgitlenýär.

Ene-atalarynyň (ekleýjiler) ikisini hem ýitiren çagalara – doly ýetimlere ýa-da ýeke ýaşap aradan çykan enäniň çagalaryna ekleýjisini ýitirendigi boýunça kömek pulunyň möçberi binýatlyk ululygyň görterimlerinde hasaplanýar we şu aşakdakylara deňdir:

- 1) çagalaryň birine – 120 görterimi;
- 2) çagalaryň ikisine – 200 görterimi;
- 3) çagalaryň üçüsine ýa-da ondan köpüsine – 250 görterimi.

Ekleýjisini ýitirendigi boýunça döwlet kömek puluny maliýeleşdirmegiň çeşmesi - ekleýjisini ýitirendigi boýunça döwlet kömek puluny maliýeleşdirmegiň çeşmesi döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasynyň serişdeleri bolup durýar.

Döwlet durmuş kömek puly - pensiýa ýaşyna ýeten we ýaşamak üçin başga serişde çeşmesi ýok bolan adamlara berilýän durmuş tölegi bolup durýar. Döwlet durmuş kömek pulyny almaga pensiýa hukugy bolmadyk 62 ýaş a ýeten erkek adamlaryň, 57 ýaş a ýeten aýal maşgalalaryň hukugy bardyr. Döwlet durmuş kömek pulunyň möçberi binýatlyk ululygyň 60 görterimi möçberinde belleniýär. Türkmenistanyň Merkezleşdirilen býujetiniň serişdeleri döwlet durmuş kömek puluny maliýeleşdirmegiň esasy çeşmesi bolup durýar.

§10.3. Durmuş üpjünçiligine gönükdirilen serişdeleri maksadalaýyk ulanmak we gözegçilik etmek

Türkmenistanyň ykdysady ösüşiniň ýokary depginlerini nazara alyp hem-de pensiýa üpjünçiligi we durmuş taýdan goramak meselesinde raýatlara döwlet kepillendirmelerini güýçlendirmäge gönükdirilen “Türkmenistany ykdysady, syýasy we medeni taýdan ösdürmegiň 2020-nji ýyla çenli döwür üçin baş ugry” Milli maksatnamany yzygiderli durmuşa geçirmek maksady bilen, 2010-njy ýylda durmuş syýasaty halkyň hal-ýagdaýyny ýokarlandyrmaga, öňi bilen hem, pensionerleriň we raýatlaryň durmuşda emele gelen ýagdaýlara görä özlerine mynasyp ýaşaýşy özbaşdak üpjün edip bilmeýän toparlarynyň ýaşaýş şertlerini gowulandyrmaga gönükdiriler.

Öňde goýlan wezipeleri nazara almak bilen, 2010-njy ýyl üçin pensiýa we durmuş üpjünçiliginiň býujeti düzüldi.

Pensiýalary we döwlet kömek pullaryny tölemek üçin hasaplamalar 2007-nji ýylyň 17-nji martynda kabul edilen, "Durmuş üpjünçiligi hakynda" Türkmenistanyň bitewi kanuny, 2008-nji ýylyň 23-nji oktýabrynda we 2009-njy ýylyň 6-njy martynda kabul edilen, "Durmuş üpjünçiligi hakynda" Türkmenistanyň bitewi kanunyna üýtgetmeleri we goşmaçalary girizmek hakynda" Türkmenistanyň kanunlaryna, 2009-njy ýylyň 1-nji maýynda tassyklan, "Pensiýalary bellemegiň we gaýtadan hasaplamagyň tertibi hakynda düzgünnama üýtgetmeler we goşmaçalar" we "Döwlet kömek pullaryny bellemegiň we gaýtadan hasaplamagyň tertibi hakynda düzgünnama üýtgetmeler", şeýle hem 2009-njy ýylyň 24-nji apreliňdäki 1998-nji ýylyň 1-nji awgustyna çenli bellenen pensiýalar

hasaplananda iş döwrüniň çäklendirmelerini aýyrmak hakynda "Türkmenistanyň Adalat ministrliginiň, Türkmenistanyň Ykdysadyýet we ösüş ministrliginiň, Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň we Türkmenistanyň Durmuş taýdan üpjünçiligi ministrliginiň gatnaşmagyndaky mejlisiniň teswirnamasy" nazara alnyp amala aşyryldy.

Agzalan kararlaryň esasynda zähmet stažynyň çäklendirmeleri aýryldy, çaga dogurmak boýunça berilýän kömek puly, maýyplar boýunça berilýän kömek pullary köpeldildi, çaga seretmek üçin berilýän kömek puly almagyň möhleti 1,5 ýyldan 3 ýyla çenli artdyryldy.

2010-njy ýylda pensionerleriň we döwletiň hemaýat puluny alýanlaryň (çaga dogurmak boýunça hemaýat puluny alýanlar bilen bilelikde) sany degişlilikde 16117 adam (ösüş derejesi – 6,2%) we 112821 adam (ösüş derejesi – 28%) artar.

Ýokarda aýdylanlary hem-de zähmet haklarynyň 10% ýokarlanmagyny göz önünde tutup bu maksatlar üçin Türkmenistanyň döwlet býujetinde 1 523,4 mln. manat serişde goýberiler, bu bolsa 2009-njy ýyldaky tassyklanan býujet bilen deňeşdirilende 556,4 mln. manat ýa-da 57,5% köpdür.

XI BAP. Durnuklaşdyryş gaznasynyň emele gelişi we ýerine ýetirilişi

§11.1. Durnuklaşdyryş gaznasynyň esasy maksatlary we wezipeleri

Durnuklaşdyryş gaznasyny emele getirmeginiň we ony ulanmagyň tertibi hakynda „**DÜZGÜNNAMA**“ Türkmenistanyň Prezidentiniň 2008-nji ýylyň 22-nji oktyabrynda çykaran 10073 belgili karary bilen tassyklandy.

Durnuklaşdyryş gaznasy - ýörite maýa goýum gaznasy bolup ol Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň Türkmenistanyň Merkezi bankyndaky ýörite hasabynda jemlenýän, maliýe serişdeleri görnüşindäki döwlet aktiwleri bolup durýar.

Gazna döwletiň durnukly durmuş-ykdysady ösüşini üpjün etmek, Türkmenistanyň Merkezleşdirilen býujetiniň girdejileriniň çykdajylaryndan artyk gelýän (profisit) bölegini netijeli ulanmak, şeýle hem halkyň durmuş-ykdysady derejesini has-da ýokarlandyrmak üçin niýetlenendir.

Gazna süýşürintgileri aýawly saklamak we durnuklaşdyrmak üçin ulanmak wezipelerini ýerine ýetirýär.

Süýşürintgileri aýawly saklamak wezipesi maliýe serişdelerini toplamak we töwekgelçiligiň aram derejesinde geljekde olaryň girdejililigini üpjün etmek arkaly amala aşyrylýar.

Durnuklaşdyrmak wezipesi Gaznanyň serişdeleriniň likwidliginiň ýeterlik derejesini saklamak üçin niýetlenendir.

Gaznanyň serişdelerini emele getirmek we ulanmak döwletdäki ykdysady ýagdaýy, makroykdysady we fiskal durnuklylygy saklap galmak bilen, ýurduň durmuş-ykdysady ösüşiniň ileri tutulýan ugurlaryny hasaba almak bilen kesgitlenilýär.

Gaznanyň serişdelerini maýa goýumyna gönükdirmek, girdeji gazanmak we yzyna gaýtarmak, maksada laýyk peýdalanmak, töwekgelçilik derejesiniň pes bolmagy şertlerinde amala aşyrylýar.

Gaznanyň serişdeleriniň gelip gowuşmagy we harçlanmagy milli we daşary ýurt pullarynda amala aşyrylýar.

Gaznanyň esasy maksatlary:

➤ ýurduň ykdysady durnuklylygyny kepillendirmek we ösüşini üpjün etmek;

➤ döwletiň strategik maliýe ätiýaçlygyny döretmek we netijeli ulanmak.

Ýokarda görkezilen maksatlara laýyklykda, Gaznanyň esasy wezipeleri

şulardan ybaratdyr:

➤ Türkmenistanyň Prezidentiniň ýurduň ilatynyň maddy hal-ýagdaýyny gowulandyrmaga gönükdirilen Milli maksatnamalaryny maliýeleşdirmek;

➤ durmuş we önümçilik maksatly iri maýa goýum taslamalaryny maliýeleşdirmek (häzirki zaman tehnologiýalaryny, iň täze enjamlary satyn almak we ş.m.);

➤ ýokary tehnologiýa önümleri, ulag serişdelerini satyn almak boýunça lizing we maýa goýum amallaryny maliýeleşdirmek;

➤ Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň ýetmezçiliginiň öwezini dolmak;

➤ Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna ters gelmeýän beýleki çykadjylary maliýeleşdirmek.

§11.2. Durnuklaşdyryş gaznanyň serişdelerini emele getirmegiň çeşmeleri we ulanmagyň tertibi

Gaznanyň serişdelerini emele getirmegiň tertibi:

Gaznanyň girdejileri mantda we daşary ýurt pulunda şulary öz içine alýar:

➤ Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň profisitiniň möçberini;

➤ Gaznany dolandyrmakdan gelýän maýa goýum girdejilerini;

➤ Türkmenistanyň kanunçylygyna ters gelmeýän beýleki girdejileri.

Gaznany dolandyrmak bilen bagly maýa goýum çykadjylary Gaznanyň serişdelerini daşary ýurt maliýe gurallaryna ýerlemekden emele getirilýär, maddy däl aktiwler muňa girmeýär.

Gaznanyň serişdeleri şulara gönükdirilip bilner:

➤ degişli maliýe ýylynda býujetde göz önünde tutulan maksatnamalary durmuşa geçirmek üçin, zerur bolan transfert görnüşinde Gaznadan Türkmenistanyň Döwlet býujetine berilýän serişdelere;

➤ Türkmenistanyň Prezidenti tarapyndan kesgitlenen maksatlar üçin maksatlaýyn transfert görnüşinde Gaznadan Türkmenistanyň Döwlet býujetine berilýän serişdelere;

Gaznany dolandyrmak we her ýylky auditi geçirmek bilen bagly çykadjylary maliýeleşdirmek üçin serişdelere.

Gaznanyň serişdeleri şahsy taraplara we edara görnüşli taraplara karz bermek üçin we borçnamalary ýerine ýetirmegiň üpjünçiligi hökmünde peýdalanylyp bilinmez.

Gaznadan berilýän zerur bolan transfertiň ýokary möçberi Gaznanyň serişdeleriniň jeminden köp bolmaly däldir.

Gaznanyň serişdeleri Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözgüdi esasynda ulanylyar we geçirilýär.

Türkmenistanyň Maliýe ministrligi rugsat berlen daşary ýurt maliýe gurallarynyň (instrumentleriň) sanawyny Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine tassyklamaga hödürleýär.

Gaznany Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň ýörite birliги dolandyryar.

Gaznanyň serişdeleri Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň Türkmenistanyň Merkezi bankyndaky ýörite hasabynda ýerleşýär.

Türkmenistanyň Maliýe ministrligi Gaznanyň serişdelerini milli we daşary ýurt pulunda maliýe gurallaryna we pul depozitlerine maýa goýum hökmünde gönükdirýär.

Türkmenistanyň Maliýe ministrligi bar bolan çäklendirmelerde has oňat maliýe netijeleriniň gazanylmagyny üpjün edýär.

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti şu çäklendirmeleri belleýär:

➤ ýokary girdejili gymmat kagyzlar we beýleki maliýe gurallary boýunça töwekgelçiliklere degişli bellenen möçberleri;

➤ maýa goýumlaryny dowam etdirmek üçin bellenen möçberleri;

- sebitleýin maýa goýumynyň bellenen möçberlerini;
- Gaznanyň maýasynyň bir kärhana goýulýan göteriminiň bellenen möçberlerini;
- maýa goýumlaryň netijeliligini we yzyna gaýtarylmagyny üpjün edýän beýleki bellenen möçberleri.

Türkmenistanyň Maliýe ministrligi her ýylda Gaznada içerki audit barlagyny geçirýär.

Audit barlaglarynyň hasabatlary Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine berilýär.

Audit barlagynyň hasabatlary Gaznanyň serişdeleriniň ulanylyşyny (gelýän we gidýän serişdeler), ähli goýumlary we tygşytlanan serişdeleri, peýdany, töwekgelçiligi, hasaplamalaryň usulyny we dolandyryş harajatlaryny jikme-jik görkezmelidir.

XII BAP. Býujetden daşary (ýörite) serişdeleri

§12.1 Býujetden daşary serişdeleriniň düzümi

Býujetden daşarky (ýörite) serişdeleri meýilnamalaşdyрма-gyň,ýerine ýetirmegiň we hasaba almagyň,şeýle hem olar boýunça hasabatly alyp barmagyň tertibi "Býujet ulgamy hakyndaky" Türkmenistanyň Kanunyna laýyklykda işlenip taýýarlandy we Türkmenistanyň Ykdysadyýet we maliýe ministriň 2005-nji ýylyň 3-nji maýyndaky 54 belgili buýrugy bilen tassyklanyldy.

Türkmenistanyň býujetdäki edaralarynyň we guramalarynyň öz ygtyýarynda býujetden daşary serişdeleri bolup biler.

Býujet edaralarynyň Türkmenistanyň Döwlet býujetinden özlere bölünip berilýän serişdelerden başga alýan serişdeleri býujetden daşary serişdeler bolup durýar. Býujetden daşary serişdeler bellenen maksadyna berk laýyklykda sarp edilýär.

Býujetden daşary serişdeler (býujete salgyt töleglerinden başga) Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň II derejesiniň girdejilerine we çykdajylaryna goşulýar.

Býujet serişdelerine ygtyýar etmek hukugy berlen býujetdäki edaralaryň ýolbaşçylary býujetden daşary serişdeleri eýelik edijiler bolup durýarlar.

Býujetden daşary serişdeler boýunça hasaba almak we hasabatlylyk Türkmenistanyň Döwlet býujetinde durýan edaralar üçin hasaba almak we hasabatlylyk hakyndaky gollannamalara we görkezmelere laýyklykda amala aşyrylýar.

Edaralaryň esasy işine derňewleri we barlaglary amala aşyryan edaralar we guramalar, şol birwagtyň özünde edaralarda bar bolan býujetden daşary serişdeleriň emele getirilişiniň kanunylygyny, olaryň maksadalaýyk we tygşytlý harç edilişini barlaýarlar. Şeýle hem şol serişdeler boýunça hasabatlylygyň dogry alnyp barlyşy we düzülişi barlanýar.

Türkmenistanyň býujet ulgamynda býujetden daşary serişdeleriň bir görnüşi – ýörite serişdeler göz önünde tutulýar.

Býujetdäki edaralaryň we guramalaryň önümleri ýerlemekden, işleri ýerine ýetirmekden, hyzmatlary etmekden ýa-da başga bir işi amala aşyrmakdan alynýan girdejileri ýörite serişdeler bolup durýar.

Merkezleşdirilen we ýerli býujetlerde durýan edaralar boýunça ýörite serişdeler diňe Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň hereket edýän kanunçylyga esaslanyp rugsady bolan halatynda döredilip bilner. Şunda rugsatnamalar ministrlük, pudaklaýyn dolandyryş edarasy, müdirlikler, bölümler we bir görnüşli edaralar boýunça berlip bilner. Rugsatnamalarda ýörite serişdeler boýunça girdeji çeşmeleri bellenýär we olaryň sarp edilip bilinjek maksatlary kesgitlenýär.

Ýörite serişdeleriň täze görnüşlerini bellemek barada teklipler taýýarlanan mahaly Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň bölümleri we müdirlikleri hem-de welaýatlaryň, şäherleriň, etraplaryň Baş maliýe müdirlikleri we bölümleri olaryň döredilmeginiň maksadalaýyklygyny we edaralary we guramalary hojalyk hasapla-şygyna geçirmegini mümkinçiligini öwrenmelidirler.

Hojalyk hasaplaşygy başlangyçlarynda önümleri ýerlemek, işleri ýerine ýetirmek, hyzmatlary etmek ýa-da başga bir işi amala aşyrmak mümkinçiligi bolmadyk, şeýle hem görkezilen işi amala aşyrmak bilen baglanyşykly çykdaýjylar alynýan girdejiler bilen doly üpjün edilýän şertlerinde ýörite serişdeleri edinmek hukugy berilýär.

Ýörite serişdeleri ýatyrmak ozal öz karary bilen serişdeleriň şu görnüşlerini döreden edara tarapyndan amala aşyrylýar.

Ýörite serişdeleri döretmek üçin rugsatnamalar Maliýe ministriniň buýrugy ýa-da resmi haty bilen resmileşdirilýär.

§12.2. Býujetden daşary serişdeleriniň girdejileri we çykdaýjylar

Türkmenistanyň ministrlikleri we pudaklaýyn dolandyryş edaralary, welaýatlaryň, şäherleriň we etraplaryň häkimlikleriniň müdirlikleri we bölümleri ýörite serişdeleriň tassyklanylýan girdeji we çykdaýjy sanawlaryny alanlaryndan soň, olarda görkezilen möçberleriň çäklerinde:

a) tabynlyklaryndaky býujetdäki edaralar boýunça ýörite serişdeleriň girdeji we çykdaýjy sanawyny tassyklaýarlar;

b) öz tabynlygynda býujet edaralary bolan garamagyndaky guramalar üçin ýörite serişdeleriň her bir görnüşi boýunça jemleýji girdeji we çykdaýjy sanawy belleýärler. Býujetde durýan we welaýatlaryň, etraplaryň we şäherleriň häkimlikleriniň müdirliklerine we bölümlerine gönüden-göni tabyn bolmadyk edaralaryň her

biriniň ýörite serişdeleriniň girdeji we çykdaýy sanawy, ýörite serişdeleriň şu guramalar üçin bellenen jemleýji girdeji we çykdaýy sanawynyň çäklerinde, şol edaralar tabyn bolan ýokarda durýan guramalar tarapyndan tassyklanýar.

Býujetdäki edaralaryň we guramalaryň ýörite serişdeleriniň girdeji we çykdaýy sanawy býujet boýunça girdeji we çykdaýy sanawlaryny tassyklamak bilen bir wagtda tassyklanmalydyr.

Türkmenistanyň ministrlikleri we pudaklaýyn dolandyryş edaralary, welaýatlaryň, etraplaryň we şäherleriň häkimlikleriniň müdirlikleri we bölümleri garamagyndaky edaralar boýunça ýörite serişdeleriň girdeji we çykdaýy sanawlaryny tassyklamak tamamlanandan soň Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň, Baş maliýe müdirlikleriniň, bölümleriniň degişli birliklerine pudaklaýyn dolandyryş edaralarynyň garamagyndaky kärhanalaryň ýörite serişdeleriniň girdejiler we çykdaýylar sanawynyň tassyklanylandygy baradaky güwänamalaryň sanawyny (№5 goşundy) düzýärler we Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň, Baş maliýe müdirlikleriniň, bölümleriniň degişli birliklerine berýärler. Olar tarapyndan sanawlarda görkezilen, girdeji we çykdaýy sanawlarynyň tassyklanan möçberleriniň, ýörite serişdeleriň jemleýji girdeji we çykdaýy sanawlarynda tassyklanan umumy möçberlere laýyk gelşine gözegçilik amala aşyrylýar.

Ýörite serişdeleriň tassyklanalan girdeji we çykdaýy sanawlary şol sanawy tassyklaýan guramanyň ýolbaşçysy (ýa-da ýolbaşçynyň orunbasary) tarapyndan gol çekilmegi, tassyklanan senesiniň görkezilmegi, şeýle hem girdeji we çykdaýy sanawynyň ähli nusgalaryna bu guramanyň

möhüriniň basylymagy bilen resmileşdirilýär.

Girdeji we çykdaýy sanawy, girdejileriň çykdaýylardan artyk gelýän möçberini we salgytlaryň hem-de umumy bellenen tertipde deňişli býujetiň girdejilerine geçirilmeli beýleki hökmany tölegleriň görnüşlerini we wezipede durýan we wezipeden daşarky işgärleriň iş haky gorlaryny (çäryeklere paýlamak bilen) we beýleki çykdaýylary aýratyn görkezmek bilen, girdejileriň umumy möçberinde we çykdaýylaryň umumy möçberinde tassyklanýar.

Tassyklanan girdeji we çykdaýy sanawynyň birinji nusgasy býujetdäki edara iberilýär, ikinjisi girdeji we çykdaýy sanawyny tassyklan guramanyň iş papkasyna galýar.

Tassyklanan girdeji we çykdaýy sanawlarynyň hereketi olar tassyklanan ýylyň dekabryň 31-nde bes edýär.

Býujetdäki edaralaryň we guramalaryň ýörite serişdeleri şol edaralar tarapyndan býujet hasaplary açylan gaznaçylyk bölümlerinde býujetden daşary hasaplarda saklanýar. Ýörite serişdeler boýunça býujetden daşary hasaplar Türkmenistanyň Ykdysadyýet we maliýe ministrliginiň rugsady, ýörite serişdeler boýunça tassyklanan girdeji we çykdaýy sanawy we edaranyň býujetden daşary hasaby açmak barada ýüztutmalary bar bolan halatynda, Gaznaçylyk müdirligi tarapyndan açylýar.

Eger girdeji we çykdaýy sanawynyň ýerine ýetirilişiniň buhgalteriýa hasaba alnyşy merkezleşdirilen buhgalteriýa tarapyndan amala aşyrylýan bolsa, onda bu buhgalteriýa tarapyndan hyzmat edilýän ähli edaralar üçin ýörite serişdeler boýunça býujetden daşary bir hasap açylýar. Şol býujetden daşary hasap merkezleşdirilen buhgalteriýanyň ýerleşýän edarasyna açylýar, hasaba almak bolsa her bir

edara boýunça aýratyn alnyp barylýar.

Býujetdäki edara we gurama tarapyndan bellenen tertipde tassyklamak üçin berlen, ýörite serişdeleriň girdeji we çykdaýy sanawy ýanwar aýynyň 1-ne çenli tassyklanmadyk halatynda, şol edara girdeji we çykdaýy sanawy tassyklanýança, emma aprel aýynyň 1-nden giç bolmadyk döwürde, berlen girdeji we çykdaýy sanawynda hasaplanan pul möçberleriniň çäklerinde, ýöne her aýda çykdaýylaryň ýyllyk möçberiniň on ikiden bir böleginden köp bolmadyk möçberde çykdaýylary amala aşyrmaga rugsat berilýär.

Aprel aýynyň 1-nden ýörite serişdeleriň girdeji we çykdaýy sanawy tassyklanmadyk býujetdäki edaralaryň we guramalaryň býujetden daşary hasaplaryndan çykdaýylar boýunça amallar bes edilýär.

Töleýjiler bolup durýan guramalardan we edaralardan ýörite serişdeler boýunça girdejiler edaranyň ýörite serişdeleri saklanýan býujetden daşary hasabyna geçirmek ýoly bilen gelip gowuşmalydyr.

Töleýjiler bolup durýan şahsy adamlardan ýörite serişdeler boýunça girdejiler edaranyň we guramanyň ýörite serişdeler saklanýan býujetden daşary hasabyna geçirmek ýoly bilen ýa-da hereket edýän kadalara laýyklykda şunuň ýaly pulhanalaryň bolmagyna rugsat edilen bolsa, edaranyň pulhanasyna göni ýa-da bankyň üsti bilen nagt serişdeler bilen gelip gowşup bilýer. Ýörite serişdeleriň girdejileri boýunça nagt pullary edaranyň buýrugy bilen şu iş öz üstüne ýüklenen adam hem kabul edip biler. Pullaryň kabul edilip alnandygy barada töleýjilere bellenen nusgadaky kwitansiýalar ýa-da biletlar berilýär.

Býujetdäki edaralar we guramalar ýörite serişdeleri tassyklanan girdeji we çykdaýy sanawynyň we ýörite serişdeleriň her bir görnüşi boýunça hakyky gelip gowşan girdejileriň çäklerinde harçlamaga borçludylar.

Ýörite serişdeler boýunça býujetden daşary hasaplardan serişdeler töleg tabşyrygynyň ýa-da çekniň esasynda berilýär we geçirilýär. Hasabyň debetinde gaznaçylygyň býujetden daşary hasabynyň belgisi görkezilýär. Töleg tabşyrygynyň ýokarky sag burçunda, şeýle-de çekniň arka tarapynda töleýji edaranyň býujetden daşary hasabynyň belgisi çap edilýär.

Töleg tabşyrygy Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň gaznaçylyk birliklerine, Baş ykdysadyýet we maliýe müdirliklerine, bölümlerine alty nusgada berilýär. Edara töleg tabşyrygynyň ikinji nusgasyna gol çekýär. Berlen töleg resmi namasy gaznaçylyk bölümünde onuň töleg resmi namalaryny resmileşdirmegiň tertibine laýyklykda dogry resmileşdirilendigi barlanandan soň kabul edilýär. Nädogry resmileşdirilen töleg tabşyrygy gaznaçylyk bölümü tarapyndan kabul edilmeýär.

Gaznaçylyk birlikleri töleg resmi namasynyň gelip gowşuşyny hasaba alýar we ýanhaty kagyzyňy goşmak bilen audit bölümüne seretmek üçin berýär. Býujet amallarynyň auditi bölümü satyn alyn-ýan harytlaryň we hyzmatlaryň bahasynyň hakykylygyny baraýar. Munuň üçin zerur hasaplaşyk resmi namalary berilýär. Zerur bolan halatynda barlag ýerine baryp görmek bilen amala aşyrylýar. Ýokar-landyrylan nyrhlar bellenen tölegler geçirilmeýär we töleg resmi namalary sebäplerini görkezmek bilen ýerine ýetirilmän yzyna gaý-tarylýar. Töleg geçirmäge rugsat berlen halatynda töleg tabşyry-

gynyň ikinji nusgasyna audit bölümi tarapyndan gol çekilýär we mundan beýläk seretmek üçin degişli pudaklaýyn birliklere berilýär.

Pudaklaýyn birlikler tölegleriň girdeji we çykdajy sanawlaryna laýyklykda bellenen maksatlaryny barlaýarlar. Töleg geçirmäge rugsat berlen halatynda tabşyrygyň ikinji nusgasyna (çek boýunça ýanhaty kagyzyňa) müdirligiň, bölümiň başlygy gol çekýär we soňra töleg resmi namasy gaznaçylyga berilýär. Tölegiň bellenen maksada laýyk gönükdirilmedik ýa-da ýörite serişdeleriň girdeji we çykdajy sanawynyň degişli maddasynda bellenen möçber bolmadyk hala-tynda töleg resmi namasy sebäplerini görkezmek bilen ýerine ýetirilmän yzyna gaýtarylýar.

Hasapda serişdäniň ýeterlik galyndysy bar bolan halatynda, gaznaçylyk tarapyndan töleg tabşyrygynyň birinji nusgasy, çek resmileşdirilýär we ýerine ýetirmek üçin hyzmat edýän banka berilýär.

Töleg geçirilenden ýa-da serişdeler gelip gowşandan soň hyzmat edýän banklar hasapdan göçürmäni we debet we kredit dolanyşyklary boýunça ýerine ýetirilendigi baradaky möhürçesi basylan töleg tabşyrygynyň 2 (1) nusgasyny gaznaçylyga berýärler.

Edaranyň býujetden daşary hasabyndan göçürme gaznaçylyk bölümi tarapyndan edaranyň hasaby boýunça debet ýa-da kredit dolanyşygy amala aşyrylanda berilýär we gaznaçylyk bölüminiň (bankyň) möhürçesi basylan töleg tabşyrygynyň bir nusgasyny goşmak bilen edara gowşurylýar. Mundan başga-da, her aýda, gaznaçylyk bölümi bir hepde möhletde edara býujetden daşary hasap boýunça göçürmäni berýär, şonuň esasynda edara "Ýörite serişdeler boýunça çykdajy sanawlarynyň ýerine ýetirilişi

barada hasabat" atly №6 goşunda laýyklykdaky görnüş boýunça hasabat düzýär.

Baş maliýe müdirliklerinde, bölümlerinde merkezleşdirilen býujetde durýan edaralar boýunça geçirilýän çykdaýlarynyň tassyklanan çykdaýy sanawlaryna laýyk gelşini barlamak meseleleri gaznaçylyk birlikleriniň ýa-da borçlaryň paýlanylyşyna laýyklykda býujet birlikleriniň üstüne ýüklenip bilner.

Ministrlikler, pudaklaýyn dolandyryş edaralary, häkimlikleriň bölümleri, müdirlikleri, şeýle hem býujetdäki edaralar tarapyndan olaryň gönüden-göni eýeçiligindäki ýörite serişdeler boýunça girdeji we çykdaýy sanawlarynyň ýerine ýetirilişi, býujetdäki edaralar tarapyndan ýörite serişdeler boýunça çykdaýy sanawlarynyň ýerine ýetirilişi baradaky hasabatlar gaznaçylyk birliklerine her aýda berilýär; ministrlikler, pudaklaýyn dolandyryş edaralary, häkimlikleriň bölümleri, müdirlikleri tarapyndan ýörite serişdeler boýunça jemleýji girdeji we çykdaýy sanawlarynyň ýerine ýetirilişi baradaky hasabat Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň pudaklaýyn birliklerine, welaýatlaryň, etraplaryň we şäherleriň Baş ykdysadyýet we maliýe müdirliklerine, bölümlerine her çäryekde berilýär.

Ýörite serişdeler boýunça jemleýji girdeji we çykdaýy sanawlary hem-de girdeji we çykdaýy sanawlarynyň ýerine ýetirilişi barada hasabatlara, jemleýji hasabatlara, býujet boýunça çykdaýy sanawlarynyň ýerine ýetirilişi baradaky hasabatlara seretmek bilen birwagtda seredilýär we olar seljerilýär. Gaznaçylyk müdirligi merkezleşdirilen býujetde durýan edaralar boýunça ministrliklere, pudaklaýyn dolandyryş edaralaryna bölmek bilen, ýerli býujetde

durýan edaralar boýunça welaýatlara we häkimlikleriň müdirliklerine bölmek bilen, ýörite serişdeler boýunça girdejiler we çykdaýylar boýunça jemleýji hasabaty düzýärler. Gözegçilik etmek we seljerme geçirmek maksady bilen, hasabatlaryň beýleki görnüşleri hem düzülip bilner.

Ýörite serişdeleri bolan býujetdäki edaralar we guramalar tarapyndan salgytlar we býujete tölegler boýunça hasaplamalar olaryň salgyt hasabyna duran ýerindäki salgyt edaralaryna berilýär. Salgytlaryň we býujete tölegleriň pul möçberleri ulanylýan gollanma görkezmelerine laýyklykda degişli býujetiň girdejisine geçirilýär.

Salgytlaryň we býujete tölegleriň dogry, doly we öz wagtynda geçirilendigine gözegçiligi salgyt edaralary amala aşyrýarlar.

Ýylyň dowamynda ýörite serişdeleriň girdeji we çykdaýy sanawyndan artyk gelip gowşan girdejiler ýörite serişdeleriň esasy girdeji we çykdaýy sanawlarynyň tassyklanyşy ýaly tassyklanan goşmaça girdeji we çykdaýy sanawy bolan halatynda şol ýylda harçlanylyp bilner. Edaralaryň ýörite serişdeleri boýunça goşmaça girdeji we çykdaýy sanawlary ýörite serişdeler boýunça goşmaça jemleýji girdeji we çykdaýy sanawlary tassyklanylandan soň tassyklanylýar.

Käbir edaralaryň girdeji we çykdaýy sanawynda çykdaýy sanaw maksatlarynyň bir madda boýunça çykdaýylary artdyrmak we başga bir madda boýunça çykdaýylary kemeltmek ýoly bilen üýtgedilmegine aýratyn halatlarda, ýörite serişdeleriň bir görnüşiniň çäklerinde, girdeji we çykdaýy sanawyny tassyklan guramanyň rugsady

bilen ýol berilýär.

Girdeji we çykdaýy sanawlarynyň niýetlenilen maksadyny ýörite serişdeleriň bir görnüşiniň girdeji we çykdaýy sanawyndan ýörite serişdeleriň beýleki görnüşiniň girdeji we çykdaýy sanawyna geçirmäge ýol berilmeýär.

Türkmenistanyň ministrlikleri, pudaklaýyn dolandyrys edaralary, häkimlikleriň müdirlikleri, bölümleri öz tabynlyklaryndaky býujetdäki edaralaryň we guramalaryň ýörite serişdeleriniň maksada laýyk we tygşyly harçlanylyşyna, olar tarapyndan ýörite hasaplar boýunça buhgalteriýa hasaba alşynyň dogry alnyp barlyşyna we hasabatnyň düzülişine yzygiderli gözegçiligi amala aşyrmaga borçludyr, şeýle hem olaryň Türkmenistanyň Maliýe ministrligi tarapyndan peýdalanmaga rugsat berilmedik we hereket edýän kanunçylyga laýyklykda býujete geçirilmäge degişli girdejileri ýörite serişdeler hökmünde peýdalanmaklaryna ýol bermeli dälidirler.

Türkmenistanyň Maliýe ministrliginiň müdirlikleri we bölümleri, ýerli ykdysadyýet we maliýe edaralary:

➤ ýörite serişdeleriň girdeji we çykdaýy sanawlary boýunça göz önünde tutulan salgytlaryň we beýleki tölegleriň möçberleriniň býujete öz wagtynda doly gelip gowuşuşyny barlamaga;

➤ býujet boýunça çykdaýylaryň ýerine ýetirilişi baradaky jemleýji hasabatlary seretmek bilen bir wagtda ýörite serişdeler boýunça girdeji we çykdaýy sanawlarynyň ýerine ýetirilişi baradaky hasabatlary seljermäge we ýüze çykarylan kemçilikleri düzetmek boýunça teklipler girizmäge;

➤ degişli pudaklaryň edaralary üçin ýörite serişdeleri döretmek baradaky kabul edilen çözgütleriň hasabyny ýöretmäge;

➤ ministrlkler, pudaklaýyn dolandyryş edaralary, edaralar we guramalar bilen bilelikde öň bellenen ýörite hasaplaryň käbir görnüşleriniň maksadalaýyklygyna seretmäge borçludylar. Ýörite serişdeleri we olary hojalyk hasaplaşygyna geçirmek üçin şertler bolan edaralary we guramalary hojalyk hasaplaşygyna geçirmek mümkinçiligini yzygiderli öwrenmeli;

➤ ýörite serişdeleriň täze görnüşlerini döretmek barada teklipler taýýarlananda olary döretmegiň zerurlygyny we maksadalaýyklygyny düýpli öwrenmäge borçludylar.

Edebiýatlar

1. Gurbanguly Berdimuhamedow. Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr. Aşgabat, „Ylym“ neşirýaty, 2007.

2. Gurbanguly Berdimuhamedow. Eserler ýygyny. Türkmen döwlet neşirýat gullugy. Aşgabat, 2007.

3. Gurbanguly Berdimuhamedow. Türkmenistan – sagdynlygyň we ruhubelentliligiň ýurdy. Türkmen döwlet neşirýat gullugy. Aşgabat, 2007.

4. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň ýurdy täzedan galkyndyrmak baradaky syýasaty. Türkmen döwlet neşirýat gullugy. Aşgabat, 2007.

5. Gurbanguly Berdimuhamedow. Türkmenistanda saglygy gorayşy ösdürmegiň ylmy esaslary. Aşgabat, 2007.

6. Gurbanguly Berdimuhamedow. Ösüşiň täze belentliklerine tarap. Saýlanan eserler. 1-nji, 2-nji, 3-nji tomlar. Aşgabat, 2008, 2009, 2010.

7. Gurbanguly Berdimuhamedow. Türkmenistanyň ykdysady strategiýasy: halka daýanyp, halkyň hatyrasyna. Türkmen döwlet neşirýat gullugy. Aşgabat, 2010.

8. Türkmenistany ykdysady taýdan ösdürmegiň 2011-2030-njy ýyla çenli döwür üçin milli maksatnamasy. Aşgabat, 2010.

9. Türkmenistanyň Konstitusiyasy. Aşgabat, 2008

10. „Kärhanalar hakynda“ Türkmenistanyň Kanuny, 2000-nji ýyl, iýun aýy. „Altyn Asyryň ykdysadyýeti“ žurnaly, 2000-nji ýyl, awgust aýy.

11., „Türkmenistanyň edara ediş hukuk düzgünleriniň bozulmalary barada“ Türkmenistanyň bitewi Kanuny. Aşgabat, 2006.

12., „Salgytlar hakynda“ Türkmenistanyň bitewi Kanuny. Aşgabat, 2008.

13. Maliýe hasabatyna we salgyt beýannamalaryna (hasabatlaryna we hasaplamalaryna) kameral salgyt barlaglary geçirmek boýunça gollanma. Türkmen döwlet neşirýat gullugy. Aşgabat, 2008.

14. Muhanow A.T., Durdyýew M.A. „Galkynyş zamanasynyň Döwlet býujeti“. Türkmenistan gazeti. 2010-nji ýylyň ýanwar aýy.

15. Gurbangulyýew A. Býujet hasabatynyň meseleleri: sebäp –netije baglanyşygy. Altyn asyryň ykdysadyýeti žurnaly. 2003ý. awgust aýy.

16. Gulmyradow M. Ýurdyň ykdysady ösüşiniň esasy hökmünde bilim ulgamyny kämilleşdirmek žurnaly. Altyn asyryň ykdysadyýeti. 2004 awgust aýy.

17. Gulmyradow M. Maliýe ulgamy. Altyn asyryň ykdysadyýeti žurnaly 2006 maý

18. Kadyrow K. Býujet ulgamyny kämilleşdirmeginiň ugurlary. Altyn asyryň ykdysadyýeti. žurnaly 2005 ý. № 2

19. Kadyrow D. Döwlet býujetiniň durmuş ugry. Altyn asyryň ykdysadyýeti. žurnaly 2005 ý. № 5

20. Mämedow A. Türkmenistanyň gazançlyk ulgamy: kemala geliş we ösüş. Altyn asyryň ykdysadyýeti. žurnaly 2006 ý. Iýun aýy.

21. Поляк Г.Б. Бюджетная система России. Москва. 2003.

22. Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdelerini paýlaýjylaryň, paýlaýjylaryň we alyjylaryň harytlar,

hyzmatlar we ýerine ýetirilen işler üçin çykadjylarynyň
töleglerini geçirmegiň tertibi. Saparmyrat Türkmenbaşynyň
Adalat köşgi. Aşgabat, 2009ý.

23."Türkmenistanyň Býujet ulgamy hakynda"
Türkmenistanyň Kanuny. 1996.

MAZMUNY

GIRIŞ	8
I BAP. Döwlet býujetiniň mazmuny we wezipeleri	
§1.1. Döwlet býujetiniň mazmuny	12
§1.2. Jemi içerki önümi we milli girdejini paýlamakda býujetiň orny	18
§1.3. Milli maksatnamalarda öňde goýan wezipelerini ýerine ýetirmekde býujetiň ähmiýeti	20
§1.4. Býujet ýörelgeleri	27
§1.5. Döwlet býujetiniň wezipeleri	29
II BAP. Döwlet býujetiniň maliýe syýasaty	
§2.1. Döwlet býujetiniň maliýe syýasatynyň düýp mazmuny	33
§2.2. Döwlet býujeti syýasatynyň esasy ugurlary	35
III BAP. Býujet ulgamy we býujet gurluşy	
§3.1. Tükmenistanyň döwlet býujetiniň ulgamy	43
§3.2. Döwlet býujetiniň gurluşy	46
§3.3. Döwlet býujetiniň arasyndaky gatnaşyklar	49
§3.4. Býujet hukugy	51
IV BAP. Býujet ulgamlarynyň dolandyrylyşy	
§4.1. Türkmenistanyň býujet ulgamlaryny dolandyrýan edaralar we guramalar, olaryň wezipeleri	54
§4.2. Maliýe ministrliginiň we olaryň müdiriýetiniň, bölümleriniň wezipeleri we borçlary	73
§4.3. Salgyt gulluklarynyň hukugy we borjy	239
§4.4. Maksatly pul toplumlarynyň dolandyryjy edaralarynyň alyp barýan işleri we wezipeleri	249

V BAP. Döwlet býujetiniň toparlanmasy (klassifikasiýasy)	
§5.1. Býujet toparlanmasy (klassifikasiýasynyň) barada umumy düşünje, onuň zerurlygy we ähmiýeti	259
§5.2. Türkmenistanyň býujet toparlanmasynyň (klassifikasiýasynyň) düzümi	261
VI BAP. Merkezleşdirilen we ýerli býujetler	
§6.1 Merkezleşdirilen býujetiň wezipeleri. Merkezleşdirilen býujetiň çykdaýylary, bellenen salgytlar we başga hökmany tölegler	272
§6.2. Merkezleşdirilen býujetden ýerli býujetleri deňeşdirmek üçin berilýän dotasiýalar we subsidiýalar	279
§6.3. Ýerli býujetler	281
§6.4. Ýerli býujetiň girdejileriniň düzümi	292
§6.5. Ýerli býujetiň çykdaýylary	297
VII BAP. Döwlet býujetiniň girdejileri	
§7.1. Döwlet býujetiniň girdejileri barada düşünje	300
§7.2. Býujet girdejileriniň düzümi, gurluşy	302
§7.3. Edara görnüşli taraplaryň döwlet býujetine töleýän salgytlarynyň ulgamy	307
§7.4. Şahsy taraplaryň döwlet býujetine töleýän salgytlary we tölegleri	311
§7.5. Girdejiler toplananda karz usuly	324
VIII BAP. Döwlet býujetiniň çykdaýylary	
§ 8.1. Döwlet býujetiniň çykdaýylarynyň zerurlygy we ähmiýeti	326
§8.2. Döwlet býujetiniň çykdaýylarynyň tertibi we ulanylýan kadalary	332

§8.3. Döwlet býujetiniň serişdelerini maksadalaýyk we tygşytly ulanmak	340
IX BAP. Halk hojalygyny ösdürmek üçin döwlet býujetinden maliýeleşdirilýän çykdaýylar	
§ 9.1. Döwlet býujetinde halk hojalygy üçin edilýän çykdaýylaryň düzümi	347
§9.2. Agrosenagat toplумы üçin döwlet býujetiniň çykdaýylary	353
§9.3. Merkezleşdirilen düýpli maýa goýumlary	357
§9.4. Ýaşaaýyş jaý we jemagat hojalygy üçin çykdaýylar	359
§9.5. Bilimi we medeniýeti maliýeleşdirmek üçin döwlet býujetinden edilýän çykdaýylar	363
§9.6. Saglygy goraýyş edaralaryny maliýeleşdirmek üçin döwlet býujetinden edilýän çykdaýylar	377
§9.7. Dolandymaga we goranmaga edilýän çykdaýylar	385
§9.8. Döwlet durmuş üpjünçiligine edilýän çykdaýylary maliýeleşdirmek	387
X BAP. Döwlet durmuş we meýletin pensiýa ätiýaçlandyrmasy	
§10.1. Döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasy we meýletin pensiýa ätiýaçlandyrmasyň tertibi	392
§10.2. Kömek pullarynyň görnüşleri we kesgitlenişiniň aýratynlyklary	396
§10.3. Durmuş üpjünçiligine gönükdirilen serişdeleri maksadalaýyk ulanmak we gözegçilik etmek	409
XI BAP. Durnuklaşdyryş gaznasynyň emele gelişi we ýerine ýetirilişi	
§11.1. Durnuklaşdyryş gaznasynyň esasy maksatlary we wezipeleri	411

§11.2. Durnuklaşdyryş gaznanyň serişdelerini emele getirmegiň çeşmeleri we ulanmagyň tertibi	413
XII BAP. Býujetden daşary (ýörite) serişdeleri	
§12.1. Býujetden daşary serişdeleriniň düzümi	416
§12.2. Býujetden daşary serişdeleriniň girdejileri we cykdajylar	418
Edebiýatlar	428